

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yönetim Bilimleri Bilim Dalı

TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE KADIN HAKLARI
İHLALLERİNİ ÖNLEMeye YÖNELİK MEKANİZMALAR

Yüksek Lisans Tezi

Pelin FARIMAZ

Sivas
Aralık 2017

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı
Yönetim Bilimleri Bilim Dalı

TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE KADIN HAKLARI İHLALLERİNİ
ÖNLEMENE YÖNELİK MEKANİZMALAR

Yüksek Lisans Tezi

Pelin FARIMAZ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Murat YILDIRIM

Sivas
Aralık 2017

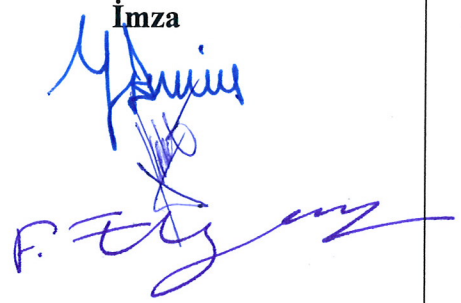
KABUL VE ONAY

Üniversite: : Cumhuriyet Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı : Kamu Yönetimi
Bilim Dalı : Yönetim Bilimleri
Tezin Başlığı : Türk Kamu Yönetiminde Kadın Hakları İhlallerini Önlemeye
Yönelik Mekanizmalar
Savunma Tarihi : 27.11.2017
Danışmanı : Doç. Dr. Murat YILDIRIM

Unvanı - Adı Soyadı

Jüri Başkanı : Doç. Dr. Gülay ERCİNS
Üye : Doç. Dr. Murat YILDIRIM
Üye : Yrd. Doç. Dr. Fatih ERTUGAY

İmza

Oy Birliği:

Oy Çokluğu:

Pelin Farıncı tarafından hazırlanan "Türk Kamu Yönetiminde Kadın Hakları İhlallerini Önlemeye Yönelik Mekanizmalar", başlıklı tez, kabul edilmiştir.../.../.....

Prof. Dr. Ahmet ŞENGÖNÜL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi, beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

İmza

Pelin FARIMAZ

TEŐEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleőmesinde değerli bilgilerini benimle paylaőan, kıymetli zamanını bana ayırıp çalıőmamın ilerlemesinde ve sonuçlandırılmasında büyük emeği olan, yardımlarını benden esirgemeyen kıymetli danıőman hocam Doç. Dr. Murat YILDIRIM'a teőekkürü bir borç bilirim.

Aynı zamanda çalıőmamda konu, kaynak ve yöntem açısından tezimi değerlendiren, kıymetli zamanını bana ayıran ve yardımcı olan Doç. Dr. Gülay ERCİNS'e teőekkürü borç bilirim.

Hayatım boyunca benim yanımda olan ve benden desteğini esirgemeyen çok sevgili aileme içtenlikle teőekkürü ederim.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	i
TABLOLAR DİZİNİ	ix
ÖZET	xi
ABSTRACT	xiii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	5
İNSAN HAKLARININ KAVRAMSAL AÇILIMI	5
1.1. Hak, Özgürlük ve Eşitlik Kavramları.....	5
1.1.1. Hak Kavramı	5
1.1.2.Özgürlük (Hürriyet) Kavramı.....	7
1.1.3.Eşitlik Kavramı	8
1.2. İnsan Hakları Kavramı	11
1.2.1. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi	12
1.3. İnsan Haklarının Tarihsel Üç Kuşaklı Sınıflandırılması	16
1.3.1. Birinci Kuşak Haklar (Klasik Haklar).....	16
1.3.2. İkinci Kuşak Haklar (Sosyal Haklar ve Ekonomik Haklar)	17
1.3.3. Üçüncü Kuşak Haklar (Dayanışma Hakları- Kolektif Haklar)	18
1.4. İnsan Haklarını Korumanın Önemi ve Gerekliliği	19
1.5. Türkiye’de İnsan Haklarının Gelişim Evreleri	21
İKİNCİ BÖLÜM	25
DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE KADIN HAKLARI VE KADIN HAKLARI İHLALLERİ	25
2.1. Kadın Hakları Kavramı	25
2.2. Toplumsal Cinsiyet Temelinde Kadın.....	29

2.3. Türkiye’de Feminist Hareketin Doğuşu	32
2.3.1. Feminizm’in Doğuşu: İlk Çağlardan Günümüze Kadın	34
2.3.2. Birinci Dalga Feminizm	37
2.3.3. İkinci Dalga Feminizm	38
2.3.4. Üçüncü Dalga Feminizm	40
2.4. Feminizm Türleri	42
2.4.1. Liberal Feminizm: Hak ve fırsat eşitliğine vurgu	42
2.4.2. Kültürel Feminizm: Kadınların Farklılığına Vurgu	43
2.4.3. Radikal Feminizm: Ataerkil Yapının Reddine Vurgu	44
2.4.4. Sosyalist Feminizm: Kapitalist Ataerkilliğin Reddine Vurgu	44
2.4.5. Postmodern Feminizm: Kadınlar Arasındaki Farklılıklara Vurgu ..	45
2.4.6. Feminizmin Kadın Hakları Mücadelesindeki Yeri	46
2.5. Türkiye’de Kadın Hareketi	47
2.6. Kadın Hakları İhlalleri	53
2.6.1. Kadına Yönelik ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet	54
2.6.1.1. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelenin Kısa Tarihi	55
2.6.1.2. Kadına Yönelik Şiddet ve Şiddet Türleri	57
2.6.1.2.1. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet	57
2.6.1.2.2. Kadına Yönelik Şiddet Türleri	60
2.6.1.2.2.1. Fiziksel Şiddet	60
2.6.1.2.2.2. Sözlü – Duygusal - Psikolojik Şiddet (Mobbing)	61
2.6.1.2.2.3. Cinsel Şiddet	62
2.6.1.2.2.4. Ekonomik Şiddet	64
2.6.1.2.2.5. Dijital Şiddet	65

2.6.2. Erkeklerin Şiddete Başvurma Sebepleri.....	65
2.6.3. Şiddete Uğrayan Kadınların Genel Özellikleri	66
2.6.4. Türkiye’de ve Dünya’da Kadına Yönelik Şiddet.....	66
2.6.5. Şiddeti Önlemek İçin Alınabilecek Tedbirler	70
2.6.6. Namus Cinayetleri.....	71
2.6.7.Savaşta Yok Sayılan Bedenler: Kadınlar	73
2.6.8.Toplumsal Bir Sorun : “Çocuk Yaşta Evlilik”	76
2.6.8.1. Uluslararası Mevzuatta Erken Evliliklerin Yeri	80
2.6.8.2. Ulusal Mevzuatta Erken Evliliklerin Yeri	82
2.6.8.3. Türkiye’de Erken Evliliği Önleme Konusunda Farkındalık Yaratmayı Amaçlayan Çalışmalar:.....	83
2.6.8.3.1. Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği	83
2.6.8.3.2. Muş Kadın Çatısı Derneği: Çocuk İstismarına Dur De	84
2.6.8.3.3. S.S. Yaşam, Kadın, Çevre, Kültür, İşletme Kooperatifi: Van’da Çocuk Evlilikleri ile Mücadele	84
2.7. Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadının Görünmezliği.....	85
2.7.1. Osmanlı’da Kadınların Çalışma Hayatı	85
2.7.2. Cumhuriyet Dönemi’nde Kadının Çalışma Hayatı	86
2.7.2.1. Kadınların İşgücüne Katılım, İstihdam ve İşsizlik Oranları	87
2.7.2.2. Kayıt Dışı İstihdam.....	89
2.7.2.3. Kır ve Kent Ayrımında Kadın İşgücü Piyasası.....	90
2.7.2.4. Kadınların Sendikal Katılımı	91
2.7.2.5. Kadınların İşgücüne Katılımının Önündeki Engeller	92

2.7.2.5.1. İşe Alımlarda Toplumsal Cinsiyete Dayalı İşbölümü ve Ücretlendirmede Farklılık	92
2.7.2.5.2. Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılımda Kadın-Erkek Eşitsizliği	95
2.7.2.5.3. Çalışma Yaşamında Doğurganlık ve Hamilelik Dönemleri	96
2.7.2.5.4. Üst Düzey Yönetimlerde Kadınların “Cam Tavan” Engeli	98
2.8. Eğitime Erişim Eşitsizliği	104
2.8.1. Kadının Eğitim Hakkını Kazanmasının Tarihsel Gelişimi	104
2.8.2. Cumhuriyet Dönemi’nde Kadın Eğitimi	106
2.8.3. Türkiye’de Eğitimdeki Mevcut Durum	108
2.9. Cinsiyetçi Hiyerarşi “Siyasette Erkek Egemenliği”	111
2.9.1. Osmanlı Dönemi’nde Kadının Siyasal Hayat İçindeki Yeri.....	111
2.9.2. Cumhuriyet Dönemi’nde Kadının Siyasal Hayat İçindeki Yeri	114
2.9.3. Kadınların Siyasi Partilerdeki Konumu.....	120
2.9.3.1. Siyasal Partilerin Seçim Beyannamelerinde Kadın.....	123
2.9.3.2. Siyasal Temsilde Kadın Aday Sayısının Artmasına Yönelik Uygulama: Cinsiyet Kotası	125
2.9.3.3. Kota Uygulamalarına Olumlu ve Olumsuz Yaklaşımlar ..	127
2.9.4. Kadınların Siyasal Katılım Önündeki Engelleri	128
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	131
TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE KADIN HAKLARI.....	131
3.1. Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili.....	131
3.2. Yerel Düzeyde Kadının Desteklenmesine Yönelik Hizmetler	134
3.2.1. Kadın Sığınma Evleri (Konukevleri).....	134

3.2.2. Kadın Danışma Merkezleri	135
3.2.3. “Yarın için Bugünden” Kampanyası	136
3.2.4. Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı (BMOP) (2006-2010)	137
3.2.5. Kadın Kooperatifleri.....	140
3.2.6. Belediyelerde Kent Konseyi Kadın Meclisi.....	141
3.3. İdarenin İşleyişine Yön Veren Kadın Haklarına Yönelik Hukuki Düzenlemeler	144
3.3.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.....	144
3.3.2. Ailenin Korunmasına Dair Kanun.....	144
3.3.3. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun.....	145
3.3.4. Kadın ve Kız Çocukların Haklarının Korunması 2006/67 Sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi.....	146
3.3.5. Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler Konulu 2006/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi	146
3.3.6. Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesine Yönelik Tedbirlerin Koordinasyonu Konulu ve 2007/6 Sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi	148
3.3.7. Gelir Vergisi Kanunu	148
3.3.8. 5393 Sayılı Belediye Kanunu ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu.....	149
3.3.9. 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu	150
3.3.10. İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği	150

3.4. Siyasal Ve Yönetmel Alanda Kurumsallaşma: Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü.....	152
3.4.1. Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü	155
3.4.2. Ana Hizmet Birimleri	156
3.4.2.1. Kadın Ekonomik Statüsünü Güçlendirme Daire Başkanlığı.....	156
3.4.2.2. Kadın Sosyal Statüsünü Geliştirme Daire Başkanlığı....	157
3.4.2.3. Dış İlişkiler Daire Başkanlığı	157
3.4.2.4. İletişim, Dokümantasyon ve Yayın Daire Başkanlığı.....	157
3.4.2.5. Danışma ve Yardımcı Hizmet Birimleri	158
3.4.3. Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü Ulusal Eylem Planları.....	158
3.4.3.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planları.....	158
3.4.3.2. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020).....	159
3.4.4. Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü Bünyesinde Kadına Yönelik Hizmet Projeleri	163
3.5. Üniversitelerde Kadın Sorunları Araştırma Ve Uygulama Merkezleri ...	166
3.6. Akademi Kadın Çalışmaları Ve Sorunları Birimi.....	167
SONUÇ.....	169
KAYNAKÇA	173

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ASPB	: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	: Birleşmiş Milletler
BETAM	: Bahçeşehir Üniversitesi Ekonomik ve Toplumsal Araştırmalar Merkezi
BMKP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
BMOP	: Birleşmiş Milletler Ortak Programı
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DTP	: Demokratik Toplum Partisi
ECOSOC	: Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi
ETCEP	: Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi
CEDAW	: Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Yok Edilmesi Sözleşmesi
ÇATOM	: Çok Amaçlı Toplum Merkezleri
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
ILO	: Uluslararası Çalışma Teşkilatı
İŞKUR	: Türkiye İş Kurumu
KA-DER	: Kadın Adayları Destekleme Derneği
KAGİDER	: Türkiye Kadın Girişimciler Derneği
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
KAMER	: Kadın Merkezi Vakfı
KASAUM	: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi
KEFEK	: Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu
KEİG	: Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi

KİH-YÇ	: Kadının İnsan Hakları – Yeni Çözümler Derneği
KOSGEB	: Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KSSGM	: Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü
KSGM	: Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü
MED-İZ	: Kadınların Medya İzleme Grubu
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
SHÇEK	: Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
ŞÖNİM	: Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TKDF	: Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
TZOB	: Türkiye Ziraat Odaları Birliği
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
YG- 21	: Yerel Gündem- 21
YÖK	: Yükseköğretim Kurumu
yy.	: Yüzyıl

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Kadın Üst Düzey Memur Oranları.....	101
Tablo 2. 1935-1999 Yılları Arasında TBMM’de Kadın Milletvekili Sayı ve Oranları.....	117
Tablo 3. 2015 Genel Seçim Çerçevesinde Partilerde Cinsiyete Göre Dağılım..	122

ÖZET

Cinsiyet temelli eşitsizliklerin günümüzde varlığını koruması sorunu kadınların temel hak ihlalleriyle yüzleşmesine neden olmaktadır. Hukuksal boyutta kazanılan haklar, uygulamada ciddi engellerle karşılaşmaktadır.

Bu çalışmada, kadın hakları ve hak ihlalleri, Türkiye örneği üzerinden detaylı olarak değerlendirilmiştir. Dünyada ve özellikle Türkiye’de kadınların siyasette, çalışma hayatında, eğitimde karşılaştığı sorunlardan önce “toplumsal cinsiyet” kavramı üzerinde durulmuştur. Çünkü, kavram toplumdaki cinsiyet düzenini şekillendirmekte ve bu da cinsiyete dayalı iş bölümüne neden olmaktadır. Bu işbölümüne karşı olan, cinsiyetçiliği, cinsiyetçi baskıyı sona erdirmeye çalışan, kadınların siyasal ve toplumsal mücadelesi olan “feminizm” düşünce sistemi, ayrıntılı incelenmiştir. Çalışmanın temel konusunu ise kadınların haklarını kazanma süreci, kazanılan hakların ne ölçüde kullanıldığı ve oluşan ya da oluşabilecek hak ihlallerinin nedenleri oluşturmaktadır.

Bu kapsamda üzerinde önemle durulan, Türkiye’de kamu yönetiminde özellikle de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na bağlı olan Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü bünyesinde daha eşitlikçi, ihlalleri önleyici bir kamu yönetimi anlayışı için hangi çalışmaların yürütülmüş olduğu, amacına ulaşıp ulaşılmadığı ve devam eden çalışmaların sağlayacağı katkılardır.

Anahtar Kelimeler: Hak, İnsan Hakları, Toplumsal Cinsiyet, Feminizm, Kadının Hakları, Kadın Hakları İhlalleri, Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü

ABSTRACT

The problem of gender-based inequalities that currently preserve their existence causes women to face violations of their basic rights. The rights gained at the legal level are faced with serious obstacles in practice.

In this study, the rights and violations of women have been evaluated in detail through Turkey. Before the problems encountered in education, in politics and at workplace in the world and especially in Turkey, the concept of “gender” was emphasized. Since this concept shapes the gender layout in the society, which is the political and social struggle of woman against this gender discrimination and also seeks to end sexism, has been examined in detail. The main point of the study is the process of gaining the rights of women, and the extent of use and the reasons for the violations occurred or may occur.

In this context, it has been emphasized that in The General Directorate of Women which is affiliated to the Ministry of Family and Social Policy in Turkey, especially in the public administration, what works carried out and whether the works served its purpose to prevent violations or not for a more egalitarian and non-violent public administration understanding and also the contributions of ongoing works.

Keywords: Right, Human Rights, Gender, Feminism, The Rights of Women, The Violations of Women, The General Directorate of Women

GİRİŞ

İnsan hakları kavramı, insanların iyi bir düzen içinde, eşit ve özgür bir yaşam sürmelerini sağlayan, insan onurunu korumayı amaçlayan ve insanların insan olmasından kaynaklanan haklarıdır. İnsanların ahlaki ve fiziki bütünlüğünün korunması, toplumsal yaşama katılımının sağlanması ve keyfi uygulamalara maruz kalmaması için insan haklarının korunması gerekmektedir. Bu nedenle, insan haklarına saygı, uluslararası ilişkilerde küreselleşme ile birlikte önemli olmuş ve bunu kriter haline getiren toplumların, hak ihlallerini önlemeye yönelik çalışmalar yapmasını yoğunlaştırmıştır. Ülkeler, insan haklarına ne ölçüde saygı gösteriyor, hakların korunmasını ne ölçüde yerine getiriyorsa o ölçüde toplumsal yapılarını daha gelişmiş ve güçlü kılarlar. Bu nedenle insan haklarına bağlı olan kadın haklarının, insan hakları ihlaline fazlaca uğraması önemli bir toplumsal sorun yaratmakta, toplumların gelişmesini ve kalkınmasını güçleştirmektedir.

Kadın hakları kavramı, kadınlarla erkeklerin eşit olarak ekonomik, sosyal, siyasal ve yasal hakların tamamına sahip olması demektir. Kadınların da temel insan haklarına sahip olduğu, bu kavram ile toplumsal cinsiyet eşitliği ve yasalar önünde eşitlik çerçevesinde önemle vurgulanmaktadır. Çünkü her ne kadar temel insan hakları boyutunda önemli kazanımlar elde edilse de kadınların haklarının kullanılması önünde engeller varlığını sürdürmektedir.

Türkiye, insan haklarına yönelik dünyadaki gelişmelere paralel olarak birçok ilerleme kaydetmiştir. Kadınlar, kadın hareketlerinin verdiği mücadeleler ile kadın dernekleri ve dergilerinin çabalarıyla kazanımlar elde etmişler ve Cumhuriyet dönemi ile birlikte yeni bir döneme girmişlerdir. Medeni kanunda yapılan değişiklikler, seçme ve seçilme hakkının kazanılması gibi kadının hukuki olarak erkekle eşit haklara sahip olmasını sağlayacak ciddi adımlar atılmıştır.

Birleşmiş Milletler'in kadın haklarının tanınmasına yönelik düzenlediği uluslararası toplantılar başta olmak üzere, ulusal ve bölgesel pek çok kuruluş ve kadın hareketi, haklardan eşit bir şekilde yararlanmak için mücadele etmekte, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve tüm insan hakları belgelerinde yer alması için çaba sarfetmektedir.

Kadın hareketi hala çeşitli feminist teorilerle kadın cinsine uygulanan ayrımcı tutumu yani cinsiyetçi tutumları açıklamak ve engellemek için

mücadelesini sürdürmektedir. Mücadeleler yasal zeminde birçok yenilik meydana getirmiştir. Ancak bu kazanımlar, hem özel hem kamusal, sosyal, siyasal, politik ve kültürel alanlarda önem ve resmiyet kazansa da; aile içi şiddetten erken yaşta evliliğe, namus cinayetlerinden savaşta kadının mağduriyetine, eğitimden çalışma hayatına, siyasetten yönetime, gelirden istihdama kadar karar alma mekanizmalarında, hemen her alanda kadınlar eşitsizliklerle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Kadınların yukarıda belirtilen alanlarda yaşadığı eşitsizlikler kadın hak ihlallerinin önemli göstergeleridir. Eşitsizliklerin başında gelen, önemli bir insan hakları ihlali olan kadına yönelik şiddet de ülkemizde ve dünyada varlığını sürdürmektedir. Kadın haklarına ilişkin devam eden bu sorunlar, devletlerin ek önlemler almalarında hızla harekete geçmeleri için yeterli görülmektedir.

Bugünkü durumda, kadın haklarının geliştirilmesi ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanması yönünde yasal haklarda yapılan değişiklikler önemli olsa da bu değişikliklerin tek başına yeterli olmadığı görünmektedir. İstatistiklere bakıldığında kadına yönelik şiddet rakamlarının arttığı, istihdamda ve siyasete katılımda kadın sayısının azlığı, kız çocuklarının okullulaşma oranlarında artışlar yaşansa da eşitliğin sağlanması için yeterli olmadığı gözlenmekte ve kadın-erkek eşitsizliği derinleşmektedir.

Bu çalışma öncelikle, Türkiye’de kazanılan kadın haklarının mevcut durumunu ve toplumsal cinsiyet temelinde hak ihlallerini ele almış, Türkiye’de kadın haklarının kamu yönetimine yansımalarının bugünkü görüntüsünü saptamayı hedeflemiştir. Buna göre bu tez çalışması, üç temel boyutta yürütülmüştür.

Birinci bölümde, insan hakları kavramı hak, özgürlük ve eşitlik kavramları ile tanımlanmış, Türkiye’de insan haklarının durumu ve önemi ayrıntılarıyla incelenmiştir. İkinci bölümde kadının durumunu iyileştirmek ve sorunlarını daha kapsamlı ele almak için kadın hakları kavramı açıklanmış, kadının toplumda nasıl ve ne şekilde yaşaması gerektiğinin sınırlarını belirleyen toplumsal cinsiyet kavramının tanımlanması ile birlikte önemli bir siyasi hareket olan feminizmin kadın hakları üzerindeki etkisine yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde hakların kullanımı ile ilgili kadınların aleyhine belirgin bir ayırım olduğu ve bu ayırımın

yukarıda belirttiğimiz birçok alanda kadın hak ihlallerine neden olduğu ortaya konulmuştur. Son bölümde ise kamu yönetiminde kadının konumu, yerel temsil başta olmak üzere, idarenin işleyişine yönelik hukuki düzenlemeler ve önemli bir kamu kuruluşu olan Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü örnekleri ile Türkiye'deki durum ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARININ KAVRAMSAL AÇILIMI

İnsan hakları kavramı, insan olmanın kazandırdığı haklar olarak tanımlanır. İnsan haklarının güvence altına alınması, insanlık tarihindeki en büyük mücadelelerden biridir. İnsan hakları kavramını açıklığa kavuşturmak bakımından, önce “hak” sözcüğünün ne anlama geldiğinin bilinmesi, (Uygun, 2011: 3-4) daha sonra hak kavramı ile aralarında köklü bağlar bulunan özgürlük ve eşitlik kavramlarının da açıklanması gerekmektedir.

1.1. Hak, Özgürlük ve Eşitlik Kavramları

Toplum yapılarında inançlar, düşünce sistemleri farklılık gösterdiği için evrensel boyutta bir hak, özgürlük ve eşitlik tanımı yapılamamıştır. Bu durum meşru bir çerçeveden ele alınması gerektiğini yani hukuk temelli tanımların yapılması gerektiğini ortaya koymuştur. Hukuk düzen demektir ve düzenin olmadığı bir yerde de bu kavramlardan bahsedilemez. Bir kavramın hukuk tarafından koruma altına alınması için, hukuk açısından bir anlam ifade etmesi gerekir. Bu kavramın kabul edilişi, uygulamaya geçirilişi ve denetimi de hukuk kurallarındaki geçerliliği ölçüsündedir (Aydın, 2008a: 25-26).

1.1.1. Hak Kavramı

Hak kavramının ne olduğuna ilişkin birçok tanım yapılmıştır. Donnelly, hak kelimesini iki ayrı anlamda, ahlaki ve siyasi boyutta tanımlamıştır. Bir şeyin haklılığı onun doğruluğunu ifade ederken, bir kişinin haklarına sahip olması da bu konularda yetkili olduğunu ifade eder (1995: 19).

Gözübüyük'e göre, hak kavramı hukukun kaynağını oluşturduğu için onu korumakta ve hakka sahip olan kişiye bu korumadan yararlanma yetkisi vermektedir (Aktaran: Kara, 2008: 6).

Hak kavramının anlamı, şartlar bakımından yönetimden yönetime, nesilden nesile, bir toplum yapısından başka bir toplum yapısına değişiklik göstermektedir (Çüçen, 2011: 45):

- Yönetim biçimi demokrasi olan ülkelerde yöneticiler seçimle iş başına gelirken, krallıkla yönetilen ülkelerde insanlara seçme ve seçilme hakkı tanınmamıştır. Örneğin; düşünce ve düşünceyi ifade etme hakkı, baskıcı yönetimin olduğu ülkelerde, demokrasiyle yönetilen ülkelere göre daha sınırlıdır.

- Haklar aynı toplumda zamandan zamana da değişebilir. Örneğin; Türk toplumunda Cumhuriyetten önce çok eşle evlilik bir haktı; fakat Cumhuriyet sonrası böyle bir hak, yasa tarafından yasaklandı ve tek eşlilik bir hak oldu.

- Haklar toplumdan topluma değişebilir. Örneğin; demokratik ülkelerde kadınların oy kullanması bir hakken, geleneksel toplumlarda kadınlara böyle bir hak tanınmamıştır.

- Kavramın anlamı çağlara göre de değişmektedir. Ortaçağ boyunca insanların seçme ve seçilme hakkı diye bir şey düşünülemezdi; fakat Yakınçağ ile başlayan değişim sürecinde insanların en temel haklarından biri seçme ve seçilme hakkı oldu.

- Geleneklerden geleneğe de haklar değişmektedir. Bazı haklar, gelenek ve yazısız ahlak kuralları tarafından belirlenmektedir. Toplumun belirlediği gelenek, ahlak ve yaşam şekline uyulmadığında yasal bir yaptırım yerine, toplumun kınama, ayıplama biçiminde bir yaptırımı vardır.

Hak hukukçular tarafından kısaca *hukukun tanıdığı ve koruduğu yetki* biçiminde tanımlanır. Bireysel olan hak, genel ve nesnel olan hukuk tarafından korunmaktadır ve bu korumadan birey faydalanmaktadır (Özdek, 1993: 18). Yasalar ya da hukuk olmasaydı; haklarımız da olmazdı. Hukuku bir bina olarak düşünürsek, haklarda bu binayı yapmak için kullandığımız malzemedir. Bina nasıl iyi malzeme ile ayakta duruyorsa, hukuk da hakları gerçekleştirdiği ve koruduğu sürece meşru olur (Çüçen, 2011: 46).

Görüldüğü üzere haklar; hukuk kurallarıyla alanı, içeriği belirlenmiş, yasal dayanağı olan ve talep edilebilen yetkilidir (Aydın, 2008a: 26). Anayasa, yasa ya da yönetmelik gibi hukuk kuralları kişilere yetki tanıyabilir ya da onların bazı taleplerini meşrulaştırabilir. Belirli bir yaşa gelmiş herkesin oy kullanma hakkının anayasa ile güvence altına alınması gibi. Sözleşmeye, hukuka ya da ahlakilik

düşüncesine dayanan hak kavramı, bir tutum ya da davranışın doğruluğuna ya da başkaları tarafından saygı gösterilmesi gerekliliğine işaret eder (Uygun, 2011: 4-5).

1.1.2.Özgürlük (Hürriyet) Kavramı

Hak, hukuk tarafından tanınan, bu düzen içinde şekillenen, toplum tarafından yararlanılan özgürlüğü ifade eder veya hukuk düzeninin kişilere tanıdığı yetkidir (Tezcan ve diğerleri, 2011: 34). Kullanılması insanın özgür olması ile ilgili olan, dilekçe hakkı, çalışma ile ilgili haklar, tüketici hakkı gibi haklar, anayasa ile güvence altına alınmış, temelinde özgürlük kavramını içinde barındıran haklardır (Turhan, 2013: 362). Özgürlük ayrıca -siyasal toplum esas alınıp soruna bu açıdan bakıldığında- kamu otoritesinin (devletin) dayatacağı buyrukların tutsağı olmama anlamına gelir. Hakkın bu nedenle, özgürlükten daha geniş olduğu; bu kavramın özgürlüğün içerdiği serbestliklerin yanı sıra, devletten ve özel kişilerden birtakım somut edimleri isteyebilme yetkilerini de kapsamına aldığı ileri sürülmektedir. Buna karşılık, hukuki gerçekliğin her iki tarafını hak ve özgürlüğün oluşturduğu; özgürlüğün bir hak olduğu, hakkın ise özgürlükle gerçekleşebileceği savunulmaktadır (Özdek, 1993: 16-17). Doğal hukuk anlayışını esas aldığımızda özgürlük, insanın doğası gereği sahip olduğu bir serbestidir. Bu özgürlük, kullanılabilmesine imkan tanıyan, sübjektif talep yetkisini de içerir şekilde pozitif hukuk tarafından düzenlenmekte, somutlaşmakta ve hak haline gelmektedir (Tezcan ve diğerleri, 2011: 35).

Hürriyet tek yönlü değil, çok yönlü bir kavramdır. Kapani'ye göre (1993: 4) herkes tarafından kabul edilen bir hürriyet tanımı ortaya çıkmamıştır ve hürriyeti her birey kendi açısından tanımlar. Kimisi için hürriyet en başta imkan eşitliği ya da sadece eşitliktir: bütün hürriyet çabası insanlar arasında eşitsizlikleri giderme, ayrıcalıkları yok etme çabasından başka bir şey değildir.

1789 İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesinde yer alan ve sonradan birçok anayasada geçen (bizim 1924 anayasamız da bunlar arasındadır) klasik formüle göre ise *hürriyet, başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilmektir*. “Bir adam düşününüz: sefalet içinde sırf başkasına zarar vermeyen şeyleri yapabildiği için (sokakta aç dolaşmak, vitrinleri-içine çekerek- seyretmek gibi) bu adamı hür mü

sayacağız? Bu klasik formülün sadece tek yönlü, dar ve olumsuz bir hürriyet anlayışını yansıttığı açıkça görülür” (Kapani, 1993: 5).

Özgürlük, bütün hakların temelini oluşturur. İnsanların doğuştan sahip olduğu vazgeçilmez, dokunulmaz ve devredilemez haklarını serbest olarak kullanabilmesi, özgür olmalarıyla ilgilidir. Kişinin özgürlüğünün de yasalar çerçevesinde olması, başkalarına zarar vermesine, başkalarının özgürlük alanına girmesine engel olur. Örneğin; bir bakkal, son kullanma tarihi geçmiş bir gıdayı satma özgürlüğüne sahip olsaydı, o gıdayı alanların sağlıklı yaşama özgürlüğüne müdahale etmiş olacaktı. Buna göre bir kişinin özgürlüğü diğer kişinin özgürlüğünün başladığı yerde bitmektedir (Aydın, 2008a: 27).

Kavramın sübjektif arayışlara yer veren çok yönlülüğü yüzündendir ki bugüne kadar onun bütün yönlerini kavrayan etraflı ve yeterli bir tanımlı yapılabilmemiş değildir (Kapani, 1993: 4). Özgürlük herkesin hakkıdır. İktidar başta olmak üzere hiçbir güç bir başkasını keyfi olarak özgürlüğünden mahrum bırakamaz. “Keyfi olarak” kaydı konmasının nedeni, bir kişinin özgürlüğünün başka kişi veya kişilerin özgürlüğünü tanımamanın gerekçesi olamayacağını belirtmek içindir. Bir kişinin gereğe aykırı davranması, onun o somut durumda özgürlük kullanımının engellenmesini meşru hale getirir (Erdoğan, 2006: 10).

Özgürlük ve insan onuru bakımından ne mağduriyet ne de ayrıcalık kabul edilebilir bir durumdur. Başka bir anlatımla, sırf özgürlük değil, ‘özgürlük hakkı’nın eşitliği ilkesi söz konusudur. Her birey sahip olduğu hakların yanı sıra başkalarının haklarına da saygı göstermelidir. Daha önemlisi de siyasi otorite insan hakları bakımından bireyin haklarına saygı göstermek zorundadır (Erdoğan, 2011: 36).

1.1.3.Eşitlik Kavramı

İnsanlar doğuştan her şeyi farklı algılar ve farklı yaparlar. Eşitlik kavramı da insanların kendilerinde olanı gün yüzüne çıkarmak ve gerçekleştirmek için kendilerine fırsat verilmesi gerektiğini, insana saygı temel alınarak her olanaktan ayırım yapılmaksızın eşit biçimde yararlanmaları ve her ne kadar farklı olsalar da yönetimde söz sahibi olmaları gerektiğini, toplumu oluşturan her bireyin eşit değerinde olması ve hiçbirinin bir diğerinden üstün olmadığını ve bu nedenle de

kadın ile erkeğin haklardan eşit şekilde yararlanmaları gerektiğini ifade etmektedir (Cevizci, 1999: 319-320).

Aslında hürriyet gibi eşitlik ilkesi de başlı başına engin ve çok yönlü bir kavramdır. Demokrasi idealinin iki temel ilkesi olan hürriyetle eşitlik arasında hiç şüphe yok ki köklü bir bağ, bir dialektik ilişki bulunmaktadır. Şayet hürriyet sadece bir küçük zümre, bir grup veya bir sınıf için değil de herkes içinse –ki demokratik ideal bunu öngörür- insanlar arasında bu yönden bir eşitlik sağlanmalıdır (Kapani, 1993: 8).

Eşitlik ilkesi ilk olarak, Amerikan anayasasının parçası olan Haklar Bildirisi (Bill of Rights) ile düzenlenmiştir. 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi ise, birinci maddesinde “İnsanlar hukuk bakımından, hür ve eşit doğarlar, hür ve eşit yaşarlar. Sosyal farklılıklar, ancak ortak faydaya dayanabilir” ifadesi ile eşitlik ilkesine yer vermiştir. Altıncı maddesi ise vatandaşlar arasında hiçbir ayırım yapılamayacağını ve yasalar önünde herkesin eşit olduğunu belirtmektedir (Dinçkol, 2005: 106).

İnsan haklarının temel kaynaklarından olan 10 Aralık 1948 günü kabul edilen Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin eşitlik ilkesine yer verilen maddeler şunlardır: “madde 1. Bütün insanlar hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğarlar. Akıl ve vicdana sahiptirler ve birbirlerine karşı kardeşlik zihniyeti ile hareket etmelidirler.”

Hiç kimseye haklara sahip olmasında ve onları kullanmasında cinsiyet de dahil olmak üzere ayırım yapılmayacağını ifade eden hüküm 2. maddenin 1. fıkrasında belirtilmiştir: “Herkes, ırk, renk, cins, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşee, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin işbu Beyannamede ilan olunan tekml haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebilir.”

Herkesin hukuk önünde eşit olduğunu içeren 7. madde ise, “kanun önünde herkes eşittir ve farksız olarak kanunun eşit korumasından istifade hakkını haizdir. Herkesin işbu Beyannameye aykırı her türlü ayırt edici muameleye karşı ve böyle bir ayırt edici muamele için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır.”

Çalışma yaşamında herkesin eşit olduğunu belirten ve cinsiyet ayrımcılığı da dahil her türlü ayrıma karşı çıkan 23. maddenin 1. ve 2. bendi şu şekildedir: “1- Her şahsın çalışmaya, işini serbestçe seçmeye, âdil ve elverişli çalışma şartlarına ve işsizlikten korunmaya hakkı vardır. 2- Herkesin, hiçbir fark gözetilmeksizin, eşit çalışma karşılığında eşit ücrete hakkı vardır.”

Eğitimde eşitlik ilkesini içeren 26. maddenin 1. bendi: “Her şahsın eğitime hakkı vardır. Eğitim parasızdır, hiç olmazsa ilk ve temel eğitim safhalarında böyle olmalıdır. İlk eğitim mecburidir. Teknik ve mesleki öğretimden herkes istifade edebilmelidir. Yüksek öğretim, liyakatlerine göre herkese tam eşitlikte açık olmalıdır” şeklindedir (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, <http://www.danistay.gov.tr>).

Birleşmiş Milletler Örgütü’nce kabul edilen Evrensel Bildirge’ye ek olarak, hazırlanan iki belgeden 1966 yılında kabul edilen ve 1976 yılında yürürlüğe giren “Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi” nin (Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 1976), 2. maddesinin 1. bendinde, sözleşmede tanınan haklarda, birçok nedenin yanı sıra cinsiyet üzerinden de ayrımcılık yapılmaması hükmü yer almaktadır. Ayrıca düzenlenen “Cinsiyet eşitliği” ne, madde 3’de yer verilmiştir: “Bu sözleşmeye taraf devletler, bu sözleşmede yer alan bütün kişisel ve siyasal hakların kullanılmasında eşit haklar sağlamayı taahhüt eder.” Türkiye, 2000 yılında “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi” adı altında ikinci bir belge imzalamıştır. Bu belgenin ikinci bölümünün 3. maddesi cinsiyet eşitliği başlığı altında “bu sözleşmeye taraf devletler, bu sözleşmede öne sürülen tüm ekonomik, toplumsal ve kültürel hakların kullanılmasında erkeklere ve kadınlara eşit haklar sağlamayı taahhüt eder” şeklinde yer almaktadır (Dinçkol, 2005: 107).

Anayasa ile koruma altına alınan, demokrasilerin temelinde var olan, 1961 Anayasası’nda “temel haklar ve ödevler” kısmında (md.12) düzenlenen eşitlik ilkesi, 1982 Anayasası’nın “Genel Esaslar” kısmının 10. maddesinde şu şekilde düzenlenmiştir: “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep, ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir.” Bu maddeye, 7 Mayıs 2004 tarihinde eklenen madde ise şu şekildedir: “Kadınlar ve

erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür.” 2010 Anayasa değişikliği ile “kadınlar, çocuklar, yaşlılar, harp ve vazife şehitlerinin dul ve yetimleri, malul ve gaziler" olan 5 grup için özel ayrıcalıklar getirilebileceği (pozitif ayrımcılık) ve bunun eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı hükme bağlanmıştır. Yasa, açıkça eşitliği sağlama yolunda pozitif ayrımcılığın da yolunu açmıştır. Buna göre devlet organları ve idari makamlar, hizmet ve faaliyetlerinde, uzun yılların birikimi olarak toplumsal ve ekonomik yaşamdan dışlanmış kadınların, uygar toplumun gereği olarak erkeklerle eşit statü ve etkinliğe ulaşmalarını sağlamakla yükümlü tutulmuştur (Nohutçu, 2013: 67).

Kişi herkes gibi özgür olmalı ve haklardan eşit şekilde yararlanmalı ki kişiliğini yaşadığı toplumda gerçekleştirebilsin. Aksi halde o düzenin eksik ve yetersiz olduğu, demokratik olmadığı açıktır. Demokrasi özgürlük için ne kadar önemliyse, demokrasi için eşitlik de o derece önemlidir (Dinçkol, 2005: 105). Ancak demokratik bir yönetimde, yasalar önünde tüm vatandaşlar hiçbir ayrıma tabi tutulmadan eşit işlem görebilir (Aydın, 2008a: 29).

1.2. İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları, tüm insanların hiçbir ayrıma tabi tutulmaksızın, eşit ve özgür bir yaşam sürmeleri için gerekli olan, sahip olduğu haklardır. Bireyin sadece insan olması, bu haklara sahip olması için yeterli bir neden olmaktadır (Uygun, 2011: 8). Dolayısıyla insan hakları bu anlamda ve bu nedenle evrenseldir. Kültürel kimliği, dini, dili, ırkı, sosyal kökeni ne olursa olsun insan onurunu korumayı amaçlar. Toplumsal yapının zamanla değişmesi, dönüşmesi ile insan hakları, kavramsal içeriğini geliştirmiş ve zenginleştirmiştir.

İnsan hakları, bireyleri ve grupları koruyan, insan onuru üzerine odaklanan, vazgeçilemez, gasp edilemez ve bölünemez, birbirine bağımlı ve birbirleriyle bağlantılı, uluslararası sözleşmeler ile garanti altına alınmış, yasalarla korunan haklardır. İnsanlar tercihlerini kendileri belirlerler, hayatlarına kendi rıza, istek ve amaçları doğrultusunda yön verirler ve kararlarının sorumluluğunu üstlenirler, bireyler kararlarını eyleme geçirebilmeleri için de, özgür olmak durumundadırlar. Bunu sağlayacak olan ise haklardır, insan haklarıdır. Evrensel olan bu haklar aynı zamanda insanlara sorumluluk yüklemektedir (Tezcan ve

diğerleri, 2011: 35). İnsan haklarının amacı, insanları sömürü, baskı, her türlü güç unsurlarından korumaktır. Önemli olan insanların iyi bir düzen içerisinde yaşamlarını sürdürmelerini sağlamaktır. İnsan hakları, hükümet görevlilerinin ne yapması ya da yapmaması gerektiğini belirlemek yerine, bizim hep birlikte ortak yaşamımızın temel kurallarını nasıl biçimlendirmemiz gerektiğini düzenlemelidir (Pogge, 2006: 75).

1.2.1. İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi

Tarihi ve ideolojik açıdan insan haklarına bakış, daha adil bir düzenin oluşturulması için gösterilen çabadır. Her insanın eşit olduğunu, insanların makamları, dinleri, ırkları, cinsiyetleri, renkleri ve dilleri gibi çeşitli boyutlarda hiçbir şekilde aralarında ayırım yapılamayacağını belirtir (Ünal, 1994: 44).

17. ve 18. yüzyıllarda Avrupa’da ortaya çıkmış olan insan haklarının en üst ahlaki talep olduğu, bütün insanların -başta devlet olmak üzere- bu haklara saygı duyması gerektiği güçlü bir şekilde ifade edildiği için insan hakları, doğal hukuk kavramı ile temellendirilmiştir (Uygun, 2011: 8). Doğal hukuk, evrensel ölçüde oluşan -her yerde her koşulda geçerli-, akli üstün tutan hukuk doktrindir. Eski Yunan’da Hıristiyan ve İslam düşüncesinde yer alan ancak aydınlanma dönemindeki seküler ve rasyonalist düşüncelerin etkisiyle rasyonel nitelik kazanan bir düşüncedir (Turhan, 2013: 366). Bu düşüncüyü “doğal haklar” kavramı olarak ortaya atan isim 17. yy İngiliz filozofu John Locke’dur (Erdoğan, 2006: 26). Locke’a göre siyasal yapılanma ortamının oluşmaya başladığı bir yaşam şeklienden önce tabiat halinde yaşayan insanlar, sınırsız özgürlüğe sahiptiler ve eşitlikçi bir yaşam benimsediler (Aktaran: Hekimoğlu, 2003: 78). Daha sonra hürriyetlerinin bir kısmından feragat etmişler ve aralarında bir sözleşme akdederek siyasal topluluğu oluşturmuşlardır. Çok önemli bir noktadır ki hak ve hürriyetlerinin tamamını topluluğa devretmemişler, en temel olanları kuruluşun ardından da muhafaza etmişlerdir. Bundan çıkan sonuç şudur: insanların sahip olduğu bir takım tabii haklar, devletin hukukundan üstündür (Kapani, 1993: 31). Devlet, varlığından önce oluşmuş olan bu hakları tanıyarak, evrensel geçerliliğe sahip olması için gereken önlemleri almakla görevlidir. Hiçbir sosyal ihtiyaç ya da gerekçe, geçici bir süre için de olsa, tabii hakları yok saymayı ve uygulamadan

kaçınmayı haklı gösteremez (Ünal, 1994: 49). Şu halde, devlet var olan bu tabii haklarla bağlıdır ve onlara saygı göstermek zorundadır (Kapani, 1993: 31).

Daha çok ahlaki boyuttan ele alınan insan hakları düşüncesi, zamanla siyasi boyut kazanarak, devlet temelli bir hak arayışı ve yasal çerçevede bir zenginlik kazanmıştır.

İnsan hakları alanındaki ilk yasal gelişmelerin 1215'te İngiliz Kralı John ile monarşinin getirdiği vergilerden tatmin olmayan Baronlar arasında yapılan Magna Carta'ya dayandığı söylenmektedir (Clapham, 2010: 117-118).

Anayasal düzeyde temel hakların yer aldığı ilk düzenleme ise 1776 Amerikan Virginia İnsan Hakları Bildirgesi'dir (Tezcan ve diğerleri, 2011: 41). Virginia Haklar Bildirisinin 1. maddesini ki bu madde az çok değişik ifadelerle diğer bildirilerin birçoğunda tekrar edilmiştir- burada örnek olarak zikredebiliriz: "Bütün insanlar tabiaten eşit derecede hür ve bağımsız olup, topluluk haline geçtikleri zaman hiçbir sözleşme ile gelecek nesiller adına vazgeçemeyecekleri ve onları yoksun bırakamayacakları, yaradılıştan bir takım haklara sahiptirler; bunlar, başlıca hayat ve hürriyetten yararlanma, mülkiyet elde etme ve ona sahip olma, mutluluk ve güvenlik arama ve bunlara erişebilme haklarıdır" (Kapani, 1993: 45). 4 Temmuz 1776'da ilan edilen Thomas Jefferson tarafından yazılmış olan ve Virginia bildirisi ile aynı düşüncelere sahip olan Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi, 13 Amerikan kolonisinin İngiliz Krallığından ayrılarak bağımsızlıklarını ilan ettikleri belgedir. Her iki bildiride de benzer siyasi çerçeve çizilmiştir (Erdoğan, 2006: 26).

Aydınlanma Felsefesi'nin ünlü düşünürlerinden J.J.Rousseau, Montesquieu ve Voltaire, Fransa'da özgürlük düşüncesinin doğmasında ve gelişmesinde çok etkili olmuşlardır (Gülmez, 2001: 16). 1789 tarihli Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, haklar beyannamelerinin hemen ilk akla geleni ve hiç şüphesiz bunlar içinde en ünlü olanıdır (Kapani, 1993: 44-45). Tıpkı 1789 Bildirgesi gibi, doğal hukuk öğretisi çerçevesinde, doğal yaşama durumunda insanın özgür olduğunu ve bir sözleşme ile topluluk oluşturduğunu belirten Rousseau'nun sosyal sözleşmesinin ilk cümlesi de, büyük bir benzerlikle, aynı anlayışı yansıtır: "İnsan özgür doğar" (Gülmez, 2001: 16).

Bildirgenin yayılma gücünü arttıran sebeplerin başında, ifade gücünün, üslubunun sade ve etkili oluşu, bütün insanlığı ilgilendiren bir nitelik taşıması ve o dönemde yaygın olarak kullanılan Fransız dilinde yazılması gibi nedenler gösterilebilir (Kapani, 1993: 46). Bu bildirgeye “güvenlik”, “baskıya karşı direnme” gibi maddeler de eklenmiştir. Yaşanan bu gelişmeler sonraki bütün anayasalarda somut bir nitelik kazanmıştır (Erdoğan, 2006: 27).

Aydınlanma Çağı ile geniş bir etki elde eden doğal hukuk anlayışı, 19. yüzyılda bu etkiyi yitirmiştir. Buna neden olan durumlar ise, “ulusların hakları” düşüncesinin insan haklarının yerine geçmesi ve bu yüzyılın ortalarından itibaren Marksist, faydacı ve pozitivist görüşlerin etkili olmasıdır (Erdoğan, 2006: 27). Jeremy Bentham gibi bazı düşünürler ise “bütün insanlar özgür doğar” görüşüyle “tuhaf ve iflas olmaz saçmalık” diyerek alay etmişlerdir. Bentham’a göre, gerçek haklar yasal haklardı ve hakları yaratıp bu hakların sınırlarını belirlemek de doğal hakları savunanların değil yasa koyucuların işiydi (Aktaran: Clapham, 2010: 25).

İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra insan haklarının uluslararası düzeyde de korunması düşüncesi güçlenmiştir ve bu durum bugün yaşanan gelişmelerin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Özellikle İkinci Dünya savaşı öncesi ve savaş döneminde yaşanan soykırım, sürgün, toplama kampları ve işkence gibi olaylar dünya kamuoyunda olumsuz karşılanmış ve bu durumların oluşmaması için önlem almak zorunlu kılınmıştır (Tezcan ve diğerleri, 2011: 37-38). Devam eden yıllarda, baskıcı rejimlere karşı insan hakları yeniden güçlü duruma gelmeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 10 Aralık 1948’de İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’ni kabul etmiştir. Bu belgenin Birleşmiş Milletler tarafından oluşturulmuş olması, hukuki açıdan bağlayıcı bir belge olduğu anlamını taşımamaktadır. Uluslararası alanda insan haklarına saygı gösterme, yaşam standartlarını yükseltme, hoşgörü ve dostluk çerçevesinde sosyal ilerlemeyi kolaylaştırma ve geliştirme gibi ifadeler yer bulmaktadır (Erdoğan, 2006: 28).

Tüm dünyaya yayılan kapitalizmin ve sanayileşmenin dönüştürücü gücü, neredeyse bütün toplumlarda insan onurunun korunması bakımından “insan hakları” nı geçerli tek çözüm olarak sunmaktadır. Birleşmiş Milletler Genel

Kurulunda' da hiç karşı oy almadan İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin kabul edilmiş olması bu olgunun bir göstergesidir (Uygun, 2011: 25).

Yine savaş sonrasında insan haklarını tanıma eğilimi ile 1947 tarihli İtalyan Anayasası, iktisadi ve sosyal haklara kapsamlı olarak yer vermiş ve 1949 tarihli Almanya'nın Bonn Anayasası ise -Weimar Anayasası'nın oluşturduğu örneği bir ölçüde- devletin sosyal niteliğini mülkiyet hakkını ve kamu yararıyla sınırlı olduğunu vurgulamıştır. 1970'lerde ise demokrasi anlayışına geçen İspanya, Portekiz ve Yunanistan anayasaları da iktisadi ve sosyal hakları tanımışlardır. Komünizm sonrası Bulgaristan, Romanya ve Polonya Anayasalarına da bu gelişme yansımıştır (Erdoğan, 2006: 28).

İnsan haklarının farklı yönlerine ilişkin belirli konuları içeren Birleşmiş Milletler kaynaklı başlıca bildiri ve sözleşmeler de şunlardır: “ Soykırım Suçunun Önlenmesine ve Cezalandırılması Sözleşme (12 Ocak 1951), Kadınların Siyasal Haklarına İlişkin Sözleşme (7 Temmuz 1954), Angaryanın Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (17 Ocak 1957), Sömürge Durumundaki Ükelere ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesine İlişkin Bildiri (14 Aralık 1960), Her Türlü İrk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine Dair Uluslararası Sözleşme (4 Ocak 1969), Bütün Kişilerin İşkenceden ve Başkaca Zulmedici, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Ceza ve İşlemlerden Korunmasına İlişkin Bildiri (9 Aralık 1975), Tutuklulara Karşı Davranışın Asgari Standart Kuralları (13 Mayıs 1977) (Kapani,1993: 73-74), Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (1979), Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989)” (Erdoğan, 2006: 29).

Evrensel nitelikteki bu sözleşmelerin ve belgelerin yanı sıra bölgesel sözleşmeler de imzalanmıştır: “İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Avrupa Sözleşmesi (1950-1953) ve ona bağlı Protokoller ile Avrupa Sosyal Yasası (1961-1965), Amerika Kıtası İnsan Hakları Sözleşmesi (1969-1978), Afrika İnsan ve Halkların Hakları Sözleşmesi (1981-1986). Avrupa Sosyal Yasası 1996 yılında gözden geçirilmiş ve genişletilmiş haliyle 1999 yılında yürürlüğe girmiştir. Türkiye Sosyal Yasa'yı çekinceli olarak da olsa 1989 yılında, yenilenmiş Sosyal Yasa'yı ise 2007 yılında onaylamıştır (Erdoğan, 2010: 132-

133). Bu belgeler insan hakları sözleşme ve belgelerinin sadece bölgesel değil uluslararası bir boyut kazandığının da göstergesidir.

1.3. İnsan Haklarının Tarihsel Üç Kuşaklı Sınıflandırılması

Uluslararası bildirge ve sözleşmelerde “insan hakları” olarak yer alan haklar, ülkelerin anayasalarında “temel haklar” olarak sıralanmıştır. Buna göre temel hak ve özgürlükler; tarihte ortaya çıkışlarına göre; aşağıda belirtildiği şekilde üç kuşakta sınıflandırılabilir (Aydın, 2008a: 32).

1.3.1. Birinci Kuşak Haklar (Klasik Haklar)

Bu haklar, 17. ve 18. yüzyıl düşünürlerince dile getirilen, devlete kişilerin özel alanına girmeme, karışmama yükümlülüğü getirmektedir (Uygun, 2011: 16). Jellinek, hukuki olarak insan haklarını negatif, pozitif ve aktif statü hakları ayrımı ile ifade etmiş ve bu da klasik insan hakları ayrımı olarak kabul edilmiştir. Negatif hak söz konusu olduğunda devletin müdahale etmemesi ve bireyin engelle karşılaşmaması gerekmektedir. Örneğin, temel haklardan olan yaşam hakkı ve düşünce özgürlüğü gibi devletin dokunamayacağı haklar vardır. Pozitif statü hakları, devlete sorumluluk yükler ve onun olumlu müdahalesini gerektirir. Sosyal devlet anlayışının sonucu olarak ortaya çıkan ve sosyal haklar olarak da tanımlanan, çalışma hakkı, sağlık hakkı, eğitim hakkı gibi hakları oluşturmaktadır. Aktif statü hakları ise, devlet yönetimine katılımı öngörmektedir. Siyasi haklar olarak belirtilen bu haklara seçme ve seçilme, siyasi parti kurma ve bunlara üye olma, dilekçe hakkı gibi örnekler verilebilir (Turhan, 2013: 367-368).

Negatif statü hakları (ya da koruyucu haklar) olarak bilinen Klasik Haklar, özel alanın sınırlarını çizer ve kişiye devlet dahil hiç kimsenin dokunamayacağı bağımsız bir alan sağlar. Düzenleme yaparak özgürlüklerin kullanılmasını kolaylaştırır, ama sınırlandıramaz. (Gülmez 2001: 19).

Bütün insanların eşit şekilde sahip olduğu, doğal hak kökenli olan kişisel ve siyasal temel hak ve özgürlükler, vazgeçilemez ve devredilemez nitelikteki evrensel haklardır. Bu gruba dahil olan haklar için, sahip oldukları yüksek önem derecesi sebebiyle, bölgesel düzeyde örneğin Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ile kişisel başvuru mekanizması yolu da benimsenerek, bir uluslararası yargı denetimi öngörülmüştür (Hekimoğlu, 2003: 83).

İnsanların doğuştan eşit ve özgür olduğu savlarına karşın, bazı kesimlerde somut ayrımlar söz konusudur. Örneğin, kadınlar siyasal hakların kapsamının dışında tutulmuştur.

Hakların kullanılabilmesi için, devlet, bireylerin özgürlüklerinin kullanımını kolaylaştırmalı ve bireyleri sınırlandırmamalıdır. Örneğin, devlet barışçıl ve şiddet içermeyen bir toplantı ve gösteri yürüyüşünde oluşabilecek her türlü olumsuzluğa karşı tedbir almalı, vatandaşların haklarını kullanmalarına engel olmamalıdır.

1.3.2. İkinci Kuşak Haklar (Sosyal Haklar ve Ekonomik Haklar)

Bu tip hak ve özgürlüklerin anayasalarda yer almaya başlaması klasik hak ve özgürlüklerden çok sonra sanayileşmeyle beraber işçi sınıfının ortaya çıkışıyla ve özellikle XIX. Yüzyıl sonlarında vuku bulmuştur. En geniş anlamda sosyalist fikirlerin ve pozitivist hukuk öğretisinin ürünü olan ikinci kuşak hak ve özgürlükler, sosyalist ve pozitivist düşünce akımlarının aşırı bireyci özgürlük anlayışını etkilemesi ve bazı değişikliklere yol açması sonucu ortaya çıkmıştır (Hekimoğlu, 2003: 84-85).

Zamanla özgür olmak, insan haklarından yararlanmak için yeterli olmuyordu ve birçok nedenden dolayı haklardan yararlanamayan insanların devlet tarafından desteklenmesi gerekiyordu. Bu sebeple de insan hakları 19. yüzyıldan itibaren devletten hizmet talep etmeye yetkili olan haklar olarak düşünölmeye başlanmıştır (Uygun, 2011: 18). Çünkü, insanlara yaşam hakkı verilmekte ancak

sağlık hakkından mahrum bırakılmaktadır. Küçük yaşlarda çalışmak zorunda olduğu için okula gidememekte, eğitim, öğrenim ve ödev hakkında faydalanamamaktadır (Kapani, 1993: 51). Sosyal hakların temelinde ise yaşanan bu sosyal eşitsizlikleri devlet müdahalesi ile giderme amacı vardır.

Birinci kuşak haklardaki devletin pasif konumu değişmekte, devlete pozitif yükümlülükler sağlayan; sosyal barış, sosyal güvenlik, dayanışma ve adaleti gerçekleştirmek için sosyal ve ekonomik hayata aktif olarak müdahale eden sosyal devlet anlayışı geçerli olmaktadır. Sosyal ve ekonomik haklar, doğa halinin haksız bulunan sonuçlarını düzeltmeye çalışan haklar ve özgürlükler olarak değerlendirilir. Bu haklar insanları tek başlarına, toplumdan izole edilmiş soyut varlıklar olarak değil; aynı zamanda içlerinde yaşadıkları toplumların ortam ve şartlarını da hesaba katarak da hak öznesi yapmaktadır (Hekimoğlu, 2003: 86). Devlete karşı “alacak hakkı” doğuran pozitif statü hakları, haklardan somut biçimde yararlanmak için ekonomik olanaklar sağlamalıdır (Gülmez, 2001: 21).

1.3.3. Üçüncü Kuşak Haklar (Dayanışma Hakları- Kolektif Haklar)

Birbirlerini destekleyen haklar sınıflandırmasında üçüncü kuşak haklar, bireylerin haklarını değil, grupların haklarını savunurlar. Daha iyi bir geleceğe ve insanların bunu belirleme hakkına sahip olması için kaynakların evrensel dağılımı yani uluslararası işbirliği gerekmektedir (Şahin, 2010: 718).

Bireyi değil, belki ondan daha fazla, toplumun bütününe ya da halkları kendisine asli muhatap olarak gören, bu haklar, aynı zamanda 1789 Fransız İhtilali'nin benimsemiş olduğu üç temel sloganın –özgürlük, eşitlik, kardeşlik- üçüncü ayağını oluşturmaktadır. İlk kuşak “özgürlük”, ikinci kuşak “eşitlik” ve son olarak üçüncü kuşak haklar ise “kardeşlik” fikrine karşılık gelmektedir (Aral, 2010: 13-14).

Çevre hakkı, gelişme hakkı, barış hakkı, insanlığın ortak mal varlığına saygı hakkı en iyi bilinen dört dayanışma hakkıdır (Uygun, 2011: 20). Bunlar içerisinde özellikle temiz, sağlıklı, dengeli, uyumlu ve korunmuş bir çevrede yaşama hakkı, uzun vadede insan türünün soyunu sürdürebilmesi bağlamında yaşamsal bir öneme sahiptir. Bu gruba dahil olan hak ve özgürlükler sistematik olarak 1981 Afrika İnsan ve Halklar Hakları Şartı'nda; kısmi olarak ise

bağlayıcılık taşımayan Paris Şartı gibi bazı uluslararası hukuk metinlerinde oldukça genel formülasyonlarla ifade edilmişse de söz konusu haklara sistematik olarak yer veren, hukuksal açıdan da bağlayıcılık taşıyan bir belgenin varlığından söz etmek oldukça güç gözükmemektedir (Hekimoğlu, 2003: 88).

Diğer haklardan farklı olarak üçüncü kuşak haklar, birlik olma ve dayanışmayı ifade eder. Örneğin çevre sorunları ülkelerle sınırlı kalmaz, farklı bölgelerdeki ülkeleri ve coğrafyaları da etkiler. Bu nedenle de devletler, gruplar, insanlar arasında dayanışmanın olması gerekmektedir. Bu haklar yalnızca başka devletlere ve uluslararası toplumun diğer üyelerine karşı ileri sürülmez. Devletin kendisi de, halkın kolektif olarak sahip olduğu hakları güvence altına almakla mükelleftir. Bu anlamda devlet, kolektif hakların aynı anda hem (hak sahibi olma anlamında) öznesidir, hem de bu hakları fiiliyata aktarma yükümlülüğü ile karşı karşıyadır (Aral, 2010: 19).

Aralarında hiçbir hiyerarşik üstünlük olmayan bu üçlü sınıflandırma, insan haklarının tarihsel gelişimi ve daha iyi anlaşılması için oluşturulmuştur (Şahin, 2010: 718).

Kadınlar açısından baktığımızda, her üç kuşak hakkın tanımı ve gelişiminin önemli bir ortak paydaya sahip olduğunu söyleyebiliriz: Bu haklar, tipik olarak, erkeklerin yaşam deneyimlerini ve önceliklerini temel aldığı için, varolan yapılarıyla, kadınların beklentilerine yanıt vermemektedir. İşte “kadınların insan hakları” kavramı da, bu noktada gündeme gelmektedir (Berktaş, 2003: 36).

1.4. İnsan Haklarını Korumanın Önemi ve Gerekliliği

Küreselleşme, insan haklarına evrensel bir boyut kazandırmıştır. Bunun sonucu olarak, “insan haklarına saygı” milletlerarası ilişkilerde önemli bir kriter haline gelmiştir. Bu ölçüt, daha duyarlı ve bilinçli bir toplumun oluşmasına yön vermektedir (Tezcan ve diğerleri, 2011: 65).

İnsan haklarının korunması, yalnızca devletin sorumluluğunda değil aynı zamanda bireylerin de sorumluluğundadır. Devlet anayasa ve yasalarda insan haklarına gereken önemi vermekle yetinmemeli aynı zamanda bireyleri de haklar konusunda bilinçlendirmelidir. İnsanları ne ölçüde koruduğu, hangi zararlardan

kurtardığı hakkında edinilecek bilgi, insan haklarına verilmesi gereken önem derecesini ortaya koyacaktır.

İnsan haklarının korunması ve önemi, insan hakları eğitimi ile bireylere, toplumlara ve devletlere anlatılacaktır. Eğitim yoluyla insan haklarının geliştirilmesi insanlığın ortak mirasını da geliştirecektir. Eğitimi sağlanan birey, günlük yaşamda başkalarının haklarına saygı göstermesi ve haklarını çiğnememesi gerektiğini öğrenmiş olacaktır. Eğitim aracılığıyla bilinçlenen kişiler çeşitli sivil toplum örgütlerine katılım sağlayarak insan haklarının korunması ve sürekliliğinin sağlanması için çaba gösterirler (Çüçen, 2011: 53). Devletin okullarda verdiği eğitimin tek başına yeterli olacağı sanılmamalıdır. Özellikle medya, sivil toplum kuruluşları eğitici ve bilinçlendirici çalışmalar yapmalı, yayın akışında insan hakları ve insan ilişkilerinde sevgi ve saygıyı vurgulayan- birkaç dakikalık da olsa- hatırlatmalarda bulunmalıdırlar. İnsan hakları bilinci ailede, komşuluk ilişkilerindeki tutum ve davranışlarda şekillendirilmelidir. Bunun temelini ise, eğitim olduğu yadsınamaz. Eğitimde fırsat eşitliğinin ve özellikle kız çocuklarının okutulmasının sağlanması gerekir ve iyi eğitim almış, insan hakları bilinci oluşmuş kız çocuğunun daha sonra yetiştirdiği çocukların da insan hakları bilinci ve kültürünün gelişmiş olacağı açıktır (Tezcan ve diğerleri, 2011: 66).

Demokratik bir yaşam sürdürmek ve özgürlükleri güvence altına almak, hakların devletin hem kendisi hem de yetki alanındaki kişi ve gruplar tarafından ihlallerini önlemek, toplumun devlet tarafından karşılaştığı haksızlıkların temelini kurutmak ve oluşabilecek zararları gidermek için insan haklarının korunması elzemdir (Erdoğan, 2006: 30).

Uluslararası belgelerde öngörülen koruma mekanizmalarının büyük çoğunluğu, ancak insan haklarının ihlal edilmesinden, yani iş işten geçtikten sonra ve cezalandırma amacıyla devreye girmektedir. Oysa esas amaç, insan haklarını sonradan ve geçmişe yönelik olarak değil, önceden ve geleceğe yönelik olarak korumak olmalıdır (Tezcan ve diğerleri, 2011: 68).

İnsan Haklarının korunmasında ve çiğnenmesinin önlenmesinde bireylerin görevleriyle ilgili ilkeler şu şekilde özetlenebilir (Çüçen, 2011: 54):

- İnsan haklarının neler olduğu ve nasıl korunması gerektiği bilgisine sahip olmalıdır.
- Kendi haklarına sahip çıkmalıdır.
- Diğerlerinin haklarını çiğnememeli ve onların haklarına saygı göstermelidir.
- Her türlü haksızlığa karşı çıkmalıdır.
- Hakları çiğneyen kişi ya da kurumları gerekli yerlere bildirmelidir.
- Kendi ülkesinde savunduğu hakları diğer ülke insanları için de savunmalıdır.

İnsan hakları bilincini topluma yerleştirmediğimiz, ilkelerini bilmediğimiz ve bu nedenle de savunamadığımız sürece insan hakları ihlalleri önlenemez. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi de söz konusu olamaz.

İnsan Hakları kavramının içinde kadın haklarının yer aldığını biliyoruz ancak kadın hakları, insan hakları ihlaline fazlaca uğradığı ve artan bu ihlallerin daha etkili ve çözümlenmesi gereken önemli bir toplumsal sorun olması, kavramın ayrı şekilde ele alınmasını gerektirmiştir. Kadının İnsan Haklarını incelemeye önce kadın algısını, toplumdaki cinsiyetler arası konumunu irdelemek ve bu anlamdaki farklılıklarını açıklamak gerekmektedir.

1.5. Türkiye’de İnsan Haklarının Gelişim Evreleri

Osmanlı Döneminden günümüze kadar devam eden insan haklarının gelişimini beş evrede özetleyebiliriz. Birinci evre olarak düşünölen 1876 öncesi “padişahın bağışladığı haklar” olarak, insan hakları anlayışının olmadığı fermanlar dönemi olarak nitelendirilir. Haklar “yurttaş”lara verilmemekte, “Sultanın kulu” olarak adlandırılan “uyruk”lara verilmektedir. (Gölmez, 2001: 26). Can ve mal güvenliği, ırz ve namusun korunması, yasaya göre verginin alınması, kimseye açıkça yargılanmaksızın idam ve ceza uygulanmaması, ceza sorumluluğunun kişisel olması gibi bazı kişi hakları 1839 Tanzimat Fermanı’nda yer almaktadır. Batılılara tanınan, bir ayrıcalık olarak nitelenen yasalar önünde eşitlik ilkesi de bu evrede kabul edilmiştir (Gündoğan ve Günay 2004: 52).

Ancak bu dönemde siyasal irade tek kişide toplanmıştır ve dinsel yaptırımlar ön planda yer almıştır (Gülmez, 2001: 26).

1856 tarihindeki Islahat Fermanı'nda da, soyut ve genel bir insan hakları düşüncesi yer almamaktadır. Bu fermanın en önemli özelliklerinden biri, işkence ile ilgili getirdiği düzenlemedir. Eziyet, işkence gibi cezalar bu dönemde yasaklanmıştır. Daha sonraki anayasalarda da bu yasağa yer verilmiş ancak sorunun çözümünde etkili rol oynamamıştır (Gündoğan ve Günay 2004: 53).

Padişahın kendi iradesiyle yayınladığı 1876 Anayasası ile başlayan “güvencesiz anayasal haklar evresi” nin , (Gülmez, 2001: 26) “Tebaa-i Devleti Osmaniye'nin Hukuki Umumiyesi başlıklı bölümünde güvence altına alınmayan kişi dokunulmazlığı, basın özgürlüğü, öğrenim özgürlüğü, yasa önünde eşitlik, mülkiyet hakkı, konut dokunulmazlığı, angarya yasağı ve işkence yasağı açıkça yer almıştır”. Daha sonra askıya alınan bu anayasa 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte yeniden yürürlüğe konularak 1909 da bazı değişikliklere uğratılmıştır. Sürgün yetkisi veren madde yürürlükten kaldırılmıştır. Basının sansür edilmemesi ve haberleşmenin gizliliği ilkesi getirilmiş, dernek kurma ve toplantı hakkı anayasa ile güvence altına alınmıştır. İkinci Meşrutiyet uzun sürmemiş, bir yıl sonra sıkıyönetim açıkça dile getirilmiş ve 1913'te Bab-ı Ali İsyanı'ndan sonra haklar uygulama alanı bulamamıştır (Gündoğan ve Günay 2004: 53-54).

1924 Anayasası ile “güvencesiz doğal insan hakları evresi” biçiminde nitelendirilen üçüncü evre, sadece birinci kuşak hakların yer aldığı bir evreyi oluşturmaktadır (Gülmez, 2001: 27). Hukukun içeriğini belirleyen en önemli kavramlar demokrasi, insan hakları ve devlettir. 1924'te hukuk devleti kavramı yoktur. Hukuk devleti, ilk kez 1950'lerde ciddi biçimde tartışılmaya başlanmıştır (Gündoğan ve Günay 2004: 55).

Cumhuriyet'in ilk anayasası döneminde insan hakları açısından iki önemli gelişme vardır; Türkiye'nin önce Mayıs 1949'da İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ni imzalaması, sonra da Aralık 1949'da Avrupa Konseyi Statüsü'nü onaylamasıdır. Bu iki olay, Türkiye'nin çok partili siyasete geçiş dönemi içinde gerçekleşmiş ve bu nedenle de sonraki yıllarda Türkiye'nin insan hakları sicilinde

bir takım iyileşmeler sağlanabilmiştir. Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Sözleşmesi de 10 Mart 1954 tarihinde onaylanmıştır (Erdoğan, 2011: 142).

1961 Anayasası ile hakların genişletildiği, temelinde kıymetli olanın “insan” olarak kabul edildiği, “insan haklarına dayalı devlet” ilkesini anayasal ilke olarak belirlemiş olan “güvenceli çağdaş insan hakları evresi” yaşanmaya başlamıştır. “Temel Haklar ve Ödevler” başlığı en kapsamlı bölümünü oluşturmaktadır (Gülmez, 2001: 27). Demokratik bir anayasa olarak insan hakları için özgürlüğü kural olarak benimsemiş, sosyal haklara yer vermiş ve bu hakların koruma sorumluluğunu üstlenmiştir (Gündoğan ve Günay 2004: 56).

1982 Anayasası ile birlikte ise, “Sınırlamanın Kurala Dönüştüğü Evre”ye geçilmiştir. Bu anayasa, temel haklar listesinde bir değişiklik olmamasına, hatta genişlemesine karşın, daha ayrıntıcı, üstünlüğün anayasa ve kanunlarda olduğu, millileştirilmiş bir anayasayı ifade etmektedir. 1961 Anayasası’nda birey ön plana çıkarken 1982 Anayasası’nda devlet ön plandadır (Gülmez, 2001: 28). 1982 Anayasası döneminde bizatihi anayasa tarafından zaten kısıtlanmış olan siyasi partilere ayrıca yasal sınırlamalar getirildiği gibi, uygulamada da birçok parti kapatılmıştır. Kapatılan ve baskı altına alınan sivil toplum örgütleri yanında, Sıkıyönetim Kanunu’na dayanarak, başta üniversiteler olmak üzere çeşitli kamu kuruluşlarında ideolojik bir tasfiye operasyonu yürütülmüştür. Basın üzerinde de idari ve adli baskılar artırılmış, çok sayıda gazete kapatılmış, pek çok gazeteci mahkum edilmiştir. Bu dönemde sivil siyaset alanının önemli ölçüde daraltılması ve sivil özgürlükler alanında geri adımlar atılması sağlanmıştır (Erdoğan, 2011: 147-149).

Özellikle 12 Eylül 1980 öncesi, 1982 Anayasası’nda etkili olmuş insan haklarına yönelik birtakım önemli kısıtlamalara yer verilmiştir. Her ne kadar özgürlükler açıkça genişletilmiş olsa da devlet ve otorite ağırlıklı bir anayasal yapı ortaya çıkmıştır (Hakyemez, 2011: 6-7).

Dünyadaki gelişmelere paralel bir seyir izleyen Türkiye’de insan hakları alanındaki kurumsallaşma çabalarında ilk adım, TBMM tarafından 1990’lı yıllarda İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun oluşturulması ile atılmıştır.

1996 yılında da İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu kurulmuştur. İnsan haklarını korumak, oluşabilecek ihlalleri önlemek ve çözüm yolları bulmak, insan hakları bilincini geliştirmek amacıyla da İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları oluşturulmuştur. Türkiye’de insan haklarının yapılandırılması için oluşturulan bu kurumlar uluslararası insan hakları kurumu olarak görevlendirilmediği ve bağımsız bir niteliğe sahip olmadığı için Paris Prensipleri’ne uygun olmamışlardır. Bu nedenle Türkiye İnsan Hakları Kurumu’nun kurulmasında uygun bir kurumsal yapının gerekliliği etkili olmuştur (“Geçmişten Günümüze”, <http://www.tihk.gov.tr>).

Bu çerçevede “Türkiye İnsan Hakları Kurumu, 21.06.2012 tarih ve 6332 sayılı kanunla insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapmak üzere” kurulmuştur (Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu, 2012). Bu kurumun yerine ise “20 Nisan 2016 tarihli ve 29690 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu ile Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu” kurulmuştur. Kanunda, ayrımcılığı önlemek, kötü muamele ile mücadele etmek, insanlar arasında eşitlik sağlamak, hakları korunmak ve geliştirmek gibi yerine getirilmesi gereken görevler belirlenmiştir (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, 2016).

İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu, kurumun karar organı görevindedir. Kurum üyeleri 16 Mart 2017 tarihinde 8’i Bakanlar Kurulu, 3’ü Cumhurbaşkanı tarafından seçilmiş olup, 10 erkek ve 1 kadından oluşmaktadır. Eşitlik Kurumu’nu temsil edecek olan üyeler arasında eşitlik olmaması, hedeflere ulaşmayı güçleştirecektir (<http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/>).

İKİNCİ BÖLÜM

DÜNYADA VE TÜRKİYE’DE KADIN HAKLARI VE KADIN HAKLARI İHLALLERİ

Kadınlar tarihsel süreç içerisinde toplumsal eşitlik için mücadele vermişler ve bunun sonunda da yasal kazanımlar elde etmişlerdir. Yasal kazanımların elde edilmesinde feminizm hareketi önemli rol oynamıştır.

Özellikle bu bölümde konunun kavramsal zeminini belirlemek amacıyla önce kadının durumunu iyileştirmek, haklarının farkındalığını arttırmak ve sorunlarını daha kapsamlı ele almak için oluşturulmuş bir kavram olarak kadın hakları incelenmiş, daha sonra toplumda kadın ve erkek rollerini tanımlayan toplumsal cinsiyet kavramı ile eril tahakkümün reddini savunan ve kadınların haklarını özgürce kullanmaları için mücadele eden feminizm genel çerçevede ele alınmıştır. Son olarak da kadınların aleyhine hakların kullanımı ile ilgili ayırım olduğu ve bu ayırımın hak ihlallerine yol açtığı başlıklarla açıklanmaya çalışılmıştır.

2.1. Kadın Hakları Kavramı

Kadınların çeşitli açılardan konumlarının değerlendirilmesinde hak ve özgürlüklerden yararlanma ve bunları kullanabilme olanaklarının irdelenmesinde “kadın hakları” kavramından hareket edilmesi genel olarak kabul gören bir yaklaşımdır. Pozitif hukukun kadınlara tanıdığı veya tanıması gerektiği hak ve özgürlüklerin toplum tarafından kabul görmesi, kadınlara bu hakların tanınması ve kullanılmasında toplum ve hukuk tarafından konulmuş olan engellerin kaldırılması, kadınların biyolojik konumları nedeniyle özel bazı haklardan yararlanmaları ve her alanda kadınlara karşı ayrımcılığın kaldırılması, kadın hakları kavramı içinde ele alınmaktadır. Pozitif hukuk ve uygulamada kadınların içinde buldukları durum, bir insan hakkı olan doğal hakların yaşama geçirilmiş bölümünü ifade etmektedir. Ancak buradaki hareket noktası hak kavramıdır ve kadın haklarının özü daha geniş içerikli olan doğal hakları ifade eden insan hakları kavramından doğmaktadır (Çelikel, 1993: 79).

Kadın hakları, kadınların insan olarak sahip oldukları özgürlük, güvenlik gibi haklarını ihlallere karşı korumak için, ihlal risklerine ve aşağılamalara karşı oluşturulmuş bir kavramdır. Örneğin aile içi şiddet veya töre cinayeti dendiğinde, şiddete maruz kalan veya öldürülen kişinin erkek olduğunu kimse düşünmemektedir. Veya “eşit işe eşit ücret” talebi dile getirildiğinde, bunu almayanın kadın olduğu açıktır. Cinsel/bedensel şiddeti meşrulaştırmak için erkeklerin değil, kadınların giyimi ve/veya geç saatte sokakta olduğu konu edilmektedir. Okullaşma kampanyaları ‘Bütün Çocuklar Okula!’ değil, ‘Haydi Kızlar Okula!’ sloganıyla yapılmaktadır. ‘Erken/zorla evlendirme’ dendiğinde kimsenin aklına yaşlı bir kadınla evlendirilen bir oğlan çocuğu gelmemektedir. İşte bunlar ve bunlara benzer pek çok ayrımcılığa dayalı uygulama yüzünden, “kadın hakları” kavramına ihtiyaç duyulmaktadır ([http://www. Kadinininsan haklari.org/](http://www.Kadinininsan.haklari.org/)).

Kadın hakları terimi, kadının durumunu geliştirmek için uluslararası alanda kullanılmaya başlanmıştır. Kadın hakları düşüncesi genellikle 1792 yılında yayınlanan “Mary Wollstonecraft’ın *Vindication of the Rights of Women* (Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi)” başlıklı kitabıyla başlatılmaktadır. Ancak, farklı bir görüşte olup, örneğin 15. yüzyılın başlarında yayınlanan “Christine de Pizzan’ın *The Book of The City of Ladies*” başlıklı kitabına kadar götürülenler de bulunmaktadır. Uluslararası alandaki hukuka yansıyan gelişmeler ise 20. yüzyılın sonlarına doğru başlamaktadır (Uygur ve Ç. Gürgey 2014: 18).

Tarihin kaydettiği ilk kadın hakları savunucularından olan Kadın Haklarının Gerekçelenirilmesi, kadınların erkeklerden daha aşağı olmadığını, sadece erkekler gibi eğitilmedikleri için geri kaldıklarını söyleyerek kadınların da erkekler gibi temel haklarının korunmasını talep etmiştir. Wollstonecraft’ın temsil ettiği eşitlik anlayışı 20. yüzyılın başına kadar erkek egemenliğine karşı çok önemli bir eleştiri olarak bütün kadın hakları mücadelelerini etkilemiştir (Sancar, 2012: 36). Eşit eğitim hakkını talep etmiş, kadınların özgür ve eşit birer yurttaş olduklarında daha iyi bir anne ve eş olacaklarını, çocuklarını eğitilmiş bir anne olarak yetiştireceklerini söylemiştir. Ona göre kadınlar eşlerinin dayattığı kurallara da karşı çıkmalıydılar (Berktaş, 2004: 5).

Çoğu yerde hala devam eden insan haklarından eşit şekilde yararlanamama, erkeklerle eşit bir yaşam paylaşamama durumları, şartlar değiştikçe farklılık gösterse de temelindeki eşitsizlik değişmemektedir (Berktaş, 2004: 2).

Kadın hakları en fazla da kültür adına öne sürülen gerekçelerle çiğnenmektedir. Farklı toplumlarda farklı biçimler olsa da kültür kavramı, tarih boyunca kültürün taşıyıcıları, koruyucuları olarak görülen kadınların yaşamlarını hem doğrudan somut olarak hem de derinden simgesel olarak sınırlandırmaya hizmet etmektedir. Kadın hakları hareketi kültürel farklılığın hiç sorgulanmadan yüceltilmesine karşı çıkmak durumundadır. İhtiyacımız olan toplum, hem eşitliği hem de farklılığı kucaklayabilen bir toplumdur (Berktaş, 2003: 59-61).

Kadınlar şimdi toplumdaki yerlerini iyileştirmeyi, eğitim, öğrenim ve diğer tüm hizmetlerde eşit fırsat ve olanaklara sahip olmayı, gerçek anlamda eşitliği, yani kadın haklarını istemektedirler. Bunun önemli bir önkoşulu ise, toplumda, kız çocuklarına öteki cins'le (erkeklerle) eşit gelişebilmelerini sağlayacak desteğin verilmesidir.

Kadın Haklarının Tanınmasına Katkı Sağlayan Birleşmiş Milletler Tarafından Düzenlenen Uluslararası Toplantılar ise şunlardır:

- Dünyanın dikkatini kadınların ortak sorunlarına çekmek için, “1975 yılı Uluslararası Kadın Yılı” olarak ilan edilmiştir. Aynı yıl Meksika’da ilk uluslararası toplantı niteliği taşıyan Birinci Dünya Kadın Konferansı kadın sorunlarının görüşülmesi için düzenlenmiştir. Kadın sorunları ilk olarak bu toplantıda toplumsal sorun olarak kabul edilmiştir. (Anıl ve diğerleri, 2001: 6-7).

- 1980’de Kopenhag’da ikincisi düzenlenen Dünya Kadın Konferansı’nda, kadının konumunun iyileştirilmesinin yavaş ilerlediği saptanmıştır. Konferans, eşitliği çok geniş kapsamlı düşünmüş ve aile içi şiddet konusunu öncelikli sorun olarak ele almıştır (Anıl ve diğerleri, 2001: 8).

- Konferansların etkili stratejiler belirlemesi kadının statüsünü güçlendirmemiş, aksine kadınlar daha da yoksullaşmıştır. Buna neden olan durumlar, 1975-1985 yılları arasındaki ekonomik krizler, gelir dağılımındaki

eşitsizlikler gibi engelleyici koşullardır. Şartları iyileştirmek için de Üçüncüsü “1985 yılında Nairobi’de Dünya Kadın Konferansı” gerçekleştirilmiştir. Kurumsal mekanizmaların oluşturulmasına ilişkin tavsiyeler verilmiş, mekanizmaların üst yönetim düzeyinde kurulmaları, sorumluluk üstlenmeleri ve onlara yeterli kaynak sağlanması gerekliliği belirtilmiştir (Sarier, 2010: 53; Anıl ve diğerleri, 2001: 9).

- Haziran 1993’te Viyana’da toplanan Dünya İnsan Hakları Konferansı, “kadınların ve kız çocuklarının insan haklarının evrensel insan haklarının vazgeçilmez parçası olduğunu, cinsiyete dayalı bütün sömürülerin insan onuruna aykırı olduğu ve yok edilmesi gerektiği, kadınlara karşı şiddetin engellenmesi için ‘Kadınların Eşit Statüsü ve İnsan Hakları’ başlığı üzerinde önemle durmaktadır” (Oğuz, 1993: 198-199).

- 1979 yılında CEDAW’da “kadın hakları” kavramı kapsamlı bir biçimde düzenlenmiştir (Uygur ve Çağlar Gürgey, 2014: 19). CEDAW, kadın erkek eşitliği kavramının da yer aldığı bir dizi uluslararası hukuk aracının varlığı üzerinde geliştirilmiştir (Acar, 1998: 27). CEDAW’ın özünü birbiriyle bağlantılı üç ilke oluşturmaktadır. Bunlar eşitlik, ayrımcılık yapmama ve devletlerin yükümlülüğü ilkeleridir (Uygur ve Ç. Gürgey 2014: 19). Bu sözleşmeye diğer metinler yolu ile yeterince başarılı olunamadığı, hedeflenen cinsiyete dayalı eşitliğin sağlanmasında gerekli etki gerçekleştirmediği için ihtiyaç duyulmuştur denilebilir (Acar, 1998: 26). Sözleşme genel anlamda, yaşamın her alanında kadın-erkek eşitliğinin tanınmasını öngörmektedir. CEDAW, kadın haklarının her toplumda, dünyanın her yerinde, toplumsal değişkenlerden bağımsız her kadın için aynı şekilde tanınması gerektiği üzerinde önemle durmakta ve taraf olan bütün devletlere de büyük sorumluluk yüklemektedir.

- Kadınların, insan haklarından yeterli düzeyde yararlanamadıkları için kadın hakları kavramı ortaya çıkmıştır. İlk olarak, Viyana’da düzenlenen Dünya İnsan Hakları Konferansı’nda tanımlanmış olan bu kavram ile özelde Türkiye’de genelde dünyada ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve kadın haklarını geliştirmek için 1993 yılında Kadının İnsan Hakları- Yeni Çözümler Derneği kurulmuştur. Bu bağımsız sivil toplum örgütünün amacı, toplumsal düzenin inşasında ve

korunmasında, eşit vatandaşlar olarak kadınların etkin ve geniş katılım sağlamasını desteklemektir (<http://www.kadinininsanhaklari.org>).

- Pekin’de 1995 yılında gerçekleştirilen BM Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ise şimdiye kadar yapılan kadın konferanslarının en büyüğüdür. Türkiye Pekin Bildirgesi’ni ve Eylem Platformu’nu hiçbir çekince koymadan kabul etmiştir. Konferansta, acil önlem gerektiren sorun alanlarından eğitim, sağlık ve kadın hakları başlıkları altında yer alan konulara, 2000 yılına kadar çözüm getirmeyi taahhüt etmiştir. Ancak mevcut istatistikler sorunların çözüldüğüne dair çok az bir değişim sergilemektedirler (Anıl ve diğerleri, 2001: 13). Tüm dünyada her ne kadar mevzuatlar yürürlükte olsa da, kadınların yaşadığı mağduriyetleri engellemek için yeterli değildir (Sezen, 2007).

Erkek lehine yapılan ayrımcılık, yalnızca Türkiye için değil diğer ülkeler için de yıllardır süregelen önemli bir sorundur. İçinde yaşanan toplumun gelişme düzeyi, yapılan sosyal ve siyasi programlar engel oluşturacak her durumu ortadan kaldırmak için yeterli olamamaktadır. Eğitim, kamusal alan, çalışma hayatı gibi farklı alanlarda yaşanan eşitsizlikleri sayısal veriler ile yıllara göre incelediğimizde fazla bir yol katedilmediğini söyleyebiliriz.

Bu gerçeklerle baş edebilmek için genel olarak kadınların insan haklarının ve özellikle CEDAW’ın uluslararası düzlemde güçlendirilmesi; tanınan hakların (özellikle sosyal ve ekonomik) daha da etkili yöntem ve araçlarla yerleştirilebilmesi ve uluslararası hukuk araçlarında sağlanan ileri hak anlayışlarının ülkelerin iç mevzuatına ve en önemlisi de uygulamaya yeterli şekilde yansıtılabilmeleri için ulusal ve uluslararası düzlemde atılması gerekli bir dizi ilave adım olduğu açıktır. Kadın haklarının özgün mekanizmalarla korunmasının yanı sıra ana akım insan hakları söyleminin içinde yer almasının sağlanması gereklidir (Acar, 1998: 31).

2.2. Toplumsal Cinsiyet Temelinde Kadın

İngilizcede cinsiyet için “sex”, toplumsal cinsiyet için “gender” terimleri vardır ve bunlar kadın ya da erkek olmanın biyolojik yapısını açıklar (Dökmen, 2010: 17). Toplumsal cinsiyet terimi ise “dil, söylem, pratikler, davranışlar,

ilişkiler” aracılığıyla yani toplumsallaşma süreci ile kişinin yaşadığı toplum içerisinde edindiği cinsiyettir (Adaçay, 2014: 9).

Kadın ve erkeğin biyolojik özellikleri ile belirlenen cinsiyet kavramı, toplum ve içinde yaşadığımız kültür tarafından şekilleniyor, kabul ediliyor ve “toplumsal cinsiyet” kavramını oluşturuyor. Bu nedenlerle toplumsal cinsiyetin işaret ettiği de toplumdaki cinsiyet düzeninin, doğuştan gelen cins ayrımına göre değil, toplumun kendisinin şekillendirdiğidir.

Toplumsal cinsiyet kavramını, Ann Oakley sosyolojiye kazandırmıştır ve toplumsal yaşamda kadın ve erkeğin rollerinin çoğu zaman kültür tarafından belirlendiğini ve değişebilir olduğunu söylemektedir. O’na göre “Toplumsal cinsiyet, cinsiyeti olan bir bedene zorla kabul ettirilmiş bir toplumsal kategoridir.” (Aktaran: Adaçay, 2014: 9-10).

Toplumsal cinsiyet, toplumun bizden ne beklediği, ne düşünmemizi istediği, bunların genelinde bizi nasıl biçimlendirdiğidir (Tunç, 2014: 610). Özetle, toplum tarafından erkek ve kızlara giydirilmek için dikilmiş tutumlar (giyim alışkanlığı, atfedilen kişilik özellikleri, beklenen sosyal roller vb.) bütünüdür (Arnot, 2012: 172).

Kültürel yönden biçilen bu rol ve sorumluluklar her iki cins için de farklılık arz eder. Erkeğin güçlü, kuvvetli olmasının, asker, mühendis vb. olmasının, kadının ise duyarlı, hassas, ilgili, zayıf bir yapıda olması nedeniyle öğretmen, hemşire gibi mesleklerde görev almasının beklenmesi toplumsal cinsiyet farklılıklarıdır. Kadınlar için yıllardır dile getirilen sözlü kültür geleneği olan bazı atasözleri; “kadının saçı uzun akli kısadır”, “kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin”, Eril cinsiyetin, dişil cinsiyet üzerindeki hükmünü dile getiren, “Kadının şamdanı altın olsa mumunu dikecek erkektir”, “On beşinde kız, ya erde gerek ya yerde”, “Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün.” “Eşitsiz” ve “Ayrıştırıcı” bir yapının açıkça dile getirilişidir.

Cinsiyet eşitsizliğini savunan Montesquieu, Kant, Hegel ve Adam Smith gibi düşünürlerin; yönetme gücüne hakim olmadıkları için kadının devlet yönetiminde olmaması gerektiğini, görevlerinin sadece annelik ve kocalarına itaat etmek olduğunu ve erkeklerle eşit haklara sahip olmadıkları görüşündedirler

(Aktaran: Güriz, 2011: 43-44). Onlara göre kadın, pasif bir bireydir ve toplumsal konumda erkekten sonra gelir.

Toplum ve kültür, kadın ve erkek arasında eşitsiz, hiyerarşik, baskın bir yapı oluşturmuş ve bu ataerkil yapılanma da toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Buna göre erkekler aileyi geçindirmek ve korumakla, kadınlarsa evin, çocukların bakımı, insan ilişkilerinin düzenlenmesi ile yükümlü kılınmıştır (İmamoğlu, 1993: 58) Anneler kızlarına daha yumuşak sesle, hitap ederken; erkek çocuklarda durum böyle olmaz. Erkeklerin ileriki yaşamlarındaki toplumsal rollerine hazırlık yapılır gibi güç, egemenlik, hakim olma yetisi aşılır. “Aslan oğlum, güçlü oğlum, oğlum ne derse o” gibi cümleler ayrımcılığın temelini oluşturur. Erkek çocuklar araba, silah, savaş aletleri vb. oyuncaklarla oynarken; kız çocukları doğurganlık ve ev içi konumlarından dolayı oyuncak bebekler, yemek takımları vb. oyuncaklarla oynarlar. Yani cinsiyet olarak kız çocuklarına “ev kadını”, erkek çocuklarına da “iktidar sahibi” olmaları empoze edilir (Adaçay, 2014: 5).

Simone Beauvoir “İkinci Cins” adlı kitabında “kadın doğulmaz kadın olunur” ifadesini kullanmış ve kadınlık rollerini toplumsal önyargıların ve geleneklerin belirlediğini, bakış açılarında kadının hep ikincil yani öteki konumda olduğunu ileri sürmüştür. Evlilik kurumunun kadını ikincillığe ittiğini, kadının çalışması ve ekonomik bakımdan özgür olması gerektiğini ifade etmiştir (Aktaran: Aktaş, 2013: 64-65)

Ailede başlayan “eşitliksiz yaşam” çevrenin ve önemli bir kurum olan okulun da etkisiyle engellenmesi zor bir hal almıştır. Müfredat değişiklikleri genellikle kadınların ve erkeklerin tarihteki ve günümüzdeki rollerine belirgin referanslar getirmiştir. Eğitimdeki cinsel kalıpyargılar ve cinsiyetçilik ise, genellikle inkar edilmiş ya da çok az ele alınmıştır. Örneğin Arjantin’de Katolik Kilisesi toplumsal cinsiyete duyarlı müfredatın ülkeye tanıtımını etkili bir şekilde engellemiştir. Meksika’da Katolik Kilisesi’nin muhafazakar kesimi okullarda cinsel eğitim verilmesine karşı savaş açmıştır (Arnot, 2012: 188)

Cinsler arası farklılık biyolojik bir gerçektir ama cins ayrımının hak ve ödevlerin dağıtılmasında esas alınması, ne insan hakları anlayışı ne de hukukun temel ilkeleri ile bağdaşmamaktadır (Dinçkol-Vural, 1998: 50).

Kadınlık ve erkeklik kavramının toplum tarafından şekillendiği gerçeğini temel alan toplumsal cinsiyet kavramı, kadın sorunları araştırmaları ve feminist kuram için bir temel oluşturur. Feminist kurama göre de toplumsal cinsiyet, tarihi ve kültürel etkiyle toplum tarafından bilinçli şekilde inşa edilen bir kavramdır. Bu bilinç görünür derecede toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin oluşmasına neden olur (Sayer, 2011: 10). Toplumsal cinsiyet kavramı ile kadına yönelik baskının mekanı ortaya çıkmıştır. Feministler politik açıdan önemli olanın “biyolojik” değil, “toplumsal” farklılık olduğunu vurgulamışlardır (Tekin, 2003: 2).

Feminizm, erkeklerle kadınların eşit olduğu savını destekler ve eril tahakkümü ve neden olduğu cinsiyet eşitsizliklerini ortadan kaldırmayı amaçlar. Özetle, cinsiyet eşitliği amacı taşıyan bir fikri benimser (Sancar, 2011: 55). Toplumsal cinsiyet eşitsizliği sadece kadınların sorunu olarak ele alınır, toplumsal bir sorun olarak benimsenmezse, toplumdaki “cinsiyetçi” bakış açısı hiçbir zaman yıkılamaz.

2.3. Türkiye’de Feminist Hareketin Doğuşu

Kadınlar yıllardır ikincilliğe, cinsiyetçi sömürüye karşı mücadele etmişlerdir. Yakın dönemlerde ise feminizm, yoğun bir şekilde toplum düzenini eleştiren, daha modern bir kavram olarak ortaya çıkmış ve kadınların mücadele alanlarını farklı boyutlara taşımıştır. “Latince ‘jemina’ sözcüğünden türetilen ve kadın anlamına gelen bu kavramı, ilk kez Fransız yazar Alexander Dumas (oğul) 1872’de oluşmakta olan kadın hakları akımını betimlemek için kullanmıştır.” O günden bugüne feminizm, “Ahlaksal, dilsel, toplumsal, siyasal, hukuksal ve eğitsel tüm insan haklarından kadınların da erkeklerle eşit ölçüde yararlanmalarını, yani bire bir eşitliği güvence altına alacak dünya çapında bir kültürel akım” olmuştur. Feminizmin ikinci adı ise “kadın sorunu” dur. Ama bu akım, çoğu zaman sanıldığı gibi bir üstünlük mücadelesinin değil, eşitlik, saygı ve sevgi dolu bir ortak yaşam talebinin adıdır (Arat, 2010: 36)

Tarihsel olarak endüstri toplumlarının gelişmesiyle birlikte dönüşümler yaşanmış, kadınların ücretli işgücüne eşit katılım talebi ile siyasal bir örgütlenme olarak feminizm ortaya çıkmıştır (Sancar, 2011: 55).

Feminizm, toplumsal cinsiyet tutumundaki hiyerarşik baskıyı önlemeyi, ayrılıkçı söylemlerde toplumun değişimini ve toplumdaki erkek egemenliğini kırmayı amaçlar. Erkekler için de ataerkilliğin köleliğinden kurtuluş umudunu barındırır (Hooks, 2014: 10). Erkek cinsini yok etmeye yönelik bir hareket değil, aksine erkeklerin, kendi “erkek kimlikleri” ile yüzleşmelerini sağlayacak bir harekettir.

Feminist eleştirilerin asıl amacı erkek odaklı güç ve iktidar ilişkilerini sorgulamak ve kadınların özgürlüğünü gerçekleştirmeye yarayan bir toplumsallığın nasıl mümkün olduğunu araştırmaktır. Özünü “cinsiyetçilik” ile mücadele oluşturur (Sancar, 2011: 35).

Kadın haklarının kullanımını sınırlayan toplumsal sürece karşı, sadece kadınlar değil aynı zamanda erkekler de yasal çerçeve dışında, toplumsal yapıda da köklü değişimler yapılmasına imkan sağlamalıdır. Bu köklü değişime ise demokrasinin ve özgürlüğün ağırlıklı hissedilmesi gereken özel alandan başlanmalıdır ancak o zaman kamusal alan değişimlere açık konuma getirilecektir (Aktaş, 2013: 56).

Bu kavram ikilisi kendisinin de kaynağı olan liberal siyasal düşüncede, esas olarak iki ayrıma tekabül etmektedir: Devletin alanı- kamusal alan, ev alanı - özel alan. İki ayrı alan varsa bu iki alanda iki ayrı kurallar seti kullanılacaktır, dolayısıyla iki ayrı iktidar biçimi ve iki ayrı iktidar odağının varsayılması gerekir. İktidar odağı birinde baba, ötekinde devlet, birinde “doğal” yasalar geçerli, ötekinde insanların yaptığı yasalar... Bu durumlar, kamusal bir alanda kadınların yer almasına engellemekte, özel alanda sıkışıp kalmalarına neden olmaktadır (Bora, 1998: 63-69).

1990’lı yıllardan bu yana feminist politika, kamusal alanda kadının görünür olmasını sağlamak için kadına yönelik şiddet, farklılıkların tanınması ve kabul edilmesi, eşit ve adil bir düzen yaratma gibi konularla mücadele etmektedir (Ercins, 2013: 309).

Ev içinde kadına biçilen roller ve sorumluluklar, kamusal alana kadının etkin katılımının sağlanamamasına ve ikincil planda kalmasına yol açmaktadır. Kendini tümüyle gerçekleştirmiş kadın ve erkekler olarak özlediğimiz toplumu yaratabilmemizi mümkün kılacak, özgürlük ve adalet hayallerini gerçekleştirebildiğimiz, hepimizin “eşit yaratıldığımız” hakikatini hayata geçirebileceğimiz bir toplumda hep beraber yaşayabilmemizi sağlayacak (Hooks, 2014: 11), eşit işe eşit ücret ve bazen de kadın ile erkeğin gerek ev işlerinde gerekse ebeveynlikte eşit derecede sorumluluk almasını talep eden bir feminizm (Hooks, 2014: 13) uygulamasına ihtiyaç vardır.

Feminist politikanın etkili olabilmesi için de kadın ve erkek, her iki cins de öncelikle kendi fikirlerini değiştirmelidirler. Cinsiyetçi söylemler kişilerde dönüşmeye başladığı andan itibaren feminist politika hedefine ulaşacaktır. Sonuç olarak, feminizm kadınların erkeklerden daha güçlü olması için değil, erkeklerle aynı destek, koruma ve adalet haklarına sahip olması için mücadele eden bir harekettir.

2.3.1. Feminizm’in Doğuşu: İlk Çağlardan Günümüze Kadın

İlkçağ uygarlıklarında kadının konumu değişiklik gösterse de genel olarak erkeğin aşağısındaydı. Eski Mısır’da kraliçenin yanında tapınakları yöneten kadınlar da önemli haklara sahipti. Bu haklardan toplumun tüm katmanlarındaki kadınlar değil sadece imtiyazlı sınıfın kadınları yararlanabiliyordu. Krallık saflığının yitirmemesi için kız kardeşleriyle hatta kızlarıyla evleniyordu yöneticiler. Eski Mısır harem kurumunun ilk ortaya çıktığı uygarlıklardan biridir. Ama onlardaki harem kurumu aristokrasinin üst katlarındaki kadınların ulusal ve uluslararası sorunlara ilişkin tartışmalar yapıp yönetsel kararlar aldıkları bir saray olarak kullanılıyordu. Kralın tek eşli olması gerekmiyordu. Onun hayatında savaşlardan elde edilen cariyeler ve yabancı ülkelerden kendisine hediye edilen kadınlar vardı (Sevim, 2005: 13-14).

Sümerlilerde kadınların durumu Eski Mısır’a göre daha kötüydü. Erkek bazı şartlarda karısını öldürme ve üzerindeki borçlarına karşılık satma hakkına sahipti. Yine Ziggurat isimli tapınaklarında bir grup kadın oradaki kahinlere hizmetçilik ve cariyelik yaparlardı. Eski Yunan’da kadının aile içinde değeri vardı

ve saygı görürdü fakat kamu yaşamına katılamazdı. Olimpiyat oyunları sadece erkekler içindi. Sparta'da klasik çağ ve Teos dışında hiçbir sitede kızlar okula alınmazdı. Miras erkek çocuklara devredilirdi. Eğer kişinin erkek çocuğu yoksa baba mirasını kızından olan erkek torununa bırakırdı gibi eski dönemlere yerleşen ataerkil bir düzen sonrasında kadınların hukuki sorumluluğa ve etkiye sahip olmadıkları gözlenmektedir (Sevim, 2005: 14-15).

Eski Çin düşüncesinde egemen olan iki büyük düşünürden biri Konfüçyüs diğeri ise Lao-tzeu'dur. Lao-tzeu'nun düşünce sistemi Taoizm adını taşımaktadır. Bu düşüncede eril ilke Yin ile dişil ilke Yang evrenin hareketini ve genel olarak dünya sistemini düzenler. Erkek gökyüzünü ifade ederken dişil yeryüzü olmalıdır ve bu şekilde dengeyi sağlamalıdır. İkisi de birbirine uyum göstermeli ancak dişil gökyüzünün altında yer aldığı unutmamalıdır (Sevim, 2005: 17).

Roma İmparatorluğunda kadının durumu iç açıcı olmaktan uzaktı. Kadınların kamusal hayat bakımından gerekli erdemlere sahip olmadıkları kabul ediliyordu. Erkeğin aile başkanı olarak karısı, çocukları ve köleleri üzerinde hak sahibi olması doğal sayılıyordu (Güriz, 2011: 16).

Toplumsal düzenin sağlanmadığı Ortaçağın başlangıcından yaklaşık 7. yy' a kadar Hıristiyan olan topluluklarda kadınlar için yasal bir sınırlama yoktu. 13. yy' a kadar ise kadınlar, hem dini kuruluşlarda hem de çalışma hayatında özgür bir şekilde yer almışlardır. Ticari alanda özellikle manifaktürde çok önemli bir potansiyel oluşturan Ortaçağ kadınları bu alanda ustalaşmış ve esnaf loncalarına üye olmuşlardır. Ayrıca hekimlik, berberlik, fırıncılık vb. mesleklerde de söz sahibi olmuşlardır. 13. yy' dan itibaren olumsuz koşullar ile karşı karşıya kalan kadınlar mahkemelere tanık olarak çıkma hakkını kaybetmişlerdir. Bu dönemde okullar ve üniversiteler kilise tarafından katedraller çerçevesinde oluşturulmuş ve buralar kadınlara kapatılmıştır. Kamuya açık alanlarda söz sahibi olmalarını engellemek için kadınlar "cadı" olarak tanımlanmışlardır 12. yy' da başlamış olan büyücü avı 18. yy' a kadar varlığını sürdürmüş ve büyücülük ile suçlanan pek çok kadın yakılmıştır. Bunun Ortaçağda meydana gelen en büyük katliam olduğu ileri sürülmektedir (Sevim, 2005: 24-25).

İlk feminist mayalanma, Ortaçağ'dan çıkmakta olan Batı Avrupa'nın, yeni kültür merkezleri durumundaki sanayi ve ticari kentlerinde üslenen burjuvazi içinde başlamıştır. Başlangıcında yalnızca edebi bir akım olmuş, 18. yüzyıl sonlarına dek de çok sınırlı bir entelektüel çevrenin ilgi alanı içinde kalmıştır. Feminizm, Katolisizm'le mücadele içinde gelişmiştir. Örneğin, 15. yüzyılın kadın şair ve yazarı Christine de Pisan (1364-1429) 15 yapıtından üçünde (Le Roman de la Rose/Gülün Romanı, La Çite des Dames/Kadınlar Kenti ve Livre de Trois Vertus/Üç Erdem Kitabı) kadınların noksanlı yaratıklar olmadığını, Tanrı'nın her iki cinsi de kendi görüntüsünden yarattığını, her ikisini de soylu bir ruhla donattığını, fiziki güçsüzlüğüne karşın kadının erkek kadar zeki ve akıllı olduğunu savunmuştur (Aktaran: Özbudun, 1984: 8).

Rönesans Avrupası'nın bütün erkekleri kadın düşmanı değildir. Örneğin doktor, müneccim, filozof Cornelius Agrippa (1486-1535) Avusturya prensesi Marguerite'i büyücülükle suçlayan Franciscan'lara karşı savunu amacıyla kaleme aldığı *De Nobilitate et Praecellentia Foeminei Sexus* (Kadın Cinsiyetinin Soyluluğu ve Yetkinliği Üzerine/1509) adlı kitabında kadın-erkek eşitliğini, Kabbala ve Kutsal Kitaplardan da destek alarak savunmuştur. Bununla da kalmamış, kadının fizyolojik, zihinsel ve hatta teosofik üstünlüğünü kanıtlamaya girişmiş; Tanrı, Adem'e yasaklar koymasına karşın Havva'nın iradesini özgür bırakmıştır; dahası kadın vücutça erken gelişip erkeğin hiçbir zaman başaramayacağı bir yaratıcılık eylemini, doğurganlığı gerçekleştirmiştir. Yine yazara göre, kadının eşitsizliği doğadan değil, eğitimden kaynaklanmaktadır (Aktaran: Özbudun, 1984: 9).

Feminizm, son derece özel koşullarda ortaya çıkan bir tarihsel olgudur. Bu tarihsel koşulları en iyi yansıtan örnek ise 17. yüzyıl İngiltere'sidir. Bu dönemin feministleri, kadınlarla erkeklerin toplumun belirlediği özelliklere göre farklı gruplar şeklinde toplumda varolduklarını, erkeklerin iktidarlarına karşı çıkararak, gruplar içinde birbirlerini anlamaları ve öğrenmeleri gereken şeyler olduğunu dile getirmişlerdir. Onlar dünyanın yarısını "zincirlerden kurtarmaktan" söz ettikleri zaman, kendi toplumlarında ulaşılabilecek en yüksek özgürlük ve insanlık kavramlarını evrensel bir dille savunmakta ve sınıf farklarını göz ardı eden bir devrimci sınıfın bakış açısını dile getirmektedirler (Arat, 2010: 37-38).

2.3.2. Birinci Dalga Feminizm

Kadın hareketleri içindeki ayrımlar ve farklılıklar tarihsel süreç içerisinde ayrı dalgalar şeklinde ele alınmıştır. 17.yüzyıl sonu ve 18. yüzyıl başındaki birinci dalga feminist hareketin (Donovan, 2000: 15) ortaya çıkmasının en önemli nedeni olarak, kapitalizmin getirdiği düzen gösterilir. Sanayi devrimi sonrasında “aile ücreti” kavramı, erkeğin çalışarak ücretsiz ev işlerini yapan kadın ile çocuklardan oluşan tüm ailenin geçimini sağlayabileceği çekirdek aile sistemi üzerine kurulmuş bir düzeni temsil etmiştir (Altınbaş, 2006: 22).

Birinci dalga feminist hareketin hedefi, adil bir eğitime, oy kullanma hakkına, yasal ve sivil haklarına kavuşmaktı. Daha çok siyasi boyut kazanan birinci dalga, eşit yurttaşlık fikri, tüm dünya kadınları için evrensel kadın haklarını işaret ediyordu (Sancar, 2011: 56) Kadınların sadece anne ve eş olarak değil bağımsız bir birey olarak toplumda yer almasını sağlamak için kendilerini eğitmeleri gerektiği söyleniyordu (Berktaş, 2011: 5).

İlk dalga feministleri, kadınların eşitliği konusunda dikkate değer gelişmeler sağlamışlardır ama bu kadınların farklı muamele görüp ayrımcılığa uğradıkları gerçeğini değiştirmemiştir. Onlar erkeklerle eşit yetenek ve becerilere sahip oldukları halde ve yapılan bütün reformlara karşın neden hala “ikincil” cins olarak kaldıklarına ilişkin sorunun yanıtını hukukun ve yasal sistemlerin eril karakterde oluşunda bulmuşlardır (Arat, 2006: 56) .

Kadın hakları hareketi olarak gelişen birinci dalga kadın hareketi aynı zamanda “eşitlikçi” veya “liberal” feminizm olarak da adlandırılmaktadır. Liberal feminizm, var olan yapı içinde sosyal, ekonomik ve politik eşitliği ve erkeklerle eşit koşullara sahip olmayı savunmuştur (Sezgin, 2014: 7). Ünlü İngiliz düşünür J. Stuart Mill, bu öğretiyi kadınlara da aktarmıştır: 1869’da yayınlanan *The Subjection of Women* (Kadınların Boyunduruk Altına Alınması) feministlerin İncil’i sayılır. Bu kitap basılır basılmaz Avrupa’da bomba etkisi yapmış; çok kısa bir süre içinde Fransa, Almanya, İsveç, Danimarka, Avusturya, Polonya, İtalya ve Rusya’da da yayınlanmıştır. Kadınların önündeki tüm yasal engellerin kaldırılması, onların kişiliklerini geliştirecekti; bu da pazar ekonomisinin taleplerine uygundu (Aktaran: Özbudun, 1984: 14-15).

Birinci dalga feminizme getirilen en önemli eleştiri, ataerkil sistem içinde kalarak kadını erkek değerlerinde eşitleyen bir yaklaşımı savunmasıdır. Başka bir deyişle erkek değerlerini referans alarak kadını bu değerler üzerinden erkekle eşitlemeye çalışmasıdır (Sezgin, 2014: 8).

2.3.3. İkinci Dalga Feminizm

Yeni feminizm de denilen bu dönemde ekonomik ve sosyal problemler daha çok ön plana çıkmış, kadının özgürleşmesi için mücadele etmeye devam edilmiştir. 18. yüzyılın sonlarında başlayan ikinci dalga feminizm, 20. yüzyıla kadar devam etmiştir. Hareketin önemli odağını “annelerin hem evde hem de işte çift vardiya olarak çalışması, çalışma koşullarının bu sorumluluklara göre belirlenmesi ve eşit ücret talebi” oluşturmaktadır (Sancar, 2011: 58).

İkinci dalga feministler yalnızca kuram üretmekle kalmayıp, aynı zamanda örgütlenip kurumsallaşmışlardır. Tecavüz kriz merkezleri, sığınma evleri, kadın çalışmaları programları, feminist yayınlar, küresel politik örgütlenmeler gibi pek çok feminist kurum, varlığını büyüyüp çeşitlenerek sürdürmüştür (Donovan, 2000: 15).

1970’lerin sonu ile 80’lerde egemen olan ikinci dalga feminizm, kadınların yaşadığı eşitsizliklerden çok, bu eşitsizliklerin sürekliliğini sağlayan hukuksal ve toplumsal yapı üzerinde durmuştur. Bu akım hukuk üzerindeki eril iktidar ve bundan doğan eşitsizlikler kadar daha derinlerde yatan ve hem kadınları hem erkekleri aynı şekilde etkileyen ataerkil zihniyeti eleştirmiştir (Arat, 2006: 55).

Bu dönem feministleri toplumsal cinsiyet (gender) kavramını tartışmalarının odağına almışlardır. Cinsiyet rollerinin doğal değil, öğretilmiş olduğunu kabul etmişler; doğal olan ve doğumla gelen cinsiyet ile doğumdan sonra aile ve toplumun etkisiyle şekillenen toplumsal cinsiyeti özenle birbirinden ayırmışlardır. Kadın olmak ortak paydasından hareketle bir savaşım verilmesini, toplumsal cinsiyet rollerinin tümüyle ortadan kaldırılmasını istemişler; ırk, cinsel yönelim ya da ekonomik sınıf ayrımı yapmamışlardır. Ayrıca, bütün kadınların benzer tehlikelerle (örneğin: şiddet gibi) karşı karşıya olduklarını öne sürüp farklılıkları yok saymışlardır (Arat, 2010: 10).

I. Dünya Savaşı öncesi “Birinci Dalga” feministleri kamusal dünyada eşit yer alma mücadelesi verirken, 1968 yılında ortaya çıkan “İkinci dalga” feministleri erkek egemenliği tarafından kadınların ezilmişliği ortak paydasında birleşerek “evrensel kız kardeşlik” kavramıyla tanımlanan bir birlik öngörmüşlerdir (Sezgin, 2014: 10). Feminist “kız kardeşliğin” kökleri, ataerkil adaletsizliğin bütün biçimleriyle mücadele sorumluluğunun paylaşılmasında görülmüştür (Hooks, 2014: 29). Erkek olmanın ayrıcalığından sıyrılmış, feminist politikaya kucak açmış erkek hiçbir şekilde feminist mücadele açısından tehdit değildir. Buna karşın, feminist hareket içine sızan ve cinsiyetçi düşünce yahut davranıştan vazgeçmeyen bir kadın ciddi bir tehdittir. Bilinç yükseltme gruplarının en güçlü müdahalesi, tüm kadınların kendi içlerindeki cinsiyetçilikle, ataerkil düşünce ve eylemle kurdukları ittifakla yüzleşmelerini ve feminist eyleme bağlılıklarını gözden geçirmelerini talep etmesi olmuştur (Hooks, 2014: 25). Bilinç yükseltme, kadınların kendilerini yargılamadan, birbirlerini ve kendilerini tanımalarını sağlayan kız kardeşliği oluşturmaya yarayan bir durumdur.

Bilinç yükseltme grupları pratiği, erkek egemenliğinin kadınlar tarafından ne kadar da içselleştirilip kabullenildiğini bulmaya yaramış ve ezilmenin yaralarını nasıl sarabileceklerini göstermiştir. Kendi aralarında iktidarsız, hiyerarşisiz, daha fazla yüz yüze ilişkilere dayalı örgütlenmeler yaratmaya çalışmışlar; küçük ve aktif politik grupların yan yana gelmesiyle oluşan geniş ilişki ağları aracılığıyla siyasal eylemliliklerini yürütmüşlerdir. Bütün iktidar ve güç odaklarından özerk olmayı amaçlamışlar; kadınları susturan, dışlayan, yabancılaştıran bütün dil, anlam ve yapıları eleştirmişlerdir. Kadınların özerk sesi her zaman ve her koşulda kaçınılmaz bir ideolojik ve politik gereklilik olarak savunulmuştur (Sancar, 2012: 36).

80’lerde feminizm üzerinde oportünist bir şekilde hak iddia eden kadınların sayısı artmış, cinsiyetçiliklerinden sıyrılmalarına olanak verecek bir feminist bilinç yükseltme deneyiminden geçilmemiş ve bu da “güçlü olan zayıf olana hükmetmelidir” biçimindeki ataerkil görüşten etkilenmelerine neden olmuştur. Kadınlar arasındaki ayırım keskinleşmiştir (Hooks, 2014: 29).

1970’lerde yüz binlerce Avrupalı kadın, doğurganlıklarını kendilerinin denetlenmesini engelleyen yasaları ortadan kaldırmak için örgütlenmişler ve protesto yürüyüşleri düzenlemişlerdir. Bu kitlesel kampanyalar, örneğin Fransa’da kürtajın 1975 yılında yasaklaştırılmasını sağladığı gibi meclis ana-babanın ve boşanmış eşlerin eşit haklarını güvence altına alan yasaları kabul etmiştir. İtalya’da ve İspanya’da da yaşanan benzer çalışmalar sayesinde kürtaj yasası ve gebeliğin önlenmesi yöntemleri başarı ile sonuçlanmıştır. Örneğin; gebeliğin önlenmesi ve kürtajın bir kadın hakkı olarak kabul edilmesi, feministlerin; erkeklerin egemen olduğu kilise ve devlet gibi kurumların kadınların doğurganlığını denetleyebildikleri Avrupa geleneğini yadsımak için verdikleri savaşımın başarısı olmuştur (Arat, 2010: 78-79).

Siyasal bir söylem içinde önceleri tabu olan kürtaj ve gebeliğin yoğun bir şekilde tartışma konusu olma sebebi “kişisel olan politiktir” sloganıdır. Slogan kadınların ezilmişliğinin politik bir anlamının olduğunu söylemektedir. Ev içi emeğinin görünür hale gelmesi, cinsel şiddetin açığa çıkarılması, ailenin kadınlar açısından anlamının deşifre edilmesi hep böyle bir hareket noktasından kalkılarak gerçekleştirilmiştir. Kamusal alan ile özel alan arasındaki ilişki açığa çıkarılmış, erkeklerin her iki alandaki iktidarları arasındaki bağlantılar kurulmuştur (Bora, 1998: 65).

“Kişisel olan politiktir” söylemi, cinsiyetçi rollerin ayrışmasına, kamusal alanın erkek egemen yapısına karşı güçlü bir feminist eleştiridir ve hala varlığını korumaktadır (Sancar, 2011: 58).

1970’lerin kadın hareketleri, var olan düzeni, toplumun oluşturduğu kadın kimliğini, toplumsal yapıların oluşturduğu kalıp yargıları sorgulamış ve sonuç olarak bu yönleriyle olumlu bir rol oynamıştır (Berktaş, 2011: 7).

2.3.4. Üçüncü Dalga Feminizm

Üçüncü dalga içinde yer alan yeni feminist yaklaşımlar, ikinci dalga feminizmin kadınlar için önerdiği “kız kardeşlik” anlayışını şiddetle eleştirirler. Onlara göre kadınları homojen olarak gören bu anlayış kadınlar arasındaki farklılıkları ve kadınların maruz kaldığı farklı ezilme nedenlerini göz ardı etmektedir. Bu bakımdan farklı birey, grup ve olayları homojen kabul ederek,

evrensel olduğu düşünölen standart kuralları uygulamak kadınlar için eşitliğin aksine eşitsizlik getirmektedir. Söz konusu tartışmalar, feminizmde yeni bir söylem olarak kadınlararası farklılıkların gündeme gelmesi ile sonuçlanmıştır (Sezgin, 2014: 13)

Hem birinci dalga hem de ikinci dalga kadın hareketindeki temel unsur, kadınların hepsinin sanki topyekün olarak aynı çıkarlara, aynı değerlere, aynı dünya görüşüne, aynı inanca sahip olduğudur. Dolayısıyla evrensel bir kadın algısı söz konusudur. Aksine üçüncü dalga kadın hareketi tek tip kadın hareketi değildir. Buna “üçüncü dünya kadın ittifakı” da denilmiştir. Bu grupta Üçüncü Dünya kadınları, Afrikalı kadınlar, Avrupa’da ve Amerika’da yaşayan siyah kadınlar, Müslüman kadınlar ya da bir takım toplumlarda etnik özelliklerinden dolayı ikincil konumda kalan etnik kadınlar vardır (Çaha, 2013). Üçüncü dalga kadın hareketi, postmodern feminizm gibi kadınların farklı durumlarının dikkate alınmasını önermektedir. Evrensel anlamda kadından söz etmek yerine, batılı kadından, lezbiyen kadından, üçüncü dünya kadından, zenci kadından söz edilmesi gerektiğini (Güriz, 2011: 77), evrenselcilikten hatta tarihten bile vazgeçilmek gerektiğini, tartışılması gereken sorunların öncelikle sınıf, ırk, etnik grup, yaş, cinsel yönelim ve benzerleri olduğunu savunmuşlardır (Arat, 2010: 11).

Bir lezbiyen kadın ile bir zenci kadının ezilmişlik sorunu aynı değildir ve üçüncü dalga feminist hareketin var olma sebebi de farklılıkların dile getirilmesidir. İkinci dalga kadın hareketi mutlak eşitliği temel alırken, üçüncü dalga kadın hareketi farklılıkları temel almıştır.

Tartışmalar, özellikle kadınların hemcinsleri üzerinde uyguladığı iktidar üzerinde yoğunlaşırken, aynı zamanda hemcinsleri üzerinde iktidar uygulamaya çalışan kadınlar ile erkekler arasında var olabilen ekonomik ve politik çıkar ortaklıkları da gündeme gelmiştir. Kadınlar arasındaki çıkar farklılıkları, feminizmin kadınların “ortak ezilmişliği” teorisini tartışılır kılarak feminist politika uygulamalarının zeminini sarsmıştır. Sınıfa, ırka, dine, etnikliğe, cinsel yönelime vb. dayanan farklılıkların ön plana çıkarıldığı ve bu farklılıklar temelinde yürütölen, kimlik çatışmaları ile parçalanmış bir dünyada, kadınların bölünmez bir kategoriymişçesine söz etmek ve politik pratiği buna dayandırmak

elbette artık kolay değildi. Dolayısıyla 1990'ların feminist teorisi farklılığı, özellikle de kadınlar arasındaki güç ve çıkar farklılıklarını dikkate almak zorundaydı. Aslına bakılırsa, 1960'ların ortalarından itibaren yükselen ikinci feminist dalganın içinde daha başından ayırt edilebilen farklı akımlar da bir anlamda kadınlar arasındaki önemli kuramsal, siyasal, ekonomik ve toplumsal bölünmelerin yansımasıydı (Berkday, 2011: 9).

2.4. Feminizm Türleri

2.4.1.Liberal Feminizm: Hak ve fırsat eşitliğine vurgu

Fransız Devrimi'nden sonra kadınların da erkekler gibi hak sahibi olmalarının gerektiği savunulmuştur. Dolayısıyla XVIII. yüzyıl feminizminin kadınların da erkekler gibi ve erkekler kadar hak sahibi olmaları yaklaşımından yana olduğu söylenebilir. İngiliz yazar ve liberal feminizmin kurucusu Mary Wollstonecraft, bu yaklaşımın XVIII. yüzyıldaki temsilcisidir. XIX. Yüzyılda John Stuart Mill kadın haklarının ve kadın-erkek eşitliğinin en güçlü savunucusu olarak dikkati çekmektedir (Güriz, 2011: 70).

Liberal feminizm, liberalizmin temel ilkeleri olan insana ve bireye önem veren liberalizmin feminist yorumunda, kadının da erkek gibi bir "insan" olmasından yola çıkılmaktadır. Dolayısıyla insana verilen önem ve bireysel haklar geliştikçe, kadınların durumlarının da düzeleceğine inanılmaktadır. Kadınlara erkeklerle eşit şekilde oy hakkının tanınmasını sağlamak, feminizmin ilk türü olarak gösterilen liberal feminizmin temel amacıdır. Liberal feminizmin ortaya çıkış nedeni, aslında bilinen liberal görüşlerin uygulanmasını savunmaktır. Bu zeminde; muamelede, fırsatta ve statüde kadın-erkek eşitliği arayışı yer almıştır ve kadınların erkekler dünyasında erkeklerle eşit bir şekilde yer almasının ayrımcı uygulamalar nedeniyle sürekli engellendiği ileri sürülmüştür (Altınbaş, 2006: 25-26).

XIX. yüzyılda kanun önünde eşitlik sağlanması ve kadınlara oy kullanma hakkının verilmesi bu akımın temel uğraş alanlarıdır. Bunun yanında, kız ve erkek çocuklara aynı eğitimin verilmesi, kız-erkek ayrımı yapılmadan eğitim hakkının yaygınlaştırılması bu akımın benimsediği bir görüş olarak kendini göstermiştir. Kadın hayatını ev içi faaliyetle sınırlayan görüşün yanlış olduğu liberal feministler

tarafından özellikle vurgulanmıştır (Güriz, 2011: 71). Liberal feministler, toplumsal cinsiyet temelli eril otorite varsayımına karşı çıkıp kadınlara yönelik toplumsal ve hukuksal sınırlamaların ve ayrımların yok edilmesini talep etmişlerdir. Liberal feminizm, 20. yüzyılda “farklı ama eşit” sloganını kullanmış, erkeğe ait “kamusal alan”, kadına ait “özel alan” anlayışının ortadan kaldırılması için çaba göstermiştir (Arat, 2006: 56-57). Hala günümüzde de Liberal feministlerin savunduğu görüş erkeğin kadın üzerindeki hakimiyetine engel olacak tedbirler alınmasının sağlanması ve kadının özel alana, erkeğin kamusal alana ait olduğu fikrinin reddedilmesi şeklindedir.

2.4.2. Kültürel Feminizm: Kadınların Farklılığına Vurgu

Kadın hareketinin liberal kanadında yer alan ve liberalizmin kültürel yansıması olarak kabul edilebilecek akım kültürel feminizmdir (Göçeri, 2004: 70). Eşitlikçi olan liberal feministlerin aksine kültürel feministler, kültürel dönüşüme odaklanmaktadır (Donovan, 2000: 73). Farklılıklarını yalnızca vurgulamamakta, dahası yüceltmektedirler. Örneğin; kadın sanatı, kadınların konuşma yetenekleri, eleştirel bakışları, bilgi yöntemleri övünülecek şeyler olarak yeniden tanımlanmaktadır (Arat, 2006: 57).

Kültürel feminizmin önemli isimlerinden biri olan Margaret Fuller’e göre, “kadınların kadınlık kuvvetini ve güzelliğini gerçekleştirmek için özgür ve akıllı olduklarını keşfettikleri zaman, artık erkek ya da erkek gibi olmak istemeyeceklerdir” (Aktaran: Donovan, 2000: 78). Fuller, kadının farklılığı kuramını ilk ortaya atan kişidir ve kadınların kendi dünyalarını keşfettiklerinde toplum yapısının da değişeceğini söylemektedir. Bu şekilde, kendisinden sonra gelen feministlerin de yapacağı gibi, kadınların özgürleşmesi ile dünyadaki iyileşme arasında bağ kurmuştur (Aktaran: Donovan, 2000: 81).

Kültürel feministler, bugün kadınların geleneksel alanının, kamusal dünyayı yöneten yıkıcı eril ideolojileri değiştirmek için, insani dünya bakışının ifade edilmesine temel sağladığına inanmaktadırlar. Çağdaş kültürel feministler, kadınların siyasi değer sisteminin geleneksel kadın kültüründen türetilebileceği ve buradan da kamusal alana yayılabileceği fikrini korumakta, aynı zamanda

erkeklerin de bu sistemin öğretilerini benimseyeceklerini düşünmektedirler (Donovan, 2000: 129).

2.4.3. Radikal Feminizm: Ataerkil Yapının Reddine Vurgu

1970’li yıllardaki özgürleşme hareketinin bir parçası olarak görülen bu Anglo-Amerikan hareket, kişisel olanın siyasi olduğunu ileri sürerek, kürtaj, çocuk bakımı ve tecavüz gibi kişisel alandaki sorunlara eğilmektedir (Altınbaş, 2006: 39). Radikal feministler, bir sınıf olarak erkeklerin, doğurganlığı ve cinsiyeti denetleme yolu ile toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yaratarak bir diğer sınıf olan kadınları egemenlikleri altına almış olduklarını dile getirirler. Onlara göre, kadınların içinde bulunduğu kötü durumun kaynağı, patriyarkal aile ve öteki (yani erkek) ile olan bağlantılarıdır (Arat, 2006: 57). Erkek tarafından yaratılan yapıların hiyerarşik ve ezici olduğu vurgulanarak bu yapıların ortadan kaldırılması gerektiği ileri sürülür. Liberaller kadın ile erkeği eşit hale getirmeye çalışırken, radikallerin kadınları mümkün olduğunca erkek tarafından belirlenmiş geleneklerden ve uygulamalardan koparmaya çalıştıkları görülmektedir. Radikallerin amacı eşitlik değil, kadının erkek değerlerinden kurtulmasını sağlamaktır (Altınbaş, 2006: 40-41).

Evlenmeyi, aileyi, üremenin denetlenmesini ve kadınlara karşı şiddet kullanılmasını temel hücum noktaları olarak seçen radikal feminizm, Avrupa’dan ve Amerika Birleşik Devletleri’nden çok İskandinav ülkelerinde taraftarlara sahip bulunmaktadır (Güriz, 2011: 75).

2.4.4. Sosyalist Feminizm: Kapitalist Ataerkilliğin Reddine Vurgu

Sosyalist feminizm, Zillah Eisenstein’a göre, “kapitalist sınıf yapısı ile erkek üstünlüğü arasındaki diyalektik ilişkiyi ve karşılıklı bağımlılığı irdeleyerek, (iktidarın ekonomik sınıf pozisyonundan kaynaklandığını savunan) Marksist analizin ve (iktidarın kaynağının cinsiyet olduğunu ileri süren) radikal feminist kuramların bir sentezidir.” (Aktaran: Kartal, 2016: 79-80).

Marksist kuram, kapitalist üretim tarzı ile kadın emeğinin nasıl ezildiğini ve sömürüldüğünü açıklarken, kadın olarak ezilmelerini açıklayan kuram ise erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü belirten radikal feminizmin ataerkillik kuramıdır. Marksist feministlerin kadınların ezilmişliğini sınıf ilişkileri

içinde ele alması sosyalist feministler tarafından eleştirilmiş ve bu düşüncenin sığ ve yetersiz olduğu ileri sürülmüştür (Güneş, 2017: 247). Çünkü sosyalist feministler sadece sınıf kavramını değil, aynı zamanda toplumsal cinsiyet kavramını da kadınların ezilmişliğinin merkezine almışlardır.

Sosyalist feministlere göre, ataerkillik ve kapitalizm iç içe geçmiştir. Kapitalizm ve ataerkillik kavramlarının birleşmesi ile “kapitalist ataerkillik” kavramı ortaya çıkmakta ve ataerkil pratiklerin, düşüncelerin ve toplumsal yapıların, aile içinde ve dışındaki ekonomik sömürüyü nasıl yoğunlaştırdığını açıklamak mümkün olmaktadır. Bu durumdan kurtulmak için de belirtilen egemenlik sistemlerine son vermek gerekmektedir. Çünkü kadınlar, küçümsenen ve değer verilmeyen işler (ev odaklı işler) yaptıkları zaman kapitalizme hizmet etmektedirler (Aktaran: Ataman, 2009: 18; Berktaş, 2011: 11).

Sosyalist feministler, kadınların çalışmasının ciddiye alınması gerektiğini belirtirler ve bu durumun tersi yaşandığında ise kadınların çoğunluğunun çalıştığını (ev, aile, informel sektörler dahil) ve toplumların toplam üretim kapasitelerini etkileyen konumunun görmezden gelineceğini ileri sürerler (Aktaran: Ataman, 2009: 18).

2.4.5. Postmodern Feminizm: Kadınlar Arasındaki Farklılıklara Vurgu

Postmodern feminizm, feminizm türlerinde en son gelinen noktadır. Postmodern feminizme göre, bütün kadınları kapsayan, onların yararına olacak bir eşitlik teorisinden söz edilmemesi gerekir ve aralarındaki farklı durumların da dikkate alınması önerilmektedir. Postmodern feministler, farklı “kadınlık durumları”nın bulunduğunu öne sürüp pluralist bir yaklaşımla Batılı kadından, üçüncü dünya kadından, zenci kadından, lezbiyen kadından söz etmektedirler. Yani, post-modern feminizm, pragmatik karakterde olduğu ve kadın kategorisini belirlenemeyen bir kimlik olarak gördüğü için, tek bir kadın tipini değil, değişik kadın tiplerini gündeme getirmektedir. Kadın sorununa ilişkin mutlak ve evrensel doğruların bulunmadığını vurgulanmakta, toplumda geçerli olan ve eril egemenliğe dayanan sistemin dil aracılığı ile etkisini sürdürüp gelecek kuşaklara aktarıldığını öne sürmektedir (Arat, 2006: 58).

2.4.6. Feminizmin Kadın Hakları Mücadelesindeki Yeri

- İsveç'te kadınlar 1800'lü yıllarda okula gitmek hakkını, erkeklerle eşit mirasçılık hakkını, kendi adlarına iş kurma hakkını elde etmişlerdir.

Almanya'da 1848'lerde kadın hakları mücadelesi başlamış ve ancak kadınlar 1918'de seçim hakkını elde etmiştir (Doğramacı, 1992: 125).

- ABD'de 1848 yılında bir toplantı düzenlenmiş ve "Duygular Bildirisi" yayınlanmıştır. Kadınlar kadın haklarını talep ederken erkeklerin kadınlar üzerinde kurduğu zorbalık idaresine de karşı çıkmışlardır (Güriz, 2011: 46).

- Kadın hakları örgütleri 1871'de Danimarka'da kurulmuştur. Norveç ve Finlandiya 1884'te, İzlanda ise 1894'te kavuşmuştur. İlk kadın sendikaları da 1872'de Danimarka'da, 1886'da İsveç'te, 1890'da Finlandiya ve Norveç'te; 1914'te de İzlanda'da kurulmuştur. Kadınların bakan olarak görev aldıkları ilk ülkeler de Danimarka ve Finlandiya olmuştur (Arat, 2010: 44).

- Avustralya'da kadınlar 1893 yılında seçmek, 1903 yılında da seçilmek hakkına kavuşmuşlardır (Güriz, 2011: 46).

- 1897'de Londra'da Ulusal Suffrage Dernekleri Birliği'nin kurulması ile "Suffragette" (kadınların seçme hakkını savunan kadın) akımı dünya tarihinde kadınların ilk kez gerçekleştirdikleri güçlü ve örgütlü bir direnişe yol açtı. Bu direniş on beş yıl sürdü. Bu süre içinde kadınlar mitingler, yürüyüşler, konuşmalar, açlık grevleri yapıp milyonlarca kadın ve erkeği kendi savaşmalarının haklılığına inandırmaya çalıştılar. Emmeline Pankhurst ve kızı Christabel barışçı suffrage akımını şiddet yanlısı militan bir etkinliğe dönüştürünce İngiltere ayağa kalktı ve dönemin antifeminist başbakanı Asquith, 1917'de kadınlara siyasal haklarını vermek zorunda kaldı. İngiliz kadınları sınırsız oy hakkını ancak 1928 yılında elde edip sandık başlarına gidebildiler (Arat, 2010: 42-43). Kadınların oy hakkı elde etmek için kullandıkları yöntemler arasında başbakanın evinin zilini sürekli çalmak, işyerleri önünde gösteri yapmak, para cezalarını ödemeyerek hapisaneyeye girmeyi tercih etmek de dikkati çekmiştir (Güriz, 2011: 45).

- İtalya'da parlamentoya 1948 tarihinde girebilen kadınlar, Japonya'da seçim hakkını 1950'de kazanmışlardır (Doğramacı, 1992: 125).

1917 yılından sonra Sovyet Rusya’da yapılan hukuki değişikliklerle kadının konumu belirleyici şekilde güçlenmiştir. Sosyal, siyasal ve ekonomik alanda erkeklerle eşit haklar elde etmişlerdir.

- İsveç’te kadınlar 1919-1921 yılları arasında oy hakkı kazanmışlardır. 1982 yılında evli bir kadının kocası tarafından dövülmesinin bir kamu suçu olarak kabul edildiği dikkati çekmektedir (Güriz, 2011: 54).

- “Bırakınız yaşasınlar” sloganına karşı kürtaj hakkı savunulmuştur. Kürtaj hakkı İngiltere’de 1967 yılında, Fransa’da 1975’de, İtalya’da 1978 yılında kabul edilmiştir (Güriz, 2011: 46-47).

- Suudi Arabistan tarihinde kadınlar ilk kez hem aday hem de seçmen olarak 12 Aralık 2015 yılında oy kullanmaya başlamıştır. Seçimlerde 980 kadın aday olmuş, 130 bin kadın oy kullanmak için başvuruda bulunmuştur. Bu rakamlar erkeklerle kıyaslandığında oldukça düşüktür. Seçime katılan erkek aday sayısı 5 binden fazla iken erkek seçmen sayısı 1.35 milyon civarında olmuştur (“Suudi Arabistan’da Kadınlar İlk Kez Sandıkta”, <http://www.hurriyet.com.tr>).

2.5. Türkiye’de Kadın Hareketi

Türkiye’de feminizm hareketi, 19. yüzyılın sonlarına dayanmakta ve günümüze kadar gelen tarihsel bir süreci kapsamaktadır. II. Meşrutiyet, Osmanlı toplumunda, feminist hareketin en zirvede olduğu dönemdir. Bu dönemde kadınlar çok sayıda dernek kurmuşlar ve yayınlar çıkarmışlardır. Yine aynı dönemde kadının varlığının sadece annelik rolü ile ön plana çıkarılmadığı, toplumun her alanına katılımının sağlandığı ve topluma kazandırıldığı hedeflerini barındıran bir kadın hareketi ortaya çıkmıştır. Bu hareket, “bir yandan Osmanlı’nın gözlerini Batı’ya çevirmiş bürokratik elitlerinin modernleşme özlemlerine, bir yandan çökmekte olan imparatorlukta uyanan milliyetçilik hareketine, diğer yandan da o yıllarda Batılı ülkelerin siyasal hayatlarını kasıp kavurmakta olan Suffragette hareketin başını çektiği uluslararası feminist harekete duyarlı olmuştur.” İkinci evrede, ilk hareketin hedefleri özümsemiş, 1934 yılı anayasa değişikliği ile seçme ve seçilme hakkı elde edilmiş ve Osmanlı’ya göre çok daha kısa bir sürede kadınlar yasal statüde eşit konuma getirilmiştir (Tekeli, 2011: 28-29).

Bu arada kadının statüsünü doğrudan etkileyen kanunlar ardı ardına yürürlüğe konmuştur. Eğitim birliğini sağlayan 1924 Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1928 yılında Latin harflerinin kabulü okuma yazmayı kolaylaştırmış, bundan en çok yararlanan da kuşkusuz ‘Halk Dershaneleri’ne koşan Türk kadını olmuştur. 1925’te kabul edilen “Kıyafet Kanunu” ile de, kadının tutsak edildiği, “görünmez kılındığı” peçe ve çarşaf uygulamasına son verilmiştir. 1927’de Tıp Fakültesi ilk kız mezununu vermiş, 1930’da Türk kadını Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığında ilk kez doktor olarak resmi göreve başlamıştır (Gürkan, 1998: 13-14). 1930’da kadınlar belediye seçimlerinde, 1932’de ise muhtar, köy ihtiyar kurulu üyeliğine seçme ve seçilme hakkı kazanmışlardır. Türk kadınları 1934’te TBMM’ye girebilme ve seçilebilme hakkını elde etmişlerdir (Alkan ve Çakır, 2012: 240).

Kadınlara yurttaşlık haklarının erkeklerle eşit biçimde tanınmasından sonra 1935’te, Türk kadınlarının artık erkeklerle eşit haklara sahip oldukları için, kadın hareketinin Cumhuriyet’le köprüsünü kuran Türk Kadınlar Birliği’ni, gereksinim kalmadığı gerekçesiyle kapatarak tabandaki kadın hareketine son vermiştir (Tekeli, 2011: 28-29).

Feminist harekette 1930’ların ortalarından başlayan uzun sessizlik döneminin, 1970’lerde sosyalist örgütlenme ve mücadele altında kırıldığı görülmektedir. 1970’te, Behice Boran’ın Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanlığına (Türkiye’de ilk kadın parti başkanı) seçildiği yıl Türkiye Devrimci Kadınlar Derneği, 1975’te de İlerici Kadınlar Derneği kurulmuştur. Bunlarla beraber, söz konusu mücadelenin kadınlarında asıl motif sınıf mücadelesidir ve temel bir toplumsal kategori olarak ‘sınıf’ın cinsiyet-yüklü içermelerine dair bir soruya rastlamak hayli güçtür. Örneğin söz konusu dönemde kadınların sadece %8,5’inin sosyal sigorta kapsamında olmasıyla ya da hane-içi eşitsiz ve tahakkümcü ilişkilerle pek fazla ilgilenilmemiştir. Kadınlar bu dönemde Türkiye toplumunda derin izler bırakmış olan illegal ve legal sol/sosyalist hareketlerde etkin rol almış olsalar da, ataerkilliğin zihinsel sürekliliği, İslami ve ulusalcı ideoloji ve pratiklerle benzer biçimde buldukları yapı içinde de devam etmiş, ayrımcı ve ikincilleştirici ilişkiler burada da sürmüştür (Alkan ve Çakır, 2012: 243).

Toplumumuz kadınları, toplumsal-siyasal yaşama yaygın olarak katılmadıkları için, bizde Batı benzeri kitlesel kadın hareketlerine 1980’li yıllara kadar rastlanamamıştır. Ama burada önemle vurgulanması gereken nokta, Türkiye’de 1975’lerden itibaren sesini duyurmaya ve gündemi belirlemeye başlayan Kadın Hakları Hareketi’nin temelinde, köklerinde Kemalist siyasal devrimlerin kazanımlarının ve Cumhuriyetin yetiştirdiği çağdaş ve laik kadınların öncü çabalarının yatmasıdır (Arat, 2010: 86). Kemalist reformlar çerçevesinde yeniden tanımlanan “modernist feminite” kavramı, içerisinde eğitilmiş, meslek kadını, kulüp ve dernek faaliyetlerine katılan örgütçü kadınlar; iyi eğitilmiş eş ve anne; modayı izleyen feminen kadın gibi farklı imajların birleştirilmesi yoluyla oluşturulmuştur (Sezgin, 2014: 35).

Türkiye’de feminizm; orta sınıftan, kentli, iyi öğrenim görmüş kadınların öncülüğünde başlamıştır. Bu bağlamda ortaya çıkan Kadın hareketleri ise 1980 sonrasında yeni ve değişik bir ivme kazanmıştır. 1980 sonrası giderek daha bir ilgiyle karşılanan feminist düşünce ve eylemlerin öncü çalışmaları Tanzimat, Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemi eşit haklar savaşımında gözlemlenmektedir (Arat, 2010: 85).

Kadın Hareketi’nin 1980’li yılların başında hız kazanması şu şekilde açıklanmaktadır (Kılıç, 1998: 352):

- *Feminizm açısından Türkiye’nin Batıya göre beş ya da on yıllık bir gecikme yaşaması, feminist eylemlerin görünümünde de farklılaşmalar yaratmıştır. Batıdaki 1960 ve 1970’lerde yaşanan feminist hareketlerinin etkisi Türkiye’de ancak 1980’lerde görülmeye başlanmıştır. Batıda “ikinci dalga” olarak nitelendirilen feminist hareketten Türkiye’deki kadın hareketleri etkilenmiştir.*

- *Türkiye’de 1980’lerin başından itibaren siyasal, ekonomik ve toplumsal yaşamda ortaya çıkan değişimler feminist hareketleri de etkilemiştir. 1980 askeri darbesinin bütün siyasi yapılanmalarla birlikte özellikle de Marksist sola getirmiş olduğu yasal sınırlama ile feminist hareketlerin önü açılmıştır. 1980 öncesi güçlenen sol yapılanmalarının gündeminde gerçek anlamda bir “kadın” sorunsalı yer almamakla birlikte, kadın sorunu sınıf ilişkileri bağlamında*

değerlendirilmekteydi. Askeri darbenin de etkisiyle parçalanma yoluna giden sol örgütler içinde yer alan kadınlar, sorunlarını ve kendi taleplerini ifade etmişlerdir.

Bu dönemde Batı dilini bilen, eğitim görmüş, kendi başına yaşayan ve çalışan, ekonomik özgürlüğü olan ve feminist hareketten etkilenen kentsel kadın tipolojisinin oluşması da kadın hareketinin gelişmesinde etkili olmuştur. Kemalist reformlardan yararlanarak iyi eğitim görmüş kadınların, akademik hayata dahil olmaları ve kadın çalışmalarının başlaması feminist hareketlerin de başlamasını sağlamıştır (Sezgin, 2014: 39-40).

1980'lerin başlarında feminist bir grup kadın Türkiye'deki kadın hareketi için önemli adımlar atmış, 1983 yılında *Somut* dergisini çıkarmıştır. Bu yılın sonlarında ise *Kadın Çevresi* adı ile “ev içinde ve ev dışında ücretsiz ve ücretli çalışan kadınların emeğine dayalı ve bu emeği değerlendirme” gayesiyle bir “yayıncılık, hizmet ve danışmanlık” şirketi kurulmuştur (Arat, 1991: 80).

Birleşmiş Milletler Kadın On Yılı sonunda 1985'te onaylanan, Türkiye'nin de imzaladığı “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'nin” uygulamaya konması için dilekçe kampanyası ile kadın hareketleri çeşitlenmiş ve toplu eylemlere başlanmıştır. 1987 Martı'nda da *Feminist* dergisi çıkmaya başlamıştır (Arat, 1991: 80-81).

80'li yıllarda kadın seçmenlerin partilere katılımının desteklenmesi için çeşitli yollar denenmiştir. Semra Özal'ın öncülüğünde “Türk Kadını Tanıtma ve Güçlendirme Vakfı” 1986 yılında kadınların güçlendirilmesi amacı ile kurulmuştur. Hedeflerin gerçekleştirilmesi için uygulanan faaliyetlerden bazıları, doğum kontrolünün sağlanması (çocuk ve kadın sağlığı), toplumda kadına yer vermek için atılan önemli adım olan toplu nikahlardır (Yelsalı Parmaksız, 2017: 209-211).

Ağır ceza yargıcı, 1987 yılında dava sırasında “kadının sırtından sopayı, karnından sıpayı eksik etmeyeceksin” türünden çağdışı bir ifade kullanmış, basında ve kamuoyunda büyük tartışmalara yol açmış ve yine çeşitli çevrelerden kadınların Dayağa Karşı Yürüyüş kampanyasını başlatmalarına neden olmuştur (Arat, 2006: 88).

Kampanyanın ardından 1988 yılında Sosyalist Feminist Kaktüs dergisi çıkmıştır. Kaktüs grubu, kadın-erkek eşitsizliğinin temelinde yatan şeyin toplumsal ilişkiler sistemi olduğunu söyleyen bir grubu temsil etmektedirler (Arat, 1991: 82).

1988’de Ankara’da “Feminist Manifesto”nun kabulüyle biten iki günlük bir feminist hafta sonu yapılmıştır (Suğur ve diğerleri, 2009: 193-194). 1990’lı yıllarda feminist hareket biçim değiştirerek yaygınlık kazanmış, cinsiyetçi ifadelerle mücadele eden, eşitlik ve özgürlük söylemiyle meydana gelen bir hareket olmuştur. İlk dönem “kadın sorunu” olgusunu bir ölçüde görünür kılmayı başararak “eşit yurttaş” tanımını kabul ettiren kadın hareketi, ikinci dönemde, “toplumsal cinsiyet” kavramı temelinde, sorunun “fiili çözüm”üne yönelik radikal talepleri içeren bir evrim çizgisi izlemiştir (Çubukçu, 2004: 58).

Bu atmosfer içinde Diyarbakır ve yakın çevresine hizmet vermek üzere 1997 yılında KAMER (Kadın Merkezi Vakfı) adıyla insan haklarından ve kadın haklarından yana olan, her türlü ayrımcılığı ve şiddeti reddeden, paylaşım ve dayanışmadan yana olan, yapısal hiyerarşiyi reddeden, bağımsız bir kadın kuruluşu kurulmuştur (<http://www.kamer.org.tr>).

Sözleşmeler ve planlar çerçevesinde “kadın politikaları geliştirmek” amacı ile 1990 yılında “Kadın Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü” kurulmuş, bir yıl sonra da kadından sorumlu bir Devlet Bakanlığı oluşturulmuştur (Gürkan, 1998: 17).

Feministler, Bakırköy ve Şişli belediyelerinde kadın sığınakları açılmasını sağlamışlardır. 1990 yazında da kendileri Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı’nı kurmuşlardır. Bu arada bir grup feminist kadının çabalarıyla “Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi” kurulmuştur. Türkiye’deki kadın hareketi, Türk Ceza Kanunu (TCK) ile cinsel ve bedensel haklarımızın güvence altına alınmasını sağlamıştır (“Yasalardaki Haklarımız”, <http://www.kadinininsanhaklari.org>). 1990’larda kadın mücadelesinin somut bir sonucu, ortaokul öğrencilerine bekalet kontrolünü meşrulaştıran Milli Eğitim Bakanlığı yönetmeliği ve seks işçilerine tecavüz eden erkeğe ceza indirimini getiren 438 sayılı Kanunun iptali gibi yasal kazanımların elde edilmesidir (İnce, 2014). Medeni Kanun’un (kadının

çalışmasını kocasının iznine bağlayan) 159. maddesi de iptal edilmiştir (Arat, 1991: 83).

1995 yılında “temelde Güneydoğulu kadınların sosyal hayatın içinde daha aktif ve üretken bir şekilde yer almaları için faaliyet gösteren ÇATOM (Çok Amaçlı Toplum Merkezleri) açılmıştır.” Merkezlerin hedef kitesini oluşturan kadınlar ve genç kızların toplumdaki konumunu iyileştirmek için çalışmalar yürütmektedir. Kadın istihdamını desteklemek, okuma-yazma oranının yükselmesi ve daha nitelikli insan yetiştirilmesi için eğitim programları düzenlemek, sağlık bilincinin aşılması için ayrıca sağlık eğitimleri gerçekleştirmek gibi örnekler verilebilir (Sezgin, 2014: 43).

1990’ların sonlarına gelindiğinde, aile içinde kadına uygulanan şiddeti önleme yükümlülüğünü yasal bir zemine oturtan “Ailenin Korunmasına Dair Kanun”, 1998 yılında kabul edilmiştir. 2002 yılında, yaklaşık 50 yıllık mücadele neticesinde Medeni Kanun değiştirilmiştir. Söz konusu değişiklikle kadınlar yasa önünde eş ve anne olmanın ötesinde birey olarak kabul edilmiş, erkeğin evlilik içindeki yasal egemenliği sona erdirilmiş ve boşanma durumunda evlilik içinde kazanılmış malların paylaşımı esas alınmıştır. 2004’te bu kez Ceza Kanunu’ndaki ayrımcı maddeler değiştirilmiştir. “Topluma karşı suçlar” kısmında düzenlenen cinsel suçlar “kişilere karşı suçlar” kapsamına alınmış; böylece, kadınların bedenlerine müdahale yoluyla işlenen suçların cezalandırılması “genel ahlak” , “aile ve toplum düzeni” gibi ifadelerden ayrıştırılmıştır (Alkan ve Çakır, 2012: 253).

2006 yılında Amargi dergisi yayınlanmaya başlamıştır. MED-İZ (Kadınların Medya İzleme Grubu) medyadaki cinsiyetçiliği izleyip müdahale etmek amacıyla, Kadın Emeği ve İstihdamı Girişimi (KEİG) ise bu alanda çalışan bir grup aktivist ve akademisyen tarafından kurulmuştur. 2007 yılında kadınların sivil anayasa talepleri ile ilgili dayanışma ve güç birliği oluşturmalarını amaçlayan Anayasa Kadın Platformu, 2009’da ise Cinsel Şiddete Karşı Kadın Platformu oluşturulmuştur. Nimet Çubukçu ilk kadın Milli Eğitim Bakanı olmuştur. 2010’da İstanbul’da feminist gruplar “Kadın cinayetlerine isyandayız” kampanyasını başlatmışlardır. 2011’de de çok sayıda kadın örgütü hayatın her alanında eşit

temsil vurgusuyla bir araya gelerek Haklı Kadın Platformu'nu kurmuşlardır (Alkan ve Çakır, 2012: 263-266).

Kadınlar, Osmanlı döneminden günümüze kadar olan toplumsal yapıyı sorgulayarak kendilerine yöneltilen rollerin değişimi ve dönüşümü için mücadele vermişlerdir. 80'li yıllardaki mücadeleler kadın hareketi tarihi için önemli bir yere sahiptir ve bu yıllarda erkek ve kadın kimlikleri sorgulanarak, önemli toplumsal hareketler başlatılmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ideolojik olarak farklı çevrelerdeki insanları bir araya getiren gelişmeler yaşanmış, İslami hareket, Kürt hareketi gibi politikleşmiş kadın hareketleri feminizmi farklı bakış açılarıyla etkilemişlerdir.

Türkiye'de kadınlar hala, başlıca karar alma mekanizmalarında yeterince yer alamıyor, kaynaklara erişemiyor, kaynakları adil bir biçimde paylaşmıyor, türlü düzlemlere yönelik olarak oluşturulan politikalara karar veremiyor ve bu politikaların çıktılarını denetleyemiyor. Toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini belirleyen en önemli ölçütlerden biri olan kaynak paylaşımı ve dağılımı cinsiyetçi özelliğini hala koruyor. Kaynaklara erişim ve denetim, toplumsal işbölümüne göre belirlendiğinden ve kadınlara biçilen asli rol, annelik ve eş olmayla sınırlandığından kadınlar bu konularda söz sahibi olamıyor. Sosyal devlet düzenlemelerinden her vazgeçiş, kadınların ev içi rollerini güçlendiren ve onları kamusal hayattan uzaklaştıran etkiler yaratıyor. Türkiye'de, kadın sorunları tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de güncelliğini sürdürmekte; kadın örgütleri, kadın kollarında çalışan feministler ve bağımsız kadınlar mücadeleye devam etmektedir.

Feminist hareket, hem mücadele içinde yetersiz kalmış, hem de post-modern düşüncenin etkisi ile uzun bir süre tartışılmıştır; ama bir işlevi başarıyla yerine getirmiştir: Kadınları görünür kılmıştır. Kısacası kadınlar herkes için eşit bir toplum için mücadele etmişlerdir. (Tekin, 2003: 1).

2.6. Kadın Hakları İhlalleri

İnsan hakları, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet temelinde kadınlara karşı doğrudan yöneltilen ihlaller, mağduru kadın olan bütün insan hakları ihlalleri olarak tanımlanmaktadır (Uygur ve Ç. Gürgey, 2014: 28).

Kadınların hakları ihlal edildiğinde, bu durum çoğu zaman kadınlar sadece kadın olduğu için gerçekleşir. Kadın haklarını insan hakkı olarak savunmak ve uygulamaya geçirmek, toplumsal cinsiyet eşitliği için önemli bir durum arz eder. Dünya da ve Türkiye’de ihlallerin sürdüğü yadsınamaz ancak bazı çalışmalar ihlallerin engellenmesi için önemli adımları içermektedir. İstanbul Bilgi Üniversitesi İnsan Hakları Hukuku Uygulama ve Araştırma Merkezi 2006-2009 yılları arasında “Türkiye’de Kadınların İnsan Haklarına Saygının Güçlendirilmesi” projesini gerçekleştirmiştir. Bu proje, Türkiye’nin de desteklediği uluslararası insan hakları sözleşmelerinde yer alan kadın haklarını korumak ve ihlalleri önlemek için daha etkili şekilde çalışmalar yürütülmesini hedeflemiştir (Acar, 2010: 13).

Kadın hakları ve kadın-erkek eşitliğinin sağlanması için uluslararası standartlara uygun bir dizi proje, plan ve program yapılmakta, sözleşmeler imzalanmakta ve gerekçelerin yerine getirilmesi için sözler verilmektedir. Ancak, gelişen ve ilerleyen bir düzende ayrımcılık ve hak ihlalleri hala yaygın bir biçimde yerini bulmaktadır (Acar, 2010: 13-14).

Kadın hakları ihlalleri geniş bir alanı kapsamakla birlikte sınırlı başlıklarla aşağıdaki şekilde ele alınabilir:

2.6.1. Kadına Yönelik ve Toplumsal Cinsiyet Temelli Şiddet

Etimolojik yönden, şiddet sözcüğü, sert ve katı davranma, kaba kuvvet kullanma olarak dilimize Arapçadan geçer. Bedensel bir saldırı, güç kullanımını ifade eder (Ünsal, 1996: 29-30). Kişiyi fiziksel ve ruhsal yaralayan her edim, bedensel ve sözlü saldırı, kültürel değerlere saldırı, yasalara aykırı olma, kişinin onurunu kırma ve huzuruna son verme, haklarını çiğneme, hırpalama, incitme, kişiyi zor kullanma şiddet olarak değerlendirilmektedir (Erten ve Ardalı, 1996: 143).

Şiddet tek başına ne sınıfsal, ne etnik, ne dinsel, ne de sadece sosyal bir sorundur. Bunların tümünü içeren, temel insan haklarının ve özgürlüklerinin keyfi engellenmesi sonucu oluşan şiddet; çok boyutlu, çok faktörlüdür (Yalçın Sancar, 2014: 121). Amacı, eril tahakkümü desteklemek, güç dengesizliğini korumak,

(Arın, 1996: 306) kadının davranışlarını korkuya dayalı kontrol etmektir (Mavili, 2014: 33).

Kadına yönelik şiddet kavramı, uygulanan şiddetin mağduru olarak kadınları ön plana çıkaran bir yaklaşımı içermektedir. Bu kullanımda şiddet, şiddetin mağduru üzerinden tanımlanmaktadır. Kadına yönelik şiddete göre toplumsal cinsiyete dayalı şiddet kavramsallaştırması da, şiddet eylemini sadece mağdur üzerinden tanımlamayıp, şiddeti üreten yapı ve mekanizmaların daha geniş toplumsal çerçevelerine atıf yapıyor olması bakımından önem taşımaktadır. Kadına yönelik ve toplumsal cinsiyet temelli şiddet denildiğinde ise bu kapsamda, sosyo-kültürel yapı içinde en belirgin ayrımcılığı tanımlayan, kadına yönelik büyük güç gösterisine (yıkıcı, yok edici) atıf yapmaktadır (Uluocak ve diğerleri, 2014: 25-26).

2.6.1.1. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelenin Kısa Tarihi

Kadına yönelik şiddetle mücadelede bilimsel araştırmalar, 1970’li yıllarda dünyada, 1980’li yıllarda da Türkiye’nin gündeminde yer almaya başlamış ve dikkate alınması gereken bir konu olmuştur (Ercins, 2012: 477). 1980’li yılların ikinci yarısından itibaren kadın sivil toplum örgütlerinin konuyu kamuoyunun ve devletin gündemine getirmesiyle başlamıştır. ‘Özel olan politik’ tir söylemi ile ortaya çıkan, “1987 yılında düzenlenen ‘Dayağa Karşı Yürüyüş’ ve ‘Dayağa Karşı Kampanya’, bu yürüyüş devamında 1987 yılında İstanbul Karine Müzesi bahçesinde kadına yönelik şiddeti simgeleyen ürünlerin sergilediği ve satışa çıkarıldığı bir şenlik düzenlenmiştir. Elde edilen gelir ile aile içi şiddete maruz kalan kadınların anlatımlarının yer aldığı “Bağır Herkes Duysun” kitabı yayınlanmıştır. 1989 yılında düzenlenen ve 2008 yılında tekrarlanan ‘Cinsel Tacize Hayır - Mor İğne Kampanyası’, 2002-2004 ‘Türk Ceza Yasası Reformu Kampanyası’ ve 2004 Yılında düzenlenen ‘Sığınma evleri İçin Dilekçe Eylemi’ hem kadın hareketi, hem de kadına yönelik şiddetle mücadele tarihi için önemli kilometre taşlarıdır.” (Sargın, 2010-2012: 17; Ercins, 2012: 478). Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Kadın Dayanışma Vakfı, Kadın Merkezi Vakfı gibi sığınma evleri ve kadın dayanışma merkezleri bu eylemler sonucunda kurulan kazanımlardır (Akın ve diğerleri, 2011: 15).

Kadına yönelik şiddet kavramının uluslararası belgelerde yer almaya başlaması 1990'lerden sonra olmuştur (Moroğlu, 2012: 359). Sivil toplum yapısının zenginleşmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği, pozitif ayrımcılık, fırsat önceliği gibi birçok kavram ülkemiz gündemine yerleşmiştir (Kocacık, 2004: 43).

İlk kez bir uluslararası belgede, 1993 tarihli Birleşmiş Milletler Kadına Yönelik Şiddete Karşı Bildirge'de kadına yönelik şiddet, kadına her alanda fiziksel, sosyal, ekonomik ve cinsel açıdan zarar verme, ruhsal ve fiziksel kalıcı izler bırakma, özgürlüğünü kısıtlama ve ayrımcılık biçimi olarak tanımlanmaktadır (Karınca, 2011: 28). Bu bildiri ve 1995 yılında kadına yönelik şiddet konusunda özel raportör atanması, kadınların ve kız çocuklarının haklarının insan hakları olarak kabul edilmesi yönünde önemli adımlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Uygur ve Ç. Gürgey, 2014: 47).

2000 yılında New York'ta yapılan Pelin+5 BM Genel Kurul Özel Oturumun Sonuç Belgesi'nde, Türkiye heyetinin özel çabası ile kadına yönelik şiddet biçimleri arasında erken ve zorla evlendirme, evlilik içi tecavüzün de yer almasına karar verilmiştir (Uygur ve Ç. Gürgey, 2014: 47).

Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi), sözleşmeyi imzalayan 25 ülke ile kadın-erkek eşitliğini sağlamayı, ayrımcılığı ortadan kaldırmayı, kadınları güçlendirmeyi, her tür şiddet ile mücadelede uluslararası işbirliğini sağlamayı amaç edinmiştir. Şiddetin önlenmesi, kadınların güçlendirilmesi, şiddet mağdurlarının korunması için politikalar geliştirmesi bakımından da ayrı öneme sahip olan sözleşme, Türkiye'nin taraf olduğu kadına şiddete yönelik kurumsal mücadelede olumlu değişikliklerden biri olarak görülmektedir. İstanbul Sözleşmesi olarak anılmasının nedeni 2011 yılında Türkiye'nin sözleşmeyi İstanbul'da imzalamış olmasıdır. 25 Kasım 2011'de TBMM'de kabul edilen sözleşme, 1 Ağustos 2014 tarihinde yürürlüğe girmiştir (<https://www.morcati.org.tr/>).

İstanbul Sözleşmesi, belgeye taraf olan ve belgeyi imzalayan devletlere sorumluluklar yüklemiş olması bakımından çok önemlidir. Sözleşme gerek kamusal gerek özel alanda kadınların yaşam haklarını sağlamak ve korumakla ve

gerekli hukuki tedbirleri almakla yükümlüdür ([http://www. Kadininin sanhaklari.org](http://www.KadinininSanhaklari.org)).

Toplumların kadınlar ve erkekler için uygun gördüğü ve belirlediği sosyal rollerin değişimini ve dönüşümünü, medya ve özel sektörün de katılımıyla toplumsal farkındalık yaratmayı ve duyarlılığı arttırmayı, eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamayı, cinsel şiddet ve şiddet tanığı çocuk için destek ve koruma sağlamayı, zorla evlilikler, psikolojik şiddet ve ısrarlı takip için tedbirler almayı, kadın sünnetini, zorla kürtajı ve namus adına işlenen suçlar da dahil bir dizi hak ihlaline karşı mücadele etmeyi hedefleyen, şiddetin ortadan kaldırılması için pek çok politika benimsemiş olan kapsamlı bir kadın hakları sözleşmesidir (Moroğlu, 2012: 368).

Kadına yönelik şiddette bütün gerekçeler aslında bir tek amacı; kadının benliği, hareketleri ve bedeni üstünde erkeğin denetimini hedeflemektedir (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 1996: 17).

2.6.1.2. Kadına Yönelik Şiddet ve Şiddet Türleri

Kadın üzerinde oluşan şiddet, kadın ve erkek arasındaki güç eşitsizliğine dayandırılmaktadır. Evde, okulda, çalışma hayatında, sokakta ve dahası toplumun her alanında uygulanan farklı şiddet biçimleri, kadının temel hak ve özgürlüklerinin kullanımını engelleyen, yaşama hakkını zedeleyen eylemler olarak varlığını sürdürmektedir.

2.6.1.2.1. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet

Dünya Sağlık Örgütü aile içi şiddeti, aile içindeki bir bireyin diğerini cezalandırmak, güç göstermek, zorlamak, aşağılamak, öfke, gerginlik boşaltmak amacıyla yöneltmiş olduğu şiddet olarak tanımlamaktadır (Şenol ve Yıldız, 2013: 9) Kadına yönelik aile içi şiddet ise aile içinde en çok yakınları tarafından görülen, kadın üzerinde denetim kurmayı amaçlayan, sadece fiziksel değil hakaret etme, ekonomik özgürlüğünü elinden alma, tehdit etme gibi kadında korku ve özgüven kaybı oluşturabilecek davranışlar da dahil kadın haklarını ihlal eden her türlü davranıştır. Aile içi şiddet, eğitim düzeyi, yaşı, medeni hali, gelir düzeyi ne olursa olsun her milletten kadının maruz kaldığı bir durumdur (Kadın Dayanışma Vakfı, 2008: 19-20).

Aile içi şiddetin tüm toplumlarda çoğunlukla kadınlar üstüne odaklanması, cinsiyet ayrımcılığının evrensel göstergelerinden biridir. Kadının maruz kaldığı cinsiyet ayrımcılığı, doğum öncesinden başlayarak yaşamı boyunca devam etmektedir. Bu cinsiyet ayrımcılığının boyutları ve niteliği kendi yaşam döngüsü içerisinde farklılıklar göstermekte ve çeşitli şiddet biçimleri şeklinde açığa çıkmaktadır (Uluocak ve diğerleri, 2014: 36).

1980’li yıllardan sonra aile içi şiddet sosyolojik boyutta ele alınmış öncesinde çok fazla araştırma yapılmamıştır. Bu şiddet türü, özel hayatın mahremiyet alanına girdiği için gerçekçi araştırmalar yapılmasını engellemiştir (Kocacık, 2004: 45). Türkiye’de kadın hareketi, 80’lerin sonlarına doğru kadına yönelik şiddetle mücadelede farkındalık yaratmış ve kocaların eşlerine uyguladığı şiddete karşı çıkmıştır. 1987’de Çankırı’da eşi tarafından fiziksel şiddet gören hamile bir kadın boşanma davası açmış ve yargıç bu davayı reddetmiştir. Bunun sonucunda kadınlar manevi tazminat davasını açarak kadın hareketine itici bir güç kazandırmışlardır (Altınay ve Arat, 2008: 17).

Geleneksel kültürümüzde erkek çocuk, çocuk yaşlardan itibaren savaş oyuncaklarıyla (tabanca, tüfek gibi) oynayarak, en güçlü ve yenilmez olan erkek kahramanın yer aldığı oyunlarla ve çizgi filmlerle büyütülmektedir. “Erkek adamsın sen de onu dövseydin” , “erkek çocuk yapar” “kız kardeşine göz kulak olmalısın” sözleri ile yetiştirilen erkek çocukların aksine; daha pasif, itaatkar, ailesinin sözünden çıkmayan “kız dediğin evde oturur”, “daha sessiz gülmelisin”, “gece sokaklarda gezmemelisin” gibi sözlerle kız çocukları yetiştirilmektedir. Erkek üstünlüğünü hissederek büyüyen kız çocuğu evlenince de adeta babasından ve erkek kardeşlerinden sonra kocasının himayesine verilmektedir. Koca evinde, çeşitli şekillerde şiddete maruz kalsa bile kendisine öğretildiği ve tüm iyi eş sayılan kadınların yaptığı gibi sabretmekte, katlanmakta ve ideal eş rolünü sürdürmektedir (Sümer, 1998: 32). Bu, temelde şiddeti de meşrulaştıran bir durumdur. Şiddetin devam etmesine neden olan bu kodlar, kadın üzerindeki erkek egemenliğinin erkek tarafından, doğal bir hak olduğuna inanılmasıdır (Rittersberger Tılıç, 1998: 129; Kadın Dayanışma Vakfı, 2008: 20).

Kadınlara uygulanan şiddet, cinsiyet faktörünün çarpıcı bir şekilde açık olduğu bir hak ihlalidir. Bu tarz ihlaller, genellikle 'özel alan' olarak nitelenen kişinin mekansızlaştırıldığı, susturulduğu, imgeleminde yarattığı çoğu zaman da dile bile gelmeyen duygulanımları ve düşünceleridir (Arat ve Rigel, 2006: 72). Bu tür şiddetin sürmesinin en önemli nedeni ise kadın ve erkek arasındaki bu ilişkinin aile meselesi sayılması, ailenin mahremiyeti ve özel alanın dokunulmazlığı ilkelerine dayanılarak müdahale edilememesi ve karışılmamasıdır (Uygur ve Ç. Gürgey 2014: 44). Özel alanın müdahale edilemez algısının yansıması olarak polisin bu tür eylemlere müdahale etmek istemesinde gönülsüz davrandığını belirten ve bu eylemleri aile içinde yaşanan ve ailenin çözmesi gereken sorunlar olarak gören bu yaklaşım, aile içi şiddeti meşrulaştırmakta önemli bir role sahip görünmektedir. Özel-kamusal ayırımına dayalı sınırlar bu noktada aile içi şiddet vakalarının üzerini örterek, özel-kamusal alan ayırımına dayalı kültürel sınırlar üzerinden meşrulaştırılabilmektedir (Uluocak ve diğerleri, 2014: 46).

Aile içi şiddetin önemli bir türü ise "ensest"tir. Ensest, nikahın yasak olduğu, örneğin, yakın kan bağı bulunan anne- babalarla çocuklar veya kardeşler arasındaki cinsel ilişkilerdir. Toplumumuzda tabu olmaya devam eden bir şiddet biçimi olan ensest, sır olarak saklanmakta, genellikle uzun sürmekte, ortaya çıkarılması oldukça zor olmaktadır. Ensest yasalarımızda özel bir başlık altında ayrıca düzenlenmemiştir. Genelin içinde cezayı ağırlaştırıcı bir neden olarak görülmüştür. Oysa ensestin kişiler üzerinde yıkıcı etkileri olmakla beraber, bu tür olaylarda, mağdurların kendilerini savunmaları da diğer olaylara göre daha zordur; çünkü olayın ortaya çıkarılması, açıklanması, yargılama konusu olabilmesi de çok zor olmaktadır. Yapılması gerekenler ise bu özelliklerin dikkate alınması, ensestin tartışılır hale getirilmesi ve ceza yasasında ayrı bir hüküm olarak düzenlenmesidir (Kalan, 1998: 111-112).

Her düzeyde olduğu gibi, toplumdan topluma da şiddet türü farklılık göstermektedir. Örneğin Afrika'daki kadın sünneti, Türkiye'de yoktur. Ancak bunun yanı sıra bazı toplumlarda bir tokat bile şiddet kabul edilerek cezalandırılırken, Türkiye'de tokattan başlayarak kadına atılan dayanın, kadının namusunu korumak adına öldürmenin kadınlar arasında bile "hak" edilip edilmediğinin tartışması yaygın olarak yapılmaktadır (Demir, 2000: 58).

2.6.1.2.2. Kadına Yönelik Şiddet Türleri

Genel kabul gördüğü üzere dört farklı şekilde kadına yönelik şiddet türleri tanımlanmıştır. Ancak yeni bir şiddet türü olan dijital şiddete de şiddet türleri arasında yer vermek gerekmektedir.

2.6.1.2.2.1. Fiziksel Şiddet

Ceza Kanunu “Vücut Dokunulmazlığına Karşı Suçlar” başlığı altında fiziksel şiddeti cezalandıran maddelere yer vermiştir. Yaralama, eziyet, işkence, cinsel saldırı (tecavüz) bu kapsamda değerlendirilmektedir (Kaya ve Koç, 2006: 22).

Fiziksel şiddet, kadına istemediği- rızası olmadığı bir şey yaptırma ya da bir şey yapmaktan kadını alıkoyma amacıyla fiziksel gücün kullanıldığı durumdur (Uluocak ve diğerleri, 2014: 19). Kişiye kaba kuvvet kullanarak zarar vermeyi amaçlayan, ceza aracı olarak kullanılan fiziksel şiddete, tokat atma, işkence uygulama, aç bırakma, tekmeleme, dövme, sağlığını tehdit eden ortamda yaşatma, kesici aletle yaralama, cinsel organına zarar verme gibi birçok örnek verilebilir (Karal ve Aydemir, 2012: 22). “...Beni bir metre uzunluğunda demir çubukla dövdü. Bir hafta yataktan kalkamadım.” “Başımı ayaklarının altına alıp tekmeliyor, eziyor” “yumrukla ve başımı masaya vurarak ön dişlerimi kırdı. Sonra akşam kapının önüne attı.” gibi durumlar erkeğin şiddeti uygulama biçimlerine örnektir (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 1996: 12).

Fiziksel şiddete maruz kalan kadınlar, çocuklarına karşı şiddet gösterme eğilimindedirler. Türkiye’de kadına yönelik şiddetle ilgili yapılan bir çalışmada kadın sığınma evlerinde şiddet gören kadınların neredeyse tamamının çocukluğunda şiddete maruz kaldığı ve kendilerinin de çocuklarını dövdüğü ortaya çıkmıştır. Böyle bir toplumsal yapının ürünü olarak şiddet, mevcut haliyle bir “kısırdöngü” içerisinde sürekli yeniden üretilmektedir (Uluocak ve diğerleri, 2014: 10, 20).

2.6.1.2.2.2. Sözlü-Duygusal-Psikolojik Şiddet (Mobbing)

Sürekli olarak uygulanan eylemler psikolojik şiddeti oluşturmaktadır. Örneğin, kadının sürekli küçük görülmesi, hakarete uğraması, giyim tarzına müdahale edilmesi, kontrol altında tutulmaya çalışılması, kadına emredilmesi, bağırılması, fikirlerinin ve düşüncelerinin önemsenmemesi toplumda karşısına çıkan fırsatlara engel olunması gibi davranışlar psikolojik şiddet tanımı içerisinde yer almaktadır (Uluocak ve diğerleri, 2014: 20).

Toplumsal cinsiyet bağlamında içselleştirilen davranış kalıpları, kadınların şiddete maruz kalmasını gündelik hayattaki sıradan eylemler olarak kabul edebilmektedir. Örneğin, işten gelen bir kocanın karısına yemek yapmadığı için kızması ya da sabah işe gitmek için hazırlanırken gömleği ütülenmediği için karısına bağırması normal karşılanabilmektedir. Günlük hayatta sıkça karşılaşılan ve sürekli tekrarlanma riski bulunan sözel-psikolojik-duygusal şiddette, istismar edilen kadın kendini güvende hissetmemektedir. Bu yüzden geleceğiyle ilgili kuşku ve kaygı içindedir. Hatta her an kocası tarafından öldürülebileceğini bile düşünebilmektedir (Mavili, 2014: 35).

Psikolojik şiddet daha çok iş yerinde kendini göstermekte ve çalışanların sağlığını olumsuz etkilemektedir. İş yerinde psikolojik şiddet, “mobbing” kavramı ile de kullanılmaktadır. İşyerinde psikolojik tacizi, yıldırma, bastırma, yok sayma, sindirmeyi yani örgütsel psikolojik şiddeti tanımlamak için kullanılan “mobbing” kavramının kökenini “Mob” kelimesi oluşturmakta ve bu kelime İngilizce’de kanun dışı şiddet uygulayan düzensiz kalabalık veya çete anlamına gelmektedir (Tutar, 2004 :103). Mobbing, anlık meydana gelen eylem ve davranışlardan ziyade, sistematik bir şekilde devam eden hareketlerdir. En belirgin özellikleri ise, kasıtlı olarak yapılması ve sistematik olarak tekrar edilmesi, uzun zamandan beri devam ediyor olması, çalışanı iş yerinden uzaklaştırmayı yani yıldırma amaç edinmesidir (Erdoğan, 2009: 320).

Mobbing tek bir eylemi ifade etmemekte, eylemler dizisini oluşturmaktadır. Leymann, mobbing sürecine 5 aşama belirtmiştir. Anlaşmazlık aşaması, saldırganlık aşaması, kurumsal güç aşaması, tanımlanma aşaması ve işine son verme aşamasıdır. Mobbing sürecinde ilk adımı psikolojik savaş veya

propaganda oluşturur. Tutum önemli olmakla birlikte sözler ve davranışlar sıralaması ile oluşan bu süreç, kişinin kendini değersiz hissetmesi, inanç ve değerlerine yönelik saldırıya uğraması ve özgüvenini kaybetmesi gibi durumlarla sonuçlanır (Tutar, 2004: 107-108).

Mobbing, bireylerin tutum ve davranışlarının yanı sıra örgütsel nedenlerle de oluşabilir. Örneğin, yönetimin kötü olması, stresli iş ortamı, monotonluk, örgütsel küçülme, yeniden yapılanma, hiyerarşik yapı, iletişim kanallarının zayıflığı, sorunların çözümündeki yetersizlik, birini suçlamaya ve suçlu bulmaya dair toplumsal alışkanlıklar gibi nedenlerle iş yerinde kişi ve ya kişiler psikolojik şiddete maruz kalmaktadır (Erdoğan, 2009: 322; Çarıkçı ve Yavuz, 2009: 51).

2.6.1.2.2.3. Cinsel Şiddet

Kişinin rızası olmadan cinsel ilişkide bulunmak, cinselliğini denetlemek, evlilik içi ya da evlilik dışı tecavüz, cinsel organa saldırı, cinsel taciz (sözlü ya da fiziksel zarar verici veya rahatsız edici davranışlar) cinsel şiddeti kapsayan davranışlardır (<http://www.kadinininsanhaklari.org>).

Kadının istemediği şekilde, eşi ya da bir başkası (her kim olursa olsun), tarafından cinsel ilişkiye zorlanması da cinsel şiddettir (Karınca, 2011: 30). Örneğin, Adana'da 14 yaşında tecavüze uğrayıp uyuşturucuya alıştıran, tecavüze uğradığını kimseye söylememesi için tehdit edilen, 1 yıl sonra ise iki kişi tarafından yine tecavüze uğrayan kız çocuğu girdiği bunalımdan çıkamarak 16 yaşında intihar etmiştir (<http://www.milliyet.com.tr/>). Bu durum, özellikle tecavüz olgusunun, kadın üzerinde ciddi travmalar yaratması, korku ve yalnız kalamama gibi sonuçlar doğurması ile kadının yaşamını zorlaştırdığını, hatta yaşamına son verdiğini gösteren ciddi bir örnektir.

Ülkemizde cinsel şiddete ilişkin kimi saptamalar şöyledir: “Kadın istemese bile eşiyle cinsel ilişkiye girmek görevidir” ifadesine, yapılan araştırmada, her üç kadından biri evet cevabını vermektedir (Karınca, 2011: 30-31). Oysa evlilik, bu saldırganlık biçimine yasalarla karşı çıkmaktadır. Evlilik içi tecavüz ağır bir suçtur ve mevcut yasada boşanma gerekçesidir. Ceza Kanunu (md 102), evli eşler arasında eşlerden birinin isteği olmadan gerçekleşen cinsel ilişkiyi, yani evlilik içi tecavüzü cinsel saldırı suçu olarak cezalandırmaktadır (Kaynak, 2013a: 34).

Kadınların gündelik ve sosyal yaşamda karşı karşıya geldikleri bir başka cinsel şiddet türü ise bekaret kontrolü ve diğer resmi genital muayenelerdir. Bekaret kontrolü ve diğer muayenelerin yapılmasını yasalaştıran hiçbir hukuki gerekçe ve dayanak bulunmamaktadır (Kaya ve Koç, 2006: 17). Kadınların ve genç kızların cinselliklerini denetlemeye yönelik son derece ağır bir insan hakkı ihlali olan bekaret kontrolü, ülkemizde kız çocukların ve kadınların öldürülmesi, intihar etmesi, beden ve ruh sağlığının bozulması gibi sonuçlar doğurmaktadır (Kaynak, 2013a: 43). Kadınların karşılaştığı genital muayene durumlarında hem adli kurumlara hem de muayeneyi yapan doktorlara itiraz etme ve ayrıca kurumların cezalandırılması için başvuru hakları bulunmaktadır. Anayasanın 17. maddesi “tıbbi zorunluluklar ve yasalarda belirtilen sebepler dışında kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamayacağını” söylemektedir (Kaya ve Koç, 2006: 17). Türk Ceza Kanunu 287. maddesi ile “kişiyi genital muayeneye gönderen veya bu muayeneyi yapan fail hakkında üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırmaktadır” (Türk Ceza Kanunu, 2004).

Türkiye’de 2005 yılına kadar geçerli olan ceza kanununda kadınların bedenleri ve cinsellikleri kendilerine değil, babalarına, eşlerine, hatta topluma ait görülmekteydi. Kadınlara karşı bir suç işlendiğinde verilen ceza, suça göre değil, kadının evli veya bekar olmasına, bakire olup olmamasına göre değişmekteydi. Tecavüze uğramış bekar bir kadın tecavüzcüsü ile evlenirse (evlendirilirse), tecavüzcü ceza almıyordu. Bu nedenle Türkiye’deki kadın hareketlerinin yoğun çabasıyla gerçekleşen Kadın Bakış Açısından Türk Ceza Kanunu Reformu Kampanyası çok önemlidir. Bu mücadelenin ilk adımı olarak, Türkiye’nin dört bir yanındaki binlerce kadın 2002 yılında “cinselliğimiz ve bedenimiz bizimdir” diyerek örgütlü çabalarla bir araya gelmişlerdir. İlk kez cinsel hakları için Türkiye Büyük Millet Meclisi’ne yürüyen kadınlar, devrim niteliğinde bir reform gerçekleştirmişlerdir. Yeni Türk Ceza Kanunu, 2004 yılında TBMM tarafından kabul edilmiştir (Kaynak, 2013b: 10-11).

Türk Ceza Kanunu’nda da açıkça düzenlenen kadına karşı değişik şekillerde şiddet veya cinsel şiddet olarak nitelendirilen eylemlerin, bazıları herkese karşı işlenebilen genel suçlar içinde, bazıları ise doğrudan kadına karşı olmak üzere spesifik olarak belirtilmiştir. Bunlar, “Türk Ceza Kanunu’nun 80’inci

maddesinde insan ticareti; 81 ve 82'nci maddelerinde kasten öldürme; 84'üncü maddesinde intihara yönlendirme; 86 ve 87'nci maddelerinde kasten yaralama; 94 ve 95'inci maddelerinde işkence; 96'ncı maddede eziyet; 99'uncu maddede çocuk düşürtme; 100'üncü maddede kısırlaştırma; 102'nci maddede cinsel saldırı; 103'üncü maddede çocukların cinsel istismarı; 104'üncü maddede reşit olmayanla cinsel ilişki; 105'inci maddede cinsel taciz; 109'uncu maddede kişi hürriyetinden yoksun bırakma; 122'nci maddede ayrımcılık; 226'ncı maddede müstehcenlik; 227'nci maddede fuhuş; 232'nci maddede kötü muamele ve 233'üncü maddede aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali suçları” olarak sıralanabilir (Türk Ceza Kanunu, 2004).

2.6.1.2.2.4. Ekonomik Şiddet

Ekonomik şiddet, kadınların çalışmalarının engellenmesi, mirastan mahrum bırakılması, çalışmaya zorlanması, gelirlerine el konulması, kazançlarını istedikleri şekilde harcayamamaları, ekonomik yönden mağdur edilmeleridir (Erdem, 2007: 56).

Ekonomik şiddet davranışları; iş piyasasına kadının katılımını engelleme, istemediği işte kadını zorla çalıştırma, çalışma hayatını olumsuz etki eden kısıtlamalar getirme, işe girmesine, işte ilerlemesine ve kendini geliştirmesine engel olma, bağımsız karar alamama, kazandığı ve elde ettiği paraya el koyma, az para vererek ailenin ihtiyaçlarının sağlanmasını bekleme, para harcama özgürlüğünü elinden alma gibi durumları içermektedir (Gürkan ve Coşar, 2009: 125).

Kadının sosyo-ekonomik statüsü erkeklerle eşit olsa da psikolojik donanımı yetersiz ve güçsüz olduğunda ekonomik şiddete maruz kalabilmektedir (Mavili, 2014: 46). “Çalışmama izin vermedi, sonra ‘benim paramla yaşayan asalak’ diye beni aşağıladı”. “Her hafta evin geçimi için öyle az para veriyor ve benden öyle çok şey yapmamı istiyor ki, kuruşları dahi hesaplamak zorunda kalıyorum. Kendime bir orkid alacak param kalmıyor” (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 1996: 33) gibi örnekler ekonomik sömürünün derinliğini göstermektedir.

2.6.1.2.2.5. Dijital Şiddet

Teknoloji gelişmekte ve sosyal medya kullanımları artmaktadır. Son dönemde de tüm dünyada dijital taciz ve şiddet toplumsal bir sorun olarak öne çıkmaktadır. İnsanların birbirini sürekli gözetlediği sosyal ağlar aracılığı ile bulunduğun yerin bildirilmesi ya da denetleme amacı ile bildirilmesinin istenmesi, fiziksel olarak tehdit edilme, saldırgan sözlere maruz kalma, taciz edici boyutta takip edilme, cinsel içerikli videoların yayınlanması tehdidi, cinsel tacize uğrama gibi durumlar dijital şiddet boyutlarıdır (www.morcati.org.tr).

“İstanbul Sarıyer’de dört yıl önce bir anne, küçük kızını webcam ile soyundurup taciz ettikleri iddiasıyla savcılığa başvurdu. Zanlı Orhan Y. Tutuklandı” “İsviçre’de yaşayan Ş.İ. (16) adlı kızın çıplak görüntülerinin internet üzerinden yayımlanmasıyla ilgili, Diyarbakır’da 4 kişi hakkında şantaj, cinsel istismar ve tehdit suçlarından dava açıldı.” “İstanbul’da yaşıtı bir kız çocuğu gibi davranarak internette bağlantı kurduğu 11 yaşındaki ilköğretim okulu öğrencisini kaydettiği görüntüsüyle tehdit eden T.A. (36) tutuklandı.” gibi haberler toplum için ciddi tehdit oluşturan dijital şiddet örnekleridir (Yılmaz, 2014).

2.6.2. Erkeklerin Şiddete Başvurma Sebepleri

“Erkekler neden kadınlara şiddet uygular?” sorunun önemi ve çözümü için bize yol gösterecek önemli bir sorudur. Toplumsal cinsiyete ilişkin rollerin şekillenişinde erkeğe verilen üstünlük, söz konusu şiddetin en önemli dayanakları arasında yer almaktadır. Ancak ayrıntıda, şiddetin bireysel ve hatta toplumsal gerekçeleri son derece fazla olabilmektedir (Vatandaş, 2003: 36). Şiddet uygulayan erkekler, sıklıkla terk edilme, yardımsızlık, güvenlik duygusunda azalma gibi sorunlar yaşayan, kişilik bozukluğu, istismar ve şiddetin bulunduğu ailelerde yetişmiş, empati kurma yeteneği zayıf, madde bağımlısı, işsiz ve hastalık derecesinde kıskançlığa, düşük özsaygıya ve yetersiz özgüven gibi özelliklere sahiptir. Her düzeyden erkek şiddet uygularken, her düzeyden kadın da şiddet görmektedir (Subaşı ve Akın, 2003).

2.6.3. Şiddete Uğrayan Kadınların Genel Özellikleri

Şiddetin her şekli, şiddete maruz kalan kadınlar üzerinde fiziksel, ruhsal ve sosyal olarak olumsuz izler bırakır. Kadınların sağlığı ailenin sağlığını da etkilemekte, toplumun gelişmesine, sosyal ve ekonomik kalkınmasına yönelik önemli bir tehdit ve engel oluşturmaktadır.

Farklı ülkelerde yapılan araştırmalar, türlerinde toplumsal farklılıklar nedeniyle değişimler gözlemlense dahi, şiddetin kadın üzerindeki etkilerinin benzer sonuçlara yol açtığını ortaya koymuştur (Vatandaş, 2003: 38).

Şiddete uğrayan kadının Türkiye’de yapılmış çalışmalardan birine göre sahip olduğu özellikler şu şekilde belirtilmiştir: “had safhada korku ve kaygı, ürkek ve çekingen davranışlar sergileme, korku ile başlayan titreme krizi, uyku bozukluğu, bitkinlik, halsizlik, seslere karşı aşırı tepki verme, baş dönmesi ve ayakta duramama, unutkanlık, tükenmişlik, perdeleri açma ve sokağa çıkma korkusu, kendini suçlama, stres bozukluğu, gelecekte umudunu kesme, güvensizlik” (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 1996: 11).

Toplumsal değer sistemimizin kadına, “kol kırılır, yen içinde kalır”, “kan kusan da kızılıcak şerbeti içtim diyeceksin” biçiminde bir sorumluluk yüklemesi kadınlık rollerinin nasıl olması gerektiğini belirlemektedir (Mavili, 2014: 30). Bunlarla beraber de aile içinde yaşanan her türlü şiddetin gizli kalması gerektiği kadınlara öğretilerek, yukarıda belirtilen olumsuz sonuçların etkisi de şiddete uğrayan kadınların yaşamlarına ne şekilde devam ettiklerini göstermektedir.

2.6.4. Türkiye’de ve Dünya’da Kadına Yönelik Şiddet

Kadınlar en çok kocaları, birlikte yaşadıkları eşleri, sevgilileri, nişanlıları gibi en yakınları tarafından şiddet görmektedirler (Çelebi ve diğerleri, 2014: 110). 2008 yılında Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından yapılan araştırmada, ülke düzeyinde evlenmiş kadınların eşleri veya birlikte oldukları kişi(ler) tarafından yaşamış oldukları fiziksel ve cinsel şiddet yüzde 42 iken, bölgelere göre bu iki şiddet biçiminden en az birinin yaşanma oranı yüzde 26 ile 57 arasında değişmektedir. Ülke genelindeki kadınların yüzde 44’ü yaşamlarının herhangi bir döneminde duygusal istismar yaşadığını belirtmiştir (<http://www.hips.hacettepe.edu.tr/>).

Kadınlara eşi veya birlikte oldukları erkekler tarafından uygulanan, Türkiye genelinde yapılan 2014 yılı istatistiklerine göre, “ülke genelinde fiziksel şiddete maruz kaldığını belirten evlenmiş kadınların oranı yüzde 36’dır, evlenmiş kadınların yüzde 12’si yaşamın herhangi bir döneminde, yüzde 5’i ise son 12 ay içinde cinsel şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. Kadınların yaşamlarının herhangi bir döneminde maruz kaldıkları duygusal şiddet/ istismar yüzde 44, son 12 ayda ise yüzde 26’dır. Ekonomik şiddete/istismara maruz kalan kadınların oranı yüzde 30, son 12 ayda maruz kalan kadınların oranı ise yüzde 15’tir.” (Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü, 2014).

1 Ocak 2014-31 Aralık 2014 tarihleri arasında Türkiye’de en az 281 kadın öldürülmüş, 109 kadın ve kız çocuğuna tecavüz edilmiş, 140 kadına cinsel tacizde bulunulmuştur. Erkeklerin kadınlara yönelik şiddet ve yaralama sayısı 2010’da 164, 2014’te 560 olmuştur. Kadınlar şiddetin %67’sini koca/sevgili/nişanlısından görmektedirler. (Tahaoğlu, 2015).

2015’in ilk dokuz ayında erkekler 211 kadın öldürmüş, 97 kadına tecavüz etmiş, 152 kadını fuhuşa zorlamış, 290 kadını yaralamış, 173 kadını taciz etmiştir. Kadınların yüzde 14,5’i boşanmak / ayrılmak istediği ya da partnerinin barışma teklifini kabul etmediği için öldürülmüştür. Kadınların yüzde 59’unu eski ve mevcut partnerleri (koca, eski koca, sevgili, eski sevgili, nişanlı, eski nişanlı) öldürmüştür (Baki ve Tahaoğlu, 2015).

Dünya genelinde kadına yönelik şiddetteki durum Türkiye’den farksız değildir. Harvard Üniversitesi’nde ekonomi dersleri veren Nobel ödüllü Hintli Profesör Amartya Sen, belirli bölgelerdeki kadın ve erkek oranlarına ilişkin istatistikleri karşılaştırarak, dünyada 80 ila 100 milyon kadının kayıp olduğunu, özellikle Asya’da bu kadar sayıda kadının daha varolması gerekirken varolmadığını belgelemektedir (Berkday, 2003: 61-62).

Yaşamını bir erkekle paylaşmış veya evlenmiş olan kadınlara odaklanıldığında, yaşamı boyunca en az bir kere fiziksel şiddete maruz kalmış kadınların oranının, Çin ve Hong Kong’da yüzde 6 seviyesinde, Zambiya, Etiyopya ve Peru’da ise yüzde 48’in üzerinde olduğu görülmektedir (Çelebi ve diğerleri, 2014: 110).

Dominik Cumhuriyeti'ni yöneten Trojillo Diktatörlüğü'ne karşı direnen, eşit haklar için mücadele eden, “Kelebekler” adlı örgütü kuran ve Mirabel Kardeşler olarak anılan üç cesur kadın 25 Kasım 1960 tarihinde cezaevinde bulunan eşlerini ziyaret ettikten sonra öldürülmüştür. Bu olay tüm dünyada kadınlar için bir kayıp olmasının yanı sıra bir kazanımı da simgelemektedir. Kadına yönelik şiddetin engellenmesi için kampanyalar, yürüyüşler düzenlenmiştir. 1981 yılında 1. Latin Amerika ve Karayip Kadınlar Kongresi'nde 25 Kasım “Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Dayanışma Günü” olarak ilan edilmiş ve 1999 BM kararı ile de her yıl 25 Kasım tarihinde de “Kadına Yönelik Şiddetle Karşı Mücadele Günü” olarak anılmaktadır (<https://line.do/tr/category/politics>).

1971-1973 yılları arasında Hindistan ile Pakistan arasında gerçekleşen ve Bangladeş Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlanan savaşta Bangladeş'te yaşayan 250 - 400 bin kadına tecavüz edilmiştir. 1993 yılında Mısır'ın İskenderiye kentinde öldürülen kadınların %47,1'i akrabaları tarafından tecavüze uğradıktan sonra öldürülmüştür. 1994 yılında 100 günde 800.000 insanın öldürüldüğü Ruanda'da, bir yıl içinde tecavüze uğrayan kadın sayısı resmi rakamlara göre 15 binin üzerindedir (<https://line.do/tr/category/politics>).

2001/2 Britanya suç araştırması sonuçlarına göre, “İngiltere ve Galler'de şiddet içeren suçların yaklaşık dörtte biri aile içinde işlenmektedir. Eşler arasındaki şiddetin kurbanlarının % 81'inin kadın, %18'inin ise erkek olduğu saptanmıştır. Hindistan'da ise her sene 15.000 kadın, kocaları ya da kocalarının aileleri tarafından yeterli görülmediği için öldürülmektedir. Birleşmiş Milletler Uluslararası Kadın Fonu, dünyadaki kadın cinayetlerinin yarısında katilin, öldürülen kadının evli olduğu ya da eski eşi/sevgilisi olduğunu ortaya koymaktadır.” (Kadın Dayanışma Vakfı, 2008: 21).

BM Kadın verilerine göre 2013 yılında dünya genelinde kadınların %35'i ya fiziksel ya da cinsel anlamda yakın eş veya yakın olmayan eş/partnerden cinsel şiddet görmüş durumdadır. Sadece Amerika'da her yıl 5 milyondan fazla kadın eş/partner şiddetine maruz kalmaktadır. Avrupa Birliği Temel Hakları Ajansı tarafından yapılan çalışmaya göre, Danimarka'da kadınların %52'si,

Finlandiya'dakilerin %47'si, İsveç'tekilerin ise %46'sının yakın ilişkilerde fiziksel şiddete maruz kaldıkları görülüyor Verilerin de ortaya koyduğu gibi gelişmiş ülkelerde de şiddet ciddi boyut taşımaktadır (Adiller, 2014).

Fransa'da şiddete maruz kalan kurbanların %85'i kadındır. Bu kadınların %51'i kocalarının şiddetine maruz kalmaktadırlar (Vatandaş, 2003: 29).

İspanya, AB ülkeleri arasında kadına yönelik şiddetin en çok görüldüğü ülkedir. Sadece 2015 yılında 48 kadın erkek şiddeti sonrasında hayatını kaybetmiştir. Resmi istatistiklere göre son 8 yılda erkek şiddetinden ölen kadınların sayısı 584'tür. Günde ortalama 266 suç duyurusu kadına yönelik şiddet için yapılmakta, açılan davaların yüzde 62,4'ünde erkeğin ceza aldığı belirtilmektedir (<http://www.cnnturk.com/>).

TBMM Kadın-Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu, "Kadına Yönelik Şiddet ve Dünya Gerçeği" başlıklı bir rapor yayınlamıştır. 28 Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkenin kadına yönelik şiddet rakamlarının yer aldığı raporda, Danimarka, 15 yaşından büyük kadınların fiziksel ya da cinsel şiddete maruz kalması sonucu, kadına yönelik şiddette %52'li bir rakamla ilk sırada yer almaktadır. Hollanda, Fransa ve İtalya'da en çok şiddet görülen ülkeler sıralamasındadır (Öztürk ve diğerleri, 2016: 141).

Erkek şiddeti tüm dünyada; toplumsal cinsiyet eşitsizliği, cinsiyet temelli ayrımcılığın bir sonucu olarak kadınların özel, kamusal, toplumsal alanda erkek egemen, hakim sisteme tabii ilişkisinin kurulduğu, bunun perçinleştirildiği bir araç haline getirilmiştir (Bayram, 2014: 29).

Kadınlar mağduru oldukları ayrımcılığa yönelik, tahammül edilemez varoluş koşullarını çoğunlukla kabul etmekte, hatta kutsamaktadırlar. Kadınlar tarafından sorgulanamaz ve eleştirilemez olarak görülen bu koşullar erkek lehine işlemeye devam etmektedir (Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi, 2008: 17). Erkek egemen güç karşısında çaresiz ve savunmasız kalan, erkeklerin kontrol mekanizması tarafından baskı altında olan kadın, şiddet gördüğü zaman da konu hakkında konuşmayı ve durumu değiştirmek için eyleme geçmeyi pek tercih etmemekte ya da edememektedir (Çelebi ve diğerleri, 2014: 111).

2.6.5. Şiddeti Önlemek İçin Alınabilecek Tedbirler

Şiddeti önüne geçilemeyecek kadar büyük bir sorun olarak görmek ve bu konuda hiçbir şey yapmamak, şiddetin boyutlarını daha da arttırabilmektedir. Şiddete hiçbir biçimde ve aşamasında hoşgörü gösterilmemeli, şiddetin meydana gelmemesi için tüm kurum ve kuruluşlar yeniden düzenlenmeli, evliliğin, birlikteliğin ne olduğu, yaşamın ne olduğunu anlatan eğitim programları düzenlenmeli, toplum içerisinde “aile danışmanlığı” başlığı altında aile içi ilişkilerle ilgilenen kuruluşların sayısı arttırılmalı ve bu kuruluşların yeterince tanımı yapılmalı, kadınların ve erkeklerin eğitim düzeyi yükseltilmeli, ekonomik bağımsızlıklarını kazanmalarına izin verilmeli, bireyi suça iten nedenler yok edilmelidir (Kocacık, 2004: 37-38).

Medya destek verici, eğitici yayınlar yapmalı, sabır-hoşgörü-güven-saygı kavramları her ortamda, her durumda bireylerin kişiliklerine kazandırılmalıdır. Kadınlara yapılan haksızlıklara göz yumulmasına karşın, toplum tarafından “erkek kınanmalıdır”. Şiddet bireyin değil tüm toplumun bir meselesi sayılmalı ve toplumun tamamı bunun sorumluluğunu taşımalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için kız çocuklarının eğitimi desteklenmeli, eğitimlerinin yarıda kesilmemesi için önlemler alınmalıdır. Sorunların doğru tespitlerine ulaşılmasında topluma büyük görevler düşmektedir. Çünkü şiddet kader değildir, toplumsal bir haksızlıktır.

Geleneksel toplumda, erkeğin karısına uyguladığı şiddetin doğal bir şey olması ve suç olarak görülmemesine karşı, fiziksel ve sözel şiddetin yasalarda suç olduğu fikri yaygınlaştırılmalıdır. Kadınların şiddeti engelleyebilecek yasal haklarından yararlanabilmelerinde, onları engelleyen kimi geleneksel değerlerin etkisinden kurtulabilmeleri de çok önemli bir etken olacaktır (Sümer, 1998: 136).

Toplumun güvenliğinden sorumlu olanlar, şiddeti önleme konusunda mümkün olan en kapsamlı ve etkili eylemleri gerçekleştirmek; buna rağmen şiddet engellenememişse, yol açtığı zararları en aza indirmek için gerekli önlemleri almak zorundadır. Kadının güvenliğini desteklemeyen politikalar, uygulamalar, programlar ve ürünler kaldırılmalıdır. Kadına yönelik şiddeti destekleyen veya cesaretlendiren cinsiyetçi, ırkçı ve ayrımcı diğer bütün biçimler

ortadan kaldırılmalıdır. Şiddet kurbanları, kendilerine şiddet uygulandığı için suçlanmamalıdır (Arın, 1996: 310).

2.6.6. Namus Cinayetleri

Namus; toplum tarafından belirlenen- bireylere hangi davranışların doğru, hangilerinin yanlış olduğunu gösteren - ahlak kurallarına sıkı sıkıya bağlı olma (Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi, 2008: 17). Kadın bedeni üzerinde erkeğin hakimiyeti olarak ifade bulan, kültürün oluşturduğu bu kavramın en belirgin olduğu alan ailedir (Kadın Dayanışma Vakfı, 2008: 37).

Kadınların namusu ailenin erkekleri tarafından korunmaktadır. Ailenin namusuna yöneltilen her saldırı, ailenin namus temsili erkek tarafından, şiddet, zor kullanma ve sonu ölümlerle sonuçlanacak şekilde önlenmeye çalışılmaktadır. Böylece erkek toplumdaki itibarını kaybetmemektedir. Bu nedenlere bağlı olarak “namus cinayetleri” kavramı ortaya çıkmıştır (Akbaba, 2008: 336).

Namus cinayetleri, kadınlara yönelik bir şiddet biçimi olarak ataerkil toplumlarda kadınların erkeklere oranla şiddete uğrama ihtimallerinin daha yüksek olmasının da belirleyicilerinden biridir (Şenol ve Yıldız, 2013: 4). Namus adına işlenen cinayetlerin meşru bir nitelik kazanması, kadınların bedeninin kültürel normların da oluşturduğu çerçevede korunması ve kontrol altına alınmasının gerekliliğidir. Namusa leke gelmesin diye, kadınların ve kızların cezalandırılmak için evlere kapatılması, intihara zorlanması, burunları ve kulaklarının kesilmesi, tehdit edilmesi, dayak yemesi gibi kadınları aşağılayan, düşünce özgürlüklerini kısıtlayan, sağlıklı bir ortamda yaşama haklarını elinden alan durumlar insan hakları ihlallerini oluşturmaktadır.

Namus cinayetlerine sebep olan durumlar arasında, aile içi şiddet, evli kadının tecavüze uğraması ya da başka bir erkeğe kaçması, eşinin dışında cinsel ilişki yaşaması (evlenmeden önce ve sonra), kan davaları, kadının açık giyinmesi, sokaklarda gezmesi ve benzeri durumlar yer almaktadır. Geleneksel zihniyet, kültürel norm ve değerler erkek egemen sisteme hizmet etmekte, kadını hiçe saymakta ve herhangi bir (erkeğe göre belirlenen) yanlış davranışta sorgulamadan, dinlemeden kadının cezasını kesmektedir. Kadının, bedeni üzerindeki hakimiyetini kaybetmesi, evlilik öncesinde yapılan testler, ev dışında hiçbir yere

adım atamaması, çocuk yaşta evlilikler, erkek egemen toplumun kadını hor gören tutumlarından sadece bazılarıdır.

Namus cinayetleri ataerkil kültürün hakim olduğu her toplumda görülmekte ve kadınlar Türkiye, Bangladeş, Brezilya, Ekvator, Mısır, Almanya, Hindistan, İran, Irak, İtalya, Ürdün, Fas, Pakistan, Filistin, İsveç ve İngiltere gibi birçok ülkede namus adına katledilmektedir (Kadın Dayanışma Vakfı, 2008: 38).

Namus cinayetlerini insan hakları ihlali sayan uluslararası belgelerde de cinayetler ve onların gerisinde yatan namus anlayışı, zararlı geleneksel uygulamaların bir biçimi olarak nitelendirilmektedir. 2000’li yılların başından itibaren namus cinayetleriyle gündeme gelen Türkiye’de ise cinayetlerin bu “geleneksel” niteliğini ifade etmek üzere özgül bir terimin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu terim, töre terimidir (Ecevitoglu, 2012: 361). Töre cinayetlerini namus cinayetlerinin bir türü olarak ayırtıran ya da her ne kadar iki vakada da geride bir namus saiki bulunsa da bunları iki ayrı kategori olarak ele alan yaklaşımların aile meclisine ek olarak dayandıkları diğer ölçütler, failer ve kurbanlar ile cinayet nedenlerine ilişkindir. Buna göre; töre cinayetleri failerin; koca, baba veya erkek kardeş, kurbanların ise evli veya bekar kadınlar olabildiği vakalar olarak diğer namus cinayetlerinden ayırt edilmektedir. Kadının yalnızca cinsellik ve evliliğe ilişkin kişisel tercihleri nedeniyle değil, tecavüz kurbanı olması halinde de öldürüldüğü namus vakaları da töre cinayeti kapsamına dahil edilmektedir (Ecevitoglu, 2012: 373).

Önemli bir toplumsal sorun olan namus cinayetleri, ülkemizde özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgeleri’nde namusun ve şerefin korunması ve sorunların engellenmesi için tek çözüm yolu olarak düşünülmektedir (Mora, 2012).

2003-2007 yılları arasında İl İnsan Hakları Kurulları töre ve namus cinayetlerine ilişkin raporlar sunmuşlardır. Bu rapora göre; 2003 yılında 159, 2006 yılında 233, 2007 yılında ise 231 kişi töre ve namus cinayetleri sonucu öldürülmüştür. Son 5 yılda ölenlerin sayısı 1100’ü aşmış durumdadır (İnsan Hakları Başkanlığı, 2008: 3)

Türk Ceza Kanunu'nun 81. maddesi "bir insanı kasten öldürme" ve 82. maddesi kasten öldürme suçunun birden çok maddesine yer vermiştir, ek olarak da "suçun töre saikiyle işlenmesi halinde kişi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırmaktadır" maddesi yer almaktadır (Türk Ceza Kanunu, 2004).

İnsanların yaşam alanını belirleyen patriyarkal sistemin kökten değişimi için kadın bakış açısıyla öne sürülen fikirler de değerlendirilmeli, eşit bir toplum yaratılmalıdır. Oluşacak sistem içinde namus algısının değişmesi için "kadın bakışı", "toplumsal cinsiyet eşitsizliği", "geleneksel cinsiyet rolleri" gibi konularda farkındalık yaratacak çalışmalar yapılmalıdır. Böyle bir eğitim; toplumda öncelikle kadın algısını değiştirecek ve kadının yaşam alanına müdahalenin engellenmesi için çözüm olacaktır (Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi, 2008: 19).

2.6.7.Savaşta Yok Sayılan Bedenler: Kadınlar

Savaş koşulları sırasında kadınlar üzerinde cinsel, fiziksel ve psikolojik şiddet uygulanmakta, "düşmanın kadınlarına" yönelik kabul gören davranışlar olarak uygulanan taciz, tecavüz ve işkence savaş yöntemi olarak kullanılmaktadır (Sezen, 2007). Savaşlarda, erkek askerler tarafından cinsel şiddet, cinsiyet üstünlüğünü sergilemek ve silah olarak kullanmak için kadın ve kız çocuklarına uygulanmaktadır. Savaşta cinsel şiddetin uygulanması, düşman üzerinde fiziksel ve psikolojik baskı kurarak bir amaca hizmet eder hale gelmektedir (Sönmez, 2014). Savaş ve silahlı çatışmalar sırasında kadınlara uygulanan şiddet türleri dünya çapında görülen insan hakları ihlalleri olarak küresel bir görünüm kazanmıştır (Buz, 2007: 40).

- ABD'nin Irak'a müdahalesi sırasında ilk 5 aylık sürede 20 bin kadına tecavüz edilmiştir. Womankind Worldwide adlı uluslararası kadın hakları örgütü Afganistan'da Amerikan işgalinden sonra aile içi şiddetin giderek arttığını belirtmiştir.

Uluslararası Af Örgütü'nün yayınladığı raporda, tecavüzün bir savaş silahı haline getirildiğine dikkat çekilerek, "Savaşların da kadınları çökerten ve onları çaresizliğe iten bir etkisi var. Bu bazen savaşın gerçek dehşetini bile geride bırakabilecek kadar acımasızlaşabiliyor" denilmektedir (Sezen, 2007).

- Japonların 1930'lu ve 1940'lı yıllarda işgal ettikleri Güneydoğu Asya ülkelerinde Japon askerlerini 'rahatlatmak' için bazı kaynaklara 400 bin, ama genel olarak kabul edildiği üzere 200 bin kadın seks kölesinin Malezya, Timor, Macau, Filipinler, Endonezya, Tayvan, Çin ve Kore gibi ülkelere toplandığı bilinmektedir. Japonya'nın savaş suçlarını yargılayan Tokyo Mahkemesi'nde cinsel şiddet ve tecavüz 'insanlık dışı muamele', 'kötü muamele', 'ailenin şeref ve haysiyetini korumamama' gibi nispeten hafif suçlamalarla geçiştirilmiştir. Sadece 14. Ordu Kumandanı General Yamashita, görevi sırasında tecavüzler olduğu için ceza almıştır.

Nazi orduları Eylül 1939'da Polonya'yı işgal ettiklerinde Polonyalı (özellikle de Yahudi) kadınları öldürmeden önce tecavüz etmişlerdir. Alman orduları SSCB'yi işgal ettiklerinde pek çok yerde Rus kadınlarını bu amaçla oluşturulan kamplara hapsedmişlerdir. Ayrıca Almanya'da, Polonya, Fransa, İskandinavya, Balkanlar, Rusya, Kuzey Afrika ve Ortadoğu'dan topladıkları kadınları bazı kamplarda toplamışlar ve bazılarını askerlerin 'ihtiyaçları için' gezdirmişlerdir. Bu kadınların sayısının 50 bine yaklaştığı sanılmaktadır.

1950-1953 arasındaki Kore Savaşı'nda, 1950-1962 arasında Cezayir Savaşı'nda, 1945-1973 arasında Vietnam Savaşı'nda 1971'de Bangladeş'in Pakistan'dan ayrılması sırasında, 1975'te Endonezya Doğu Timor'u işgal ettiğinde, 1980-1992 arasında Peru'daki iç savaş sırasında, 1990'da Kuveyt'in Irak tarafından işgali sırasında, 1991-2002 arasında Sierra Leone'de savaş yöntemi olarak tecavüze başvurulmuştur.

1990'lı yıllarda kanlı bir iç savaşın sürdüğü Demokratik Kongo Cumhuriyeti'nde kadınların yüzde 30'u, erkeklerin yüzde 22'si tecavüze uğramıştır. Bugün, Kongo'da 200 bini aşkın tecavüz kurbanı yaşamaktadır.

1992-1995 arasındaki Bosna Savaşı sırasında 16 bini çocuk olmak üzere yaklaşık 250 bin kişi ölmüş, öldürülmüş, 20 ila 60 bin arasındaki kadın ve genç erkek, cinsel şiddete ve sistematik tecavüzlere maruz bırakılmıştır.

1996-1999 arasındaki Kosova Savaşı sırasında Kosova Özgürlük Ordusu'nun Arnavut askerlerinin Sırp ve Çingene kadınlara tecavüz rutin uygulama olmuştur. Bu tarihe kadarki tecavüz bilançosu öylesine korkunçtu ki,

1998 yılında Roma Ceza Mahkemeleri Sözleşmesi ile ‘tecavüz’ ‘fuhuşa zorlama’, ‘zorla hamile bırakma’, ‘zorla kısırlaştırma’ eylemleri de ‘insanlığa karşı suç’ olarak tanımlanmıştır. Bu yeni norma göre 2001 yılında 3 Bosnalı Sırp askeri Foca şehrindeki sistematik ve yaygın tecavüz, işkence ve seks kölesi çalıştırmaktan mahkum edilmiştir (20 ila 60 bin arasında kadın ve erkek cinsel şiddete maruz kalmıştır ama sadece 3 kişi cezalandırılmıştır) (Hür, 2014).

- Suriye’de kadınların karşı karşıya kaldığı en çirkin ve vahşet dolu ihlal, bütün şekilleriyle cinsel şiddettir. Ülkede cinsel şiddet, Suriye rejim güçlerinin sıkça ve sistematik bir şekilde başvurduğu başlıca yöntemlerden biri haline gelmiştir. Sadece 2013 yılında 6.000 civarında kadının tecavüze uğradığına ve bundan dolayı da sayısı tahmin edilemeyen istenmeyen gebelik ve doğum vakaları olduğuna işaret etmektedir. Tecavüz dışında cinsel şiddete uğrayan kadın sayısı ise 7.500 olarak tahmin edilmektedir. 2013 ortalarına kadar 7.543 kadın Suriye rejimi tarafından katledilmiştir. 2015’e uzanan süreçte ise bu rakamın sistematik biçimde arttığı gözlenmekte ve bilgiye ulaşmanın her geçen gün zor olması nedeniyle net sayılar artık tespit edilememektedir (İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi, 2015: 7-8).

Kadınlar, korku ve zorluklar içinde yaşamlarını hem annelik hem babalık rollerini üstlenerek sürdürmeye çalışmakta, evsiz ve yurtsuz kalmakta, göç edilmeye zorlanmakta, sevdiklerinden ayrılarak, onları kaybederek, namus ve şereflerinden endişe ederek yaşamaya çalışmakta, düşmanlarının direkt hedefi olmaktadır. Savaş bilançoları çok ağır olup etkileri hala sürmektedir. Görüldüğü gibi kadınlar, savaşın en çirkin yüzüne maruz kalmakta, tarihte her alanda olduğu gibi savaşlarda da en mağdur taraf olmaktadır. Devlet tarafından alınmayacak her önlem, kadınların ve kız çocuklarının yaşamlarındaki her dakika için tehdit oluşturmaktadır. Tecavüzün normal bir durum olarak algılanmaması ve savaşın bir parçası sayılmaması için kadın haklarına yönelik ciddi tedbirler alınmak zorundadır.

2.6.8.Toplumsal Bir Sorun : “Çocuk Yaşta Evlilik”

Kadına yönelik şiddetin bir diğer biçimi olan çocuk yaşta evlilikler, çocuklara yönelik cinsel istismar ve ticari cinsel sömürü temel insan hakları ihlalleridir.

Erken evlilikler, sosyo-ekonomik ve geleneksel nedenlerle psikolojik ve fiziksel olgunluğa erişmeden yapılan, bireylerin sağlığını tehdit eden, sonunda bireyin özgüvensiz ve umutsuz bir hayat sürmesine sebep olan evliliklerdir. Konunun hafife alınması ya da görmezden gelinmesi, ülkelerin geleceği için endişe yaratmaktadır.

“Birleşmiş Milletler Kadın Statüsü Komisyonu’nun 52. Oturumu (25 Şubat- 7 Mart 2008) sonucunda ortaya çıkan Kız Çocukların Zorla Evlendirilmesi Genel Sekreteryaya Raporu, tam olarak kayıt altına alınmış kesin istatistiklere ulaşmak mümkün olmasa da dünyada yaklaşık 82 milyon kadının 18 yaşından önce evlendiğini söylüyor. Zorla evlilik konusu Genel Sekreteryaya’nın gündemine ilk kez 1995 yılında insan ticareti bağlamında girdi; ardından 1997’de Kadının Statüsü Komisyonu, 1999’da İnsan Hakları Komisyonu tarafından da ele alındı. 2000 yılından bu yana zorla evlilik konusu Kadına Yönelik Şiddet olarak tanımlanıyor ve ayrımcılık kapsamında değerlendiriliyor.” (Doğan, 2011).

Türk Ceza Kanunu, kişinin rızası olmadan hukuka aykırı yollarla alıkonulmasına, hürriyetinden yoksun bırakılmasına yol açan zorla evlendirmelere karşı savcılığa şikayet edebilme hakkı tanımaktadır. TCK’ da yer alan 106. ve 109. maddeler kişinin özgürlük alanına müdahaleyi engellemektedir (Türk Ceza Kanunu, 2004).

Türkiye’nin “1989 yılında imzaladığı ve 1995’te Resmi Gazete’de yayınladığı Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi 1. maddesinde 18 yaşın altındaki bireyleri ‘çocuk’ olarak tarif etmekte ve bireylerin korunmaları gerektiğinin altını çizmektedir. Ceza Yasası’nın 6. maddesi de 18 yaşın altını çocuk kabul etmektedir” (Doğan, 2011). Uluslararası belgelerde de 18 yaşından küçük çocukların evlendirilmesi erken evlilik olarak nitelendirilmektedir. 18 yaş altındaki çocukların bu yaş evresinde yapması gereken şey evlenmek değil, eğitimini tamamlamak, kendi kararları ile hayatını şekillendirmektir.

“Erken yaşta, küçücük bedenler neden haklarından yoksun bırakılırlar?”, sorusuna verilecek cevaplar aslında problemin sosyo-kültürel ve ekonomik birçok sebebinin olduğuna işaret etmektedir. Erken ve zorla evlendirmelerin nedenlerinin belki de en başında ailelerdeki yoksulluk faktörü gelmektedir. Diğer önemli faktörler de, geçim sıkıntısı, başlık parası, evlilik dışı cinsel birliktelik ve hamilelik, erken yaşta yapılan evlilikte kocaya itaatin ve uyumun daha kolay sağlanması, toplumsal cinsiyet ayrımcılığı, kadın-erkek eşitsizliğidir (Akın, 2015: 25). Çeşitli sebeplerle ‘çocuk’ yaşta, kendilerinden yaşça büyük erkeklerle evlendirilen kız çocukları toplumsal bir sorun olmanın yanı sıra, belirli bir coğrafyası bulunmayan bir sorun olarak da karşımıza çıkmaktadır (Doğan, 2011).

Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği her yıl olduğu gibi 2013 yılında da çocuk gelinlerin bir yılı başlığı ile hazırladığı almanakta, çocuk gelin sorununun ne kadar büyük ve çözülmesi acil bir problem olduğunu göstermektedir (Evliyaoğlu ve Kılınç, 2014):

Diyarbakır'da 23 yaşındaki S.A. ile beraber yaşamaya zorlanan 16 yaşındaki Zehra Çelik intihar etti. 2 Ocak 2013

16 yaşında evlendirilen genç kız, yıllarca eşinin ailesinin şiddetine maruz kaldı ve öldü. Eşi ve eşinin ailesi tutuksuz yargılandı. 30 Ocak 2013

Antalya'da 2011 yılında çocuk yaşta evlendirilenlerin sayısının 2 bin 531 olduğu açıklandı. 19 Şubat 2013

Mersin'de 15 yaşında amcasının oğluyla evlendirilen Gülistan, 3.5 aylık hamileyken eşi tarafından öldürüldü. 4 Mayıs 2013

Erzurum'da kuzeninin tecavüz ettiği 13 yaşındaki E.D. için aileler, berdelde evlilik, bir tarla, bir inek ve beş koyun karşılığı anlaşmaya vardı. 17 Aralık 2013

Küçük yaşta kız çocukla evlenen erkeğe verilen cezayı bozan Yargıtay, gerekçe olarak çocuk gelinin yaşı konusunda yalan söylemesini gösterdi. 16 Nisan 2013

Suriye'deki savaştan kaçıp Türkiye'ye sığınan mültecilerin kız çocuklarını çocuk yaşta evlendirdikleri ortaya çıktı. 24 Ekim 2013

Kayseri’de 10 yaşındaki kız çocuğun ailesinin izniyle imam nikahıyla evlendirilip, 14 yaşında anne olduğu ortaya çıktı. Çocuk gelinin eşi ve eşinin ailesiyle ilgili soruşturma başlatıldı. 09 Temmuz 2013

İçişleri Bakanlığı’nın rakamlarına göre son üç yılda 18 yaş altı evlenenlerin sayısı 134 bin 629 olarak açıklandı. 11 Ekim 2013

KAMER’in Muş’ta yaptığı kadın anketlerinde, çocuk gelin yaşının 12’ye düştüğü ortaya çıktı. 14 Şubat 2013

Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu’nun raporuna göre, Türkiye çocuk evlilikleri konusunda Avrupa’da ikinci sırada yer alıyor. 17 Şubat 2013

KAMER’in Muş’ta yaptığı kadın anketlerinde, çocuk gelin yaşının 12’ye düştüğü ortaya çıktı. 14 Şubat 2013

Olumsuz geleneksel kültürel değer olarak, pratik ve ritüellerin sorgulanmaksızın kabul edilmesi ve sürekliliğinin sağlanması sonucu yapılan erken evlilikler, toplumda büyük hasara neden olurken, ülkelerin gelişmesine de engel olmaktadır (Aydemir, 2011: 2-3).

Kadın alanında çalışmalar yürüten akademisyen-aktivist Gülnur Elçik ataerkil bakış açısının sebebiyet verdiği erken yaşta evlilikleri: “Bu topraklarda; bencilce bir hezeyanla mürüvvet görelim diye, ne olduğunu bilmeden nesillerdir koruyageldiğimiz ve onun için insan kesmeyi onurlu bir şey sandığımız ‘namus’ yerinde dursun diye, soframızdan bir tabak eksilsin de eksik eteği kocası doyursun diye evlendiririz çocuklarımızı” şeklinde eleştirmektedir (Aydemir, 2011: 4).

Eşitsiz cinsiyet ilişkilerinin en güçlü örneklerinden biri olan erken yaşta ve zorla evlilikler ile toplumdan dışlanan kadının yaşamı elinden alınmakta ve kadınlar eğitimsizlik, ekonomik bağıllık, erken yaşta yaşanan cinsellik ve anne olmanın getirdiği sağlık sorunlara benzer olumsuz durumlarla karşı karşıya kalmaktadır (Özcebe ve Biçer, 2013: 89). Kadının yüzleştiği olumsuz durumlardan biri de yoksullaşmadır. Evlilik birliği, erkeğin çalışmasına bağlı bir ekonomik sisteme muhtaç ise ve kadınların üretim ilişkileri içine girmesine izin/onay verilmiyorsa, yoksullaşma kaçınılmazdır (Doğan, 2011: 154).

Türkiye’de de birçok ülkede olduğu gibi çocuk yaştaki bireylerle cinsel ilişki kurulması yasaktır. Kanunda cezası olmasına rağmen , aile ve sosyal çevre tarafından meşru görülen bu evlilikler hukuk tarafından meşru görülmesi de, cinsel istismar olarak tanımlansa da, sorgulanmamakta ve soruşturulmamaktadır. Çocuklarını evlendiren ailelere de herhangi bir cezai yaptırım uygulanmamaktadır (Tahaoglu, 2014).

Yakın tarihte yapılan Plan Örgütü’nün yaptığı bir araştırmaya göre, “Türkiye’nin de içinde bulunduğu Avrupa ülkeleri olarak değerlendirilen ülkeler arasında % 17’lik oranla en yüksek erken evlilik Gürcistan’da görülürken, ikinci sırada % 14 oranıyla Türkiye, % 10 oranıyla da Ukrayna gelmektedir. İngiltere ve Fransa’da da erken evliliklerde % 10’luk bir oran görünmektedir. Bu oranlarla birlikte çocuk gelinlere en yüksek oranda rastlanan Batı-Doğu-Orta Afrika ülkelerinde ve Güney Asya’da ise oranlar çok yüksek düzeylere ulaşmaktadır. Bu oranlar Nijer’de % 75, Çad’da % 72 ve Bangladeş’te % 66’lara varmaktadır” (Aydemir, 2011: 7). Girls Not Brides Platformunun liderlerinden Lakshmi Sundaram, Türkiye’de yaptığı konuşmasında dünyada her yıl 14 milyon kız çocuğun evlendirildiğini belirtmiştir. Pakistan Blue Veins isimli sivil toplum kuruluşu sözcüsü ise Pakistan’da 15-18 yaş arası kız çocuklarının yüzde 50’sinin çocuk sahibi olduğunu ve evlilik yaşının altı yaşa kadar düştüğünü aktarmıştır (Evliyaoğlu ve Kılınç, 2014).

TÜİK 2006 yılı aile yapısı araştırmalarına göre, erkeklerin %7’sinin ilk evlenme yaşı 18’in altında iken, bu oran kadınlarda %31’e yükselmektedir. 2011 yılında ise, ilk evlenme yaşı 14’ün altında olan kadınların oranı %4’tür. İlk evlenme yaşı 15-17 aralığında olan kadınların oranı ise %24’tür. İlk evlenme yaşı 18’in altında olan erkeklerin oranı %6’dır. Bu veri de çok önemlidir, zira erken evlilikleri tartışırken “çocuk damat”ların da önemli bir oranda olduğunu ortaya koymak, geliştirilmesi planlanan sosyal politikaların verimli olabilmesi için önemlidir (Turgut ve Feyzioğlu, 2014: 120). Türkiye’de erken yaşta evliliklerin sayısı 2014 verilerinde ise %14 olarak gösterilmiştir. Belirtilen tüm araştırmalarda Türkiye’de erken evlilikler kentli kadınlarda ya da kentte, kırsalda yaşayan kadınlara ya da kırsala göre daha düşüktür. Erken evlilikler ülkenin doğusuna doğru gidildikçe daha sık görülmektedir. Ayrıca eğitim düzeyi arttıkça

evlenme yaşı da artmaktadır (Burcu ve Sırma, 2015: 55). Diğer yandan anne-babaların, özellikle de annelerin, eğitim düzeyinin düşüklüğü, kız çocuklarının erken evliliklerinin hem nedenini hem de sonucunu oluşturmaktadır (Erol ve S. Duman, 2015: 78).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), “evlenme istatistiklerine göre ise; 16-17 yaş grubunda olan kız çocuklarındaki resmi evlenmelerin toplam resmi evlenmeler içindeki oranı 2015 yılında %5,2 iken 2016 yılında bu oran %4,6'ya düşmüştür” (<http://www.tuik.gov.tr>).

Biyolojik gelişimini tamamlamadan, çiftlerin tam onayları alınmadan gerçekleşen erken yaşta evlilikler, İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, CEDAW, Çocuk Hakları Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmelerin maddeleriyle çelişmektedir. Sözleşmelerin daha etkili olabilmesi, erken yaşta evliliklerin engellenmesi için toplumsal sorumluluk almak ve harekete geçmek gerekmektedir. Her alanda olduğu gibi erken evlilikler konusunda da önemle üzerinde durulması gereken konu eğitimidir. Kız çocukların okuldan erken alınarak eğitimlerinin sekteye uğratılması çocuk gelin sayısını arttırmaktadır. Bu sorunu çözmek için eğitime kız çocuklarının katılımını artırma, ekonomik koşulları iyileştirme, yoksulluğu azaltma, insan haklarını koruma ve sağlama çalışmaları yapmak gerekmektedir.

2.6.8.1. Uluslararası Mevzuatta Erken Evliliklerin Yeri

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 16'ncı maddesi özgür ve tam irade ile yetişkin her erkeğin ve kadının hiçbir ayırım ve kısıtlama yapılmaksızın evlenebileceğini kabul etmektedir (Çüçen, 2011: 431).

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de çocukluk çağının bittiği sınır olarak 18 yaş belirlenmiş, başlangıcı ise devletlerin iç hukukuna bırakılmıştır. Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi de 18 yaşını doldurmamış kişileri çocuk olarak kabul etmektedir (Yıldız Öztürk, 2015: 116).

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından 1979'da kabul edilen ve Türkiye'nin de 1985 yılından bu yana taraf olduğu “Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi 1. maddesine göre İş bu sözleşmeye göre

kadınlara karşı ayırım deyimi kadınların medeni durumlarına bakılmaksızın ve kadın ile erkek eşitliğine dayalı olarak politik, ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve temel özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanılmasını engelleyen veya ortadan kaldıran veya bunu amaçlayan ve cinsiyete bağlı olarak yapılan herhangi bir ayırım, mahrumiyet veya kısıtlama anlamına gelecektir.” Aynı sözleşmenin 16’ ncı maddesine göre ise,

“Evlenmede erkeklerle eşit hak; (Madde 16.1.a)”, “Özgür olarak eş seçme ve serbest ve tam rıza ile evlenme hakkı; (Madde16.1.b)...”, “Çocuğun erken yaşta nişanlanması veya evlenmesi hiçbir şekilde yasal sayılmayacak ve evlenme asgari yaşının belirlenmesi ve evlenmelerin resmi sicile kaydının mecburi olması için, yasama dâhil tüm önlemler alınacaktır (Madde 16.2).” Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)’nde de bireyin en erken evlenme yaşı on sekiz olarak belirtilmektedir. Uluslararası sözleşmelerde belirtilen en önemli unsurlar çocuklara daha eşitlikçi, karar almalarında daha özgür, saygıyla yaşayacağı daha iyi bir hayat sağlanmasıdır. Belgelerde, erken evliliklerin seçim değil bir insan hakları ihlali ve suçu olduğu kabul edilmektedir (Aydemir, 2011: 33-34).

2.6.8.2. Ulusal Mevzuatta Erken Evliliklerin Yeri

Ülkemizde öncelikli çözülmesi gereken sorunların en önemlilerinden biri de erken evliliklerdir. Yani geleceğe dair başkalarının onların hayatlarına karar vermesi sonucu küçük yaşta evlendirilen çocuklardır. Sorunun çözümü için son yıllarda bu konuyla ilgili önemli gelişmeler olmuştur. TBMM Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu (KEFEK) 2009 yılında erken yaşta evlilikler hakkında inceleme yapılmasına dair bir alt komisyon kurulmasına karar vermiş ve Mayıs 2009'da beş kişilik bir alt komisyon kurulmuştur (Aydemir, 2011: 35). Anayasanın “Kanun önünde eşitlik” başlıklı 10'uncu maddesine Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında yapılan ve 21/5/2004 tarihinde yürürlüğe giren değişikliklerle; “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür hükmü eklenmiştir. “Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi” başlıklı 42'nci maddesinde; Kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz... İlköğretim kız ve erkek bütün vatandaşlar için zorunludur ve Devlet okullarında parasızdır... Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar...” hükümleri vardır (<https://www.tbmm.gov.tr>). Türk Medeni Kanununun; Fiil ehliyetinin genel koşullarını düzenleyen 10'uncu maddesinde; “Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır.” “Erginlik” başlıklı 11'inci maddesinde; “Erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Evlenme kişiyi ergin kılar.” “Ergin kılınma” başlıklı 12'nci maddesinde ise; “15 yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir” hükümleri yer almaktadır (Türk Medeni Kanunu, 2001)

Türk Medeni Kanunu evlenme ehliyetinin koşullarından biri olan “yaş” konusunu 124'üncü maddesinde düzenlemiştir. Buna göre; “Erkek veya kadın 17 yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hakim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple 16 yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak buldukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir” hükmü yer alırken Türk Ceza Kanununun “Reşit olmayanla cinsel ilişki” başlıklı 104 üncü maddesinde ise; “Cebir, tehdit ve hile olmaksızın, onbeş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine, altı aydan iki yıla kadar

hapis cezası ile cezalandırılır” hükmü yer almaktadır (Türk Medeni Kanunu, 2001).

Türk hukuk sisteminde, çocuk gelin tanımının kanuna göre değiştiğini söylemek mümkündür. Türk Medeni Kanununa göre 17 yaşını doldurmamış kızlar, Türk Ceza Kanunu’na göre 15 yaşını doldurmamış kızlar, Çocuk Koruma Kanununa göre 18 yaşını doldurmamış kızlar çocuk gelin sayılmaktadır. Bu olgu erkek çocuklar için de geçerlidir. (<https://www.tbmm.gov.tr/>). Kanunlar arasındaki bu uyumsuzluk, geleneksel yaşayışa sahip ailelerin kız çocuklarını erken yaşta evlendirmelerine karşı verilen tüm mücadeleleri zayıflatan hatta sonuçsuz bırakan önemli bir husustur (Akın, 2015: 23).

Medeni Kanun, hakim kararıyla evlenme yaşının on altıya kadar inmesine olanak sağlamaktadır. Kanundaki bu madde toplumsal düzeni bozacak bir dizi problem oluşturacaktır. Problemlerin çözümü için atılacak en iyi adımlardan biri, evlilik yaş sınırı reşit olma yaşı olarak her kanunda aynı olmalı ve 18 yaşından küçüklerin evlenmesi hukuken (insiyatifsiz) engellenmelidir. Toplumsal kabul görmüş bir olgu olan çocuk evliliklerin, ailelerin geleneksel algılarının değişmesi ve çocuklar lehine daha olumlu edimlerde bulunmaları, sosyal ve ekonomik yönden ailelerin desteklenmesi, çocukların okula devam oranlarının artırılması, erken evliliklerin riskleri hakkında ailelerin bilinçlendirilmesi, ailelerin gelir seviyelerinin yükseltilmesi gibi birçok yöntem ile sayıları azaltılabilir hatta uzun vadede sorunun ortadan kaldırılması da sağlanabilir.

2.6.8.3. Türkiye’de Erken Evliliği Önleme Konusunda Farkındalık Yaratmayı Amaçlayan Çalışmalar:

2.6.8.3.1. Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği

Uçan Süpürge, 1996 yılında Ankara’da kurulmuş olan kadın hareketinin birikimlerinin farkında olan ve bu mirası sürdürmek isteyen, kadın haklarına inanan, toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak için iletişim merkezi görevi gören bir kadın örgütüdür (<http://www.ucansupurge.org>).

Dernek, Sabancı Vakfı'nın desteğiyle 2010-2011 yılları arasında "Çocuk Evlilikler", 2012-2013 yılları arasında "Çocuk Gelinler 2", 2013-2014 yılları arasında da "Çocuk Gelinler 3" başlıklı araştırma projesini bu tarihler arasında uygulamışlardır. Projelerin amaçları, yerel mekanizmaların çocuk gelinlere karşı koruyucu ve önleyici hizmetler geliştirmesini sağlamak, ulusal ve uluslararası erken evliliklerle ilgili bilgi ve deneyim paylaşımını arttırılmak ve farkındalık yaratmaktır ("Desteklenen Projeler", <http://www.sabancivakfi.org>).

2.6.8.3.2. Muş Kadın Çatısı Derneği: Çocuk İstismarına Dur De

Sabancı Vakfı'nın desteklediği, Muş Kadın Çatısı Derneği tarafından başlatılan proje, Muş Milli Eğitim Müdürlüğü ile beraber, Muş'ta erken yaşta evlilikler ile mücadele edilmesi amacıyla yürütülmektedir. 13 Temmuz 2015 ile 15 Temmuz 2016 tarihleri arasında bitirilmesi planlanan projenin hedefledikleri, erken evlilik riski bulunan 18 yaş altındaki kız çocukları çocuk hakları, çocuk evliliklerinin zararları konularında bilgilendirmek, eğitimler yoluyla rehber öğretmenler ve idarecilerin erken yaşta evlilikleri önleyici çalışmalar yapmasını desteklemek, rehber öğretmenler aracılığıyla kız çocukların okula devam oranlarını takip etmek ve il genelinde erken ve zorla evliliklerle ilgili farkındalıkları arttırmaktır ("Desteklenen Projeler", <http://www.sabancivakfi.org>).

2.6.8.3.3. S.S. Yaşam, Kadın, Çevre, Kültür, İşletme Kooperatifi: Van'da Çocuk Evlilikleri ile Mücadele

Sabancı Vakfı'nın desteklediği, S.S. Yaşam, Kadın, Çevre, Kültür, İşletme Kooperatifi'nin başlattığı, Van Kadın Derneği ile birlikte yürütülen proje, Van'da erken yaşta evlilikler ile mücadeleyi amaçlamaktadır. 15 Temmuz 2015-15 Temmuz 2016 tarihleri arasında yürütülecek projenin hedefledikleri, hane ziyaretleri yaparak köylerde yaşayan kadınların ihtiyaçlarını tespit etmek, muhtar, imam, avukat gibi kilit aktörlerin desteğiyle köylerde bilgilendirme seminerleri düzenlemek, çocuklara yönelik resim yarışması, afiş ve billboard ilanları gibi çalışmalarla şehrin genelinde farkındalık yaratmaktır ("Desteklenen Projeler", <http://www.sabancivakfi.org>).

Kadınların sorunlarının ve taleplerinin, toplumun bir sorunu olarak karar vericilere bildirilmesi, halkın duyarlılığının artırılması, cinsiyet ayrımcılığının önlenmesi, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, kadının desteklenmesi ve güçlendirilmesi konu ile ilgili etkin mücadelede önemli stratejiler olarak belirlenmiştir.

2.7. Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadının Görünmezliği

Ekonomik, sosyal, kültürel ve politik olarak kadınlar dünya genelinde ve Türkiye’de ezilmekte, eşit yaşam sürememekte ve olanaklardan eşit şekilde yararlanamamaktadır. Sosyal adaletin anlayışının oluşması, toplumların refah seviyesinin yükseltilmesi ve kalkınmanın sürdürülebilmesi için kadın istihdamı büyük önem arz etmektedir (Uruk ve Yenilmez, 2015: 139).

2.7.1. Osmanlı’da Kadınların Çalışma Hayatı

Osmanlı Devleti, Tanzimat Fermanı ile kapitalist üretim biçimine yarı sömürge koşullarında eklemlenmiş, kapitalist üretim biçiminin olmazsa olmaz koşulu olarak da siyasal alanda biçimsel eşitlik kalıpları kurulmuş ve bir boyutunu da cinsiyet eşitliği oluşturmuştur. Bunun sonucu olarak da kadınlar evden çıkıp, toplumsal yaşama birer özne olarak katılmaya başlamışlardır. 19. yüzyıl boyunca da Osmanlı’nın Batı kapitalizmine yarı sömürge koşullarında eklemlenmesi derinleştikçe, Osmanlı kadınlarının toplumsal yaşama katılmaları da aynı biçimde artmıştır (Aslan, 2006: 120). Bu dönemde toprağa dayalı üretimin gerektirdiği geniş hane-cemaat ilişkileri yerine kentli bireyselliğe dayalı küçük ailenin gelişimi, toplumsal cinsiyet ilişkilerini de zaman içinde yeniden şekillendirmiştir. Üretim faaliyetinin ‘haneden ayrılması’, kadınların aile içindeki konumunu değiştiren temel faktörlerden biri olmuştur (Sancar, 2012: 29). Yaşanan bu değişiklik iş gücü ihtiyacını doğurmuş, 19. yüzyılda ise hakim olan katı liberal iktisat anlayışı sonucu ortaya çıkan düşük ücret düzeyi (ucuz işgücü), kadınların da işgücüne katılmasına neden olmuştur (Günsel ve diğerleri, 2015: 79).

Kadınlar, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kentlerde kurulan atölye tipi sanayide çalışmaya başlamışlardır. Batıda olduğu gibi Osmanlı'da da ilk olarak özel kesimde çalışma yaşamına girmişler, ancak kamu hizmetine girmeleri ise daha geç gerçekleşmiştir. İmalat sektöründe yoğunlukta olmalarının yanı sıra, kol gücü gerektiren ağaç sanayi, toprak sanayi gibi kimi sektörlerde de kadın işgücü bütünüyle ortadan kalkmaktadır. 19. yüzyılın sonunda kadınlar iş hayatına ilk olarak 1897 yılında “ücretli işçi” olarak katılmışlardır. Kentli Osmanlı burjuva ya da orta sınıf kadın, gayrimüslim okullarda ya da evde aldıkları özel derslerle edindikleri eğitimle çalışma yaşamına katılırken; kırsal yörelerdeki kadınlar halı tezgahlarında ilmek başına para almışlar, 14-15 saat, geçimlik ücretlerle çalışmak zorunda kalmışlardır (Aslan, 2006: 129; “Yıllara Göre Yasal Düzenlemeler”, <http://kadem.org.tr/>)

Kadınların kamu hizmetine girmesi öncelikle, eğitim ve sağlık alanlarında başlamıştır. Ebe ve hemşire olarak devlet hizmetine giren kadınlar kamu için değil, kadınlar için hizmet vermişlerdir. 1913 yılında posta idaresinde ilk kadın hizmete alınmıştır. I. Dünya Savaşı'nda postanelerde çalışan kadın sayısı artmıştır. Bu dönemde kadınlar Maliye Nezareti'nde hizmete alınmış ayrı ayrı yerlerde haremlik selamlık usulüyle görev yapmışlardır. Cephede hemşireler erkeklerle yan yana savaşmışlardır (Aslan, 2006: 129).

Osmanlı'da işin, cinsiyet esas alınarak ayrılması, kadın işlerinin el işi, sabır ve dayanıklılık gerektiren işler; erkek işlerinin ise, kas gücü gerektiren işler olmasında temellenmektedir. Osmanlı sanayisi kadınları maliyeti düşürücü bir unsur olarak son derece yaygın olarak kullanırken, kadınlara memurlukta son derece az, istisnai olarak yer vermiştir (Aslan, 2006: 124).

2.7.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Kadının Çalışma Hayatı

Kadınların biçilen geleneksel rollerden sıyrılarak, I. ve II. Dünya Savaşlarında cepheye giden erkeklerin ardından geçim kaynaklarını kaybetmeleri sonucu çocuklarına ve ailelerine bakmak ve yaşamlarına devam etmek için çalışma hayatına adım atmışlardır. Azalan işgücüne takviye görevi gören kadınlar, savaş sırasında tüm dünyada işgücü piyasasına dahil olmuşlardır. Ancak savaş

bitince kadınlar asli görevleri olan “ev işlerine” dönmek zorunda kalmışlardır (Tekeli, 1982: 92).

1950’li yıllar, kırdan kente göçün yoğun olarak yaşandığı ve bunun sonucunda oluşan kentleşme ile kadının işgücüne katılımını gerçek anlamda tarım dışı alanlara taşımıştır (Berber ve Y.Eser, 2008: 3). Yine aynı yıllarda hizmet sektörü kadınlara yeni iş olanakları sağlarken, sanayi işçiliği ise kadınlar tarafından pek tercih edilmemektedir (Kocacık ve Gökkaya, 2005: 201).

2.7.2.1. Kadınların İşgücüne Katılım, İstihdam ve İşsizlik Oranları

1950’lerden itibaren hızlı bir değişme süreci, (endüstrileşme, kırdan kente göç ve kentleşme) yaşayan Türkiye (Doğramacı, 1993: 51), 1965-70’lerde işgücünün sadece bir kısmına cevap verebilmiş, 1980’lerde ise sanayileşmenin yavaşlaması, kentteki işgücünün istihdam kapasitesinden daha fazla artması, işçi çıkarmalarındaki artış gibi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır (Yılmaz ve diğerleri, 2008: 93).

Türkiye genelinde 15 ve üzeri yaş grubu dikkate alındığında kadınların işgücüne katılım oranları, “1988 yılında %34,3 iken 2004’te %24, 2009 yılında %22,3’e, 2012’de %29,5, 2014 yılında ise %26,7’ye, 2016 yılında ise %33’e yükselmiştir” (Önder, 2013: 45; <http://www.tuik.gov.tr>). 1980’lerden itibaren kadınların işgücüne katılım oranlarının düşmesinin en büyük nedeni kentleşmedir. Kırılma noktası olarak düşünülen 2004 yılına kadar kadınların işgücüne katılımı azalmıştır. Buna neden olan faktörler, kırdan kente yaşanan yoğun ve sürekli göç dalgaları, göç sonucunda kadınların ücretsiz aile işçisi olarak işgücü dışında tutulması ve eğitim seviyesinin düşüklüğü (Önder, 2013: 45-46), Türkiye ekonomisinin 1950’lerin sonuna kadar tarımsal üretime dayalı bir ekonomi olması ve ekonomik yapıdaki değişimlerdir (Karabıyık, 2012: 235).

Bugün, Türkiye geneline baktığımızda 2014 yılı verilerine göre, “kadın istihdam oranı %26,7, işsizlik oranı %11,9’dur. 2015 yılı verilerine göre kadın istihdam oranı %27,5, işsizlik oranı 12,6’dır. 2016 yılı verilerine göre ise, kadın istihdam oranı %28,9, işsizlik oranı ise %12,4’tür. Kadın istihdamı konusunda son yıllarda artış yaşanmışsa da 2016 yılında çalışma çağındaki erkek nüfus

29.012 iken, erkek işgücü 20.984'tür. Kadın nüfus 29.674 iken kadın işgücü 9.794 bin'dir (<http://www.tuik.gov.tr>).

Ülkemizde kadının iş gücüne katılımı ve istihdam oranlarına bakıldığında, istenilen düzeye hala erişilemediği gözlenmektedir. Yine de eşitliği sağlamaya yönelik önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. Taraf olduğumuz ve imzaladığımız uluslararası metinler ve kanunlardaki eşitlikçi yapıya rağmen, kadının niteliksel gelişimini, işgücü piyasasına girişini ve işgücü piyasasında devamlılığını sağlayacak mekanizmaların yetersiz oluşu, kadınların işgücüne katılımının düşüklüğünün önemli nedenlerinden biridir. Çalışma yaşamına katılmayan kadın, toplumsal yaşamın diğer alanlarından da uzak yaşamaya devam etmektedir. Bu durum iktisadi kalkınmada alınan yolun sosyal kalkınmaya yansımadağını göstermektedir (KSGM, 2014; Karabıyık, 2012: 1293).

Kadınların işgücü piyasasında ayrımcılığa maruz kalma ya da çalışma hayatının dışında tutulma nedenleri, “İş bulma ümidini kaybeden bireylerin iş aramadan vazgeçmesi, ücretlerdeki düşüklük nedeniyle işgücü piyasası dışında kalmayı, ev işleri ve çocuk bakımını tercih edilmesi, kayıt dışı istihdamın yaygın olması nedeniyle sigortasız çalışmanın yarattığı isteksizlik, işgücünün eğitim düzeyinin düşüklüğü”dür (Çakır, 2008: 29-30).

Türkiye’de kadın istihdamında düşük seviyede artışlar söz konusudur. İstatistiklerdeki artışın yeterli olup olmadığı sorusu ise önemlidir. Türkiye’deki durumun dünya standartları ile karşılaştırılması sorunun cevaplanmasına yardım edecektir (Kılıç ve Öztürk, 2014: 112). OECD ülkelerine göre kadın istihdam oranında 2011 yılındaki istatistiksel verilerde, “İzlanda %77,3 ile ilk sırada yer almaktadır. Onu takip eden ülkeler Norveç %73,4, İsviçre %73,2, İsveç %71,9. Gelişmiş ülkelerde durum böyle iken, istatistiksel fark aralığının yüksek olduğu ülkemiz ile beraber oran, %27,8 olarak kaydedilmiştir. Türkiye’den önce üst sıralarda yer alan diğer ülkelerde ise Şili %49,1, İtalya %46,5, Yunanistan %45,1 ve Meksika’da %43,4” olarak seyredilmektedir (TÜİK, 2013: 71).

Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan Küresel Cinsiyet Uçurumu Raporu’na göre ise, “Türkiye, kadınların “iktisadi katılımı ve olanakları” açısından 134 ülke içerisinde sondan dördüncüdür ve işgücüne katılım

oranı açısından ise dünyada 133 ülke içerisinde 125. sırada yer almaktadır” (Yılmaz ve diğerleri, 2010: 56-57).

2.7.2.2. Kayıt Dışı İstihdam

Kayıt dışı istihdam, bir iş yerinde çalışanların Sosyal Güvenlik Kurumu’na bildirilmemesi, çalıştığı gün sayısının, aldığı ücretin eksik veya yanlış bildirilmesi ile işverenin sigorta primi, vergi gibi mali yükümlülüklerden kaçması olarak tanımlanabilir. Özellikle kentlerde işgücüne katılım oranlarının kadınlar arasında düşük olmasına neden olan kayıt dışı istihdam önemli bir yapısal sorundur (Karabıyık, 2012: 246).

Küreselleşme, endüstrilerin gelişmiş ülkelere gelişmemiş ülkelere doğru yerleşmesi sonucu enformel istihdamı arttırmış, kadınların ucuz işgücü olarak tercih edilmesine ve kayıt dışı çalıştırılma eğiliminin yüksek seviyeye ulaşmasına neden olmuştur (Çakır, 2008: 36; Erdut, 2005: 33).

Sosyal güvenlik bilincinin tam olarak yerleşmemesi, artan işsizlik, gelir dağılımındaki adaletsizlik, eğitim ve bilgi eksikliği gibi sorunlar kayıt dışı istihdamın oluşmasına neden olur. Nitekim “Kayıt Dışı İstihdamla Mücadele Projesi’nde (KADİM), kayıt dışı istihdamın en önemli nedenlerinden biri de gelir dağılımında yaşanan adaletsizlikler ve yoksulluk olarak belirlenmiştir.” (Metin, 2011: 59).

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Hanehalkı İşgücü İstatistikleri (15+ yaş) 2016 yılı verilerine göre, “kadınlar %63,5 ile en fazla ücretli veya yevmiyeli olarak, %26,4 oranında ücretsiz aile işçisi, %8,8 kendi hesabına ve %1,3 ile de işveren olarak istihdamda bulunmaktadır. 2016 yılında Türkiye’de çalışan kadınlardan tarımsal faaliyetlerde bulunanlarda kayıt dışı çalışma oranı % 94,3 iken, tarım dışı faaliyetlerde bulunanlarda % 24,2’dir. Bu durum, kayıt dışılığın daha çok tarımsal faaliyetlerle uğraşanlarda, özellikle de ücretsiz aile işçilerinde yoğunlaştığını göstermektedir. 2016 yılında kayıt dışı olarak ücretsiz aile işçisi konumunda tarımsal faaliyetlerle uğraşanların %22’sini erkekler oluştururken; %78’ini kadınlar oluşturmaktadır” (KSGM, 2016).

Kayıt dışı çalışma oranlarının yüksek olması, kadınların sosyal güvenlik haklarından yoksun, düşük ücretle uzun saatler çalıştırılma, iş güvencesi olmama sorunlarına rağmen çalışma hayatında yer almaya çalıştığını ortaya çıkarmaktadır.

2.7.2.3. Kırsal ve Kent Ayrımında Kadın İşgücü Piyasası

Kırsal bölgelerde kadınlar, eğitim düzeyinden bağımsız, tarımsal üretime ücretsiz aile işçisi olarak katılmaktadır. Çalışması karşılığında da ekonomik bağımsızlığı ve sosyal güvenliği sağlanamamaktadır. Kentlerde ise düşük eğitimli kadınlar işgücü piyasasının dışında kalmaktadır. Kadınlar, erkeğin aileyi geçindirememesi gibi ekonomik zorunluluklara bağlı olarak gelir getirici işlerde çalışmak durumunda kalırlarsa, bulabildikleri işler çoğunlukla imalat sanayinin daha çok atölye tarzı küçük işletmelerinde veya hizmetler sektöründe düşük vasıflı, düşük ücretli kayıt dışı işler olmaktadır. Bu tür işler kadınların erkek egemenliğini sorgulamasına izin vermemektedir (Toksöz, 2012: 113-114; Önder, 2013: 48).

Kırsal alanda çalışan kadınlarla ilgili çalışmalarda, istihdam eksikliğinin yaşanmadığı aksine işgücüne katılımın en yüksek olduğu yerler olduğu, ücretsiz çalışma, ağır çalışma koşulları, sosyal güvence eksikliği, ekonomik bağımsızlığını sağlayamaması, ücretli çalışanların gelirlerinin ailenin erkek bireylerinin kontrolünde olması gibi sorunlar öncelik kazanmaktadır (İlkkaracan, 1998: 397).

Kentli kadınların büyük çoğunluğu göç edenlerden oluşmakta ve imalat sanayi ve hizmet sektöründe, koşulların ağır olduğu işlerde çalıştırılmaktadır (İlkkaracan, 1998: 397). Kentlerde kadın işgücünün ortalama eğitim seviyesinin düşük olması, bir işte çalışması durumunda alacağı ücretin düşük olmasına neden olmaktadır. Çalışanların çocukları için kreş ve yuva hizmetinin azlığı, mevcut olanların ise ya belli kurumsal işyerleriyle bağlantılı veya belirli bir sayı ile açılması gerektiği ya da çok pahalı nitelikte özel kurumlar olmaları, kadınların çalışma yaşamına katılımında önemli engellerdir (Yıldırım ve Doğrul, 2008: 244). Örneğin, “kentlerde yaşayan ve yüksek eğitimli kadınların iş gücüne katılım oranının ilk çocukları doğduktan sonra yüzde 15 düzeyinde düşüş gösterdiği; ikinci çocukları doğduktan sonra ise düşük eğitimli kadınların düzeyine (yaklaşık yüzde 20) gerilediğinin” altı çizilmektedir (Yılmaz ve diğerleri, 2010: 58).

2.7.2.4. Kadınların Sendikal Katılımı

Türkiye’de kadınların işgücüne katılım oranının düşüklüğü, ücretli istihdamın düşüklüğü, standart dışı istihdam biçimleri, eşlerin baskısı, çocuklu ve hamile kadınların katılımının engellenmesi, uzun mesai saatleri gibi sorunlar kadınların sendika üyeliği oranının düşük olmasına neden olmaktadır (Seçer, 2009: 28).

“2007 yılında, kamu görevlileri sendikalarının zorunlu organlarında görev alan yöneticilerin toplam içindeki kadın oranı %8 iken, erkek oranı %92’dir. Türkiye’de işçi sendikalarına erkek sendikalaşma oranı %10,1 iken, kadın sendikalaşma oranı %4,4’tür” (Alican ve S.Gül, 2008: 67-69).

Sendikaların kadın oranının düşüklüğü şu şekilde açıklanabilir: Kadınların çalışma hayatındaki sayılarının düşük olması, ücretli olarak çalışan kadınların önemli bir kısmının imalat sanayinde (çalıştıkları işyerleri sendikalaşma şansının düşük olduğu türden işlerdir), çalışma şartlarının ağır ve kaçak işçi çalıştırmanın yaygın olduğu işyerlerinde (örneğin tekstil ve dericilik) istihdam edilmesi, (Yıldız, 2007: 49), işyeri ve ev arasına sıkışmış olan ve zayıf işyerlerinde sendikalarla ilgili bilgi edinebilecekleri kaynak ve sosyal ağlardan yoksun olmaları ve bunun kendilerine olan güveni zayıflatan etkisi (Urhan, 2014: 11), iş sendika üyelik ödentileri, sendikaların kadınların ihtiyaçlarına duyarlı olamaması, yasal kısıtlamalar, eşleri ve ailelerinin itirazları gibi durumlardır (Beken, 2015: 172).

Toplumsal cinsiyet rolleri ve ayrımcılıktan etkilenen sendikal örgütlenmeler, potansiyel kadın üyelerini sendikalaşmanın faydaları hakkında bilgilendirmeli, demokratik bir toplumun vazgeçilmez ögesi olan sendikaların çalışanların çıkarlarını koruduğunu ve ekonomik ve demokratik hakların geliştirilmesi açısından önemli olduğunu vurgulamalıdır. İş yerinde hak aramanın ve haksızlıkla mücadele etmenin en güvenli yollardan biri sendikalı olmaktır. Çünkü, işçilerin sendikalı olmadığı işyerlerinde ücret artışlarının ne oranda ve ne zaman yapılacağı belli değildir ve işçiler sendikalı ise herkesin ücreti sözleşme ile belirlenmektedir.

2.7.2.5. Kadınların İşgücüne Katılımının Önündeki Engeller

Türkiye’de, kadınların işgücüne katılım oranının düşük seyir izlemesi, yaşamın her alanında ve toplumun her kesiminde, ekonomik hayatta ve toplumsal ilişkilerde (kadınlar ve erkekler birlikte yer almalarına rağmen) iş gücüne katılımında geleneksel görüş ve inançların geçerliliği hissedilmekte, aile ve toplumsal yapı, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, sosyo-ekonomik faktörler gibi sorunlar kadınların çalışma hayatında yer alabilmesindeki engelleri oluşturmaktadırlar. Bu sorunlar da hukuki olmaktan çok ekonomik ve sosyal bir görünüm sergilemektedir.

2.7.2.5.1. İşe Alımlarda Toplumsal Cinsiyete Dayalı İşbölümü ve Ücretlendirmede Farklılık

Anayasanın eşitlik ilkesine ek olarak, 4857 sayılı İş Kanunu gereğince: “İş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasal düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz. İşveren, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı farklı işlem yapamaz. Aynı veya eşit değerde bir iş için cinsiyet nedeniyle daha düşük ücret kararlaştırılmaz. İşçinin cinsiyeti nedeniyle özel koruyucu hükümlerin uygulanması, daha düşük bir ücretin uygulanmasını haklı kılmaz. Cinsel tacize uğrayan işçinin iş akdini derhal fesih hakkı vardır. Çalışırken evlenilmesi halinde, evlilik tarihinden itibaren bir yıl içinde istenilmesi halinde kıdem tazminatı alınarak işten ayrılıma hakkı bulunmaktadır. Yasa gereğince işe başlanılan gün sigortalılığın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. İşveren çalışmayı Sosyal Sigortalar Kurumu’na bildirmez ise işe giriş bildirgesi çalışanın kendisi tarafından verilebilmektedir.” hükümleri işçi-işveren ilişkisinde temel insan haklarında ayırım yapılamayacağını esas almıştır (İş Kanunu, 2003).

2010/14 sayılı Başbakanlık genelgesinde, “gerek kamu gerekse özel iş yerlerinde kadın istihdamı alanında mevcut sorunların tespit edilmesi ve giderilmesine yönelik çalışmalar, kadın-erkek fırsat eşitliğini sağlamak, cinsiyet eşitliğine ilişkin hükümlere uygunluğun denetlenmesi, cinsiyete dayalı ayrımcılığı

engellemek” gibi konulara ağırlık verilmiştir (Kadın İstihdamının Arttırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması Konulu Başbakanlık Genelgesi, 2010)

Anayasa ve ulusal mevzuatlarda kadın-erkek eşitliğinin sağlanması ve ayrımcılığın yok edilmesi için birçok tedbir alınmakta ancak sosyo-ekonomik koşullar ve kültürün ataerkil yapısı cinsiyetçi iş bölümünü oluşturmaya devam etmektedir (Önder, 2013: 55).

Kapitalist üretim ilişkileri de en az ataerkil toplumsal yapı kadar eşit olmayan çalışma koşullarına neden olan sebeplerden biridir. Cinsiyete bağlı işgücü eşitsizliğine kaynaklık eden ataerkil toplumsal yapının yanı sıra daha az ücret verilerek daha fazla çalıştırılmak zorunda kalan insanların emek gücünün sömürüldüğü kapitalizm tarafından da eşitsizliklerin şiddetlendirildiği görülmektedir (Omay, 2011: 160). Emek biçimleri cinsiyetlendirilmiştir; kapitalist piyasanın düzeni kadın işi- erkek işi ayrımına göre işlemektedir (Sancar, 2012: 24). Gerçekten “kapitalizmde erişkin ücretli erkek ekme parası kazanan olarak, erişkin ev işçisi kadın ise ev kadını olarak sınıflandırılmıştır.” Kadınlar için çalışma yaşamı dezavantajlı bir durumu işaret etmektedir (Omay, 2011: 143). Özellikle kamu sektöründe bazı mesleklere kadınlar alınmamakta, bazı mesleklerde de kadınlar için sınırlayıcı bir kontenjan bulunmaktadır. Özel sektörde de kadınlar belirli alanlarda yoğunlaşmakta, daha düşük ücret almakta ve sigortasız çalıştırma çok yaygın yapılmaktadır (Koray, 1992: 104). Kadınların çalışmasının büyük kısmının kayıt dışı gerçekleşmesi, gerçekleştirdikleri ekonomik aktivitelerin ev işlerinin bir uzantısı olarak görülmesi ve kadın emeğini küçük gören ataerkil bakış açısı (Toksöz, 2014: 18) kadınların ulusal çerçevede ekonomik durumlarının ölçülmesinde etkilidir.

Hartmann cinsiyete dayalı iş ayrımında iki önemli farklılaşma stratejisine dikkat çekmektedir. Birincisi dışlama stratejisi ikincisi ise iş ayrımıdır. Dışlama stratejisi, kadınların bir bütün olarak belli bir iş alanına ya da tümüyle ücretli istihdama dahil olmalarını engellemeyi hedeflemektedir. İş ayrımı ise kadınları erkek işlerinden uzak tutarken kazanım ve statü açısından da erkeklerin altında konumlandırmayı hedefleyen daha güçsüz bir stratejidir. Bu farklılıklar yukarıda değindiğimiz kadın işi- erkek işi ayrımını işaret etmektedir. (Aktaran: Walby,

2014: 89). Kadın, öğretmenlik, hemşirelik, sekreterlik, aşçılık, bankacılık gibi daha feminen mesleklere (Kocacık ve Gökkaya, 2005: 207), erkekler ise mühendislik, inşaat ve madencilik vb. cinsiyete dayalı ayrımcılığın yaygın olduğu mesleklere yönlendirilmişlerdir. Kadınların yoğun olarak çalıştığı alanlarda işe alınmadan önce kadınların evlilik ve çocuk sahibi olmak isteyip istemediği şeklinde sorgulamalar yapılmaktadır (Dedeoğlu, 2012: 221).

Soyutlanarak kategorileştiğinde toplumsal cinsiyetçi iş bölümü ile alışlagelen durumlar; “kadınlar beceri istemeyen, erkekler beceri isteyen işlerde, kadınlar emek yoğun, erkekler kapital yoğun işlerde, kadınlar el emeği kullanımında, erkekler makine kullanımında, kadınlar hafif işlerde, erkekler ağır işlerde, kadınlar parça birleştirmede, erkekler bütünü oluşturma” gibi farklı kategorilerle işbölümü yapılmaktadır (Ecevit, 1998: 385).

Kadınların çalışma yaşamında karşılaştıkları diğer önemli sorun ise ücretlendirmede ayrımcılıktır. Buna yol açan sebep ücretlerin belirlenmesinde işi yapacak olanın cinsiyetinin esas alınmasıdır. Çünkü çoğunlukla kadınlar asgari ücrette yoğunlaşmakta ya da asgari ücretin altında çalışmaktadırlar. Kayıt dışı sektördeki ücret farklılıklarının istatistiklere yansımaması, Türkiye’de bu konuda istatistiki verilerin yetersiz olmasına neden olmaktadır. (Çakır, 2008: 34).

Diğer yandan, Uluslararası Çalışma Teşkilatı (ILO)’nın 1951 tarih ve 100 sayılı Eşit Değerde İş İçin Erkek ve Kadın İşçiler Arasında Ücret Eşitliği Sözleşmesi, kadın ve erkek işçiler arasında ücret eşitliğinin sağlanması bakımından önemli bir sözleşmedir. İş Kanununun 26. maddesinin 4. fıkrası, “bir iş yerinde aynı nitelikte işlerde eşit verimle çalışan kadın ve erkek işçilere sadece cinsiyet ayrılığı sebebiyle farklı ücret verilemez, toplu iş sözleşmelerine ve hizmet akitlerine buna aykırı hüküm konulamaz” hükmü getirmiştir. Asgari Ücret Yönetmeliğinin 2. maddesinde ise “asgari ücretin tespitinde cinsiyet farkının gözetilemeyeceği” hükmü ile bu sözleşme hükümlerine paralel düzenlemeler yer almaktadır. Ayrıca İş Kanunumuzun 99/A maddesi uyarınca bu hükümlere aykırı davranan işverenler için para cezası getirilmiştir (Dinç, 2002) gibi hükümler yer almakta ne yazık ki uygulamadaki eksiklikler giderilememektedir.

2.7.2.5.2. Eğitim Durumuna Göre İşgücüne Katılımda Kadın-Erkek Eşitsizliği

Kadınların işgücüne katılımını etkileyen en önemli unsur eğitim düzeyidir. “Eğitim düzeyi, teorik olarak işgücüne katılımı iki yönden etkilemektedir. Öncelikle eğitim düzeyi yüksek bireyler, emek piyasasında daha yüksek ücret alabilme olasılığına sahip olmaktadır ve böylece işgücü piyasasının dışında kalmanın maliyeti yükselmektedir. Diğer yandan eğitim, dolaylı ve doğrudan maliyetleri olan bir yatırımdır ve bu yatırımın maliyetini karşılamak işgücü piyasasına girmekle gerçekleşebilmektedir” (Aktaran: Kılıç ve Öztürk, 2014: 120).

Ülkemizde “2014 yılında okur-yazar olmayan kadınların işgücüne katılım oranı %16, lise altı eğitimli kadınların işgücüne katılım oranı %25,8, lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %31,9, mesleki veya teknik lise mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %39,8 iken yükseköğretim mezunu kadınların işgücüne katılım oranı %71,3 olmuştur. 2016 yılında ise göre kadın işgücüne katılımında % 71,3 ile en fazla yükseköğretim düzeyindeki kadınlar ön plana çıkmaktadır. Mesleki veya teknik lise %41,4 ve lise mezunlarının ise %33,7 düzeyinde kadınlar işgücüne katılmıştır.” (TÜİK, 2016; KSGM, 2016). Bu veriler, eğitim seviyesi yükseldikçe işgücüne katılım oranının arttığını ve eğitimin istihdamın sağlanmasında ne kadar güçlü bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Mesleki ve teknik lise mezunları için istihdam olanağının artması beklenirken tersi bir durum yaşanmaktadır. Bu durum, bu alana yapılan kamu harcamalarının daha etkin ve verimli nasıl kullanılabilceği konusunu da gündeme getirmektedir (Şahin M ve A. Kariman, 2013: 10).

Türkiye’de kadınlar işgücü piyasasında dezavantajlı gruplar içerisinde yer almakta, bu nedenle eğitim imkanlarından yararlanmaları da erkeklere nazaran daha düşük olmaktadır. Kadınların bireysel özgürlüğünü kazanmasında ve ikincil konumdan kurtulmasında en önemli anahtar eğitimidir. Kadın eğitim aldığı sürece de işgücü piyasasına bağımsız bir şekilde katılım sağlayacak, meslek ayrımlarının oluşması engellenecek, fırsat eşitliği sağlanacaktır.

2.7.2.5.3. Çalışma Yaşamında Doğurganlık ve Hamilelik Dönemleri

Kadının çalışma yaşamında biyolojik niteliği nedeniyle, karşılaştığı sorunlar ile sınırlandırılmasındaki önemli ihlallerin başında kadının doğurganlığı ve hamile kalması gelmektedir (Doğan, 2012: 82).

Kadının ücretli çalışmaya başlaması, toplum yapısında kadının konumunu değiştiren bir anlam taşımakta ve toplumsal statüsü yükselen kadın, etkin konuma erişebilmektedir. Ancak kadının toplumdaki statüsünün yükselmesiyle ardında bir dizi eşitsizlik ve çelişkiler de ortaya çıkmıştır. Örneğin, yapılan birçok araştırma azımsanmayacak oranda kadın için evin ve ailenin birinci planda geldiğini, bu nedenle işi bırakabilecekleri ve de bıraktıklarını ortaya koymaktadır. Gerçekten Türkiye’de tüm geleneksel değerlerin ağır bastığı toplumlarda olduğu gibi kadın erken yaşta işe başlamakta, ancak evlilik ya da çocukla birlikte işten ayrılmaktadır (Koray, 1992: 104). Erkeğe kıyasla kadına daha fazla sorumluluk yükleyen ev içindeki yeniden üretim faaliyeti ile diğer yandan ev dışında ücretli çalışmanın ikincil olarak değerlendirildiği durumlarda, çalışma yaşamına katılan kadının bu kez hamileliği ve anneliği kadının omuzlarındaki yükü artırmaktadır (Doğan, 2012: 82).

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kadın çalışanlar ulusal ve uluslararası koruyucu yasal düzenlemelere rağmen, hamilelikleri nedeniyle ayrımcı uygulamalara maruz kalmaktadır. İşverenler açısından hamile çalışan doğum öncesi ve sonrası aldığı izinlerle maliyet kaynağı olarak görülmektedir. Yasal düzenlemelerle korunan bu ücretli izin, işverenin üretim faaliyetlerini etkilediği için iş yerlerinde hamile çalışan talebi, gelişmiş ülkelerde dahi sınırlandırılmaktadır (Doğan, 2012: 82).

İngiltere’de işe alım mülakatları çerçevesinde bir araştırma yapılmış, mülakata katılan kadınların büyük çoğunluğuna çocuk sahibi olup olmadıkları sorulmuştur. Alınan cevaplar neticesinde bunu sormalarının nedeni, çocukların bakımının (okul, sağlık sorunu vb.) annenin sorumluluğunda ve görev alanında olduğu şeklindeki inanıştır (Omay, 2011: 147). Eğitim seviyesi ne kadar yüksek olursa olsun, egemenlik ilişkilerinin derinliği ve değişmez varlığının öngördüğü şey, kadınların ilk işlerinin iyi bir eş-anne olarak düşünülmesidir.

Gebelik yasalarda işten çıkartılma nedenleri arasında sayılmadığı gibi bu uygulama, 4857 sayılı yasanın 5. maddesi ile de yasaklanmıştır. Bu madde; “İşveren, biyolojik veya işin niteliğine ilişkin sebepler zorunlu kılmadıkça, bir işçiye, iş sözleşmesinin yapılmasında, şartlarının oluşturulmasında, uygulanmasında ve sona ermesinde, cinsiyet veya gebelik nedeniyle doğrudan veya dolaylı, farklı işlem yapamaz” demektedir (Kaya ve Koç, 2006: 49-50). Uygulamada ise cinsiyetçi iş bölümü işe alımlarda hamilelik faktörünü göz önüne alarak kadınların işgücü piyasasından geçici olarak çıkmasını ya da tamamen işi bırakmasını önemli bir sorun olarak düşünmektedir ve kadının istihdam alanını daraltmaktadır. Bazı iş yerlerinde kadınların hamileliklerini zamanlamalarına ilişkin belgelerin imzalatılması da daha sık karşılaşılan bir uygulamaya dönüşmektedir (Doğan, 2012: 89). Daha çok özel sektörde işverenler açısından belirleyici faktör maliyetler olduğundan, kadınların hamile kalması, çocuk doğurması ve izne ayrılmasını ek maliyet yaratan unsurlar olarak gördüklerinden işe eleman alımında erkekleri tercih etmektedirler (Toksöz, 2007: 41).

6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu’ndaki “kadın çalışanlar, gebe olduklarının sağlık raporuyla tespitinden itibaren doğuma kadar geçen sürede gece çalışmaya zorlanamazlar, yeni doğum yapmış çalışanın doğumu izleyen bir yıl boyunca gece çalıştırılması yasaktır. Bu sürenin sonunda sağlık ve güvenlik açısından sakıncalı olduğunun sağlık raporu ile belirlendiği dönem boyunca gece çalıştırılmaz (mad 8), gebe veya emziren çalışan günde yedi buçuk saatten fazla çalıştırılmaz (mad 9), gebe çalışanlara gebelikleri süresince, periyodik kontrolleri için ücretli izin verilir hükmü yer almaktadır (mad. 11). 13. maddeye göre ise, yaşları ve medeni halleri ne olursa olsun, 100-150 kadın çalışanı olan işyerlerinde, emziren çalışanların çocuklarını emzirmeleri için işveren tarafından, çalışma yerlerinden ayrı ve işyerine en çok 250 metre uzaklıkta kanunun belirttiği şekilde emzirme odasının kurulması zorunludur. 150’den çok kadın çalışanı olan işyerlerinde, 0-6 yaşındaki çocukların bırakılması, bakımı ve emziren çalışanların çocuklarını emzirmeleri için işveren tarafından, çalışma yerlerinden ayrı ve işyerine yakın bir yurdun kurulması zorunludur. Yurt, işyerine 250 metreden daha uzaksa işveren taşıt sağlamakla yükümlüdür” hükümleri yer almaktadır (ek) (İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu, 2012).

657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 101. maddesinde “Kadın memurlara; tabip raporunda belirtilmesi halinde hamileliğin yirmi dördüncü haftasından önce ve her halde hamileliğin yirmi dördüncü haftasından itibaren ve doğumdan sonraki iki yıl süreyle gece nöbeti ve gece vardiyası görevi verilemez. Engelli memurlara da isteği dışında gece nöbeti ve gece vardiyası görevi verilemez” hükmü yer almaktadır. 104. maddesinde “Kadın memura; doğumdan önce sekiz, doğumdan sonra sekiz hafta olmak üzere toplam onaltı hafta süreyle analık izni verilir. Çoğul gebelik durumunda, doğum öncesi sekiz haftalık analık izni süresine iki hafta eklenir. Ancak beklenen doğum tarihinden sekiz hafta öncesine kadar sağlık durumunun çalışmaya uygun olduğunu tabip raporuyla belgeleyen kadın memur, isteği hâlinde doğumdan önceki üç haftaya kadar kurumunda çalışabilir. Bu durumda, doğum öncesinde bu rapora dayanarak fiilen çalıştığı süreler doğum sonrası analık izni süresine eklenir. Doğumun erken gerçekleşmesi sebebiyle, doğum öncesi analık izninin kullanılmayan bölümü de doğum sonrası analık izni süresine ilave edilir. Çocuğunu emzirmesi için doğum sonrası analık izni süresinin bitim tarihinden itibaren ilk altı ayda günde üç saat, ikinci altı ayda günde bir buçuk saat süt izni verilir. Süt izninin hangi saatler arasında ve günde kaç kez kullanılacağı hususunda, kadın memurun tercihi esastır” hükümleri yer almaktadır (Devlet Memurları Kanunu, 1965).

Kanunun verdiği yetkilerle işverenler, bu durumları karşılamamak için kadın istihdamını daha az rakamlarda tutmaktadırlar ve bu da hamileliğin ayrımcılığın özel bir şekli olarak karşımıza çıkmasına neden olmaktadır. Kadının hamile kalmasını engelleyici işe alım tedbirleri uygulayan işverenler, kadının üreme hakkına yönelik ciddi bir hak ihlali oluşturmaktadır.

2.7.2.5.4. Üst Düzey Yönetimlerde Kadınların “Cam Tavan” Engeli

Kadınların, literatürde yönetici pozisyonlarında sayıca az olması ve bunu oluşturan etken olarak, yöneticiliğin erkek işi olarak görülmesi önemli araştırma alanlarından biridir. Cesaret, rekabete yatkınlık gibi davranışların erkeklerde daha fazla var olduğu, kadınların insan kaynakları ve halkla ilişkiler gibi daha az yükselme ihtimali bulunan alanlarda çalışmaları, otorite sahibi olamamaları, çocuk ve aile bakımı gibi sorumluluklarının olması, duygusal olmaları gibi algılar

yöneticilik görevinin erkek çalışana verilmesi gerektiğini söylemektedir (Negiz ve Yemen, 2011: 197).

“Cinsiyet ayrımcılığı hem yatay hem de dikey olarak gerçekleşebilmektedir. Yatay ayrımcılık; kadın ve erkek çalışanların iş yerinde aynı statü ve role sahipken farklı görev ve sorumlulukları üzerine almaları durumu olup; bu durumun temel nedeni, aynı işin eşit sorumluluk, meydan okuma ve fırsat içermemesidir. Dikey ayrımcılıkta ise kadınlar daha düşük statü ve daha az sorumlulukla görev yaptıklarından dolayı kariyer yolunda ilerlemeleri ve terfi etmeleri için daha az fırsatları olacaktır. Dolayısıyla, erkekler daha yüksek kademelere hakim iken kadınlar daha alt kademelerde kalmaktadır” (Günsel ve diğerleri, 2015: 80).

Eğitimde fırsat eşitliğinin sağlanamaması ve salt geçimsel nedenlerle çalışıp dikey olarak yükselme beklentilerinin olmaması, kadınların üst düzey görevlere gelmesini en başından etkilemektedir (Acuner ve Sallan, 1993: 77).

Kadınların üst yönetim pozisyonlarında daha az sayıda olması Cam Tavan Sendromu olarak kavramsallaştırılmıştır. “Cam tavan kavramındaki tavan sözcüğü yukarı çıkmanın engellenmesinden; cam sözcüğü ise, aslında hemen görülmeyen yazılı ve resmi bir politikanın parçası olmamasına rağmen, varlığını hissettirmesinden dolayı tercih edilmiştir” (Gökkaya, 2014: 377).

“Cam tavan” kavramı, “1970’li yılların başında cinsiyete, etnik kökene ve dine dayalı ayrımcılığın (Örneğin, kadınların, zencilerin, Kızılderililerin ya da Yahudilerin üst kademe pozisyonlara çıkamaması gibi.) en fazla hissedildiği alan olan terfilerdeki ayrımcılığı tanımlamak için ABD’de ortaya çıkmış; Wall Street’de Hymowitz ve Schellhardt’ın 1986 yılındaki röportajı ile akademik alanda önemli bir çalışma konusu haline gelmiştir” (Günsel ve diğerleri, 2015: 81). Wirth’e göre cam tavan, “örgütsel bir takım işlem ve kararlar veya örgütteki insanların sahip oldukları önyargılar tarafından oluşturulan, kadın çalışanların örgütte üst yönetici pozisyonlarına gelmelerini engelleyen, ancak herhangi bir şekilde görünür olmayan yapay engellerdir” (Aktaran: Özyer ve Azizoğlu, 2014: 96).

Kadınların iş hayatında karşılaştıkları cam tavan engeli üç boyutta ele alınmaktadır (Korkmaz, 2014: 9):

1- Erkek yöneticiler tarafından konulan engeller: Erkeklerin, kadınların üst yönetimde başarılı olmayacağına inandıkları önyargıları, kadınların, kişilik, kararlılık ve azim açısından yönetim kademelerinde yeterli olamayacaklarını düşünmeleri, kadınlarla iletişim kurmanın zorluğuna inanmaları ve gücü kendi ellerinde tutma isteği erkek yöneticiler tarafından konulan önemli engellerdir.

2- Kadın yöneticiler tarafından konulan engeller: Hemcinslerinin üst düzey yönetici pozisyonlarına gelmelerini istememesi, bulunduğu mevkide tek kadın olma düşüncesi, kadınlar arasında kariyer yarışının kıskançlık ve çekememezliklere sebep olması “Kraliçe Arı Sendromu” olarak adlandırılmakta ve kadınların üst düzey yönetici pozisyonuna yükselmesinde en önemli engellerden biri olarak kabul edilmektedir.

3- Kişinin kendi kendine koyduğu engeller: Aile hayatlarının zarar görmesinden duyulan endişe, nasıl olsa yükselemem yaklaşımının getirdiği özgüven eksikliği, iş hayatında öncelikle kendi cinsinden olan çalışanları rakip olarak görme eğilimi olarak sıralanabilmektedir.

Türkiye gibi geleneksel anlayışın baskın olduğu toplumlarda kadınlar, yöneticilik pozisyonuna gelmek için birçok engelle karşılaşmaktadırlar. “Kadın olmak olgusunun başatı oynadığı bu yapıda sistemin, sistemdeki görevlerin ve sorumlulukların eril tanımlanması, özellikle kamu sektöründe kadın için dezavantajlı bir durum yaratmaktadır.” Acuner ve Sallan’ın da belirttiği üzere, “1985 yılı kadın yönetici oranı, tüm yönetsel görevlerin %6’sını kapsarken; bu oran 1989 yılında %3,9’a, 1990’larda ise (orta düzey yönetici, müfettiş ve üst düzey yönetici toplamında) %4,2 oranında seyretmiştir.” (Aktaran: Negiz ve Yemen, 2011: 198-199). 1980’li yıllardaki bu tablonun geriye doğru ilerlemesinin ardından 2000’li yıllarda kadın üst düzey memuriyet oranları ise şu şekildedir:

Tablo 1. Kadın Üst Düzey Memur Oranları

Bakan Yardımcıları, Müsteşar, Müsteşar Yardımcısı, Valiler, Vali Yardımcıları, Kaymakamlar, Bağlı Kurum Başkanı ve Başkan Yardımcısı, Başkanlık Bünyesindeki Genel Müdürler, Bağlı Kurum Genel Müdürleri, Genel Müdür, Genel Müdür Yardımcısı, Kurul Başkanı, Kurul Üyeleri, Kurum Bünyesinde Başkan, Daire Başkanı Ünvanları, Bölge Müdürleri, Bölge Müdür Yardımcıları, İl Müdürleri, Başkanlık Müşaviri, İlişkili Durum Başkanları, Yargı Organları Başkanları	TOPLAM	KADIN	KADIN ORANI
2008	6922	507	%7.32
2010	6738	519	%7.70
2012	7640	603	%7.89
2014	8288	663	%8

Kaynak: www.dpb.gov.tr (Erişim tarihi: Ocak 2015).

Grant Thornton'un yaptığı araştırmaya göre "2012 yılında dünya genelinde kadınların üst yönetimde temsil oranı %21 olarak bulunmuştur. Rusya 46, Botswana 39, Tayland 39, Filipinler 39, Türkiye 31, ABD 17, Almanya 13, Japonya 5. Özellikle ABD, Japonya ve Almanya gibi gelişmiş ülkelerin üst yönetimde kadın oranları tablosunda son sıralarda yer alması, dikkat çekmektedir" (Korkmaz, 2014: 2-4). Türkiye'de ve dünyada kadınların iş piyasasında yer alması her ne kadar artış gösterse de üst yönetim kademelerinde yukarıya doğru çıkıldıkça kadın oranlarının düştüğü gözlenmektedir (Korkmaz, 2014: 7).

Kadınların sadece bürokraside değil aynı zamanda üniversiteler gibi kurumlarda da üst düzey görevlerde sayıları yıllar geçtikçe artmakta ancak fazla bir artış görülmemektedir. "Türkiye'de 2014 yılında kamusal alanda üst düzey kadın yönetici oranı 2013 yılına göre önemli bir değişiklik göstermeyerek %9,4 olmuştur. Kadın hakim oranı %36,9, kadın profesörlerin oranı ise 2013-2014 öğretim yılı için %28,7 olmuş ve kadın polis oranı daha önceki yıllara göre önemli bir değişiklik göstermeyerek 2014 yılında da %5,5" olmuştur (<http://www.tuik.gov.tr/>). "81 İl Milli Eğitim Müdürünün 2'si (%2,5), 859 İlçe

Milli Eğitim Müdürünün 5'i (%0,6) kadındır. Okullarda görev yapan 37.369 okul müdürünün 5.436'sı (%14,6), 50.641 müdür yardımcısının 7.749'u (%15,3) kadındır" (KSGM, 2014).

2016 yılında akademik personelde kadının konumuna bakıldığında, "Profesör, Doçent, Yardımcı Doçent, Öğretim Görevlisi, Araştırma Görevlisi, Uzman, Çevirici ve Okutman kadroları içinde kadın oranının birçok ülkeden daha yüksek olarak %43,5 gibi bir oran görülmektedir. Bu oran çok önemlidir ancak kadınların %9,03 oranıyla görev aldığı rektörlük gibi üst pozisyonlarda erkek egemenliği devam etmektedir" (KSGM, 2016).

Türkiye'de kamu kurumlarındaki durum, özel sektörde üst düzey kadın oranlarına bakıldığında tablonun biraz daha kötü olduğunu göstermektedir. Türkiye İstatistik Kurumu (TİSK)'in 2009 yılında 111 işletmede Kadın Yöneticiler üzerine yaptığı ankette çalışan toplam personelin sadece %14,4'ü kadın olarak görülmesine rağmen, Üst Düzey Yönetici olarak görev yapan erkeklerin oranı %77,2 iken kadınların oranı %22,8'dir. Genel Müdür, Koordinatör ve CEO oranı erkeklerde %72,1 iken kadınlarda %27,9'dur (Kudatgobilik, 2011: 57).

Görüldüğü gibi, "111 işletmede yönetimde kadın temsili oldukça düşüktür. Toplam personel sayısının 85.427 olarak bulunduğu araştırmada, toplam personelin sadece %14,4'ünün (12.260) kadın olduğu tespit edilmiştir. Verilerden de anlaşılacağı üzere, üst yönetimdeki kadın oranı kamu kurum ve kuruluşlara kıyasla yüksek seviyededir" (Korkmaz, 2014: 7).

TÜSİAD 2010 yılında "Çalışma Hayatında Kadın" başlıklı bir anket çalışması başlatılmıştır. 2011 yılı başında tamamlanan anketin sonuçlarına göre; "ankete katılan şirketlerin yönetim kurulu başkanının %10,3'ü kadındır. Kadın yönetim kurulu başkan yardımcılarının toplam yönetim kurulu başkan yardımcılara oranı %17, kadın yönetim kurulu üyelerinin toplam yönetim kurulu üye sayısına oranı ise %19'dur. Ankete katılan şirketlerin %13'ünün genel müdürü/CEO'su kadındır" (Toksoy Redman, 2015).

Araştırma sonuçlarındaki en önemli çıkarım, karar alma süreçlerinde kadın sayısının az olmasıdır. Tüm dünyanın bu durum ile karşı karşıya kalması, erkek egemen yapı kültürünün topluma ne derece işlendiğinin de açık göstergesidir.

Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO) Ocak 2015'te yayımladığı “İş Yaşamında ve Yönetimde Kadınlar” Raporu, küresel düzeyde daha fazla kadının yönetim kademelerine taşındığını göstermektedir. Bu çalışmada, son 20 yılda üst ve orta yönetim kademelerinde istihdam edilen kadın sayısı yükselmiş olsa da kadınların hala üst yönetim kademelerinde sınırlı düzeyde temsil edildiği üzerinde durulmaktadır. ILO araştırmasının sonuçlarına göre; 108 ülke arasında kadın yöneticiler açısından en yüksek paya sahip olan ülke, Jamaika (yüzde 59.3). Bu ülkeyi Kolombiya (yüzde 53.1), Saint Lucia (yüzde 52.3) ve Filipinler (yüzde 47.6) takip etmektedir. Buna karşılık, en düşük pay Pakistan (yüzde 3), Cezayir (yüzde 4.9), Ürdün (yüzde 5.1) ve Bangladeş (yüzde 5.4) gibi Ortadoğu ülkelerindedir. Türkiye, yüzde 12.2'lik kadın yönetici oranıyla sıralamada 95'incidir (Kılıç, 2015).

Redman'a göre, “2023 için Türkiye'nin kadın işgücüne katılım oranı hedefi %35 iken, üyesi olmayı hedeflediğimiz Avrupa Birliği'nin 2020 yılı kadın istihdam hedefi %75'tir. Neredeyse dört kadından sadece birinin istihdamda olduğunu dikkate almadan sadece üst yönetimde kadın temsiliyetini artırmaya odaklanan çabaların etkileri sınırlı olacaktır” (Toksoy Redman, 2015).

Siyasi partilere gelindiğinde ise toplam il başkanlarında, Adalet ve Kalkınma Partisi'nde toplam 81 il başkanı bulunmakta ve kadın il başkanı bulunmamaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi'nde toplam 81 il başkanı içinde 5 tane kadın, Milliyetçi Hareket Partisi'nde toplam 79 il başkanı içinde sadece 1 tane kadın, Halkların Demokratik Partisi'nde ise toplam 67 il başkanı içinde 67 Kadın il başkanı vardır (<https://www.tbmm.gov.tr>). Üst düzey siyasal temsilcilerde (başkan, başbakan) bulunması gerektiğine inanılan katılık, askeri yetenek gibi sıfatların cinsiyetlere atfedilen geleneksel/ataerkil kodlar nedeniyle kadına özgü olarak nitelenmemesi, kadının bu gibi görevlere adaylığının önündeki önemli engellerden biridir (Yaraman, 2015: 26).

Endüstrileşme, kadınların iş gücüne katılımının artmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Birçok alanda kadın çalışan sayısının artmasına rağmen üst yönetim pozisyonlarında ve liderler arasında yer alan kadın sayısı istenilen düzeyde değildir (Özyer ve Azizoğlu, 2014: 103). Kadınların başarılarını önemsemeksizin ilerlemelerini engelleyen, açıkça görülmeyen, kolayca aşılamayan cam tavan engeli, erkek egemen örgüt kültürü ve uygulamaların ve cinsiyete dayalı yargıların kullanılmaması ve uygulanmaması, iş ve aile dengesinin sağlanması ile kadınlar ve erkekler arasındaki yönetsel tarz farklılığının ortadan kaldırılması ve astların ve diğer kadın yöneticilerin olumsuz tutumlarını terk etmeleri ile aşılabilen bir duvar olacaktır (Günsel ve diğerleri, 2015: 82).

2.8. Eğitime Erişim Eşitsizliği

Eğitim, çağdaş, üretken ve demokratik bir toplumun oluşmasının önkoşuludur. Eğitim hakkı da önemli bir insan hakkıdır ve eşitliğin, kalkınmanın, toplumsal barışın sağlanması ve sürdürülebilmesi için gereklidir. Dünya hızla değişmekte ve gelişmekte, toplumsal değişim ve dönüşümlere duyulan ihtiyaç artmakta, toplumların değişime uyum sağlaması ve yönlendirilmesi de geleceğe yönelik hedefler arasında yer almaktadır. Bu hedefleri sağlayacak kilit kavram ise eğitimidir (KSGM, 2008: 8)

2.8.1. Kadının Eğitim Hakkını Kazanmasının Tarihsel Gelişimi

Osmanlı Devleti'nde kuruluş yıllarından itibaren hükümdarların ve devlet adamlarının eğitim işlerine büyük önem verdikleri bilinmektedir. Günümüzde bile Osmanlı Devleti zamanında ün kazanmış kentlerin her birinde, özellikle sultanlar tarafından yaptırılan “külliye”nin bir parçasını da medreselerin oluşturduğunu görmek, hatta sadrazam veya valiler tarafından yaptırılan camilerin çevresinde de kütüphaneler veya okuma yerlerine rastlamak olanaklıdır. Kız çocuklarının Osmanlı İmparatorluğu'nda bir devlet programı çerçevesi içerisinde eğitilmesi düşüncesi ancak Tanzimat Devri'nde doğmuştur (Doğramacı, 1992: 17).

Tanzimat Fermanı (1839), kadınlarla ilgili herhangi bir madde içermemektedir. Ancak, Osmanlı toplumunda kadın haklarının oluşması için önemli adımlar atmıştır (Aydın, 2015: 86). Tanzimat dönemi, kızlara mesleki

eğitim verilmesinin başlangıcı olmuş “Ebe Mektebi, Kız Sanayi Mektebi, Kız Öğretmen Okulu” gibi mesleki eğitim veren okullar ilk defa bu dönemde açılmıştır (Kurnaz, 1991: 18). Kadınların memur olarak çalışmaya başlamaları Meşrutiyet döneminde gerçekleşmişse de bu dönemde kadınlar öğretmen olarak görev almaya başlamışlardır. I. Dünya Savaşı sonrası kadınlar memur olarak çalışmayı bırakmış, onların yerine erkekler tekrar göreve alınmıştır (Kurnaz, 1991: 95-98).

Osmanlı Devleti’nde kızlar ancak temel eğitim görebilmişlerdir ve bu dönemde ilk devlet okulları 1847 yılında kurulmuştur ve 1869 yılına kadar da kız çocuklarının eğitimi ülkede geneline yayılmamıştır (Doğramacı, 1993: 40). 1867 yılında “Maarifi Umumiye Nizamnamesi” nin kabul edilmesi ile okuma-yazma çağındaki tüm çocuklara kız-erkek ayrımı yapılmaksızın ilköğretim mecburiyeti konmuştur (Doğramacı, 1992: 21) 1871-1872 yılına kadar kayıtlarda yalnızca bir kız rüştiyesinden bahsedilirken, ilk defa bu tarihte 8 kız rüştiyesinin adı zikredilmektedir (Kurnaz, 1991: 10).

Kızlar için lise düzeyinde eğitim veren okullar ancak II. Meşrutiyet devrinde, 1913-1914 yıllarında İstanbul’da açılabilmiştir. Kız öğrenciler için ilk üniversite 12 Eylül 1914’te “İnas Darü’l Fünunu” adı altında açılmıştır. Amaç, II. Meşrutiyet devrinde eğitime geçen kız idadilerine öğretmen yetiştirmektir (Doğramacı, 1992: 21-22). Yine bu dönemde “Türk tarihindeki kadın çalışmaları 1908 ile 1935 yılları arasında hızla artmıştır. Meşrutiyet yıllarında kadınların çıkarmış oldukları dergilerde anayasal ortamda ciddi beklentiler içinde oldukları görülmüştür, fakat daha sonra beklentiler yerini hayal kırıklığına bırakmıştır” (Aydın, 2015: 87).

Meşrutiyet döneminin başında, eğitimde kalitenin artırılması için kız okullarının Avrupa standartlarına yükseltilmesi istenmiş ancak başarılı olunamamıştır. Ayrıca bu dönemde eğitimde önemli kazanım elde etme yönünden kızlara yüksek öğrenim imkanı sağlanmıştır. Bu yıllarda Batı’daki birçok ülkede kızlara bu hakkın henüz sağlanmamış olması, bunun önemini daha da arttırmaktadır (Kurnaz, 1991: 59).

Eğitim tarihinin her doneminde kadın eğitimine yer verilmiştir. Osmanlı'da da kadınlar eğitim alanındaki faaliyetlerde onc rol oynamışlardır ancak Türk kadını olması gereken statüye ancak Atatürk'ün düşünce ve uygulamaları ile yükselmiştir (Doğramacı, 1993: 18) ve bu nedenle de kadın eğitimiyle ilgili olarak dinamik ve kokl değişiklikler Cumhuriyet doneminde başlamıştır.

2.8.2. Cumhuriyet Donemi'nde Kadın Eğitimi

Türkiye Cumhuriyeti'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan devir aldığı toplum mirası, toplumsal hayatın dışında yer alan Türk kadınının, eşit haklardan yoksun oluşudur. Kadın ve erkeğin eşit haklardan yararlanmasını, oğretim imkanlarından herkesin yararlanmasını, ağdaş ve medeni bir toplumun oluşmasını amaç edinen bir lider olarak Atatürk'ün yaptığı tüm inkılaplarda onelik verdiği konu, milli eğitim olmuştur; çünkü o, kadınlarını eğitmeyen bir toplumun ykselemeyeceğine inanmış, milli eğitimi kalkınmanın temeli olarak saymıştır. Bu sebeptendir ki "Bir toplumun yarısı topraklara zincirlerle bağlı kaldıkça, diğer yarısının goklere yükselmesinin imkansız" olduğu hakikatini her fırsatta hatırlatmıştır (Gedil, 1988).

1 Mart 1922'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılış konuşması sırasında Atatürk, "Kurtuluş Savaşı'nın en heyecanlı ve en telaşlı doneminde kadınların eğitimi konusuna da değinebilecek gücü gstermiş ve bu konuda, gelebilecek bütün tepkilere rağmen, düşüncelerinin hemen hemen ilk işaretini soz geçen: ...kadınlarımızın da aynı derece-i tahsilden geçerek yetişmelerine atf-ı ehemmiyet olunacaktır... konuşmasında dile getirmiştir ve bütün yurt gezilerinde ve Meclis konuşmalarında kadınların eğitimi konusunu ele almış ve 1920'li yılların ilk donemlerinden itibaren toplumu bu konuda bilinçli kılmak için her vesileyi değerlendirmek istemiştir" (Doğramacı, 1988).

Atatürk açısından, Türk kadınının eğitim alması sadece bir hak değil, aynı zamanda bir ovedir. Çocukların ilk eğiticisi olarak kadın, kendini çok iyi yetiştirmelidir. Atatürk, "Kadınlarımız erkeklerden daha çok münevver, daha çok feyizli, daha fazla bilgili olmaya mecburdurlar. Eğer hakikaten milletin anası olmak istiyorlarsa boye olmalıdırlar" diyerek soylemlerindeki kararlığı

uygulamalara dönüştürmüş ve “1924 yılında çıkarılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile ‘ilköğretim devlet okullarında mecburi ve parasızdır’ ilkesi getirilmiş, Seriyeye ve Evkaf Vekaletine ve özel vakıflara bağlı bütün okullar Milli Eğitim Bakanlığına bağlanarak her Türk vatandaşının ilköğretim eğitimi alması için gerekli tedbirlerin alınması devlete bir görev olarak verilmiştir” (Çetin, 2003).

1926 Medeni Kanun ile “Harp Okulları” dışındaki diğer tüm okulların kapıları kız öğrencilere açılmış ve bu gelişmeler ile Türkiye, kadın haklarını elde etme konusunda birçok Batı ülkesini geride bırakmıştır (Doğramacı, 1993: 40). “1927-1928 öğretim yılında, ilkokula dayalı beş yıl süreli Kız Enstitüleri açılmıştır. Latin harflerinin kabulü, öğretmen kurslarının açılması, köylere öğretmen gönderilmesi, mesleki ve teknik okulların açılmasına yönelik çalışmalar bu dönemde hız kazanmıştır” (Çetin, 2003).

Harf inkılabının kabul edilmesinden sonra millet mektepleri açılmış, bu sayede örgün eğitim yaşını geçmiş bireyler de bu okullarda okuma yazma öğrenmiş ve bazı temel bilgiler edinmişlerdir. Kadınların bu kurumlarda eğitim alması, toplumsal hayata ve çalışma hayatına katılmalarına katkı sağlamıştır (Aydın, 2015: 92). 1928 yılında, Türkiye’nin ilk kadın doktorları diplomalarını almaya başlamışlardır. 1930 yılında ise artık Sağlık Bakanlığı kadın hekimleri resmi görevlerine atamaya başlamıştır. Türkiye’nin en eski ve en büyük barosu olan İstanbul barosuna ilk kadın avukatın 1936 yılında kaydolduğu görülmüştür (Kırkpınar, 1999: 204-205). Atatürk’ün desteği ve çabası ile elde edilen başarılar sonucu, “1923 yılında % 9 olan okur-yazarlık oranı, 1938 yılında % 21,6’ya yükselmiştir” (Gedil, 1988). Örneğin, “1930-31 öğretim yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nde üç kız öğrenci varken 1970-71 öğretim yılında aynı fakültede 2030 kız öğrencinin bulunması Cumhuriyet devrinin eğitim ilke ve anlayışına uygun düşmektedir” (Gedil, 1988).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 26. maddesi, insanın eğitim hakkını hüküm altına almıştır. Bu madde ile “Herkes eğitim hakkına sahiptir. Eğitim, en azından ilk ve temel eğitim aşamasında parasızdır. İlköğretim zorunludur. Teknik ve mesleki eğitim herkese açıktır. Yüksek öğretim, yeteneklerine göre herkese

tam bir eşitlikle açık olmalıdır. Eğitim insan kişiliğini tam geliştirmeye ve insan haklarıyla temel özgürlüklere saygıyı güçlendirmeye yönelik olmalıdır. Eğitim, bütün uluslar, ırklar ve dinsel topluluklar arasında anlayış, hoşgörü ve dostluğu özendirilmeli ve Birleşmiş Milletlerin barışı koruma yolundaki çalışmalarını geliştirmelidir” hükmü getirilmiştir (İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, <http://www.danistay.gov.tr/>).

Ayrıca 1976 tarihli Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (madde 3-13-14) ile taraf devletler herkese eğitim hakkı, cinsiyet eşitliği ve zorunlu ve parasız ilköğretimi sağlamakla, mesleki ve teknik orta eğitim dahil olmak üzere parasız eğitimi yaygınlaştırmak suretiyle herkes için erişilebilir ve ulaşılabilir olmakla ve yüksek öğretim herkes için eşit şekilde ulaşılabilir hale getirmekle yükümlü kılınmıştır (Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi, 1976). 1979 tarihli Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW) ile (madde 10) eğitimde cinsiyet eşitliğini ve herkese zorunlu temel eğitim hakkını sağlama yükümlülükleri kabul edilmiştir (Özaydınlık, 2014: 97). Ayrıca Türkiye “Pekin’de yapılan IV. Dünya Kadın Konferansı sonucunda kabul edilen belgeleri (Pekin Deklarasyonu ve Eylem Planı) çekincesiz kabul etmiştir. Pekin Eylem Platformu kadının ilerlemesi ve güçlendirilmesi için öncelikle harekete geçilecek on iki kritik alan belirlemiştir.” Bu kritik alanlardan birisi de “Kadın ve Eğitim”dir (KSGM, 2008: 8). 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’un ikinci bölümünde temel ilkeler listesinde eğitim hakkı çerçevesinde, 7. madde’de “İlköğretim görmek her Türk vatandaşının hakkıdır” hükmü yer almaktadır (Milli Eğitim Temel Kanunu, 1973).

2.8.3. Türkiye’de Eğitimdeki Mevcut Durum

Türkiye’de de eğitim hakkı, başta Anayasa olmak üzere, Milli Eğitim Temel Kanunu ile İlköğretim ve Eğitim Kanunu’nda vurgulanmaktadır. İlkokulun her yurttaş için zorunlu olduğu, 1876 anayasası dahil, bütün anayasalarda yer almaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın 42. maddesine göre; “kimse, eğitim ve öğrenim hakkından yoksun bırakılamaz ve ilköğretim, kız ve erkek

bütün vatandaşlar için zorunludur ve devlet okullarında parasızdır” (Özaydınlık, 2014: 97).

Eğitim sistemimiz tüm düzeydeki okullar ve yetişkin eğitimi sunumuyla devasa büyüklükte bir sektör olarak, biçimsel düzeyde küresel toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarıyla uyumlu bir görünüm çizmesine rağmen, tüm düzeyleriyle birlikte eşitsizlik, ayrımcılık barındırmaktadır (Sayılan, 2012: 21-22). Eğitim hakkının kullanılmasında belki de en önemli engel eğitimdeki toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir.

Toplam okullulaşma oranları ile toplam nüfusun okuryazarlık durumu birlikte değerlendirildiğinde Türkiye, çok yönlü eğitim eşitsizliği ile yüzyüzedir (Sayılan 2012: 33). Türkiye’de 1935 yılında okur-yazar olmayan erkeklerin oranı %70,7, kadınların oranı %90,2 iken (TÜİK, Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri, 2014), 2013 yılında 25 ve daha yukarı yaşta olan ve okuma yazma bilmeyen toplam nüfus oranı %5,7 iken bu oran erkeklerde %1,9, kadınlarda %9,4’tür. Lise ve dengi okul mezunu olan 25 ve daha yukarı yaştakilerin toplam nüfus içindeki oranı %18,2 iken bu oran erkeklerde %22,2, kadınlarda %14,4’tür. Yüksekokul veya fakülte mezunu olan toplam nüfus oranı %12,9 olup bu oran erkeklerde %15,1 kadınlarda ise %10,7’dir (<http://www.tuik.gov.tr>). Türkiye’de 2016 yılında ise 25 yaş ve üzeri okur-yazar olmayan nüfus oranı toplamda %5,4, erkeklerde %1,8, kadınlarda da bu oran %9’dur. Lise ve dengi okul mezunu olan 25 ve daha yukarı yaştakilerin toplam nüfus içindeki oranı %19,5 iken bu oran erkeklerde %23,5, kadınlarda %15,6’dır. Yüksek okul veya fakülteden mezun olan nüfus sayısı %15,5 iken bu oran erkeklerde %17,9, kadınlarda ise %13,1’dir (<http://www.tuik.gov.tr>).

Veriler eğitimdeki en önemli sorunlardan birinin toplumsal cinsiyet ayrımcılığı olduğuna işaret etmektedir. Bir ülkede ortalama eğitim düzeyi kadar önemli olan diğer bir husus, eğitimin vatandaşlar arasında eşit dağılımıdır. Cinsiyet temelli ayırım eğitim görme hakkını kazanmanın önündeki en zorlu engellerden biri olarak varlığını sürdürmektedir. Bu engel aşılmazsa herkes için eşit eğitime erişilemez (Atlama ve Özsoy, 2009: 63).

Kadınlarda okur-yazarlığın düşüklüğünün temel nedenleri arasında; erken yaşta evlilik, kız çocukların okula gitmesinin aileler tarafından teşvik edilmemesi, olumsuz geleneksel kalıp yargılar, gelir düzeyinin düşük olması, çocukların küçük yaşta çalışmaya başlaması (çocuk işgücü), ailede annenin yardımcısı olarak kız çocuklarının görülmesi gibi faktörler sıralanmaktadır (Özaydınlık, 2014: 98). Oysa kadının okur-yazar olması aile için çok önemlidir. Kadınların sağlık ve beslenme konularında kendisini geliştirmesi ve ayrıca toplumdaki karar alma süreçlerine daha üst düzeyde katılabilmeleri için eğitim en önemli anahtardır. “Kız çocukların ve kadınların eğitime yatırım yapmanın olağanüstü yüksek sosyal ve ekonomik kazancının yanı sıra, sürdürülebilir kalkınmayı ve ekonomik büyümeyi başarmanın en iyi araçlarından biri olduğu kanıtlanmıştır” (Atlama ve Özsoy, 2009: 64).

Çocukların okula ilk adım attıklarında karşılaştıkları eğitim materyallerinden biri olan ders kitaplarının içeriği gelecekte nasıl bir toplum yapısının oluşması bakımından büyük önem taşımaktadır (Gümüšoğlu, 2008: 41). Bilindiği gibi bu kitaplarda Aliler top oynamakta, Sunalar bebek yapmakta, baba şu kadar para kazanmakta, anne ise alışverişe gidip yemek hazırlamaktadır (Gök, 2011: 166). Devletin denetiminden geçip çocuklara ulaşan bu materyallerin cinsiyet rolleri açısından incelenmesi gerekmektedir (Gümüšoğlu, 2008: 41). Çünkü, eğitimsel eşitsizliğin kendisi toplumsal eşitsizliğin yapılanmasını sağlamaktadır (Sayılan, 2012: 71).

1950’lerden sonra ders materyallerinde istihdamdaki cinsiyetçi ayrışmayı (kadın işi-erkek işi) destekler biçimde cinsiyete dayalı işbölümü ile kadınları pasif, duygusal, bağımlı ve başarısız, erkeklerin ise akılcı, cesur, özerk ve başarılı gösteren cinsiyetçi kalıp yargıların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir (Sayılan, 2012: 48). Okul öncesi eğitimde çok belirgin cinsiyetçi uygulamalar daha öne çıkmaktadır; küçük çocukların davranış ve ilgileri (oyuncak, oyuncak seçimi, giysi, dil ve gelecek beklentisi) katı bir şekilde geleneksel cinsiyet rolleri etrafında yönlendirilmektedir (Sayılan, 2012: 56). Cinsiyetçi eğitimi tetikleyen bu anlayış, kız çocuklarına yapılan hak ihlallerini de beraberinde getirmektedir.

Eğitim süreci boyunca erkek egemen toplum ideolojisi çeşitli şekillerde yeniden üretilmekte (Gök, 2011: 162-163) ve bu toplumsal cinsiyetçi ideoloji bireyler aracılığı ile çoğalmakta ve büyümektedir. Kuşaktan kuşağa aktarılan eğitim sistemi içinde yetişen eğitimciler tarafından tekrar aynı kalıp yargılar ile öğrenciler yetiştirilmektedir. Eğitimin aslında en büyük problemlerinden biri de bu yapısal sorundur. nce sistem değiştirilmeli, daha sonra sistem içerisinde faaliyet gösterecek olan eğitimciler toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olan her durumu engellemek için eğitime tabi tutulmalıdırlar.

2.9. Cinsiyetçi Hiyerarşi “Siyasette Erkek Egemenliği”

Siyasal katılma, kişilerin siyasi yapıyla kurmuş olduğu ilgi, bilgi ve eylem ilişkileridir. Bu ilişkiler kişilerin kendi istek ve menfaatlerini göz önüne olarak, oy kullanma işlemi ile siyasi yöneticilerini seğmesi ve aday olarak siyasi karar mekanizmalarında yer almak istemesi gibi farklı biçimlerde kendini gösterebilir (Gökçimen, 2008: 7).

2.9.1. Osmanlı Dönemi’nde Kadının Siyasi Hayat İçindeki Yeri

“Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’a kadar geleneksel yaşam biçiminin getirdiği özellikler ile birlikte dini kuralların da etkisiyle kadınların yeri ev ve aile içindeki roller ile sınırlı kalmıştır. Monarşik bir yapıya sahip Osmanlı Devleti’nde tebaanın oyuna dayalı, seçimi esas alan bir yönetim tarzı söz konusu olmadığı için kadınların siyasi katılımı da bir sorun olarak meşrutiyetin ilanına kadar gündeme gelmemiştir” (adır, 2011: 33). Meşrutiyet’in ilanına kadar bir temsil sistemi ve meclis bulunmadığı için, siyasi egemenlik Osmanlı milleti adına Osmanlı erkeklerince kullanılmıştır. 1876’da Meşrutiyet’in ilanı ile bu duruma son verilmiş ve ilk kez meclis oluşturulmuştur. Mebusan Meclisi’nin seçimi de Kanuni Esasi’ye göre belirlenmiştir. Osmanlı Devleti’nin ilerlemesini engelleyen, özgürlük, eşitlik gibi insan haklarını ihlal eden bu sisteme karşı Meşrutiyet ilan edilmiştir ancak her 50.000 erkek için bir mebus seçilmesi, yani oy hakkının sadece erkeklere tanınmış olması gibi eşitliğe aykırı bir sistem oluşturulmuştur (Konan, 2011: 163).

Ayrımcılık sadece kadın-erkek arasında değil, erkek cinsinin kendi arasında da gözlenmiştir. 1877’de yalnız emlak sahibi erkeklere, 1908’de de belli

bir miktarın üzerinde vergi veren erkeklere oy hakkı tanınmıştır (Yaraman, 2015: 60). Toplumsal hayatta eve kapanan kadınlar sadece sosyal hayatta olmadıkları gibi resmi kayıtlara da geçmemektedir. (Yani kadınlar sadece seçme hakkına değil, seçilme hakkına da sahip değillerdir). Daha önce nüfus sayımında yok sayılarak, katılımı sağlanmayan kadınlar ilk kez 1882’de nüfus sayımında sayılmışlardır. Bu tarihte sayılma nedenleri ise devletin mali krizde olması nedeniyle kaynakların kullanımı ve tüketiminde kadınların yerini saptamaktır (Konan, 2011: 164).

1839’da ilan edilen ve yurttaşlara tanıdığı haklar nedeniyle “temel haklar fermanı” olarak da nitelendirilen Tanzimat Fermanı sonrasında dinsel, örfi içerikli geleneksel yapı değişmeye başlamıştır. 1876’da ilan edilen I. Meşrutiyet ve Kanun-i Esasi ile birlikte başlayan ve kısa süren anayasal dönemde gelişme yaşanmamış ancak II. Meşrutiyet ile birlikte hedefler yaşama geçirilmiştir (Çadır, 2011: 33). İttihat Terakki de bu durumu değerlendirmiş, İttihat Terakki Kadınlar Şubesi’nin kurulması ve partiye kadın üye kabul edilmesi gibi bazı adımlar atmıştır. Kadınların siyasal hak mücadelelerinin ivme kazandığı Meşrutiyet yıllarında, birçok kadın örgütü kurulmuştur. 1912 yılında bu dönemlerde kadının sesi olan Halide Edip Adıvar, kadınların geliştirilmesi için Teali Nisvan Cemiyeti’ni kurmuştur (Yüceer, 2008: 134).

Meşrutiyet dönemlerinde kadının siyasal hak mücadelelerindeki dönüşümlerin, 1900’lerde ortaya çıkmış olan kadın hareketini, Cumhuriyet’e taşıdığı söylenmektedir (Gökçimen, 2008: 8). Bu dönemde kadınlar, 40’a yakın dergi ve gazete çıkarmışlar, basında seslerini duyurmaya, haklarını aramaya başlamışlardır (Konan, 2011: 164). 1908 Devrimi sonrasında kadın hakları tartışmasının başlamasına ilk ortamı Demet, Mehasin ve Kadın gibi kadın dergileri oluşturmuştur (Sancar, 2012: 94). İttihat ve Terakki partisi, kadını parti politikası içine alarak mücadeleye güç katmıştır (Sancar, 2012: 164). Kadınlara seçme ve seçilme hakkı talep edilmesinin önde gelen savunucularından olan (Sancar, 2012: 154) Kadınlar Dünyası dergisi ise 1913-1921 yılları arasında yayınlanan, doğrudan kadın haklarını savunma amacı güden bir dergi olarak çok dikkat ve eleştiri çekmiştir (Sancar, 2012: 94).

Kadınların bireysel taleplerini örgütlü birliklere dönüştürmek hedefi ile kurulmuş (Gökçimen, 2008: 14) ve 1921 yılında kadınların seçme ve seçilme hakkını gündemine almış olan Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan gibi kadın-erkek eşitliğini savunan dernekler de bulunmaktadır (Toprak, 1994: 5; Gökçimen, 2008: 15)

Kadınlara siyasal haklar verilmesinden sonra, kadın dernek ve cemiyetlerinin gerekli hakların kazanıldığı gerekçesiyle kapatılması kadınların verilenden fazlasını ve farklı olanı istememeleri konusunda bir uyarı niteliğinde görünmektedir. Bu tür kadın dernek ve cemiyetlerinin kapatılması, Cumhuriyetin kadın ile ilgili reformlarının dondurulması ve olduğu gibi korunarak aktarılması tehlikesi yaratmıştır (Tokuroğlu, 2004: 130).

Türkiye’de Milli Mücadele yıllarında kadının etkinliği ise cephe gerisinden ön saflara doğru kaymıştır. Kadın-erkek ayrımı gözetmeyen Milli Mücadele döneminde kadın, savaşa bütünleşmiş ve bilfiil savaşı yaşamıştır (Toprak, 1994: 6) Kadınlar, kurdukları dernekler aracılığıyla topluma yararlı olduklarını ispatlayarak karşılığında tanınma ve haklar talep etmişlerdir. Kadın dernekleri Osmanlı ve Türkiye toplumunda kadınların, erkeklerden farklı olarak, kendi yararlılıklarını ispatlama alanıdır. Milli Mücadele döneminde ortaya çıkan kadın dernekleri ise kadınların ‘devlet kurma’ sürecinde ancak ikincil destek ve yardımcı rolleri üstlenebildikleri bir “cinsiyet farkları” rejiminin varlığının en önemli göstergelerinden biri olmuştur (Sancar, 2012: 101)

Türkiye’de siyasi anlamda kadınların örgütlenişi ise Milli Mücadele ertesine rastlamaktadır. Cumhuriyet’in kurucusu Halk Fırkası, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti adını taşıırken kadınlar 1923 Haziranı’nda Kadınlar Halk Fırkası adıyla bir siyasi parti kurmuşlardır. Nezihe Muhittin başkanlığında kurulan bu parti ülkenin gerçek saadet ve kurtuluşunu sağlayacağını, kadın aleminin toplum yaşamında etkin bir güç olacağını belirtmiştir. Ancak Kadınlar Halk Fırkası Ankara’nın onayını almamıştır. Ankara, tüm ulusu kapsayacak Halk Fırkası hazırlıkları içindedir. Toplumunu cinsiyet esasına göre bölen bir fırka günün koşullarına uygun düşmemektedir. Parti kuruluş çalışmaları sekteye uğratan

kadınlara Ankara, cemiyet kurlmalarını önermiştir. Bir süre sonra da Nezihe Muhittin öncülüğünde 1924'te Türk Kadın Birliğı doğmuştur (Toprak, 1994: 7-8).

Osmanlı döneminde yapılan reformlar, kadınların durumunda dikkat çekici bir iyileştirme gerçekleştirilememiştir. Bu dönemde kadınlara sınırlı da olsa haklar tanınmış ancak buna rağmen reform sürecine dahil edilmemişlerdir. Kadın sorununun çözüm aşaması Cumhuriyet Dönemi ile başlamış ve bu alanda ileri adımlar atılmıştır. Yine de toplumda varlığını koruyan kadın haklarına karşı direnç, siyasal haklar konusunda da yaşanmış ve bu direnci kırmak kolay olmamıştır. Kadını toplumda hak ettiği yere ulaştırabilmek için kadın hareketinin faaliyetleri örgütlü bir şekilde sürdürülmüştür. Kadın hareketlerinin faaliyetleri ile kadının toplumsal hayat gibi siyasal hayatın içinde olmaması da mücadeleye daha ciddi boyut kazandırmıştır (Yüceer, 2008: 147).

2.9.2. Cumhuriyet Dönemi'nde Kadının Siyasal Hayat İçindeki Yeri

Osmanlı kadınlarının durumu, 1919-1923 yıllarında verilen Bağımsızlık Savaşı sırasında daha da yükselmiştir. Savaş sırasında erkeklerin askere alınması ile kadınlar hem onların görevlerini devralmışlar hem de onlarla omuz omuza savaşmışlardır. Savaş sırasında bizzat ellerine silah alıp savaşmışlar ve cephe gerisinde hizmet vermişlerdir. Geniş kitlelere savaşın durumunu anlatmak ve onları uyandırmak için dernek ve basın faaliyetlerine katılmışlardır. Halide Edip, Şükufe Nihal, Nakiye Elgün, Münevver Saime, Sabahat ve Naciye Hanımlar başta olmak üzere, içine düşülen bu acı savaş durumundan ülkenin kurtarılması için protesto mitingleri düzenlenmiştir. Mitinglerde konuşan bu öncü kadınların çoğu öğretmen ve öğrencidir. Psikolojik bakımdan bu çağrılar etkili olmuş ve bu dönemde birçok kadın dergisi çıkarılmıştır. Halide Edip Adıvar Milli Mücadeleyi tanıtarak, Dağa Çıkan Kurt(1922), Ateşten Gömlek (1922), İzmir'den Bursa'ya (1922) kitaplarını kaleme almıştır (Gökçimen, 2008: 17-18).

Cumhuriyet Dönemi ile birlikte 1923 yılında Nezihe Muhiddin başkanlığında Kadınlar Halk Fırkası kurulmuş, 1925 yılında siyasal hakların tekrar gündeme geldiği Türk Kadın Yolu dergisi yayınlanmıştır (Sezer, 1998; Yaraman, 2015: 66). Cumhuriyet Halk Fırkası kurulmadan önce kadınlar tarafından Nezihe Muhiddin başkanlığında kurulan Kadınlar Halk Fırkası'nın

sekreteri Şükufe Nihal olmuştur. Partinin hedefleri “Fırkamızın Mefrûkesi” başlığıyla yayınlanmış ve ilk hedeflerinin siyaset değil eğitim, aile hukuku ve çalışma hayatıyla ilgili haklar konusunda kadınların bilgilendirilmesidir. Bu hedeflerden sonra Nihal, kadınların önce seçmeyi daha sonra da seçilmeyi hak bileceklerini belirtmektedir. Ancak Kadınlar Halk Fırkası siyasal hakları verilmemiş olan kadınların parti kuramayacakları nedeni ile valilik tarafından kuruluşu için verilen dilekçe de reddedilmiştir. Sonrasında Türk Kadınlar Birliği adında derneğe dönüşmüştür. Nezihe Muhittin, kadınların siyasi haklarını kazanmadıkça sosyal hayatta yer alamayacağı konusunda ısrarcı olmuştur. Bir süre sonra Birlik’ten uzaklaşmışlar ancak aşamalı olarak bu faaliyetler, kadınların siyasi haklarını kazanmalarına katkı sağlamıştır (Gökçimen, 2008: 20).

Kadınların sosyal ve siyasal hayatta hak ettiği yerde olması için Atatürk birçok reform gerçekleştirmiştir (Konan, 2011: 165). Çünkü kadınların mücadeleleri haklarını elde etmelerinde büyük rol oynamaktadır. Kazanımlar, Cumhuriyet Dönemi’nde “tepeden” verilen haklar olarak tanıtılmıştır. Diğer yandan da kadınlar bunlarla birlikte daha üst düzeye çıkmıştır. Cumhuriyet Dönemi’nde kadınlar özgürlük havası içinde kadın hareketini başlatmaya çalışmışlar ancak bastırılmışlardır. Bunun nedeni, Devlet tarafından yapılan “devlet feminizmi” ne uymak zorunda kalmış olmalarıdır (Ak, 2016: 57).

Cumhuriyet’le birlikte kadınlar sahip olamadığı birçok hakka kavuşmuşlardır. Siyasal haklar konusunda ilk girişim 3 Nisan 1930 gün ve 1580 sayılı Yasa ile Türk kadınına ilk kez Belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkının tanınmasıdır (Doğramacı, 1993: 22). Türk kadınının belediye seçimlerinde de olsa seçime katılabilme hakkını elde edebilmiş olması, doğulu, İslami gelenekten gelen bir toplum için demokratikleşme yolunda atılan büyük bir adımdır (Kırkpınar, 1999: 178). Bunu takiben, 26 Ekim 1933 gün ve 2349 sayılı Kanunla da kadınlar köy ihtiyar heyetlerine ve muhtarlığa seçme ve seçilme hakkını elde etmişlerdir. Siyasal hakların son halkasını da 5 Aralık 1934 tarihinde “Kadınlara Seçme ve Seçilme Hakkı”nın verilmesi oluşturmaktadır. 1934 tarihli ve 2599 sayılı kanununun 10. maddesinde “22 yaşını bitiren kadın-erkek her Türk, milletvekili seçme hakkına sahiptir”, 11. maddesinde de “30 yaşını bitiren kadın-

erkek her Türk, milletvekili seçilebilir” ifadeleri yer almaktadır (Doğramacı, 1993: 22).

Kadınlar seçme ve seçilme hakkını İngiltere’de 1928, Amerika Birleşik Devletleri’nde 1920 (Kaymaz, 2010: 349), Fransa’da 1944, Yunanistan’da 1952, İsviçre’de 1974 elde etmişlerdir. 1934 yılında dünya genelinde kadınların milletvekili seçme ve seçilme hakkının bulunduğu ülke sayısı sadece 28’dir. Atatürk sayesinde Türk kadınının birçok gelişmiş ülkeden çok daha önce bu hakka sahip olması çok önemli bir husustur (Konan, 2011: 169).

İlk olarak “8 Şubat 1935 yılında yapılan seçimde 13’ünü bağımsızların oluşturduğu 399 milletvekili meclise girmiştir. Bunların 369’u erkek 18’si kadın olmak üzere 386 milletvekili Cumhuriyet Halk Fırkası tarafında seçimi kazanmıştır” (Yüceer, 2008: 147). 18 kadın, çeşitli sosyo-ekonomik grup, meslek ve eğitim düzeylerinden gelmektedir. Parlamentoda üniversite eğitimi görmüş meslek sahibi kadınların yanında, okuma yazması az bir köylü kadının da bulunması, kadınların sosyal gruplardan bağımsız olarak kamu yaşamının her alanına katılmasına önem verildiğini düşündürmektedir. Bu dönemde adaylar, parti merkezince atanma yoluyla belirlenmiştir; bu sayıda kadının atanması, kadınlara hakların sadece sembolik olarak verilmediğini, onların bu hakları aktif olarak kullanmaya teşvik edildiğini de göstermektedir (Güneş-Ayata, 1998: 237-238). Ancak mecliste kadın-erkek sayıları, egemen gücün erkeklerde olduğunu her seçim döneminde gözler önüne sermektedir.

Tablo 2. 1935-1999 Yılları Arasında TBMM’de Kadın Milletvekili Sayı ve Oranları

Seçim Yılı Toplam	Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Sayısı	Kadın Milletvekili Oranı (%)
1935	399	18	4.5
1939	465	15	3.2
1945	484	16	3.3
1946	497	9	1.8
1950	491	3	0.6
1954	535	4	0.7
1957	602	8	1.3
1961	449	3	0.7
1965	455	8	1.8
1969	450	5	1.1
1973	456	6	1.3
1977	455	4	0.9
1983	410	12	2.9
1987	449	6	1.3
1991	450	8	1.8
1995	550	13	2.4
1999	550	23	4.3
2002	550	24	4.4
2007	550	50	9.1
2011	550	79	1.4
2015 (7Haziran)	550	98	17.8
2015 (1 Kasım)	550	81	14.9

Kaynak: TÜİK, (Erişim Tarihi: Ağustos 2017)

1935 yılında kadın parlamenter oranı %4,6 iken, 1991 yılında %1,8 olmuş, Atatürk Dönemini izleyen bu süreçte, kadın milletvekili sayısında hızlı bir düşüş yaşamıştır. 1935-1991 dönemi incelendiğinde kadın temsilcilerin tek partili

dönemde Meclis içindeki oranının daha yüksek olduğu, 1946'da çok partili siyasal sistem ile tanışan ülkemiz, demokrasiye geçildiği bu dönemde kadın parlamenter sayısının en aza indiğini görmektedir (Doğramacı, 1993: 22-23). Türk siyasal sistemi içerisinde kadınların simgesel bir rol oynamaları olgusunun, tek parti döneminden sonra da devam ettiği çok açık bir şekilde görülebilmektedir. Tekeli, 1945-1980 döneminde kadınların parlamentodaki temsiline ilişkin yaptığı tespitte, temsil oranlarını “bir varlıktan çok yokluk” ifade etmekte olduğunu belirtmiştir. Ancak bu dönem süresince “parlamentodaki kadınların sayıları azalmış olmasına rağmen”, 1960'lar sonrasında kadınlar gruplar halinde partilerde aktif olarak çalışmışlardır. Öncelikle kadın kollarını CHP başlatmış, daha sonra diğer partilerde kadın kolları örgütlenmeleri için harekete geçmiş ve kendilerini siyaset alanında tanıtmaya fırsatı yakalamışlardır (Aktaran: Çadır, 2011: 37; Güneş-Ayata, 2011: 269).

Güneş-Ayata, 1980 sonrası kadınların siyasal yaşama katılımında önemli değişiklikler olduğunu belirterek bunları dört ana etkene bağlamaktadır: “Birincisi, 12 Eylül rejiminin etkileridir. Kemalist bir perspektifle “kadının simgesel özelliği” savı ile oluşturulan Danışma Meclisi'ne –nispeten- yüksek oranda kadın üye atanmıştır. Ayrıca 12 Eylül ile birlikte siyasi partiler bünyesindeki kadın kollarının yasaklanmasının, kadınları ‘erkekçe’ siyaset yapmaya teşvik anlamına geldiği söylenebilir. İkinci olarak, 1980'lerle birlikte yükselen ve güç kazanan kadın hareketinin etkisiyle kadın sorunu ülke gündeminin önemli maddelerinden biri haline almıştır. Kadın hareketi, gerçekleştirdiği çalışma ve faaliyetlerle ‘kadın sorunu’ na dikkat çekilmesinde önemli rol oynamıştır. Üçüncü etken ise ‘değişen kadın imajlarına’ ilişkindir. 1980'lerle birlikte ‘fedakar anne, iyi eş’ imajı yerini liberal söylemle çizilmiş ekonomik olarak özgür, kariyer sahibi, feminist söylemden haberdar, kadın cinselliğine sahip çıkan ‘modern kadın’ imajına bırakmaya başlamıştır. Bu yeni model, kadının toplumda başarılı ve yarışmacı olmasını talep ederken aynı zamanda kadınlara ‘kadın kimliklerini’ reddetmemeyi de önermiştir. Son olarak bu dönem için önemli gelişmelerden biri de ilk defa bir kadının büyük bir siyasal partinin başına geçerek Başbakan olmasıdır. 1993 yılında Tansu Çiller'in Başbakan olması rol model olarak birçok kadını siyasete girmeye özendirmiştir.

Kendisinden sonra bir- çok kadın -daha yüksek bir sesle- siyasete talip olmaya başlamıştır. Ayrıca Tansu Çiller ile kadınların özdeşleşeceği, dolayısıyla kadın seçmenin oyunun azalacağı kaygısı ile diğer partiler de kadınlara yönelik program ve politika geliştirmişler ve kendi partileri için kadın imajı arayışına girmişlerdir.” (1998: 337).

1980’ler, siyasetten resmen veya gayri resmi yollarla dışlanmış gruplar için demokrasi ve katılım mücadelesi yılları olmuştur. Yasaklanmış liderlerden Marksistlere ve şeriatçılara kadar uzanan grupların katılım mücadelelerinin yanında, bütün dışlanmışlıklarıyla kadınlar da siyasette yer almışlardır. Siyasal partiler için kadın katılımı artık bir demokratikleşme simgesi olmuştur. Kadının tek parti döneminden sonra ilk defa yeniden simgeleşmesi, kadınların aktif olarak siyaset içinde yer almalarını teşvik etmiş, öte yandan kadınlar devletin ve siyasetin gündemine bir tartışma konusu olarak girmişlerdir. Bu dönemde kadın sorunları (kürtaj, dayak, Medeni Kanun, kadınların iş ve meslek sahibi olmaları vb.) yaygın olarak tartışılmış ve siyasal gündeme girmiştir (Güneş-Ayata, 1998: 337).

1980’li yıllardan sonra Türkiye’de kadın hakları önemli gündem konusu olmuştur. 1990’lı yıllara gelindiğinde, üniversitelerde kadın araştırma merkezleri kurulmuş, kadın sığınma evleri açılmış, siyasal gündemde SHP olağanüstü kurultayında tüzük değişikliğine giderek parti yönetim organlarında kadınlara %25’lik bir kota ayrılmasını kabul etmiş, aynı kurultayda yapılan seçimle 45 kişilik Parti Meclisi’ne 11 kadın üye seçilmiş; ancak bu uygulama milletvekili seçimlerinde hiç yansıtılmamıştır. 13 Haziran 1993’te Tansu Çiller’in Türkiye’nin ilk kadın başbakanı sıfatını kazanması, ulusal ve uluslararası kamuoyunu Türkiye ve kadın hakları gündemiyle işgal etmiştir. Bir kadın başbakanı önceleyen kadınların siyasal çıkarlarıyla ilgili bir başka gelişme ise, 1990’da kanun hükmünde bir kararnameyle Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na bağlı bir “Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü”nün kurulmasıdır. 1991’de Başbakanlığa bağlanan bu kurum 1993’te bir devlet bakanlığına dönüşmüştür. Ancak 2011 yılında, kadın örgütlerinin yoğun muhalefetine rağmen, Kadından ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı kaldırılarak; yerine icracı bakanlık olarak Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı kurulmuştur (Yaraman, 2015: 84-85).

2000’li yıllarda siyasette kadının sahip olduğu yeri ve mecliste hangi oranda temsil edildiğini görmek için ülkemiz seçim tarihine baktığımızda, Atatürk döneminde ulaşılan %4,6’lık meclisteki kadın milletvekili oranı, tam 72 yıl sonra 2007 seçimlerinde sağlanan %9,01’lik oranla geçilebilmiştir. 2007 yılında kadın vekillerin sayısal artışında AB süreci ve KA.DER’ in kampanyalarının yanında Demokratik Toplum Partisi’nin kota uygulamasının rekabetçi bir ortam yaratması da etkili olmuştur. Ama 2007’de ulaşılan bu oranla Türkiye dünya ortalamasının altında yer aldığı gibi, kadınlara 1973’te seçme ve seçilme hakkı veren Suriye’nin bile gerisinde bulunmaktadır (Yüceer, 2008: 147; Sallan-Gül ve Altındal, 2015: 63-64). 2011’de 14,3 olan kadın oranı 2015’in 7 Haziran seçimlerinde 17,8 iken tekrarlanan seçim ile 1 Kasım’da 14,9 oranında kadın seçmen parlamentoda yer almıştır. 2015 yılında 550 milletvekilinin sadece 81’inin kadın vekil olması ve 43 ilde hiç kadın vekil bulunmaması TBMM’nin erkek egemen bir meclis olduğunu ortaya koymaktadır (Tahaoğlu, 2015).

Kadının aile ve toplumdaki rolünün çalışma yaşamını belirlemesi ve kadın adına eşitsizlikler doğurması sonucu kadının hayatının özel yaşamla kısıtlanması, kadınları kamu yaşamından, siyasetten ve yönetimden uzaklaştırmıştır. Temel sorun, politikaların belirlendiği, kararların alındığı her alanda, her düzeyde ve her kurumda kadının temsil edilmemesidir (Sallan Gül ve Altındal, 2015: 56-57).

2.9.3. Kadınların Siyasi Partilerdeki Konumu

Ülkemizde kadın-erkek eşitliğinin önündeki engellerin aşılmasının önemli bir nedeni de, kadınların siyasal karar süreçlerinde eşit şekilde yer alamamasıdır. Siyasi partiler de bu süreçte kadınların siyasete katılımındaki en öncelikli araç olacaktır (Çadır, 2011: 45).

Türkiye’de siyasal partilerin yüzyıllık tarihi ne yazık ki onlara kesintisiz, oturmuş geleneklere dayalı bir geçmiş sunmamaktadır. Kadınların siyasal parti içinde yokluğu –diğer toplumsal görünürlük alanlarından farklı olarak- 90’lı yılların ikinci yarısına kadar ne sağ, ne de (özellikle) sol siyasal çevrelerde ciddi bir sorun olarak tanımlanmıştır. Kadınsız demokrasi doğal karşılanmıştır; kadınların yaşamını ilgilendiren konularda erkeklerin karar alabilmesinde (tıpkı aile reisinin karısı hakkında karar vermesi gibi) bir tuhaflık görülmemiştir. Özel referansı ya

da biriktirilmiş politik gücü olan düşük sayıda güçlü kadının girdiği parti genel yapıları çoğunlukla erkeklerden oluşurken, sadece kadınlardan oluşan kadın kolları/komisyonları parti genel yapılarının cins temelinde ikiye bölünmüş yapısını sergilemektedir. Sorgusuz ve tartışmasız, geleneksel olarak kabul edilmiş, kadının ailenin reisi olan erkeğin yardımcısı olma anlayışı bütün partilerce kabullenilmiş bir cinsiyetçilik şeklinde ortaya çıkmaktadır (Sancar, 1998: 531-532).

Sancar'ın ifade ettiği gibi “siyasi partilerde kadınların çoğunluğu- “erkek lidere hayranlık, partizanlık, parti ideolojisine sadakat, kendini atayan politikacıya itaat” dışında “kadın odaklı” bir siyaset yapmaya uygun bir ortamı ve niyeti bulamamıştır. Ama dönem boyunca kadınların siyasal temsili sorunu giderek artan oranda tartışılmaya başlanmıştır” (2012: 291).

20. yüzyıl, kadınların siyasal karar alma mekanizmalarında sayılarının artmış olduğu, daha fazla kadının parti çalışmalarında yer almasını ve kadın seçmenin desteğini almak için partilerin bünyesinde kadın örgütlenmelerinin oluşturulduğu dönem olmuştur. Önceleri bu çerçevede faaliyet gösteren kadın örgütlenmeleri 20. yüzyılın son çeyreğinde, yükselen kadın hareketinin de etkisiyle “kadın bakış açısını siyasete taşımak”, “kadın sorunlarının çözümüne yönelik parti içinde politikalar üretmek” gibi farklı işlevler de üstlenerek kadın hareketinin önemli mekanizmalarından birini oluşturmuştur. Siyasi partilerde kadın kolları örgütlenmeleri, günümüzde kadınların siyasal yaşamda aktif rol almasında ve kadın bakış açısının siyasete taşınmasında önemli bir yere sahiptir (Çadır, 2011: 3-4).

Çadır'ın 2011 yılında yaptığı araştırma sonuçlarına göre; “siyasi parti kadın kolları genel olarak mahalle toplantıları, ev gezileri, kermes, hasta ziyareti ve yardım çalışmaları gibi siyasi getirisi düşük ikincil faaliyetler yürütmektedir.” Yürüttüğü faaliyetler neticesinde kadın kolları, siyasi bir yapıdan ziyade sosyal bir kuruluş olarak görülmektedir (2011: 52). Bu nedenle, vali veya kaymakam eşi, siyasal partilerin önde gelen erkek politikacılarının kızı, kız kardeşi, eşi gibi elit kadınların başkanlığını yaptığı kadın örgütlerinin yakın zamanlara kadar yaygın olduğu görülmektedir (Sancar-Üşür, 2008: 226).

Erkeklerle aynı olma bağlamında uygulamaya dökülen, Türkiye’ye özgü, ama evrensel açıdan da çeşitli örnekleri bulunan, kadının simgesel kullanımıyla da pekişen erkeklerle birebir eşitlik; aksayan demokrasinin muhalefet olarak kadın sesini de bastırmasıyla sinen kadın hareketinin de etkisiyle kadınlık bilinci ve kadın çıkarları doğrultusunda kamuoyu oluşturulamaması, hukuksal hiçbir engel bulunmamasına rağmen kadınların siyasal gündemi de belirleyememesini doğurmuştur. Öte yandan erkekler, siyasal iktidarı biçimsel açıdan eşit olarak paylaşabilme fırsatını aşan bir içerik dönüşümünü benimsememekte; kadınları, gerektiğinde “atayan” statülerini sürdürmekte, bu amaçla ataerkil söylemi zenginleştirmektedirler (Yaraman, 2015: 81). Ancak, “siyasal süreçlerde kadınlar erkekler tarafından temsil edilemez; çünkü bir grup insan, kendi yaşamadığı sorunlarla karşı karşıya kalan diğer bir grup insanın yaşamını ilgilendiren temel konularda karar verme yetkisine sahip ise temsil eden ile temsil edilen arasındaki ilişkinin demokratikliği tartışmalı hale gelmektedir” (Karahanoğlu, 2015, 17).

Tablo 3. 2015 Genel Seçim Çerçevesinde Partilerde Cinsiyete Göre Dağılım

PARTİ ADI	KADIN SAYI ORAN	ERKEK SAYI ORAN	PARTİ TOPLAM
Adalet ve Kalkınma Partisi	34 %10,73	283 %89,27	317
Cumhuriyet Halk Partisi	21 15,67	113 %84,33	134
Halkların Demokratik Partisi	23 %38,98	36 %61,02	59
Milliyetçi Hareket Partisi	3 %7,5	37 %92,5	40
Genel Toplam	81 %14,73	469 %85,27	550

Kaynak: TBMM, (Erişim Tarihi: Haziran 2016).

Kadının siyasette daha az yer bulabildiğinin, eksik ve yetersiz temsilinin en açık göstergelerinden biri de tabloda belirtildiği gibi seçimlerde partilerin cinsiyetler arası katılımlarındaki sayı ve oranlardır.

Kadınların siyasal karar mekanizmalarında yönetime katılamaması, eksik temsil edilmesi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yarattığı bir durumdur. Anayasa,

“67, 68 ve 70. maddelerinde yerel ve milletvekili seçimlerinde seçme ve seçilme, siyasi parti kurma, usulüne göre partilere girme ve partilerden ayrılma, halkoylamasına katılma, kamu hizmetlerine girme haklarını”; 25, 26, 28, 29, 33 ve 34. maddelerinde “düşünce ve kanaat hürriyeti, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti, basın hürriyeti, toplantı hak ve hürriyetlerini” tüm vatandaşlara tanımuştur. 68. maddesinde yer alan, “siyasal partilerin kadın kolu kuramayacaklarına ilişkin yasak, 23.07.1995 tarih ve 4121 sayılı yasa ile kaldırılmış; böylece siyasal partilere, kadınlar için ek bir katılma alanı açma fırsatı verilmiştir.” 2820 sayılı Siyasi Partiler Kanunu’nun 83. maddesinde “siyasal partilerin, herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu prensibine aykırı amaç güdemeyeceği” bildirilerek, cinsiyet ayrımcılığına yönelik parti çalışmaları engellenmiştir (KSGM, 2015).

Dünyada pek çok ülkeden önce, ülkemizde seçme ve seçilme hakkını elde eden kadınlar, siyasal katılım düzeyinde hala çok büyük artışa tanıklık etmemektedir. Bu yapısal sorunu sekteye uğratabilecek ve önemle üzerinde durulması gerekenler; kadınların siyasetteki konumlarını kendi kaderleri ile belirlemelerinin sağlanması, kadınlara sorun teşkil eden geleneksel bakış açısının değişimine sebep olunması ve kadın sorunları olarak değil toplum sorunları olarak çözüm önerileri bulunmaya çalışılmasıdır.

2.9.3.1. Siyasal Partilerin Seçim Beyannamelerinde Kadın

Kadınların parti içindeki konumunu belirleyen, kadınlar için neler yapılabileceğinin yazıya dökülmüş hali olan belgeler, partilerin seçim beyannameleridir. Siyasi partiler kadın sorunlarına yönelik üretimlerini 1970’li yıllarla birlikte dile getirmeye başlamışlardır. Kadınların kamusal alana çıkmaya başlamaları, eğitim almaları, çalışma hayatında daha fazla yer almaları, aile, toplum ve siyaset içinde birey olarak var olma istekleri bu sürecin en önemli nedenlerindedir. Bu gelişmeler siyasi partilerin, kadınların oy potansiyellerinin farkına varmasına neden olmuş ve kadınları siyasi partilerin hedef kitlesi haline getirmiştir. Böylece kadınlar siyasi partilerin tüzüklerinde, parti programlarında

ve seçim beyannamelerinde ayrı bir kategori olarak yer almaya başlamıştır (Tali, 2015: 29).

Seçim beyannamelerini kadın politikası açısından değerlendiren bir çalışmaya daha önce rastlanılmamıştır. TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin 2015 seçim beyannameleri temel kategori “kadın” ve alt kategoriler “eğitim, ekonomi, şiddet, kız çocukları, karar alma, sağlık, yoksulluk” gibi veri sonuçlarına dayanarak, hangi hedeflere ve politikalara yer verdikleri Tali (2015) tarafından analiz edilmiş ve şu sonuçlar ortaya çıkmıştır:

- Temel kategori “kadın” kelimesine en çok atıf yapan HDP, en az atıf yapan ise MHP’dir.
- AKP’nin en çok atıf yaparak kadınla ilgili öne çıkardığı konu “eğitim”, en az atıf yaptığı konu “sağlık” hiç atıf yapmadığı konu ise “yoksulluk”tur.
- CHP’nin en çok atıf yaparak kadınla ilgili öne çıkardığı konu “şiddet ve eğitim”, en az atıf yaptığı konu “kız çocukları” iken hiç atıf yapmadığı konular ise “sağlık” ve “yoksulluk”tur.
- HDP, diğer siyasi partilerden farklı olarak ikinci bir beyanname hazırlamıştır ve başlığı “Özgür Kadınla Büyük İnsanlıktır”. Beyannamesinde kadınla ilgili tanımlanan kategorilerin hepsine atıf yapmakla birlikte; öne çıkardığı konu “şiddet”, en az atıf yaptığı konu ise “kız çocukları”dır.
- MHP’nin en çok atıf yaparak kadınla ilgili öne çıkardığı konu “şiddet”, en az atıf yaptığı konular “kız çocukları” ve “sağlık” iken hiç atıf yapmadığı konu ise “yoksulluk”tur.

Seçim beyannamelerindeki bu atıflardan kadınla ilgili öne çıkarılan konuların “şiddet” ve “eğitim” olduğu, buna karşın “yoksulluk” kategorisine ise HDP dışında diğer siyasi partilerin hiç atıf yapmadığı görülmektedir. 1995 yılında 4. Dünya Kadın Konferansı Eylem Planı’nda “yoksulluğun kadınlaşması” ifadesinin yer alması ve yine aynı konferansta Pekin Eylem Platformu’nda kadınla ilgili sorun alanlarından biri olarak tanımlanan “kadın ve yoksulluk” konusuna

gösterilen bu hassasiyetin partilerin beyannamelerinde yer almaması oldukça düşündürücüdür. En önemli noktalardan bir diğeri ise, dört siyasi partinin seçim beyannamelerinde kadınla ilgili ortaya koydukları hedef ve politikaları nasıl hayata geçirecekleri sorusuna cevap aramadıkları ve bu konuda bilgi vermedikleridir. Bu durum siyasi partilerin, kadın oylarının stratejik öneminin farkında olmalarını, partiler arası rekabetin sonucu olarak harekete geçtiklerini ve kadın alanlarına yönelik politika üretmekten çok kadınların oylarını almaya yönelik retoriksel stratejiye uygun davrandıklarını düşündürmektedir (Tali, 2015: 38).

Partilerde meclise giren kadın oranına baktığımızda hala eşit bir temsil oranı görülmemektedir ve parti içi ilişkilerde kadın sorunlarının çözümünün belirsiz bırakıldığı gözlenmektedir. Hem demokratik yaşamın güçlendirilmesi hem de cinsiyete dayalı eşitsizliklerin kaldırılması, kadınların siyasete eşit oranda katılımının sağlanmasıyla mümkün olacaktır. Kadın haklarına daha fazla dikkat çekmek için de siyasal temsilde kadın sayısındaki artış çok önemlidir. Kadının siyasetteki eksik temsili sadece kadın sorunu değil, aynı zamanda bir demokrasi sorunudur.

2.9.3.2. Siyasal Temsilde Kadın Aday Sayısının Artmasına Yönelik Uygulama: Cinsiyet Kotası

Siyasal temsil, cinsiyetler arasındaki niceliksel eşitsizliğin en vurgulu olduğu etkinliklerden biri olarak tanımlanmaktadır; zira dünya ortalamaları açısından değerlendirildiğinde gerek çalışma yaşamı gerek eğitim açısından kadınların yaklaşık 1/3 oranında erkeklerin yanında yer aldığı görülmüştür. Siyasal temsil alanında eşitliğin sağlanabilmesi amacıyla %30'lar civarında bir kota istenmesinin sayısal gerekçesi de buradan doğmuştur (Yaraman, 2015: 43).

Cinsiyet kotası erkeklerin siyasetteki yüksek temsiline karşın, siyasette daha az yer alan kadın sayısını yukarı çekebilmenin yollarından biri olarak gösterilmektedir. “Anayasa ve seçim yasalarınca ulusal ya da bölgesel düzeyde öngörülen kadın kotaları olabildiği gibi, partilerin aday gösterdikleri kadın sayısı ve adayların sıralanma biçimlerine ilişkin ilkelerin benimsenmesi de bir kota şekli olabilir” (Aydemir ve Aydemir, 2011: 34).

CEDAW'a ve Pekin Eylem Planı'na imza atan ülkeler demokrasinin uluslararası bir kriteri olarak kabul edilen kota sistemine uyacaklarına söz vermişlerdir. Pekin Eylem Planı'na zemin hazırlayan süreçte BM-Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC), 1990'da kadın temsiline asgari temsil eşiğini %30 olarak benimsenmesini bütün üye ülkelerden istemiştir (Sancar-Üşür, 2008: 257).

Avrupa Birliği'nin açıkladığı verilere göre, “ülke parlamentolarında kritik temsil eşiği %33'tür. Bu rakam, farklı grupların siyasi partiler içerisinde gerekli temsili sağlamanın asgari düzeyidir. Buna göre, kadın kotası, kadınlar için ancak bu seviyeye eriştiğinde bir temsil düzeyine işaret etmektedir. Halihazırda yalnız Avrupa'da değil, Latin Amerika, Ortadoğu ve Kuzey Afrika'yı da kapsayan geniş bir coğrafyada, 97 ülkede farklı düzeylerde kotalar uygulanmaktadır.” Örneğin İsveç'te, “fermuar sistemi” ya da “zebra sistemi” adında sıralama sistemi kota uygulaması kullanılmaktadır. Bir liste yapılmaktadır ve listedeki sıralamanın ikinci satırında diğer cinsiyetten bir adayın olma zorunluluğu vardır (Aydemir ve Aydemir, 2011: 34-35).

Dünyada kota sistemini uygulayan ülkelerden örnekler verdiğimiz zaman durum şu şekildedir; İngiltere'de kadınlar 1918 yılından itibaren siyasal haklarına sahiptirler; buna rağmen parlamentoda anlamlı bir sayıya ulaşabilmeleri ancak 1997 seçimlerindeki kota uygulamasından sonra gerçekleşmiştir. Ancak, Birleşik Krallık'ta kadın siyasal temsilci oranı hala %22,5'tir. İskandinav ülkeleri ve Rwanda'daki kadın temsiline tatminkar oranlar kota uygulamasından kaynaklanmıştır (Yaraman, 2015: 44).

Türkiye'de 1980'lerle başlayan kota tartışmaları toplumda ve siyasette kadının statüsü ve temsil sorunu, demokrasi sorunu üzerinden yürütülmüştür. Siyasi Partiler Yasası veya Seçim Yasası bir kota uygulaması düzenlememiştir ancak (Aydemir ve Aydemir, 2011: 34) siyasal yaşamını sürdüremeyen birçok partide 1980'lerde ve 1990'larda gönüllü kota uygulamaları başlamıştır. Örneğin Doğru Yol Partisi'nde %10, Anavatan Partisi'nde %33, Sosyal Demokrat Halkçı Parti'de %30 ve Özgürlük ve Demokrasi Partisi'nde cinsiyet kotası %50 olmuştur (Sallan Gül ve Altındal, 2015: 61) Cumhuriyet Halk Partisi ise kadınlara parti yönetim organlarında %25 oranında kota uygulamıştır. Milliyetçi Hareket Partisi

ve Demokratik Sol Parti kadınlara kota konusuna sıcak bakmamışlardır (Sitembölükbaşı, 2007: 26).

Siyasal partilerde kadınlar lehine cinsiyet kotası mevcut durumda, Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkların Demokrat Parti tüzüğünde bulunmaktadır. Cumhuriyet Halk Partisi'nde 1990'dan beri uygulanan parti tüzüğünün 61. maddesindeki cinsiyet kotası, 2012 yılında parti tüzüğünde düzenlenerek %25'ten %33'e çıkarılmıştır (partiiegitim.chp.org.tr). Ancak parti, 2014 yılında tüzüğünde yer alan ve kadın temsiliyeti için konan 'cinsiyet kotası'nı erkek ve kadın cinsiyetleri net olarak belirtilmediği için parti meclisi seçiminde erkekler lehine kullanılmıştır. Adalet ve Kalkınma Partisi ise, kota uygulamasına karşı çıkmakla birlikte, 2014 yılına kadar genel başkanlığını sürdüren Recep Tayyip Erdoğan, lider insiyatifi ile kadın adaylara yer vermiştir. Son seçimlerde de parti bütününi temsil etmemiş olsa da, kadın parlamenterler seçilme fırsatına erişmişlerdir (Sallan Gül ve Altındal, 2015: 62).

Eş başkanlık sistemiyle cinsiyet kotasını %50'ye taşıyan, %38,98'lik kadın oranı ile eşit temsile en yakın ve kadın kotasını en üst seviyede tutan parti ise Halkların Demokratik Partisi'dir (<https://www.tbmm.gov.tr>).

2.9.3.3. Kota Uygulamalarına Olumlu ve Olumsuz Yaklaşımlar

Olumlu ayrımcılık çerçevesinde gündeme gelen ve yasal açıdan aşılın ama yapısal açıdan süren kadın-erkek siyasal eşitsizliğini önlemek için uygulanan kota uygulaması, parlamentolarda kadınların asgari temsil düzeyinin en az %30-%40 civarına ulaşmasıdır. Aydemir, siyasi parti liderlerinin aday listelerini kendilerinin oluşturduğunu, kadın adaylarının partide ne kadar yoğunlukta olup olmayacağına da yine parti liderinin karar verdiğini söylemektedir. Bu nedenle rakamsal eşitliğin sağlanması için de parti liderlerine büyük sorumlulukta düşmekte ve demokrasi açısından kadınların temsiline önemli bir artış ümidi ve güçlü bir beklenti oluşturan kota uygulamalarına yer vermelidirler (Aydemir ve Aydemir, 2011: 35; Yaraman, 2015: 45; Sitembölükbaşı, 2007: 14).

Kota uygulamasının olumlu dense dahi bir ayrımcılık olduğu, oy kaygısıyla kadın adayları kullanmak amacı taşıdığı, anayasaya aykırılığı, kadınları geçici de olsa bir barajla sınırladığı öne sürülmektedir. Pozitif ayrımcılık veya

olumlu önlem eylemleri, karşı çıkılan ayrımcılığın bu defa erkekler aleyhine gerçekleştirilmekte olduğu şeklinde yorumlanabilmektedir. Farklı bir eleştiri ise, aslında bu uygulamanın kadınların ikincil niteliğini pekiştireceğinin tartışılmasıdır. Mağdurların/kadınların lehine olduğu düşünülen birçok öneri ve uygulama, aslında mevcut sistemi beslemektedir ve fakat mağdurların gönüllülükleri/rızası bulunmaktadır (Yaraman, 2015: 45-47; Sitembölükbaşı, 2007: 27).

Kota sisteminin başarısı, o ülkedeki kadınlık durumu ve mücadelesi ile yakından ilişkilidir. Kadın hareketinin ciddi bir çıkar grubu olarak gündemi lehine çevirebilecek güçte olduğuna ikna edecek düzeyde bir kadın muhalifinin aktifliği gereklidir. Herhangi bir kota değil, ideolojik ve toplumsal kaynağı ile gündemini kadınların oluşturduğu bir kotanın gerçek siyasal eşitlik için hızlandırılmış bir adım oluşturacağı düşünülebilmektedir (Yaraman, 2015: 46).

2.9.4. Kadınların Siyasal Katılım Önündeki Engelleri

Geleneksel normlar, kamusal ve özel alanda kadına biçilen farklı roller gibi toplumsal cinsiyet eşitsizliğini oluşturan durumlar, kadının diğer kamusal faaliyetlere katılımını nasıl engelliyorsa, siyasal alana katılımını da o derece engellemektedir (Aydın Yılmaz, 2015: 25).

Kadının siyasal alandaki niceliksel ve niteliksel sınırlılığının en önemli nedenlerinden biri geleneksel aile kurumunun yapısıyla derinden ilişkili olarak kadının çalışmaması durumudur. Nitekim çeşitli araştırmalarda özellikle küçük çocuk sahibi olma, ev içi rollerle sınırlanma ve kamusal ilişkilerdeki kısıtlılığın kadınların siyasal katılımına ket vurduğu ortaya konmuştur (Yaraman, 2015: 23).

Kadınların siyasal katılımını engelleyen faktörlerin başında “cinsiyete dayalı işbölümü” gelmekte diğer faktörleri ise “kadınların sosyo-ekonomik durumu”, “siyasal kültür, siyasal bilinç ve siyasal ilgi” ve “siyasal sistemin yapısı ve işleyişi” oluşturmaktadır. Talaslı (1996)’nın yaptığı çalışmada da “kadınların çalışma yaşamına katılımlarının düşük olması nedeniyle ekonomik olanaklarının yeterli olmaması, kadınların eğitim düzeyinin yetersizliği” gibi faktörler tespit edilmiştir (Aktaran: Çadır, 2011: 47-49)

Ülkeden ülkeye farklı sebepler olmasına karşın ortak sorunları kültürel çevre, aile sorumlulukları, kadınların siyaseti erkeklere ait bir dünya olarak görmeleri ya da siyasete ilgi duymamaları, kadın katılımcının destekleyici olup olmaması, siyasetin ekonomik güç odağı oluşturması gibi nedenler oluşturduğu için kadınlar siyasette daha az yer alabilmektedirler (Aydın, 2015).

2004 tarihli bir araştırmada kadınların siyasete toplumsal katılımında en bariz engelin, kadınların ev içi rolleri olduğu ortaya konmuştur (Yaraman, 2015: 24). 2011 yılındaki bir başka araştırma da kadınların siyasete katılımlarındaki engelin %20 oranında aile içi sorumluluklardan kaynaklandığını göstermektedir (KONDA, 2011). Ankara’da kadınlar arasında yapılan bir araştırma sonucunda ekonomik faktörlerin kadınların siyasal katılımında en önemli engel (%66,4) olduğu belirtilmektedir. Yeni araştırmalardan biri de kadınların siyasete katılamamasında en bariz etkenin siyasal partilerin kadına kapalılığı olduğunu ortaya koymuştur (%39,2) (Yaraman, 2015: 27-28).

Engellerin ortadan kaldırılmasında sadece kota uygulaması ya da pozitif ayrımcılık gibi önlemlerin yeterli olacağı düşünülmemeli, cinsiyetçi ayrımın yeniden üretilmesine katkıda bulunan kurum ve kuruluşların gözden geçirilmesi ve değişim gösteremeyen bu yapılar için çözüm yollarının aranması gerekmektedir. Asıl üzerinde durulması gereken ise toplumdaki kadın algısının değişimidir. Toplumsal değişimin yaşanması kadınların özgürlüklerini elde etmelerine, onlardaki özgüven eksikliğinin giderilmesine, eğitim ve kültür seviyelerinin yükselmesine, kadınların kadınlara desteğinin artmasına neden olacaktır. Ekonomik bağımsızlığını kazanan kadınlar bireysel eğitimleri için daha çok vakit harcayacak, eğitim ve donanımına sahip olacaktır. Kazanılan bu nitelikler de siyasal katılımı arttırmak için tetikleyici unsurlardır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK KAMU YÖNETİMİNDE KADIN HAKLARI

Kadın-erkek eşitliğini tehdit eden unsurların başında ayrımcılık gelmektedir. Kamu hizmetlerinin sunumunda yurttaşın eşit haklardan yararlanması için de eşitlikçi politikalara gereksinim duyulmaktadır. Bu bölümde de Türkiye’de kamu yönetiminde ve iç hukukta ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve eşitlikçi bir kamu yönetimi oluşturmak için yapılan değişimler üzerinde durulmuştur.

3.1. Yerel Yönetimlerde Kadın Temsili

Bütün ülkelerde kamu yönetiminin önemli ve vazgeçilmez birimleri olan yerel yönetimler, Kamu Yönetimi Sözlüğü’nde, “merkezi yönetimin dışında, yerel bir topluluğun ortak gereksinimi karşılamak amacı ile oluşturulan, karar organlarını doğrudan halkın seçtiği, demokratik ve özerk bir yönetim kademesi, bir kamusal örgütlenme modeli” olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2008b: 31). 1982 Anayasası 127. maddesinde, yerel yönetimleri; “belediye ve köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan, karar organları seçimle iş başına gelen kamu tüzel kişileri” olarak tanımlamaktadır (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982).

Merkezi yönetimin yerel yönetimlerin ihtiyaçlarını karşılamasının dışında, yerel toplulukların bireylerinin ortak gereksinimleri çoğunlukla yerel yönetimler tarafından karşılanmaktadır. Yerel yönetimler bu amaca hizmet etmek için oluşturulmuştur. Katılımcı ve çoğulcu demokrasi anlayışının sağlanması için bireylerin yerel topluluğun yönetime katılmaları önemli bir unsurdur (Berk, 2003: 47). Hizmetlerin sunumunda hızlılık, etkililik ve verimlilik yerel düzeyde etkin gerçekleştiği için yerel yönetimler gittikçe daha çok önem kazanmaktadır.

Yerel yönetimlerde kadınların siyasete katılım ve temsilleri, kadınların sorunlarının çözümünde önemli hizmet birimleridir. Gerek ulusal gerek yerel siyasette demokrasinin etki alanının genişlemesi ve bu alanın kalıcı bir nitelik taşıması için yerel yönetimlerin tüm kuruluşlarında eşit temsil, yerel yönetimlerin

daha iyi hizmet sunumu gerçekleştirmesi ve yerel hizmetlerin kalitesi açısından önemlidir.

Kadınların yerel siyasete katılımları iki şekilde gerçekleşmektedir. İlki, “kadınların siyasal aktörler olarak yerel yönetimlerde söz sahibi olması, ikincisi ise kentsel hizmet ihtiyaçları ve kent kullanımları çerçevesinde yerel yönetimlerin kararlarından etkilenen” olarak kadınların katılımıdır. Türkiye, kadınların temsilinde her iki alanda da istenilen düzeye ulaşamamıştır (Şahin, 2011: 24). “1930’lardan 2014’e kadar kadınların yerel temsil oranlarında, geçen 84 yılda büyük bir farklılık olmaması Türkiye’nin kadın hakları, eşit yurttaşlık ilkesi ve demokrasisi açısından oldukça olumsuz bir tablo sergilemesine sebep olmaktadır. 1930-2009 yılları arasında toplam 17 yerel seçim yapılmıştır, ancak bu seçimlerde toplam 1159 erkek il belediye başkanı seçilirken sadece 6 kadın il belediye başkanının seçilmesi bu olumsuz tablonun en önemli göstergelerindendir” (Derdiyok, 2014).

2009 yılı Türkiye çapında yapılan yerel seçimlerinde 16 büyükşehir belediye başkanlığının % 100’ü erkeklerden oluşurken; kadın aday oranı %0 olmuştur. Ancak 2014 yılında yapılan yerel seçimlere gelindiğinde, toplam 30 olan büyükşehir belediye başkanlıklarından 27 tanesi erkek, 3 tanesi de kadın olarak sonuçlanmıştır. 2009 ve 2014 yılları mahalli idareler tüm seçim sonuçlarına göre Türkiye ölçeğinde 2009 yılında toplam kazanan 38.669 kişi iken, kadın kazanan sayısı 1.609’dur (Başçı, 2015: 281). 30 Mart 2014 yerel seçim sonuçlarına göre, 1.381 belediye başkanının 40’i kadındır. 20.498 belediye meclis üyesinin ise 2.198’i (%10,7) kadındır. İl genel meclisi üye sayısına bakıldığında da durum çok farklı görünmemektedir. Toplam 1.251 il genel meclis üyesinin 60 tanesi (%4,8) kadındır (KSGM, 2016). Bu sonuçlara göre kadın seçilme oranı 2009 yılında % 4 iken; 2014 yılında % 10’a yükselmiştir (Başçı 2015: 281). Siyasal aktörler olarak belediye başkanlıklarına, il genel meclisine ve belediye meclisine kadın katılımlarına bakıldığında, düşük olan parlamentodaki kadın oranının, yerelde de çok düşük seviyede olduğu görülmektedir (Şahin, 2011: 24).

Kadın nüfusunun temsil edilmesi için yerel politikaya kadın katılımının, siyasetteki erkek katılımına ulaşması somut ve gündelik yaşama dair kadın

sorunlarının çözümünde büyük etken olacaktır (Çakır, 2008: 40). Çünkü yerel siyaset çoğunlukla kadınların toplumsal sorumluluklarıyla ilişkili olan ev, aile ve mahallenin sorunlarına yönelik hizmet üretmekte ve bu durum kadınların katılımına uygun ortamlar yaratmaktadır. Türkiye’de ise dünyadaki eğilime ters olarak kadınların yerel yönetimlerde temsili ulusal düzeydeki siyasete katılımından daha düşüktür (Sancar, 2008: 146).

Yerel meclislerdeki kadın oranı ortalaması “Avrupa’da % 24, Orta Amerika’da % 24, Latin Amerika’da % 26, Afrika’da %30 olup, Türkiye’de bu oran %2,5’tir.” Türkiye’de oranın mecliste bu denli düşük olması, merkezîyetçi yapının halen güçlü bir biçimde varlığını koruması ve yerel siyasetin hala ulusal siyasetin bir uzantısı olarak görülmesiyle ilgilidir (Şahin, 2011: 25). Bir başka nedende ise Türkiye’de yerel yönetimlerin, büyük ölçüde arsa, imar, küçük ticaret ve kentsel alt-yapı işleriyle ilgilenmeleri ve bu nedenle de ilgili ticari kesimlerin etkisinde şekillenmekte olması ön plana çıkmıştır. Bu durum da çoğu zaman kadınların yerel siyasete katılımında, uygun olmayan koşulların egemen olmasını sağlamaktadır (Sancar, 2008: 146-147).

Cerit-Mazlum’un Kadınlarla Kadınlar İçin Yerel Yönetimler kitabında, yerel mekanizmalara kadınların katılımı: “Yerel yönetimlere halk katılımını sağlamak için yasalarda düzenlenen mekanizmalar kadınlar açısından işlevsel değildir. Örneğin, sonuçları etkileyici olmayan bir katılım kanalı olan belediye meclisi toplantılarına katılmak ve dinlemek kadınlar açısından çoğunlukla olanaklı değildir. Bunun yanında, yerel halkın belediye meclisi kararları hakkında bilgilendirilmesi için öngörülen kararların basılı yollarla duyurulması mekanizması da kadınların büyük bir bölümünün yararlanabileceği bir yöntem değildir. Toplumsal cinsiyetin bilgiye erişimi asimetrikleştiren doğası kadınların bu basılı materyale ulaşmasını ve materyali değerlendirebilmesini güçleştirmektedir” şeklinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme doğrudur ki, kadınların yerel siyasete katılımını artırmak için “Yarın İçin Bugünden Kampanyası”, “Kadın Dostu Kentler Programı” ve “Yerel Gündem 21 çerçevesinde oluşturulan ve bu çalışmanın inceleme konusu olan kadın meclisi” gibi yapılanmalara gidilmiştir (2008: 83-84).

3.2. Yerel Düzeyde Kadının Desteklenmesine Yönelik Hizmetler

3.2.1. Kadın Sığınma Evleri (Konukevleri)

Kadın sığınma evleri, erkekler tarafından şiddet gören veya şiddet tehdidi altında olan kadınlara, geçici bir süreliğine de olsa güvenli bir ortam sağlamayı amaçlayan mekanlardır. Birçok kadının kendisine yeni bir yaşam kurmak için ekonomik güce sahip olmadığı ve buna sahip olmasının da çok güç olduğu göz önünde bulundurulursa, sığınma evlerinin kadına yönelik şiddet gibi yaygın ve ciddi bir toplumsal problemle mücadelede tek ve mükemmel bir araç olamayacağı net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Yine de sığınma evleri, 1971’de İngiltere’de kurulan ilk sığınma evinden bugüne kadar, bu mücadelede önemli araçlar olmuşlardır. Fakat Türkiye’de, sığınma evleri ne kapasite olarak ne de kadınlara sağladıkları hizmetler açısından yeterli değildirler (Çelebi ve diğerleri, 2014: 111-112).

Sığınma evleri ve danışma merkezleri gibi kamusal mekanizmaların az sayıda olması önemli bir sorun teşkil ederken, ev içinde her türlü şiddete maruz kalan kadınlar, hem özel alan olarak evde hem de yurttaş olarak toplumda zarar görmektedirler (Alkan, 2006: 27).

Türkiye’de sığınma evi açan ve işleten dört kurum vardır: Belediyeler, sivil toplum örgütleri, valilikler (ve/veya kaymakamlıklar) ve Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü’dür (KSGM). “Konukevi” adıyla işletilen sığınma evleri oluşturulmuştur. KSGM’ye bağlı konukevleri daha önce Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’na bağlı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) tarafından işletilmiştir. 2011 yılında Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanlığı’nın Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’na dönüştürülmesiyle SHÇEK ilga edilmiştir (Çelebi ve diğerleri, 2014: 114). 2011 yılında CHP Ankara milletvekili Aylin Nazlıaka’nın soru önermesine Aile ve Sosyal Politikalar Bakanı Fatma Şahin’in verdiği yanıtta göre, SHÇEK tarafından işletilen 51, belediyeler tarafından işletilen 24, sivil toplum kuruluşları tarafından işletilen 3 sığınma evi bulunmaktadır; toplam sığınma evi sayısı 78, toplam kapasite ise 1729’dur (Çelebi ve diğerleri, 2014: 117).

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'ndan Türkiye'deki kadın sığınma evlerine dair güncel sayısal bilgi talebinde bulunmuştur. Bakanlık da vakıfa verdiği yanıtta, Haziran 2013 itibariyle Türkiye'de 120 kadın sığınmaevi olduğunu belirtmiştir. Bakanlığın verilerine göre, 73 ildeki kadın sığınma evlerinin 87'si Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı, 32'si ise yerel yönetimlere ve 1 sığınma evi de sivil toplum kuruluşuna aittir. Ülkemizin de taraf olduğu, Birleşmiş Milletler Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Mevzuatı ve Ocak 2013'te yürürlüğü giren "Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik" uyarınca, Türkiye nüfusunun yüzde 49,8'lik dilimini kapsayan kadınlar için bu sığınma evi sayısı yetersiz görülmektedir. Sözleşmeler gereğince; "10 bini aşkın nüfuslu yerleşim yerlerine en az bir kadın sığınağı, 50 bini aşkın nüfuslu yerleşim yerlerinde en az bir kadın danışma merkezi ve her 20 bin kadın için bir tecavüz kriz merkezi bulunmalıdır" (Yur, 2013).

3.2.2.Kadın Danışma Merkezleri

Şiddete maruz kalan ve risk altındaki kadın, "kadın kuruluşlarının ya da belediyelerin kurduğu kadın danışma merkezlerine başvurabilir ve danışma merkezlerinde kadına, sorunun çözümü ile ilgili olarak var olan kurumlar hakkında bilgi verilir, hukuki ve psikolojik danışmanlık sağlanır." Danışma merkezleri, sığınma evi hizmetinin ilk basamağı hizmetini yerine getirmektedir. Danışma merkezine başvuran kadına hizmet verilirken, kadının psikolojik yardım almak, saygı görmek, yargılanmamak, çözüm yollarını öğrenmek ve değerlendirebilmek için destek almak, gizlilik ilkesine uyulacağı ve kararı ne olursa olsun destek alacağı güvencesi almak gibi hakları da göz önünde tutulmalıdır (KSGM, 2008: 44).

1990'lı yıllardan itibaren birçok ilde yer alan sivil toplum kuruluşu tarafından şiddet mağduru kadınlara yönelik hizmet verilmektedir. Bu kuruluşlarda, sığınma evlerinde barınma ve okuma-yazma imkanı sağlanmakta; aile içi şiddet konusunda toplumu bilinçlendirilmesi için etkinlik düzenlenmekte, girişimciliğe yönelik eğitimler verilmektedir (KSGM, 2007-2010).

Belediyeler de, koruma evleri ve kadın danışma merkezleri ile ilgili olarak verdikleri hizmetler çerçevesinde, illerde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, devlet hastaneleri, sağlık ocakları, emniyet müdürlüğü ve adli makamlarla işbirliği yapmaktadırlar (Özberk, 2008: 63). Acil durumlarda yürütülen işlemler ise şu şekilde belirlenmiştir: Şiddete maruz kalan kadın ya da bunu gören/bilen üçüncü şahıslar 2003 yılında kurulan ve tüm illerden gelen başvuruları cevaplayan “ALO 183 Aile, Kadın, Çocuk ve Özürlü Sosyal Hizmet Danışma Hattı” nı 24 saat arayabilmektedir. Acil müdahale edilmesi gerekli durumlarda, Alo 183 hattında görevli meslek uzmanı il sosyal hizmetler müdürüne telefon ile ulaşarak durum hakkında bilgi verilmektedir. Bazı durumlarda kadının bulunduğu yerdeki karakol da aranarak bilgi verilmekte ve karakolun müdahale etmesi istenebilmektedir. Şiddet mağduru kadınla ALO 183 hattındaki görevliler tekrar iletişime geçebilmektedirler. Kadının bulunduğu ildeki İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü ve ilgili kolluk birimleri irtibata geçmektedirler. İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü gerekli durumlarda kolluk kuvvetleri ile birlikte kadını bulunduğu yerden almakta ve uygun kuruma yerleştirmektedir. İl Sosyal Hizmetler Müdürlüğü tarafından kadının akıbeti hakkında ALO 183 hattının bağlı olduğu müşavirliğe bilgi gönderilmektedir (Özberk, 2008: 55).

3.2.3. “Yarın için Bugünden” Kampanyası

1997 yılında kadın ve erkeklerin her alanda eşit temsil edilmelerini savunmak amacıyla kurulan, bir kadın örgütü olan KA-DER, yerel yönetimlerde kadın katılımını ve temsilini artırmayı, kadına duyarlı bir belediyeçilik anlayışı geliştirmeyi hedefleyen bir kampanya başlatmıştır. 2003 yılının Mart ayında Yerel Siyaset Çalışma Grubu'nu kuran bir grup kadının girişimiyle başlayan "Yarın İçin Bugünden Kampanyası" nın yakın tarihli hedefleri şöyle belirtilmiştir: "Kadın dostu yerel politikalar"ın geliştirilebilmesi için yerel kadın örgütleri ile belediyeler arasında işbirliği zeminleri oluşturmak, seçilmiş bir avuç kadın belediye başkanını desteklemek, pilot projeler uygulayıp bunların sonuçlarını yaygınlaştırmak ve kadınların ve kadın sorunlarının yerel siyasette temsilini artırmak üzere model oluşturmak (Karakartal, 2005).

2004 Yerel seçimler sonrasında ise yapılan çalışmalar sonucunda üç noktada odaklanılmıştır: “Yerel yönetimlerle yerel kadın örgütleri arasında işbirliğini geliştirmek, bu yolla yerel düzeyde örgütlü kadınların yerel siyasete katılımını artırmak; kadın belediye başkanlarına ve etkinliklerinin görünürlüğüne destek vermek, onları güçlendirmek, kendi aralarındaki bilgi ve deneyim alışverişini artırmak; yerel kamu politikalarının cinsiyet eşitsizliklerine duyarlı hale getirilmek, karar alma ve uygulama mekanizmalarında bulunanların duyarlılığını artırmak.” (Alkan, 2009: 31).

Bir kentin “kadın dostu kent” olarak nitelendirilmesi, kadınların sosyal hizmetlere, yerel yönetimin karar alma süreçlerine ve eşit şekilde kent yaşamının tüm alanlarında yer almasına bağlıdır (Sabancı Vakfı, 2008: 74). Bu hedefler ile hayata geçirilen “Birleşmiş Milletler Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı” kapsamında, İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van illerinde yürütülen “Kadın Dostu Kentler” projesi, “Yarın İçin Bugünden” kampanyasının devamı niteliğini taşımaktadır (Alkan 2009: 32).

3.2.4. Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı (BMOP) (2006-2010)

Sabancı Vakfı 2006 yılından beri çok ortaklı çalışmalar ile Türkiye’de toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik uzun soluklu programların destekçisi olmuştur. Birleşmiş Milletler Ortak Programları (BMOP) bakanlıklar, yerel yönetimler, vakıflar, sivil toplum kuruluşları, öğretmenler ve okullar gibi farklı paydaşları bir araya getirerek daha geniş bir kitleye ulaşmakta ve bu sayede toplumsal kalkınmaya ve kadın haklarına destek olma fırsatı yakalamaktadır. Sabancı Vakfı ile aralarında Türkiye’deki tüm Birleşmiş Milletler Kuruluşları, İçişleri Bakanlığı ve Sabancı Üniversitesi’nin de bulunduğu Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı kapsamında 2006-2010 yılları arasında 6 ilde (İzmir, Kars, Nevşehir, Şanlıurfa, Trabzon ve Van) 1,6 milyon dolarlık destek sağlamıştır (“Birleşmiş Milletler Ortak Programı”, <http://www.sabancivakfi.org/>).

Ortak programın temel gerekçesi, kadın-erkek eşitliğine yönelik yasal altyapının oluşturulması sonucunda hala uygulamada sorunların yaşanması ve engellerle karşılaşılmasıdır. Cinsiyet eşitsizliğinin toplumda varlığını sürdürmesi, sadece yasal düzenlemelerin bu sorunla başa çıkmak için yeterli olmadığını ve yeni politikaların üretilmesinin zorunlu olduğunu göstermektedir (Alkan, 2009: 33).

2006-2010 yılları arasında uygulanan ortak program kapsamında kazanımlar şu şekildedir:

- Sabancı Vakfı, BMOP'un yürütülmesine destek vermenin yanı sıra, ortak programın uygulandığı altı ilde (İzmir, Kars, Nevşehir, Trabzon, Şanlıurfa ve Van) 34 yerel projeye hibe vermiştir.

Programın uygulandığı altı ilde, kadın ve kız çocuklarının hayat kalitesinin yükseltilmesine yönelik taahhüt belgesi olan "Yerel Eşitlik Eylem Planları", İl Genel ve Belediye Meclisleri tarafından onaylanmış ve uygulamaya konmuştur. İllerde kurulan Eşitlik Birimleri ve Toplumsal Cinsiyet Eşitlik Komisyonları, toplumsal cinsiyet eşitliğini hedefleyen kararların alınması ve uygulanmasına öncülük etmiştir.

Ayrıca, Sabancı Üniversitesi Mor Sertifika Programı ile 2144 öğretmen, öğrenci ve kadına toplumsal cinsiyet hakkında seminerler ve eğitimler verilmiştir.

BMOP kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar Türkiye için bir model teşkil etmiştir. İçişleri Bakanlığı 19 Şubat 2010 tarihinde yayınladığı ve 81 ildeki Valiliklere gönderdiği genelgede, Türkiye'nin taraf olduğu "BM Bin Yıl Kalkınma Hedefleri" kapsamında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasına yönelik yapılan çalışmalar için BMOP çalışmalarından yararlanılmasını bildirmiştir.

BMOP, Türkiye'deki tüm Birleşmiş Milletler kuruluşlarının aynı anda desteklediği ilk proje olma özelliğini taşımasının yanı sıra 2009 yılında Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) tarafından dünyada "En İyi Hak Eksenli Program"lardan biri olarak seçilmiştir (<http://www.dha.com.tr/>).

- Programın yürütüldüğü iller bazında 2004 yerel seçimleri ile 2009 yerel seçimleri kıyaslandığında kadınların seçilme oranında yüzde 57 artış görülmüştür (<http://bianet.org>).

- Kazanımların süreci ele alındığında kadınlara hizmet sunumlarının iyileştirilmeye çalışıldığına tanık olunmaktadır. “Örneğin, Mardin’de oluşturulan Krize Acil Müdahale Ekibi sayesinde Türkiye’de ilk kez, şiddetle ilgili çalışan kurumlar ve sivil toplum bu denli kapsamlı bir işbirliği modeli kurmuştur. Ekipte, Valilik, İl Emniyet Müdürlüğü, Jandarma Komutanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü, Baro, Sağlık Müdürlüğü, Halk Sağlığı Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, Müftülük ve KAMER Vakfı bulunmaktadır. 7/24 telefon hattı bulunan ve telefon zinciri yöntemi ile kurumlar arası koordinasyonu sağlayan Kurul, kurulduğu günden bu yana 200’ün üzerinde kadına hizmet vermiştir. Kadın Dostu Kentler Birleşmiş Milletler Hibe Programı’nın finansman desteği ile Kurul’un kapsamı Mardin’in tüm ilçelerini kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bir diğer örnek ise, Antalya’da, Aile Danışmanları Derneği Kadın Dostu Kentler Hibe Programı kapsamında aldığı hibe desteği ile Antalya’daki Aile Mahkemeleri bünyesinde 18 yaş altı evlilikler konusunda bir çalışma yürüterek hem mahkemelerin bireysel vaka yönetimini güçlendirmiş hem de bu alanda örnek bir vaka çalışması literatürü oluşturmuştur. Projeyle sağlanan danışmanlık desteği sonrasında Antalya’da erken yaşta evlenmek isteyen 3 çift kararlarından vazgeçmiş; bir çiftin talebi mahkemece reddedilmiştir” (“Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı 2015”, <http://www.katilimhakki.org/?p=93>).

3.2.5. Kadın Kooperatifleri

Kadın kooperatifleri, Türkiye’de özellikle 2000 yılından itibaren, yerel düzeyde kadınların, eğitim, istihdam ve gelir sağlama amaçlı iş konularında desteklenmelerini, üretmelerini ve ürettiklerini satmalarını teşvik eden ve toplumsal cinsiyet konusunda bilinç ve farkındalık kazanmalarını amaç edinen önemli yapılar olarak gelişmiştir (Lorosdağı ve Sumbas, 2015: 17). Kadın emeğinin örgütlenmesinde önemli bir yere sahip olan kooperatifler; “küçük üreticilerin girdi ve kredi gereksinimlerinin karşılanmasını, üretilen ürünlerin değerlendirilerek en uygun fiyattan satışının sağlanmasını, üretici-tüketici arasında pazarlama zincirini kurarak, aracı karların ortaklara geçmesini ve ortakların her türlü tüketim maddelerinin ucuza ve kaliteli olarak karşılanmasını amaçlamaktadır” (Gümüšoğlu, 2012: 44).

Bölgesel kalkınmaya katkıda bulunan, işbirliğini arttıran kooperatifler kadınlara üretme ve para kazanma imkanı sağlamaktadır. Bu aşamada özellikle kadın girişimciliğini arttırmaktadır. Kooperatifler, kadınların hem çalışıp hem de sosyal faaliyetlerde bulunması açısından önem taşımaktadır (Özdemir ve Yılmaz, 2011: 74-75).

5. si düzenlenen Kadın Kooperatifleri Buluşma Raporu’nda, “Gümrük ve Ticaret Bakanlığına bağlı, ünvanında Kadın ibaresi bulunan 152 kadın kooperatifi kurulmuştur, şu anda bunların sadece 80’i aktiftir. Tarım Bakanlığına bağlı, ortakları çoğunlukla kadınlardan oluşan 34 Tarımsal Kalkınma Kooperatifi kurulmuştur, ancak 20’si aktiftir. Bir de ortakları sadece kadınlardan oluşan Konut kooperatifi mevcuttur.” (<http://www.kedv.org.tr/>).

Kadınların aktif katılımının düşük bir seviyede olduğu kooperatif yapılanmalarında, kadınların teşvikine ilişkin Gümrük ve Ticaret Bakanlığı öncülüğünde, 17 Ekim 2012 tarihinde “Kadın Kooperatifleri Tanıtım ve Kapasite Geliştirme Projesi (KADIN-KOOP)” başlatılmıştır. Proje, kadın emeğinin ekonomiye kazandırılması açısından önemli farkındalık çalışmalarından birisidir (<http://koop.gtb.gov.tr/>).

Genel olarak bakıldığında kooperatifleşme tarım kesiminde ekonomik olduğu kadar, sosyal ve kültürel yönden de bir takım kazanımlar sağlamaktadır. Kızıldağ Nergis'e göre bu kazanımların en önemlileri şöyle sıralanabilir: Bireyler arası güven, dayanışma, iletişim, adalet, hoşgörü, saygı, sorumluluk bilinci, açıklık, özgürlük, katılımcılık, eleştirebilme yeteneği, dürüstlük gibi değerlerdir. Bu değerler nedeniyle de birçok ülkede kooperatiflerin demokrasi okulu niteliğini hak ettiği görülmektedir (Aktaran: Gümüşoğlu, 2012: 44). Diğer yandan ise kadınların çoğunluğunun örgütlenme kültürünün zayıf olması, ekonomik güçsüzlük, öz kaynakların ve finansman olanaklarının ve kadınların kooperatif bilincinin yetersizliği, ürünlerini pazarlama konusunda deneyimsiz ve piyasa koşullarını bilmemekten kaynaklanan çeşitli olumsuzluklar da oluşmaktadır (Özdemir ve Yılmaz, 2011: 76).

3.2.6. Belediyelerde Kent Konseyi Kadın Meclisi

Gündem 21, "Rio Çevre ve Kalkınma Konferansı (1992)'nda kabul edilen, 21. yüzyılın gündemini oluşturmaya yönelik içerdiği 40 bölüm ile çevre ve kalkınma sorunlarıyla başa çıkılmasını ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesini amaçlayan bir küresel eylem planıdır" (Deniz, 2013: 394). Gündem 21'in en önemli önerisi, ulusal eylem planlarının oluşturulmasında temel teşkil edecek olan yerel eylem planlarının hazırlanmasıdır (Adıgüzel, 2003: 49-50).

Eylem planında, yaşam standartlarının iyileştirilmesi, işbirliği, yoksullukla mücadele, toplumsal kalkınma için kaynakların korunması ve yeni kaynakların oluşturulması konularına ilişkin başlıkların yer aldığı yerel yönetimlere yönelik hedefler bulunmaktadır.

"Sürdürülebilir kalkınma için küresel ortaklıklar oluşturulması" konusuna verilen önem ve öncelik doğrultusunda, Gündem 21'in 28. Bölümü, "Gündem 21'in desteklenmesinde yerel yönetimlerin girişimleri" başlığını taşımaktadır. Bu bölüme "Yerel Gündem 21 (YG-21)" kavramı getirilmiş ve süreç "öncelikli yerel sürdürülebilir kalkınma sorunlarının çözümüne yönelik uzun dönemli, stratejik bir planın hazırlanması ve uygulanması yoluyla yerel düzeyde Gündem 21'in

hedeflerine ulaşılmasını amaçlayan katılımcı, çok-sektörlü” olarak ifade edilmiştir (Emrealp, 2005: 19).

Yerel Gündem 21’in özü; “kentlerde yerleşik yerel yönetimlerle, sivil toplumu, kent gündemini belirlemek amacı etrafında birleştirerek, hem katılımcı demokrasiyi hem de, çevre ve yaşam kalitesini geliştirmektir.” Ayrıca "iyi yönetim" olmak üzere, "bugünün gereksinimlerini, gelecek nesillerin gereksinimlerini karşılama yeteneğinden ödün vermeden karşılayan kalkınma" şeklinde yorumlanan "sürdürülebilir kalkınma" ile de yakından ilintili bir programdır (Arar, 2002).

YG-21 süreci, “gönüllülük” ilkesi doğrultusunda gevşek bir yapılanma içerisinde örgütlenmiş, bir sivil inisiyatif hareketidir ve hiçbir kuruma bağlı değildir (Adıgüzel, 2003: 51). Bu bağlamda, “kentine sahip çıkma, aktif katılım ve çözümden ortaklık ilkelerinin bütünlüğünde, kentleri sürdürülebilir geleceğe taşıyan bir ortaklık modeli olarak tanımlanan Kent Konseyleri, yerel düzeyde demokratik katılımın yaygınlaştırılmasını, hemşehrilik bilincinin geliştirilmesini, çok-aktörlü ve çok-ortaklı yönetim tarzının benimsenmesini sağlamaktadır” (Emrealp, 2005: 65).

Türkiye’de 67 yerel yönetim biriminde YG-21 Programı uygulanmış olup 40 ilde kadın meclisi, kadın çalışma grubu veya kadın komisyonu tarzında oluşumlar yer almaktadır. Meclisler ve çalışma grupları, kent konseyinin katılımcılara katkı sunma imkanı tanıyan organıdır. YG-21 Programı kapsamında, kent konseyleri çatısı altında yürütülen çalışmalar, 2005 yılında 5393 sayılı Belediye Kanunu’nun ve 2006 yılında Kent Konseyleri Yönetmeliği’nin çıkarılmasıyla, kurumsallaşmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır. YG-21 Programı kapsamında deneyime sahip kadın meclisleri (Şahin, 2011: 39-40), kadınların Kent Konseyleri’nde temsil sayısının çok az olmasındaki boşluğun doldurulmasında önemli bir işlevinin olmasının yanı sıra, kadınların öncelikli konularının kent gündemine taşınmasına da yol açmışlardır (Emrealp, 2005: 83).

Belediyelerde kadın meclisleri, kadınların toplumsal yaşamın iş, üretim, siyaset, kültür, sanat gibi alanlarında söz sahibi olmalarını sağlamak için gönüllülük esasına göre kurulmuştur. Kadın meclisi, sivil toplum kuruluşları ve

işbirliği ile dil, din, ırk, sınıf, kültür farkı gözetmeksizin kent ve kadın sorunları konusunda kadınların bilinçlenmelerini, çoğunluk olarak temsil edilmelerini, kentsel yaşama katılmalarını ve kentli haklarını elde etmelerini, kadınların duyarlılığının geliştirilmesini sağlamak için oluşturulmuştur. Oluşan ya da oluşabilecek sorunları tespit edip çözüm önerileri getirmek için birleşen bu gruplar, kent yaşamını kolaylaştırmak ve kente katkı sağlamak için projeler oluşturmaktadırlar.

Eyleme geçen birkaç proje ile kadın meclisinin faaliyetlerini önemli projeler ile örneklendirebiliriz. Adana Kent Konseyi Kadın Meclisi ‘nin başlattığı ‘Yeniden Başlasın’ projesi kapsamında; Yumurtalık Kadın Açık Ceza İnfaz Kurumu’nda 100’ü aşkın kadın mahkuma 2016 yılı Ocak ayında “Umut Etme Sanatı” konulu kişisel gelişim eğitimi verilmiştir. Proje kapsamında kadın hükümlülerin tahliye olduktan sonra iş bulma ve kurma anlamında işlerini kolaylaştırmak adına modern dünya gereçlerinin tanıtımının yapılması, el sanatları eğitimlerinin verilmesi, iletişim sanatı ve kişisel gelişime yönelik seminerlerinin aktarılması, sosyal ve ekonomik anlamda mahkumların tahliye sürecine umutla bakmaları sağlanacaktır (“Yeniden Başlasın”, <http://www.adana.bel.tr/>).

İzmir Kent Konseyi Kadın Meclisi Kadın ve Siyaset Çalışma Grubu, “seçimlerde aday olmalarını teşvik etmek ve yerel yönetimlerde seçilmiş kadın sayısını arttırmak amacıyla ‘Yerel Siyaset Akademisi’ başlıklı eğitim projesini 2012 yılında hayata geçirmiştir.” Eğitim çalışmaları, “Kadın ve Siyaset”, “Yerel Siyaset ve Yerel Siyasette Kadın”, “Yerel Yönetimlerde Kadın”, “Teoriden Pratiğe Kadının Siyasete Katılımı” ana başlıkları çerçevesinde ele alınmıştır (“İzmir Kadın Meclisinden Dev Proje”, <http://www.izmirkentkonseyi.org.tr/>). Bağcılar Belediyesi Kadın Meclisi, farklı sosyo-kültürel alanlarda, akademik bir disiplin altında kendisini geliştirmek ve kendisine yeni ufuklar açmak isteyen, ilçede yaşayan ya da çalışan tüm Bağcılar kadınları için “Kadınlar Akademisi”ni hizmete sunmuştur. “Bilgi Güçtür Bilgili Kadın Güçlüdür” felsefesi üzerine kurulan ve Bağcılar Belediyesi Kadın Meclisi’nin hizmete sunduğu Kadınlar Akademisi’nde, her ay farklı bir konuda eğitim verilmektedir. Devam mecburiyetinin olduğu akademi, eğitim programının bitiminde; hak kazanan katılımcılara sertifika verilmektedir. Sertifika almaya hak kazananlara ödül olarak

KOSGEB ortaklığında ücretsiz bir “Kariyer Girişimcilik Kursu” düzenlenerek kadınlara parlak bir kariyerin kapılarını aralamak için fırsat vermektedir (“Kadınlar Akademisi 2013”, <http://www.bagcilar.bel.tr/>).

3.3. İdarenin İşleyişine Yön Veren Kadın Haklarına Yönelik Hukuki Düzenlemeler

Ülkemizin kadın lehine imzaladığı uluslararası anlaşmaların yansımaları iç hukukta kararname, genelge ve kanunlarda görülmektedir. Ancak, cinsiyet ayrımcılığı konusundaki duyarlılığın artmış olması, her ne kadar kanunlara yansısı da, toplumun ataerkil yapısında fazla değişiklik olmadığını gösteren veriler de uluslararası sözlerin (uluslararası anlaşmalardaki maddelerin) tutulmadığını gözler önüne sermektedir.

3.3.1. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname

633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin 2. maddesinin (ç) bendinde Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın görevleri, “Kadınlara karşı ayrımcılığı önlemek, kadın haklarını korumak ve geliştirmek, kadınların toplumsal hayatın tüm alanlarında hak, fırsat ve imkânlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak üzere; ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesini koordine etmek, kadınlara yönelik sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerini yürütmek, bu alanda ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyonu sağlamak” olarak tanımlanmaktadır (08/06/2011 tarih ve 27958 sayılı Resmi Gazete.)

3.3.2. Ailenin Korunmasına Dair Kanun

1998 yılında ailenin güvenliliğinin korunması ve aile içi şiddeti önlemeye yönelik tedbirler alınması için oluşturulan ilk özel kanun olan 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun yürürlüğe girmiştir (Erdem, 2007: 50). Hukuksal bir metinde yer alması bakımından ‘ilk’ olan kanun, kadın hareketlerinin çabaları ile oluşturulmuştur. 4 kısa maddelik bir metin olan kanun, şekilsel bir çerçeve çizmiş, aile içi şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlerin neler olduğuna, kimleri kapsadığına, nasıl uygulanacağına ilk 2 maddede, hangi tarihte yürürlüğe

girdiği 3.maddede ve son olarak kanun hükümleri kimin yürüttüğü de 4. maddede belirtilmiştir (Bozkurt, 2011: 82).

Kanun, aile içi şiddetin önlenmesinde ne derece etkili olmuştur bilinmemektedir. Çünkü, aile içinde sır olarak görülen şiddet uygulaması ve kanun hakkında bireylerin yeterince bilgi sahibi olamaması araştırılma yapılmasını engelleyenler nedenler arasındadır. Kanunun zamanla ihtiyaçları karşılayamaması, uygulamada aksaklıklar yaşanması sonucu, 2007 yılında 5636 sayılı kanun ile değişiklik yaşanmıştır. Değişiklik ile kanun güçlendirilmiş, kadının, çocuğun ve aile bireylerinin korunması daha sağlam bir zeminde düzenlenmiştir. Kanun, ailenin önemini merkezine almıştır ve kadına yönelik şiddetle mücadelede devletin sorumluluğunu ne derece yerine getirdiğinin belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır (Bozkurt, 2011: 82).

3.3.3. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

1998 yılında çıkarılan ve koruma emri olarak da bilinen 4320 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun'un uygulanmasından elde edilen deneyimler ve kadına yönelik şiddetin daha fazla artması daha kapsamlı bir yasaya ihtiyaç duyulduğunu göstermiştir. Kadın platformlarının yanı sıra, 300'e yakın kadın örgütünün üye olduğu Şiddete Son Platformu'nun 2011 ve 2012 yıllarında ortaya koyduğu yoğun çabalar ve katkılar ile 8 Mart 2012 tarihinde, 4320 sayılı yasanın geliştirilmiş hali olan 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesine Dair Yasa kabul edilmiştir ("Yasalardaki Haklarımız", <http://www.kadinininsanhaklari.org/>).

İstanbul Sözleşmesi temel alınarak hazırlanan bu yasanın amacı, "şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemektir" (6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 2012).

Şiddet yasası, insan haklarını temel alan, kadın erkek eşitliğine duyarlı ve insan onuruna yaraşır bir yaşam sürdürülmesi için kadına yönelik şiddete son

verilmesi için düzenlenmiştir. Bu yasada, koruyucu ve önleyici tedbirlerin alınması ile ilgili hükümlerde önemli gelişmelere yer verilmiştir. Mülki Amirler, Aile Mahkemesi Hakimi ve Kolluk güçleri makamlarına yetkiler verilmiştir. Acil durumlarda (şiddetin tekrar gerçekleşmesi vb.) yani gecikmesinde sakınca bulunan hallerde ilgili kolluk amirlerince tedbir alınmaktadır. Kolluk amiri evrakı en geç kararın alındığı tarihi takip eden ilk işgünü içinde mülki amirin onayına sunmaktadır ve mülki amir tarafından kırk sekiz saat içinde onaylanmak zorundadır (6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 2012).

3.3.4. Kadın ve Kız Çocukların Haklarının Korunması 2006/67 Sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi

2006/67 sayılı Genelge ile; “mahalli idarelerden kadınlara yönelik olarak çeşitli seviyelerde eğitim imkanları sunulması; aile içi şiddet, ihmal ve istismara maruz bırakılan her yaşta çocuk, genç, yaşlı, engelli ve kadınlara yönelik sosyal hizmetlere öncelik verilmesi; kadınların yaşam kalitesini yükseltecek veya var olan sosyal destek mekanizmalarını güçlendirecek uygulamaların yapılmasına özen gösterilmesi; ve özellikle kent konseylerinin yapacağı çalışmalarda bu hususların göz önünde bulundurulması” istenilmiştir (Sabancı Vakfı, 2008: 21).

3.3.5. Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler Konulu 2006/17 Sayılı Başbakanlık Genelgesi

Genelge, kadına ve çocuğa yönelik şiddet konusunda çözüm önerilerinin yaşama geçirilmesinde etkili olacak sorumlu kurum ve işbirliği içinde bulunulacak kurumlara yer vermektedir. Kadın ve kız çocuklarına yönelik şiddetin önlenmesi ve şiddete uğrayanların korunması için kamu kurumları tarafından yapılacak çalışmalar arasında şunlar sayılmaktadır (Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler Konulu 2006/17 Başbakanlık Genelgesi, 2006):

- “Emniyet ve jandarma birimlerinde daha fazla kadın memurun görevlendirilmesi ve bu memurların kadına ve çocuğa yönelik şiddet konusunda özel eğitim almış olmasının sağlanması,

- Mülki idare amirlikleri ve yerel yönetimlerce, çocuğa yönelik şiddetle ilgili broşürler ve diğer tanıtıcı materyaller hazırlanarak, halka açık alanlarda ve kamu hizmet birimlerinde dağıtımının sağlanması,
- Özellikle kız çocuklarının okullaşma oranlarının artırılmasına yönelik olarak yapılan kampanyaların sürekliliği sağlanarak, sonuçlarının izlenmesine önem verilmeli ve kızların kesintisiz olarak öğrenimlerine devam etmelerini sağlayıcı önlemlerin alınması,
- Evlilik öncesi çiftlerin yardım almaları konusunda "Evlilik ve Evlilik Danışmanlığı" hizmetlerinin kurumsallaşmasının ve yaygınlaştırılmasının gerekli olması,
- Eğitimini yarıda bırakmış kadınların eğitimlerini tamamlayabilmeleri ve aktif olarak iş yaşamına katılmaları için ihtiyaç duydukları destek hizmetlerinin (yuva, kreş, gündüz bakımevi gibi) sağlanması,
- Belediyelerin ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın Halk Eğitim Merkezleri ile SHÇEK' in Toplum Merkezleri'nde kadın çalışmaları yapılmalıdır. Sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği sağlanarak söz konusu merkezlerde okur-yazarlık, kadının insan hakları, toplumsal cinsiyet rolleri, özgüven gibi kadına yönelik güçlendirici çalışmaların yapılması,
- Kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin mülki idare amirlikleri ve yerel yönetimlerce broşürler hazırlanmalı, hazırlanacak bu broşürlerin, halka açık alanlarda ve kamu hizmet birimlerinde dağıtımının sağlanması,
- Bütün kamu kurum ve kuruluşları ile sivil toplum kuruluşlarında kadına yönelik şiddet konusunda duyarlılığı ve sorumluluğu artırıcı bir kampanya düzenlenmeli bu alanda yapılmış olumlu girişimlerin duyurulmasının sağlanması,
- Kent planlamasında, sokak ve parkların iyi aydınlatılması ve kadınların acil telefon hatlarına kolay ulaşabilmesini sağlamak amacıyla telefon kulübelerinin sayılarının artırılması gibi kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda gerekli hizmetlerin sunulmasının sağlanması,
- Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde bir Kadına Yönelik Şiddet İzleme Komitesi'nin kurulmasıdır”.

Türkiye’de kadına yönelik şiddetle mücadele konusunda kabul edilen ve çok önemli bir yere sahip olan Genelge, kadına yönelik şiddetle mücadeleyi bir “devlet politikası” haline getirmiş ve Türkiye’de ilk kez bu sorunla mücadelede, yerel yönetimlere, asli veya işbirlikçi kurum olarak belli sorumluluklar yüklemiştir (Lorasdağı ve Sumbas, 2015: 6).

3.3.6. Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesine Yönelik Tedbirlerin Koordinasyonu Konulu ve 2007/6 Sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi

Töre ve namus cinayetlerinin toplumsal bir sorun olarak varlığını sürdürdüğü ülkemizde, bu cinayetlerin önlenmesi için 04.07.2006 tarih ve 26218 sayılı Resmi Gazete’de Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesine Yönelik Tedbirlerin Koordinasyonu Konulu ve 2007/6 Sayılı İçişleri Bakanlığı Genelgesi yayımlanarak yürürlüğe girmiştir (<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/>)

Şiddet mağduru kadın ve çocuklar için belediyelerin sığınma evi açılması gerekmekte, illerde valilerin veya görevlendireceği vali yardımcısının, ilçelerde kaymakamların başkanlığında kolluk kuvvetleri, mahalli idareler, sosyal hizmet birimleri, meslek kuruluşları, sağlık müdürlükleri, milli eğitim müdürlükleri ve sivil toplum kuruluşlarının temsilcileri ile gerekli görülmesi halinde diğer kurum ve kuruluşların temsilcilerinin katılımı ile komiteler oluşturularak, tespit edilen çözümlerin işbirliği içerisinde hayata geçirilmesinin sağlanması; her türlü koruma tedbirinin, İl Sosyal Hizmetler Müdürlükleri, ilçelerde ise sosyal hizmet yürüten birim ya da varsa Sosyal Hizmetler Şube Müdürlükleri haberdar edilmek suretiyle ivedilikle alınmasının sağlanması, şiddet mağdurlarının ilgili yere sevkine kadar geçen sürede; iye, konaklama, tedavi ve ulaşım gibi bir takım ihtiyaçlarının belediyeler, İl/İlçe Özel İdareleri ve Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Teşvik Fonu kaynaklarından karşılanmasının komitelerce karara bağlanması hedeflenmiştir (Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele, 2014).

3.3.7. Gelir Vergisi Kanunu

2007 yılında Gelir Vergisi Kanununda yapılan değişiklikle; “hane içinde kadınlar tarafından üretilen ürünlerin düzenlenen kermes, festival, panayır ile kamu kurum ve kuruluşlarınca geçici olarak belirlenen yerlerde satılması sonucu kadınların elde ettikleri gelirler vergiden muaf tutulmuştur” (KSGM, 2016).

3.3.8. 5393 Sayılı Belediye Kanunu ve 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu

5393 sayılı Belediye Kanunu'na göre, "belediye, belde sakinlerinin mahalli müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişisini ifade eder." Anayasada belirtildiği gibi, Belediye Kanunu'nda da belediyeye yerelde (kadın ve erkeklerin) ortak gereksinimlerini karşılama sorumluluğu verilmiştir (Sargın, 2013: 9).

5393 sayılı Kanunun 9. maddesine göre, "belediye, mahallenin ve muhtarlığın ihtiyaçlarının karşılanması ve sorunlarının çözümü için bütçe imkanları ölçüsünde gerekli ayni yardım ve desteği sağlar; kararlarında mahallelinin ortak isteklerini göz önünde bulundurur ve hizmetlerin mahallenin ihtiyaçlarına uygun biçimde yürütülmesini sağlamaya çalışır". Mevcut toplumsal cinsiyet rolleri çerçevesinde, kadınların en temel yaşam alanları, evleri ve yakın çevresidir. Bu nedenle kadınların mahallelere yayılmış yerel hizmetlere (mahallelerde açılan parklar, mesleki eğitim kursları, da(ya)nışma merkezleri vb.) ve temsil yapılarına (belediyelerin semt birimleri vb.) ihtiyacı bulunmaktadır. İlgili madde buna olanak sağlamaktadır (Sargın, 2013: 10).

5393 sayılı Kanunun 14. maddesine göre, "Belediye, mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla; sosyal hizmet ve yardım, nikah, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır." (5393 Sayılı Belediye Kanunu, 2005) Devamında ise 2012 yılında çıkarılan 6360 sayılı Kanunun 17. maddesinde değişiklikle "büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler" düzenlemesine yer verilmiştir (On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yayılmasına Dair Kanun, 2012).

5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu'nun 7. maddesinin birinci fıkrasının (v) bendinde "büyükşehir belediyelerine, sağlık merkezleri, hastaneler,

gezici sağlık uniteleri ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek, geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, işletmek veya işlettirmek, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak” görev, yetki ve sorumlulukları verilmiştir (Sabancı Vakfı, 2008: 30).

3.3.9. 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu

“İl özel idaresinin görev ve sorumlulukları” başlıklı 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu’nun 6. maddesine göre; “İl Özel İdaresi, mahalli müşterek nitelikte olmak şartıyla; sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetleri il sınırları içinde yapmakla görevli ve sorumludur. İl özel idaresi hizmetleri, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulur. Hizmet sunumunda engelli, yaşlı, düşkün ve dar gelirlilerin durumuna uygun yöntemler uygulanır. 16. maddesine göre: İhtisas komisyonları, her siyasi parti grubunun ve bağımsız üyelerin il genel meclisindeki üye sayısının meclis üye tam sayısına oranlanması suretiyle oluşturulur. Eğitim, kültür ve sosyal hizmetler komisyonu, imar ve bayındırlık komisyonu, çevre ve sağlık komisyonu ile plân ve bütçe komisyonu kurulması zorunludur. 65. maddesine göre ise; İl özel idaresi sağlık, eğitim, spor, çevre, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında ilde dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular.” (5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 2005). İl Özel İdaresi Kanunu, yukarıda yer alan maddeleriyle yerelde kadınların güçlendirilmesi yönündeki özel kanunlardan birini temsil etmektedir.

3.3.10. İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği

Yerel birimlerin hizmet sunma etkinliğini arttıracak bir faktör olarak görülen belediye hizmetlerine gönüllü katılım, demokratik katılımın artırılması

açısından da önem taşımaktadır. Yerel yönetimlere halkın doğrudan katılımında, yönetim mekanizmalarında ve karar alma süreçlerinde gönüllü katılım anlayışı yeni bir yaklaşım olarak ortaya çıkmaktadır.

Toplumun her kesiminden yurttaşa, aynı nitelik ve kalitede hizmet sunumunun gerçekleşmesi giderek zorlaşmaktadır. Kamu sektörü tek başına insanların beklentilerini karşılayamamakta ve bu beklentilerin karşılanmasına yardımcı olacak yerel nitelikli bazı hizmetlerin sunulmasında gönüllü kuruluşların önemi giderek artmaktadır. Halkın yönetime katılımı, demokratik katılımın artırılması, kentlilik bilincinin gelişmesi ve sivil toplum kuruluşlarının yerel hizmetlere aktif katılımı öngörülmüştür (Sezer ve Önder, 2012: 260).

Yerel yönetimlerin, birtakım hizmetleri gönüllü inisiyatiflerden yardım olarak gerçekleştirmesi, yönetim biriminin sivil toplumla etkileşimi ve demokratik yönetişimin gerçekleşmesi bakımından olumlu katkı olarak görülebilir (Uçar K. ve Seçkiner B., 2015: 53).

Türkiye’de gönüllü katılım ile ilgili yasal düzenlemeler, 2005 yılında kabul edilen 5393 sayılı Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanun ile yapılmıştır. Belediye Kanununun 77. maddesinde, “belediye; sağlık, eğitim, spor, çevre, sosyal hizmet ve yardım, kütüphane, park, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında beldede dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular” hükmü ile ifade edilirken (5393 Sayılı Belediye Kanunu, 2005), 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanununun 65. maddesinde, “İl özel idaresi sağlık, eğitim, spor, çevre, trafik ve kültür hizmetleriyle yaşlılara, kadın ve çocuklara, engellilere, yoksul ve düşkünlere yönelik hizmetlerin yapılmasında ilde dayanışma ve katılımı sağlamak, hizmetlerde etkinlik, tasarruf ve verimliliği artırmak amacıyla gönüllü kişilerin katılımına yönelik programlar uygular” şeklinde gönüllü katılım tanımlanmıştır (5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu, 2005).

Gönüllü katılımın uygulamaya aktarılmasında yaşanabilecek sorunları ve tereddütleri aşmak ve standart sağlamak üzere merkezi yönetim tarafından

düzenleyici işlemler tesis edilmektedir. Bu nedenle İçişleri Bakanlığı tarafından “İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği”nde gönüllülerin nitelikleri ile çalıştırılmasına ilişkin usul ve esaslar açıklanmıştır (Şengül ve Çetinkaya, 2013: 4)

Yönetmeliğin 4. maddesinde gönüllü kavramı “bilgi, beceri ve yeteneğini, her türlü ortak çalışma, imkan ve zamanını ortaya koyarak çalışma alanı konusunda maddi bir kazanç beklemezsizin yerel yönetim hizmetlerine katılan gerçek ve tüzel kişiler” olarak tanımlanmıştır. İlgili birim ise İl Özel İdaresi ile Belediyeler olarak ifade edilmiştir. Yönetmeliğin 5. maddesinde, “İl özel idaresi veya belediye görev ve sorumluluklarına bağlı olarak yetki alanlarında; özörlöülere, çocuklara, kadınlara, gençlere, yaşlılara, yoksullara, kimsesizlere ve düşöünlöölere yönelik eğitim, köültür, sağıık ve sosyal hizmetleri yapmak üzere gönöüllü çalıştırabilir” ifadesi ile 8. maddesinde “İl özel idaresi veya belediyeler, kendi özel kanunlarına uygun olarak aralarında yapacakları protokol çerçevesinde kamu kurum ve kuruluşları, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, dernekler, vakıflar, meslek odaları ve diğöer yerel yönetim birimleri ile ortak çalışma ve işbirliğı yapabilir” ifadesi yer almaktadır (İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönöüllü Katılım Yönetmeliğı, 2005).

İdarenin işleyişine yön veren kadın haklarına yönelik hukuki düzenlemeler başliğı altında da belirtildiğı gibi, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı kanunların oluşturulması, köültürel muhafazakarlık ve cinsiyet ayrımcı önyargılara karşı yürütöülen sürekli mücadele için de önemli bir adımdır (<http://www.orkoop.org.tr/uploads/files/binyil05.pdf>).

3.4. Siyasal Ve Yönetmel Alanda Kurumsallaşma: Aile Ve Sosyal Politikalar Bakanliğı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

3 Haziran 2011 tarihinde yayınlanan 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile “Kadın ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanliğı” “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanliğı (ASPB)” olarak yapılandırılmıştır (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanliğıının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2011).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Başbakanlığa bağlı siyasal bir kurum olarak görev alırken, merkezi yönetimin sosyal hizmet ve yardımlarla yükümlü kurumlarının bir çatıda toplanması ile de yönetsel bir yapı sergilemektedir. Bakanlığın görevlerinin açıklandığı ve bağlı birimlerinin görevlerinin açıklandığı maddeler incelendiğinde şu temel konulara vurgu yapıldığı görülmektedir: Ulusal politika ve stratejilerin belirlenmesinin koordinasyonu, sosyal hizmet ve yardımların koordinasyonu ve yürütülmesi, kamu kurum ve kuruluşları ile gönüllü kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyondur (Başaran, 2014: 3-4).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) oluşturulurken kapatılan kurumların işlevleri, önceki yapıda mevcut olan daire başkanlıklarının, genel müdürlük olarak yeniden yapılandırılmasıyla bakanlığa bağlanarak sürdürülmesi öngörülmüştür. Örneğin, “Aile ve Sosyal Araştırmalar Kurumu kapatılarak, görevleri yeni kurulan Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğüne devredilmiş, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü ise Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğüne dönüştürülmüş ve Özürlüler İdaresi Başkanlığı kapatılan SHÇEK’e bağlı Özürlüler ve Yaşlılar Daire başkanlıklarıyla birleştirilerek, işlevlerini yeni kurulan Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne devretmiştir” (Kesgin, 2012: 48). Böylece ASPB sorumluluğunda 5 adet genel müdürlük ile birlikte 18 hizmet birimi oluşturulurken, görevleri de 2011 tarih ve 633 nolu KHK’da belirtilmiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname, 2011). KHK ile bakanlığın üst yönetiminde 1 adet müsteşar bulunurken 2 adet de müsteşar yardımcısı bulunmaktadır. Teşkilat şemasında yaşanan önemli bir değişiklik ise bakan yardımcılığının getirilmesidir (Kesgin, 2012: 51).

Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) de “Özel Kalem Müdürlüğü, Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, Gazi ve Şehit Yakınları Daire Başkanlığı, Eğitim ve Yayın Dairesi Başkanlığı, İç Denetim Birimi Başkanlığı, Döner Sermaye Merkez Müdürlüğü, Bilgi İşlem Dairesi Başkanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı,

Denetim Hizmetleri Başkanlığı, Personel Dairesi Başkanlığı, Basın ve Halkla İlişkiler Müşavirliği, AB ve Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, Hukuk Müşavirliği, Destek Hizmetleri Dairesi Başkanlığı, Düsseldorf Aile ve Sosyal Politikalar Ateşeliği” gibi kurumlarla Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı yapısı altında konumlandırılmıştır (<http://www.aile.gov.tr/birimler>).

Bakanlık bünyesinde bulunan genel müdürlükler Türkiye’de düzenlenen ve yapılan sosyal yardım faaliyetlerinin önemli bir kısmını yerine getirmektedirler. Bunlar; evde bakım ücreti, huzurevleri ve çocuk yuvaları, kömür dağıtımı, okullarda dağıtılan ücretsiz kitaplar, engelli maaşları, asker yakını aylığı gibi çok geniş hizmet ağına sahiptirler (Tunç ve diğerleri, 2015: 11).

ASPB, genel politikaları belirleyen bir birim olarak yeniden düzenlenmiş ve sosyal politikalar icracı bir bakanlığın görev alanına girmiştir. Böylece ülkemizde sosyal hizmetlere ve sosyal yardımlara “hak” temelli yaklaşılmayıp, bu alanda ailenin güçlendirilmesine yönelik vurgu yapılmaktadır. Hak temelli sosyal uygulama yerine yoksullukla mücadelede sosyal yardım vurgusu vardır. Bu nedenlerle sorunların çözümünde ailenin bütünlüğünün korunması ve güçlendirilmesi üzerinde durulurken; özürllüler, yaşlılar, çocuklar ve yoksullara yönelik sosyal politika uygulamaları da aile üzerinden hareket edilerek yürütülmektedir (Kesgin, 2012: 52).

Öncelikle 5 genel müdürlükten biri olan ve bizim konumuzu oluşturan KSGM’nin de görev alanı yukarıda belirttiğimiz şekilde çerçevelenmiştir. Bu çerçevede görev alanını, aile ve sosyal yardım merkezli esas alınan politikalar oluşturmaktadır. Bu durum kadın örgütleri tarafından da eleştirilmiştir. KSGM’nin aile ya da sosyal yardım merkezli politikaların esas alındığı yapıların içine çekilmesini kabul edilemez bulmuşlardır. (Belge, 2011). Türkiye Kadın Dernekleri Federasyonu (TKDF), yayınladığı deklarasyonda “Bu çalışma, tüm çağdaş ülkelerde birçok mekanizma ve uygulama ile öne çıkarılan ülkemizde yaşayan kadının sosyal yardım merkezli politikaların içine çekilerek dezavantajlı gruba dahil edilmesine engel olmak için başlatılacak mücadelenin duyurusudur.” açıklamasını yapmıştır (TKDF de "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı"na Karşı, 2011).

Bakanlığın görevleri, sosyal hizmet ve yardım faaliyetlerinin yoğun olarak yer aldığı maddeler içermekte ve ailenin bütünlüğünün korunması, ailenin eğitiminin sağlanması ve aile refahının artırılması ise çerçeveyi çizen temel konuları oluşturmaktadır.

3.4.1. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü

“Kadın-erkek eşitliğinin kamusal alanda kurumsallaşma süreci 1987 yılında Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde Sosyal Planlama Genel Müdürlüğü içinde örgütlenen Kadına Yönelik Politikalar Danışma Kurulu ile gerçekleşmiştir. Bunu takiben, 1990 yılında Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’na bağlı bir kuruluş olarak “Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü” kurulmuştur. Bu birim 1991 yılında Başbakanlık altında teşkilatlanmış, 1993 yılında ise Başbakanlık Kadın ve Sosyal Hizmetler Müsteşarlığı’na bağlanmıştır. 2004 yılında da Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün 5251 sayılı teşkilat yasası onaylanmıştır. Genel Müdürlük, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) adı altında, Haziran 2011’de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı bünyesinde teşkilatlanmıştır” (Global Compact Türkiye, 2014).

Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, “kadının insan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapmak, kadınların sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasal yaşamdaki konumlarını güçlendirmek, hak, fırsat ve imkanlardan eşit biçimde yararlanmalarını sağlamak” üzere ulusal mekanizma olarak kurulmuştur (KSGM, 2008: 21).

2011 tarih ve 633 sayılı Kanun’a göre, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünün görevleri şunlardır (633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 2011):

- a) Bakanlığın kadınlara yönelik koruyucu, önleyici, eğitici, geliştirici, rehberlik ve rehabilite edici sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek ve koordine etmek,
- b) Kadına karşı ayrımcılığın önlenmesi, kadının insan haklarının ve toplumsal statüsünün korunması ve geliştirilmesi, kadının toplumsal hayatın tüm alanlarında etkin hâle getirilmesine yönelik ulusal politika

ve stratejilerin belirlenmesi çalışmalarını koordine etmek, belirlenen politika ve stratejileri uygulamak, uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek,

- c) Kamu kurum ve kuruluşları, gönüllü kuruluşlar ile gerçek ve tüzel kişilerce kadınlara yönelik yürütülen sosyal hizmetlere ilişkin ilke, usul ve standartları belirlemek ve bunlara uyulmasını sağlamak,
- d) Kadına karşı her türlü ayrımcılığı önlemek ve kadının insan haklarını geliştirmek amacıyla faaliyet ve projeler yürütmek, bu alanda yapılan çalışmalara destek vermek,
- e) Kadının insan hakları konusunda kamuoyunu bilgilendirmek ve aydınlatmak suretiyle toplumsal bilinçlenmeyi geliştirmek,
- f) Kadına yönelik her türlü şiddet, töre ve namus cinayetleri, taciz ve istismarın önlenmesi için çalışmalarda bulunmak, kadının aile ve sosyal yaşamdan kaynaklanan sorunlarının çözümüne destek oluşturmak,
- g) Sağlık, eğitim, kültür, çalışma ve sosyal güvenlik başta olmak üzere bütün alanlarda kadınların ilerlemesini sağlayıcı ve karar mekanizmalarına katılımını artırıcı çalışmalarda bulunmak.
- h) Bakan tarafından verilen benzeri görevleri yapmaktır.

Genel Müdürlük, Türkiye'nin taraf olduğu ve imzaladığı kadın-erkek eşitliğini sağlayıcı uluslararası belge olan CEDAW'ı temel alarak politikalar üretmektedir. Ayrımcılığın önlenmesi, geleneksel kalıpların ortadan kaldırılması, kız çocukların okullulaşma oranının artırılması, her alanda uygulanan hizmetlerden eşit şekilde kadınların da yararlanmaları amaçlanmaktadır.

3.4.2. Ana Hizmet Birimleri

3.4.2.1. Kadının Ekonomik Statüsünü Güçlendirme Daire Başkanlığı

Kadının Ekonomik Statüsünü Güçlendirme Daire Başkanlığı, "sürdürülebilir kalkınma politika, plan ve programlarını incelemek ve değerlendirmek, kadının istihdamını ve ekonomik kapasitesini artırıcı, ticari faaliyetlerini güçlendirici ve kadın girişimciliğini özendirici çalışmalar yapmak,

kadının kaynaklara ulaşımını, kalkınma sürecine ve çalışma hayatına etkin katılımını, kalkınmanın fırsat ve imkanlarından eşit biçimde yararlanmasını sağlayacak, ekonomik açıdan güçlendirecek çalışmalar yapmak ve kadının ekonomik potansiyelini ortaya çıkarıcı çalışmalar yapmak” gibi kadını güçlendirici çalışmalar yürütmektedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 2004).

3.4.2.2. Kadının Sosyal Statüsünü Geliştirme Daire Başkanlığı

Kadının Sosyal Statüsü Geliştirme Daire Başkanlığı; “kadın ve kız çocuklarının gelişimini, aile ve toplumda güçlenmesini ve eğitimin tüm aşamalarına katılımını sağlamak için çalışmalar yapmak, eğitim programlarının fırsat eşitliği sağlayacak şekilde hazırlanmasına katkıda bulunmak veya katılmak, kadın sağlığı ve anne çocuk sağlığı hizmetlerinin etkin bir şekilde yürütülmesine katkıda bulunmak, kadınlara yönelik her türlü şiddet, taciz ve istismarın önlenmesi ve ortadan kaldırılmasına ilişkin çalışmalar yapmak, gerekli sosyal destek sistemlerinin oluşturulması ve güçlendirilmesini desteklemek ve kadınların karar alma süreçlerine eşit katılımlarını sağlayacak çalışmalar yapmak” gibi kadın haklarını destekleyici çalışmalar yürütmektedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 2004).

3.4.2.3. Dış İlişkiler Daire Başkanlığı

Dış İlişkiler Daire Başkanlığı, “genel müdürlüğün görev alanına giren konularda uluslararası kuruluşların belge yayın ve kararlarını izlemek, uluslararası toplantılar düzenlemek, Avrupa Birliği ile ilgili çalışmaların koordinasyonunu sağlamak” için çalışmalar yürütmektedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 2004).

3.4.2.4. İletişim, Dokümantasyon ve Yayın Daire Başkanlığı

İletişim, Dokümantasyon ve Yayın Daire Başkanlığı ise “genel müdürlüğün çalışma alanı ile ilgili konularda toplumsal duyarlılığı artırmak ve bilinç düzeyini yükseltmek amacıyla basılı ve görsel yayınlar hazırlamak veya hazırlatmak, medyada ve yeni iletişim alanlarında kadının yer alış biçimlerine ve konumlarını güçlendirmelerine yönelik çalışmalar yapmak ve desteklemek, kütüphane veya dokümantasyon merkezi kurmak, istatistik derlemek, yayın ve

materyallerin ilgili kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarının kullanımına sunulması amacıyla sistem oluşturmak” üzere çalışmalar yürütmektedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 2004).

3.4.2.5. Danışma ve Yardımcı Hizmet Birimleri

Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü bünyesinde, Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı ve Hukuk Müşavirliği olmak üzere iki danışma birimi ve İnsan Kaynakları ve Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı olarak da bir Hizmet Biriminden oluşmaktadır. Kısaca birimlerin görev alanları şu şekildedir (Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun, 2004):

Strateji Geliştirme Daire Başkanlığı: Başkanlığın amacı, “genel müdürlüğün orta ve uzun vadeli strateji ve politikalarını belirlemek, amaçlarını oluşturmak, faaliyet alanına giren konularda performans ve kalite ölçütlerini geliştirmek, bütçeyi stratejik plan ve yıllık hedeflere uygun olarak hazırlamak ve faaliyetlerin bunlara uygunluğunu izlemek, değerlendirmek, hizmetlerin geliştirilmesi ve performansla ilgili bilgi ve verileri toplamak, analiz etmek, yorumlamak ve faaliyet raporlarını hazırlamak ile yönetim bilgi sistemlerine ilişkin hizmetleri yerine getirmektir.”

Hukuk Müşavirliği: “Başbakanlık, bakanlıklar ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile genel müdürlük birimlerinden gönderilen kanun, tüzük, yönetmelik ve tasarıları ile diğer hukuki konular hakkında görüş bildirmek, her türlü yasal gereklilikte genel müdürlüğü temsil etmek üzere çalışmalar yürütmektedirler.”

Yardımcı Hizmet Birimi olan İnsan Kaynakları ve Destek Hizmetleri Daire Başkanlığı ise, “Genel Müdürlüğün ihtiyacı olan her türlü idari ve mali hizmetler ile personele ilişkin özlük hizmetlerini yürütmektedir”.

3.4.3. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Ulusal Eylem Planları

3.4.3.1. Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planları

Kamu politikalarına temel teşkil edecek Ulusal Eylem Planı, Pekin Eylem Platformunda tanımlanan kritik alanlardan “Kadının Eğitimi ve Öğretimi, Kadın ve Ekonomi, Kadın ve Yoksulluk, Kadın ve Sağlık, Yetki ve Karar Alma Süreçlerine Katılım, Kadın ve Çevre, Kadın ve Medya, Kadının İnsan Hakları,

Kız Çocukları ve Kadının İlerlemesinde Kurumsal Mekanizmalar” konu başlıkları Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2008-2013)’nda hazırlanmıştır. Kamu politikalarının bu alanlarda toplumsal cinsiyet eşitliği çerçevesinde oluşturulması ve uygulanması için stratejiler belirlenmiştir (KSGM, 2008: 5).

Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından ilgili tarafların katılımı ile hazırlanan 2008-2013 yıllarını kapsayan planın uygulama süresi sona erdikten sonra, kadınlara karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve toplumsal cinsiyet eşitliğinin tüm kamu politikalarına dahil edilmesi için bir yol haritası geliştiren, “2014-2018 dönemini kapsayacak olan Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı” güncellemeleri yapılmaktadır (Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı 2014-2018, 2014).

Serpil Sancar’ın da ifade ettiği gibi; Türkiye’de Anayasanın 10. maddesine göre kadınlar ve erkekler arasındaki eşitliği sağlamak, devletin görevleri arasında sayılmaktadır ancak devlet kurumlarının bunu nasıl yapacağına dair “eylem planının” uygulandığını söylemek güçtür; bu bir eylem planı olmaktan çok kağıt üzerindeki temenniler olarak kalmaktadır. Söz konusu “eylem planını” hazırlamak ve uygulamaktan sorumlu KSGM, bu eylem planını birtakım AB destekli iş edindirme projeleri, yoksul kadınlara yönelik mikro kredi programları ve toplum cinsiyet eşitliği duyarlılığı hizmet içi eğitim programlarıyla (eğitici, sağlık personeli, sendika ve konfederasyon çalışanlarına verilen) yürütmektedir. Ayrıca bölgesel ve yerel düzeyde devletin kurumlarında ve yerel yönetimlerde kadınlar ve erkekler arasında eşitlik kurmak için nasıl bir politika yürütülebilir diye bir çalışma bulunmamaktadır. Bu anlamda yürütülen çalışmalar, genel ilkeler doğrultusunda yapısal değişiklikleri hedefleyen programlar olmaktan ziyade, genellikle mikro düzeyde etki yaratmayı hedefleyen çalışmalar olarak değerlendirilebilir (Aktaran: Gökulu ve Furat, 2013: 1908-1909).

3.4.3.2. Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020)

Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle mücadele çerçevesinde hazırlanan Ulusal Eylem Planı, “Kısa (2007 - 2008), Orta (2007 - 2009) ve Uzun vade (2007 - 2010 ve sonrası)” olmak üzere üç uygulama dönemini kapsamaktadır. “Kadına

Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007-2010” yürürlüğe konulmasından sonra planın uygulanma süresinin bitmesi sonucunda etkinliklerin devam etmesi amacıyla 2012-2015 dönemini kapsayacak şekilde güncellenmesi ihtiyacı doğmuştur (KSGM, 2012: 7) Daha sonra da son eylem planının 2015 yılında süresi dolduğu için, “Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020) ilgili kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin kadın araştırmaları merkezlerinin katkı ve katılımları ile KSGM koordinasyonunda hazırlanmıştır.” Bu planın amacı, “ülkemizde kadına yönelik her türlü şiddet ve ev içi şiddetin önlenmesi ve şiddet mağdurlarının etkin korunması için tüm taraflarla işbirliği içerisinde gerekli önlemlerin alınması ve uygulanmasıdır” (Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020), 2016: 38-41).

Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü tarafından, 2004 yılında 25 Kasım “Kadına Karşı Şiddeti Önleme Günü” kapsamında “Kadına Karşı Şiddete Son Ulusal Kampanyası” Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu işbirliği ile başlatılmıştır. Çeşitli etkinliklerle sürdürülmekte olan kampanya çerçevesinde (KSGM, 2008: 34-35);

- *Toplumsal duyarlılığı artırmak amacıyla 25 Kasım 2005 tarihinde İstanbul’da, 31 Mart 2006 tarihinde Ankara’da, 20 Eylül 2006 tarihinde Amasya’da, 8 Mayıs 2008 tarihinde Gaziantep’te ve 9 Mayıs 2008 tarihinde ise Şanlıurfa’da Kültür ve Turizm Bakanlığı Çok Sesli Korosu tarafından Anadolu kadınınımızın çeşitli yönleriyle dile getirildiği türkülerden derlenen konserler verilmiştir. Konser programı CD’ye aktarılmış ve dağıtımı yapılmıştır.*

- *2005 yılında Kadına Karşı Şiddete Son konulu Genç Gazeteciler Yarışması yapılmış, ödülleri yarışmayı kazanan genç gazetecilere düzenlenen törenle verilmiştir.*

- *Kampanyanın ilk aşamasında sanatçılarımız ve futbolcularımızın destekleri ile bir spot film hazırlanmış, bu film ulusal televizyon kanallarında ve sinema salonlarında gösterime girmiştir.*

• Futbol Federasyonu Başkanlığı işbirliği ile Süper Lig takımları oyuncularının maçlara -kadına yönelik şiddete son- yazılı pankart ve tişörtlerle çıkmaları sağlanmıştır.

• Erkeklerin bilinçlendirilmesine ilişkin farkındalık yaratmak, duyarlılığı artırmak amacıyla Türkiye Giyim Sanayicileri Derneği ile işbirliği yapılarak, firma/marka-fiyat etiketlerinin yanında Kadına Karşı Şiddete Son ifadeli etiketlerle satışa sunulması sağlanmış ve 25 Kasım-Kadına Yönelik Şiddetin Ortadan Kaldırılması Uluslararası Mücadele Günü haftasında mağazalarda ve alışveriş merkezlerinde kadına karşı şiddete son konulu vitrin afişleri kullanılmıştır.

• Kadına yönelik şiddet, töre/namus cinayetleri konusunda toplumumuzda duyarlılık yaratmak amacıyla Ankara ve İstanbul büyükşehir belediyeleri ile başlatılan işbirliği sonucunda, Kadına Karşı Şiddete Son konulu afişler hazırlanmıştır. Bu afişler 25 Kasım haftasında (19-25 Kasım 2006) yedi gün süre ile Ankara ve İstanbul'un çeşitli semtlerindeki billboardlarda sergilenmiştir. Ayrıca, billboardlarda yer alan afişler talep eden kuruluşlara da gönderilmiştir.

• Kadına karşı şiddetin önlenmesi için kamuoyunda farkındalık yaratma ve toplumsal duyarlılığın güçlendirilmesi amacıyla bu önemli toplumsal soruna dikkat çekilmesinde geniş halk kitlelerine ulaşabilmesi için T.C. Başbakanı Sayın Recep Tayyip Erdoğan, Devlet Bakanı Sayın Nimet Çubukçu, Diyanet İşleri Başkanı Sayın Ali Bardakoğlu ve Kadının Statüsü Genel Müdürü Sayın Esengül Civelek' in yer aldığı yaklaşık 60 saniye süren bir spot film çekilmiştir. Söz konusu spot film ulusal televizyon kanallarında ve yerel televizyon kanallarında yayınlanmıştır.

• Kampanya logosunu taşıyan rozetler yaptırılarak milletvekilleri ile toplantı ve etkinliklerde katılımcılara dağıtım yapılmıştır.

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ile birlikte şiddetle mücadelede Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri'nin (ŞÖNİM) kurulması hükme bağlanmış ve bu merkezler 2012 yılı itibari ile pilot uygulamalar olarak hizmet vermeye başlamıştır (Altıparmak, 2015: 451). ŞÖNİM'lerin amacı, şiddete uğrayan kadınlara danışmanlık desteği ve

istihdam sağlamaya yönelik destek hizmetlerinin yanı sıra barınma, geçici maddi yardım, sağlık hizmetleri sunmak, kadına yönelik şiddet veri ve istatistiki çalışmalar yapmaktır. Bakanlık 2014 yılı sonuna kadar Türkiye'nin 81 ilinde ŞÖNİM kurmayı hedeflemiştir (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığına Bağlı Kuruluşlar, 2016). Ancak ŞÖNİM'ler sadece 14 ilde faaliyet göstermektedir ve hala pilot uygulamadadır (Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı, 2015).

ŞÖNİM yapılanmasıyla ilgili uzmanlarla yapılan mülakatlarda, “kolluk kuvvetleri, sağlık ve hukukla ilgili işlemlerin ŞÖNİM’de gerçekleşmesinin tam anlamıyla sağlanamaması, yapısal olarak bir koordinasyon eksiğinin bulunduğu, yazışmaların zaman almasının alınması gereken önlemleri de geciktirmekte olduğu, personel sayısındaki yetersizliğin gereksinimi karşılayamaması” gibi sorunlar hedeflenen yapıya ulaşamadığının göstergeleridir (Altıparmak, 2015: 459).

ŞÖNİM'ler dört yıldır hizmet vermeye başladığı halde, işleyişi ile ilgili olarak “8/3/2012 tarihli ve 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanununun 14. ve 15. maddeleri ile 3/6/2011 tarihli ve 633 sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin 9. ve 22. maddelerine dayanılarak Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik 17 Mart 2016 tarih ve 29656 sayılı Resmi Gazetede yayınlanmıştır” (Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik, 2016).

Ayrıca, kadına yönelik aile içi şiddetle mücadelede kurumlarda duyarlılığı arttırmak, farkındalık yaratmak ve kurum içi mesleki eğitime ağırlık vermek, toplumsal cinsiyet eğitimi ve kadına yönelik şiddet ile ilgili kurumlararası işbirliğini geliştirmek ve uygulamada yaşanan sorunlara çözüm olacak hizmet kapasitelerini arttırmak için KSGM ile çeşitli kurumlar (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı gibi) arasında protokoller imzalanmıştır.

3.4.4. Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Bünyesinde Kadına Yönelik Hizmet Projeleri

Türkiye’de devlet kurumu olarak kalkınmada kadına yönelik her türlü ayrımcılığın ortadan kaldırılması konusunda politikalar üretme ve projelerin koordinasyonunu sağlama konusunda bir numaralı sorumlu kuruluş “Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü”dür. KSGM, genel amaçları çerçevesinde AB ve BM gibi uluslararası kurumlarla, Türkiye’deki projelere katılan kadın sivil toplum kuruluşları ve diğer proje yürütücüsü, İŞKUR, KOSGEB, Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğü, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı gibi kurumlar arasında aracı rol oynamaktadır. Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, hali hazırda yürüttüğü projelerden de anlaşılacağı gibi kadınların istihdama katılması ve aile içi şiddet konularında diğer devlet kurumlarıyla bağlantılı projeler yürütmektedir (Furat, 2014: 234-235).

KSGM tarafından yürütülen projeler, “Kadın İstihdamının Geliştirilmesi Projesi” (1994-2000), “Küçük Girişimcilik Projesi”, “Birleşmiş Milletler Kadının Kalkınmaya Katılımını Güçlendirme Ulusal Programı Projesi (UNDP)”, “Birleşmiş Milletler Kadınların İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Ortak Programı”, “Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Eşleştirme Projesi” (Nisan 2007- Ekim 2008), “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi” (Aralık 2006- Aralık 2008), “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2008”, Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Türkiye 4. Ülke Programı (2006-2010)”, “Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu (UNFPA) Türkiye 5. Ülke Programı (2011-2015)” olarak belirtilmiştir (“Tamamlanan Projeler”, 2014-2015). Bu çalışmaların dışında diğer kurumlar veya sivil toplum kuruluşlarıyla beraber KSGM’nin yürüttüğü, kadın istihdamı ve girişimciliği konusunda ve AB Genel Sekreterliği’nin yürütücüsü olduğu katılım öncesi sivil toplumun güçlendirilmesi hibe programına ve kadın haklarının güçlendirilmesi projesi bileşenine bağlı yürütülen projeler vardır (Furat, 2014: 235).

Projelerin dışında KSGM başka önemli faaliyetler de gerçekleştirmektedir. “Cinsiyet eşitliği ve toplumsal cinsiyet eğitimleri” başlıklı faaliyetlerinde, 2006/17 sayılı “Çocuk ve Kadına Yönelik Şiddet Hareketleri ile Töre ve Namus

Cinayetlerinin Önlenmesi için Alınacak Tedbirler” konulu Başbakanlık Genelgesi’nin “Ülke genelinde tüm kamu kurum kuruluşları, üniversiteler ve özel sektör çalışanlarına yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi verilmesinin zorunlu hale getirilmesi sağlanmalıdır.” tedbiri gereğince toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik aile içi şiddet başlıkları çerçevesinde eğitimler vermektedir (Kadın Erkek Eşitliği ve Toplumsal Cinsiyet Eğitimleri, 2014). Örneğin, kamu kurumlarında işe alınmada ve işte yükselme süreçlerinde faydalı olacağı yönünde, Ankara Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Sertifika Programı adı ile 2014-2015 yılları arasında eğitim düzenlemiştir. Üniversitelerde toplumsal cinsiyete dayalı eğitim verilmesi Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’ne, 2006/17 Başbakanlık Genelgesi’ne, İstanbul Sözleşmesi’ne ve Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi Kanunu’na dayalı olarak hüküm altına alınmıştır (KASAUM, 2014-2015). Bir diğer örnek ise, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yürütülen ve kamuoyunda toplumsal cinsiyet eşitliği kavramının yaygınlaştırılmasına katkı sağlamayı hedefleyen Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin Geliştirilmesi Projesi (ETCEP)’dir. ETCEP kapsamında 2016 (Nisan-Haziran) yılında, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasındaki en kritik unsurların başında eğitimcilerin geldiği düşüncesinden hareketle, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Sertifika Programı geliştirilmiş ve 6.000 eğitimcinin toplumsal cinsiyet eşitliği ve eğitimde toplumsal cinsiyet eşitliği konularında bilgilerinin artması sağlanmıştır (Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, 2016). ETCEP projesi, farkındalığı arttırmaya yönelik bir proje olup, toplumsal cinsiyet eşitliğinin anlaşılması ve eğitim sistemindeki cinsiyetçi kalıpyargıların yeniden sorgulanması ve ortadan kaldırılması için çalışmalar düzenlemiştir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği (TZOB) arasında “Kadın Çiftçi Eğitimi İşbirliği Protokolü” 2012 yılında imzalanmıştır. Protokolün yürütülmesinde Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü yetkilileri, kadının sosyal açıdan güçlendirilmesi kapsamında “toplumsal cinsiyet eşitliği, Türkiye’de kadın-erkek eşitliği alanında mevcut durum, yasal gelişmeler, uluslararası gelişmeler, kurumsal yapılanmalar ve kadına yönelik şiddet” başlıkları kapsamında eğitim

materyalleri hazırlamak, eğitimini gerçekleştirmek ve hizmetleri görünür kılmaktan sorumludurlar (KASAUM, 2014-2015). Protokol kapsamında Kadın Çiftçi Eğitimi çalışmaları 5 pilot ilde (Diyarbakır, Gaziantep, Kayseri, Sakarya, İzmir) seçilmiş eğitim konularında (Kadın ve Kooperatifleşme, Girişimcilik ve Liderlik, İklim Değişikliği ve Kadın, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği, Sosyal Güvenlik) 185 eğitici eğitilmiş, toplam 771 kadın çiftçi eğitimden yararlanmıştır. Program 2014 yılında 81 il'e yaygınlaştırılmış olup 8.568 kadın çiftçi eğitimlerden faydalanmıştır ("Kırsal Alanda Kadın", 2016).

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi, kadınların finansal kaynaklara erişimdeki engellerin ortadan kaldırılması, kadın girişimciliğinin desteklenmesi ve istihdamının artırılması gibi kadınların güçlendirilmesi için eğitim ve yayım hizmetleri ile faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

Kırsal kesimde yaşayan kadın çiftçilerin tarımsal üretimin geliştirilmiş yayım yöntemleri ile eğitilmesi ve böylece tarımsal üretimlerin artırılması için sürdürülebilir tarım ile kırsal kalkınmada daha katılımcı olarak yer almaları sağlanmaya çalışılmaktadır. 2000 yılından bu yana da Kadın Çiftçilerin Tarımsal Yayım Projesi yürütülmektedir (Ermetin, 2015: 40). 2015 yılında itibaren Kadın Çiftçiler Tarımsal Yayım Projesi üç aşamada gerçekleştirilmeye başlanmıştır ("Kırsal Alanda Kadın", 2016):

1. Tarımda Kadın Girişimciliğinin Güçlendirilmesi Programı ile kadın çiftçiye "İŞKUR/KOSGEB işbirliği çerçevesinde sertifikalı uygulamalı girişimcilik eğitimleri 2015 yılında 8 ilde 407 kadın çiftçiye eğitim verilmiş ve 407 proje hazırlanmıştır." 2016 yılında da 10 ilde verilecek olan eğitimler sonunda her kadın çiftçi bir proje hazırlayacaktır. Her il kendi bünyesinde "proje pazarı" oluşturacak ve proje katalogları basılacaktır. Her ilden dereceye giren projeler jüri tarafından değerlendirilerek birinci olan projenin hayata geçirilmek üzere desteklenmesi planlanmaktadır.
2. Kadın Çiftçiler Tarımsal Yeniliklerle Buluşuyor Programı, "tarımsal yeniliklerden en geç haberdar olan kadın çiftçilere daha verimli bir

tarım için teorik ve uygulamalı bilgi aktarmak, kaynakları daha etkin yönetebilmek, kullanabilmek, yeni teknolojileri öğretmek ve uygulamak” amacıyla bakanlığın Araştırma Enstitüsü Müdürlükleri ile İl Müdürlükleri koordinasyonu ile 2015 yılında başlatılmıştır.

3. Kadın Çiftçilere Yönelik Özel Projeler, kadın çiftçilere yönelik il özel projeleri ile kadın çiftçilerin istihdam edilebilirlikleri, girişimcilik kapasitelerinin artırılması ve bölgesel kalkınmaya katkı sağlanması amaçlanmıştır. 2015 yılında Kalkınma Bakanlığı katkıları ile yürütülen 3 ilde 3 proje hayata geçirilmiştir. 2016 yılında ise 5 ilde 5 proje yönetilmektedir.

3.5. Üniversitelerde Kadın Sorunları Araştırma Ve Uygulama Merkezleri

Üniversitelerde kadınlara yönelik çalışmaların neden ve nasıl başlandığına bakıldığında; 1970’lerde Batı’da canlanan feminist hareketleri takiben üniversiteler bünyesinde çoğunlukla disiplinlerarası olarak “Kadın Çalışmaları Bölümleri”nin açılmaya başlandığı görülmektedir. Kadınlar bilimi ‘sadece erkeklerin alanı’ olmaktan çıkarmak, kadının konumunun tartışılması sağlamak, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin ortadan kaldırılması için çalışmalar yapmak, yerel ve ulusal düzeyde kadın araştırmaları yapılmasını sağlamak amacıyla harekete geçmişlerdir. Dolayısıyla pek çok ülkede üniversiteler de bu amaca ulaşmada önemli bir mücadele alanları olarak kabul görmüştür (Eroğlu 2004: 26).

Üniversitelerde kadın konusunda hizmet veren kurumsal yapılar iki gruptadır. Birinci grubu Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri oluştururken ikinci grubu üniversitelerin Sosyal Bilimler Enstitüsüne bağlı Kadın Çalışmaları Anabilim Dalları oluşturur. Birinci grup, farklı anabilim dallarından akademisyenlerin yer aldığı toplumsal cinsiyet, kadına yönelik şiddet, sağlık, aile, çocuk, eğitim gibi konularda projeler ve çalışmalar yapmaktadır. İkinci grup ise kadın ve cinsiyet konuları üzerinde akademik araştırmaların yapıldığı disiplinlerarası bir alanı oluşturmaktadır (Çilingiroğlu, 2001: 1).

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı’nın 11.12.1995 tarih ve 25677 sayılı yazıları ile Kadın Statüsü Sorunları Genel Müdürlüğü’nün önerisi de dikkate

alınarak, yükseköğretim kurumları bünyesinde eşitliğin toplumsal cinsiyet eşitliğini her alanda uygulamak için Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri üniversiteler bünyesinde yaygınlaştırılmıştır (Özvarış, Akın 2003).

Merkezler, toplumsal cinsiyet eşitliği, aile içi şiddet, kadınların yasalardaki hakları, siyasette kadın, feminizmin tarihi, ulusal ve uluslararası alanda kadın hakları, hukuk, eğitim ve siyasette kadının desteklenmesi konularında seminer, panel ve eğitimler düzenlemek, kadın araştırmaları konusunda ulusal ve uluslararası işbirliği sağlamak, yayınlar çıkarmak, üniversitelerarası birimlerle bağlantı kurmak gibi çalışmalar da yapmaktadırlar (Can, 2006).

3.6. Akademi Kadın Çalışmaları Ve Sorunları Birimi

Kamusal alanda toplumsal cinsiyet eşitliği politikaları devlet tarafından uygulanmaktadır. Kadın-erkek eşitsizliğinin küresel sorun olmaya devam ettiği günümüz dünyasında, sürdürülebilir sosyal ve ekonomik kalkınmanın sağlanması, kadınların ülkenin geleceği için karar mekanizmalarında yer alması, devletin eşitliği sağlamada kararlı tutumlar sergilemesi refah toplumunun oluşmasında büyük rol oynamaktadır. Uluslararası sözleşmelerde, insan hakları belgelerinde ve kanunlarda eşitsizliğin engellenmesine yönelik maddelerin yer alması ve hukuki zeminin bu şekilde güçlendirilmesine rağmen uygulamada ciddi sorunlarla karşılaşmakta ve haksızlıklar yaşanmaktadır. Yükseköğretim Kurulunda bu hassasiyetler dikkate alınarak 29 Mayıs 2015 tarihinde Akademi Kadın Çalışmaları ve Sorunları Birimi kurulmuştur (YÖK, 2016).

Çeşitli üniversitelerde toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda farkındalığı arttırmak için “Akademik Hayatta Kadın” ile ilgili paneller düzenlenmiştir. “Üniversitelerin Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri, Mersin Üniversitesi, Erciyes Üniversitesi, Namık Kemal Üniversitesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Ahi Evran Üniversitesi gibi üniversitelerde cinsiyet eşitliğini anlatmak için paneller düzenlemiştir. YÖK sitesinde, üniversitelerin Kadın Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi gibi kurumlardaki çalışmaların duyurularını da yapmaktadır (YÖK, 2016)

SONUÇ

Kadın hakları, kadın hakları ihlallerinden korunmak için oluşturulmuş bir kavramdır. Kadına yönelik şiddetten, kadının siyasal alanda sınırlı temsiline kadar pek çok alanda ihlaller oluşmaktadır. Bu ihlalleri engellemek için çaba gösterenler ve içinde hiyerarşiyi barındıran erkek egemen sisteme yani cinsiyetçi ayrıma karşı mücadele edenler her dönemde görülmüştür. Çünkü cinsiyetçi yapının baskın rol oynaması kadın hakları ihlallerini de o ölçüde arttırır.

En fazla kültür adına öne sürülen töre ve benzeri geleneksel yapılar, kadın haklarının çiğnenmesine neden olmaktadır. Bunu derinden etkileyen toplumdaki bireylerin eğitim düzeylerinin yeterli olmamasıdır. Eğitim yetersizliğinin en çok etkilendiği kesim ise kadınlardır. Eğitim alanında yaşanan yetersizliğin her alanda hissedilmesi de eşitsiz yapıların oluşmasına neden olmuştur. Bu eşitsizliğin giderilmesi için sözleşmeler imzalanmış, konferanslar düzenlenmiştir. En önemlilerinden biri ve Türkiye'nin de taraf olduğu Kadına Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)'dir. CEDAW eşitlik ilkesi, ayrımcılık yapmama ilkesi ve devletlerin yükümlülüğü ilkesi özünü içerdiği için cinsiyete dayalı eşitliğin sağlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Ancak ulusal ve uluslararası anlaşmalarla ve kanunlarla düzenlenmeye çalışılan kadına karşı ayrımcılığın önlenmesi konusundaki çalışmaların kamu kurumlarının içine yerleşemediğini ve uygulamaya geçirilmediğini gözlemleyebiliyoruz.

Kadınlar geç de olsa görünürlüklerini sağlamaya ve konumlarını sorgulamaya başlamışlardır. Erkek egemen zihniyetin yerleştiği ülkemizde bu mücadeleye rağmen çok fazla değişiklik yaşanmamıştır. Özel alan ile sınırlandırılan kadının, kamusal alanda görünürlüğü fazlaca yoktur. Kadın sorunlarının kamusal alana taşınması toplumsal bir sorun teşkil eder. Sorunların üstesinden gelebilmek için her alanda kültürel bir dönüşüm sağlanmalıdır.

Kadınların haklarını bilmesi ve bilgilerin yaygınlaştırılması, hayatta pek çok alanda karşısına çıkabilecek olumsuz durumları önlemesini ve engellemesini sağlar. Kadınların evlilik içindeki haklarını, boşanmak istendiğinde nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini, on sekiz yaşın altında evlilik yapılmayacağını, dini nikahın ancak resmi nikahtan sonra yapılması gerektiğini, hamilelik sürecindeki haklarını,

şiddet görülürse neler yapabileceğini, siyasi hayata katılma konusundaki haklarını ve daha birçok hakkı bilmesi hak ihlalleri oluştuğunda çaresiz kalmamasını sağlayacak ve kendi hayatları üzerinde söz sahibi olmalarını kolaylaştıracaktır. Kadının hayatını daha iyi yönlendirebilmesi için haklarının bilincinde olması elzemdir. Örneğin Medeni Kanun'a göre aile içinde eşlerin eşit statüde olduğunun bilincinde olan kadın, çalışma hayatını engellemek isteyen eşine karşı haklarını savunabilir.

Okul öncesinden başlayarak müfredatlarda kadına yönelik şiddet konusu yer almalıdır. Kadına yönelik şiddeti ve ayrımcılığı önlemek tek bir bakanlığın ya da kolluk kuvvetinin üstesinden gelebileceği bir sorun değildir. Sadece kadınların değil aynı zamanda erkeklerin de sürece dahil edilmesi gerekmekte, toplumun birlikte hareket etmesi büyük önem taşımaktadır.

Yerel düzeyde kadın sorunlarının çözümü ve kadınların gereksinimlerini karşılayacak politikaların oluşturulması için yerel siyasette kadın katılımının artırılması gerekmektedir. Çünkü kadın temsilindeki artış, yerel politikalarda farklılıklar yaşatacaktır. Kadınların yerel siyasete katılımının sağlanması için kampanyalar ve programlar düzenlenmekte, kadınların desteklenmesine yönelik yerel düzeyde farklı alanlarda birçok hizmet sunulmakta ve önemli adımlar atılmaktadır. Ancak toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü, her alanda olduğu gibi yerel temsile katılımı da engel teşkil etmekte ve katılım oranlarında çok fazla değişim görülmemektedir.

Kadın-erkek eşitliğini sağlamak, kadına yönelik şiddetle mücadele etmek, aile içi şiddeti önlemek, şiddetin her türüsünü engellemek, kadını ekonomik olarak güçlendirmek için kanun hükmünde kararname, kanunlar ve genelgeler yayınlanmıştır. Yapılan çalışmalar cinsiyet temelli ayrımcılığın yol açtığı şiddeti durdurmakta yetersiz kalmaktadır.

Kadın-erkek eşitliğinin sağlanmasından ve kadınların ilerlemesinden sorumlu bir mekanizma olan Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadına yönelik şiddetle mücadele başlıklarıyla eylem planları yayınlamaktadır. Ancak kadına yönelik şiddet rakamları ve toplumsal cinsiyet eşitliği gerileme göstermektedir ki yapılan planlar istatistikleri iyileştirmek için

yetersizdir. Diğer yandan bakanlığın kendi sitesinde Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü sayfasında oluşturulan projeler ve faaliyetler kısmında sürecin işleyişı ile ilgili kamuyu bilgilendirmeye yönelik pek fazla veriye rastlanamamaktadır.

Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü kadınların ekonomik olarak güçlendirilmesi, diğer bakanlıklar ile işbirliği içerisinde toplumsal eşitsizliklere engel olması ve en önemli örneklerinden biri olan kadına yönelik şiddet konusunda sistematik tek bir veri tabanının oluşturulması için de çalışmalar yapmalıdır. Mağdur olan kadınlar için Destek Fonları oluşturulmalı ve ücretsiz sağlık hizmetlerinden yararlanmaları sağlanmalıdır.

Okullulaşıma oranındaki kız çocuk oranında artış sağlanması için kadınlar varolan sistem ve yapılar içinde nasıl daha eşitlikçi konuma gelebileceklerse o yönde etkin politikalar oluşturulmalıdır. Kökleşmiş önyargıların önüne geçilmesinde önce aile daha sonra da eğitimciler büyük rol oynamaktadır. Toplum olarak önce konuşma dilimiz değişmeli, günlük konuşma dilindeki cinsiyetçi ifadelerden vazgeçilmelidir. Özel ve kamusal alanda kadın-erkek eşitliği talebi insan hakları ve demokrasinin ayrılmaz bir parçasıdır. Demokratik bir toplumun kuramadığı, şiddetin arttığı ve eşitliğin sağlanamadığı ortamda kadın hakları ihlallerine neden olan cinsiyetçi yapılanma güçlenmeye devam edecektir.

Yaşanılan hemen her eşitsizlik toplumun ortak sorunu olarak algılanmalı ve sorunların çözümü için birlikte adım atılmalıdır. Unutulmamalıdır ki eşitsizliği de, ayrımcılığı da, şiddeti de, dayanışmayı da doğuran toplumun kendisidir. Politikalar ve dönüşümler toplum çerçevesinde oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acar, Feride (1998). Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Yükümlülükler. Oya Çitçi (Ed.). *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek* (ss.23-34). Ankara: TODAİE Yayın.
- Acar, Feride (2010). Türkiye’de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum. Gökçeçiçek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, Bertil Emrah Ödel (Der.), *Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama* (ss.13-22). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Acuner Selma ve Sallan Songül (1993). “Türk Kamu Yönetiminde Yönetici Kadınlar”. *Amme İdaresi Dergisi*. Cilt: 26. Sayı: 3. ss.77-92.
- Adaçay, Funda Rana (2014). *Toplumsal Cinsiyet ve Kalkınma*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Adıgüzel, Şenol (2003). “Yerel Düzeyde Yönetime Katılım ve Yerel Yönetim Sürecindeki İşlevleri Açısından ‘Yerel Gündem 21’: Malatya Belediyesi Yerel Gündem 21 Örneği”, *Çağdaş Yerel Yönetimler*. Cilt 12. Sayı: 1. ss.45-63.
- Ak, Hediye Şirin (2016). “Osmanlı ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Kadın Hareketleri”. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi*. Cilt:7. Sayı:18. ss.46-63.
- Akbaba, Zeynep Burcu (2008). “Töre, Namus ve Töre Saikiyle Kasten Öldürme”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. Sayı: 75. ss.333-351.
- Aktaş, Gül (2013). “Feminist Söylemler Bağlamında Kadın Kimliği: Erkek Egemen Bir Toplumda Kadın Olmak”. *Edebiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: 30. Sayı: 1. ss.53-72.
- Akın Ayşe, P.Erbaydar Nüket, Gündoğan Seher, Uysal Nalan, Mıçkıokur Sare, Bayrakçeken Gökçe ve Türkçelik Ezgi (2011). “Ankara İli Kadına Karşı Şiddetle Mücadele Eylem Planı (2011-2015)”. Ankara İl Eylem Planı.

- Akın, Ayşe (2015). Erken Yaştaki Evlilikler. Bengü E. Çolakoğlu (Ed.). *Evlilik Çocuk Oyunu Değil: Çocuk Evlilikler (17-30)*. Ankara: Anka Kadın Yayınları.
- Alican, Ayşe ve Sallan Gül, Songül (2008). “İnsan Hakları Bağlamında Sendikalarda Cam Tavan: Bir Alan Araştırmasının Düşündürdükleri”. *İnsan Hakları Yıllığı*. Sayı: 26. ss.59-77.
- Alkan, Ayten (2006). *Belediye Kadınlara da Hizmet Eder!.. Kadın Dostu Belediye Hizmetleri: Neden, Nasıl?. Yarın İçin Bugünden Kampanyası Eğitim Dizisi 3*, Ankara: KADER.
- Alkan, Ayten (2009). *Kadın Dostu Yerleşmelere Doğru Yerel Planlama ve Hizmet Sunum Modeli*. Ankara: Yalçın Matbaacılık.
- Alkan Ayten ve Çakır Serpil (2012). Osmanlı İmparatorluğu’ndan Günümüze Modern Türkiye’ye Cinsiyet Rejimi: Süreklilik ve Kırılmalar. Faruk Alpkaya ve Bülent Duru (der.). *1920’den Günümüze Türkiye’de Toplumsal Yapı ve Değişim*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Altınay Ayşe Gül ve Arat Yeşim (2008). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul: Punto Baskı Çözümleri.
- Altınbaş, Deniz (2006). “Feminist Tartışmalarda Liberal Feminizm”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 9. ss.21-52.
- Altıparmak, İpek Beyza (2015). “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadelede ŞÖNİM’lerin Rolü: Ankara Örneği”. *International Journal of Social Science*. Sayı: 36. ss.449-464.
- Anıl Ela, İlkaracan Pınar, Kılıç Zülal, Ronge Karin, Seral Gülşah ve Ülgen Tuluğ (2001). “PEKİN+5: Birleşmiş Milletler’de Kadının İnsan Hakları ve Türkiye’nin Taahhütleri”. Kadının İnsan Hakları Projesi (KİHP)- Yeni Çözümler Vakfı. İstanbul: *Stampa*.
- Ankara Barosu Kadın Hakları Merkezi (2008). “İnsanlığın Namus Lekesi: Töre Cinayetleri”. *Ankara Barosu Dergisi*. Sayı: 4. ss.17-19.

- Aral, Berdal (2010). *Üçüncü Kuşak İnsan Hakları Olarak Kolektif Haklar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Arar, Asım (2002). “Yerel Gündem 21”. *Dışişleri Bakanlığı Yayınları Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*. Sayı VI. ss.14-22.
- Arat, Necla (2006). “Feminist Hukuk”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 9. ss.53--65.
- Arat, Necla (2010). *Feminizmin ABC’ si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Arat, Yeşim (1991). “1980’ler Türkiye’de Kadın Hareketi: Liberal Kemalizmin Radikal Uzantısı”. *Toplum ve Bilim Dergisi*. Sayı: 53, 75-95.
- Arat Ümit ve Rigel Nurdoğan (2006). “Mahrem Alana İtilen Kadın”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 9. ss.67-75.
- Arın, Canan (1996). “Kadına Yönelik Şiddet”. *Şiddet. Cogito Dergisi*. Sayı: 6-7. ss.305-312.
- Arnot, Madeleine (2012). *Erkek Hegemonyası, Sosyal Sınıflar ve Kadınların Eğitimi, Fevziye Sayılan Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Aslan, Onur Ender (2006). “Cumhuriyet ve Kadın Memurlar”, *Amme İdaresi Dergisi*. Cilt: 39. Sayı: 4. ss.117-149.
- Ataman, Muhittin (2009). “Feminizm: Geleneksel Uluslararası İlişkiler Teorilerine Alternatif Yaklaşımlar Demeti”. *Alternatif Politika*. Cilt: 1. Sayı: 1. ss.1-41.
- Atlama Sevilay ve Özsoy Ceyda (2009). *Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Türkiye’nin Karşılaştırmalı Bir Analizi*. 7.Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi (30 Ekim). Yalova: Yalova Üniversitesi. Ss.63-77.
- Aydemir, Elvan (2011). *Evlilik mi Evcilik mi? Erken ve Zorla Evlilikler: Çocuk Gelinler*. USAK Raporları No: 11-08. Ankara: USAK Yayınları.
- Aydemir Dilek ve Aydemir Elvan (2011). *Türk Siyasetinde Kadınlar: Çok Oluyoruz!*. USAK Raporları No: 11-05. Ankara: USAK Yayınları.

- Aydın, Harun (2014). “Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Türkiye’de Kadın”. *Current Research in Social Sciences*. Cilt:1. Sayı: 3. ss.84-96.
- Aydın, Murat (2008b). *Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler*. İstanbul: Yedirenk Yayınevi.
- Aydın, Nurullah (2008a). *İnsan Hakları Demokrasi ve Medya*. İstanbul: Kum Saati Yayınları.
- Aydın Yılmaz, Sare (2015). “Cinsiyet Eşitliği ve Adalet Perspektifinden Türkiye’de Kadının Siyasal Alana Katılımı”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 1. ss.11-34.
- Başaran, Sermet (2014). “Yerel Yönetimler ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Arasındaki Hizmet İlişkileri”. *Çağdaş Yerel Yönetimler*. Cilt 23. Sayı 1. ss. 1-13.
- Başçı, Gülistan (2015). “Yerel Yönetim Seçimlerinde Kadın Seçmen ve Temsilcilik: Çorum İli Örneği”. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı:1. ss.273-299.
- Bayram, Deniz (2014). *Kadının İnsan Hakları Çalıştayı*. Ankara: SFN Televizyon Tanıtım Tasarım Yayıncılık.
- Beken, H.Gülçin (2015). “Kadınların Sendikal Katılımını Etkileyen Faktörlerin İncelenmesi”. *Hak-İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*. Cilt:4. Sayı:9. ss.157-179.
- Berber Metin ve Y.Eser Burçin (2008). “Türkiye’de Kadın İstihdamı: Ülke ve Bölge Düzeyinde Sektörel Analiz”. “*İş-Güç*” *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*. Cilt:10. Sayı: 2. ss.1-16.
- Berk, Ahmet (2003). “Yerel Hizmet Sunumu ve Belediye İktisadi Teşebbüsleri”. *Sayıştay Dergisi*. Sayı: 49. ss.47-63.
- Berktaş, Fatmagül (2004). “Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye”. İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim ve Araştırma Birimi. İstanbul: Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları No:7. Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- Berkday, Fatmagül (2003). *Tarihin Cinsiyeti*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Berkday, Fatmagül (2011). “Feminist Teoride Açılımlar”. Yıldız Ecevit ve Nadide Karkiner (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet Çalışması* (2-23). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Bora, Aksu (1998). “Kamusal Alan/ Özel Alan: Mahrumiyet- Özgürleşme İkileminin Ötesi”. Oya Çitçi (Ed.). *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek* (ss.63-80). Ankara: TODAİE Yayınları.
- Bozkurt Şener, Ekin(2011). *Kadına Yönelik Aile İçi Şiddeti Önlemede 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Değerlendirilmesi*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi.
- Burcu Esra ve Sırma S. Çiğdem (2015). Erken Evlilikte Sosyo-Ekonomik Faktörlerin Önemi. Bengü E. Çolakoğlu (Ed.). *Evlilik Çocuk Oyunu Değil: Çocuk Evlilikler* (ss.45-71). Anlara: Anka Kadın Yayınları.
- Buz, Sema (2007). “Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma”. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. Cilt:18. Sayı:2. ss.37-50.
- Cerit Mazlum, Semra (2008). *Kadınlarla ve Kadınlar İçin Yerel Yönetim*. İstanbul: KA-DER Yayınları.
- Cevizci, Ahmet (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.
- Clapham, Andrew (2010), *İnsan Hakları*. (Çev: Hakan Gür). Ankara: Dost Kitapevi.
- Coşkun, Vahap (2006). *İnsan Hakları- Liberal Açıdan Bir Tahlil*. Ankara: Liberte Yayınları.
- Çadır, Mustafa (2011). *Kadının Siyasal Yaşama Katılımında Siyasi Parti Kadın kollarının Rolü (TBMM’de Grubu Bulunan Siyasi Partiler Bağlamında Ankara İli Örneği*. Yayımlanmış Tez. T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi. Ankara.
- Çakır, Özlem (2008). “Türkiye’de Kadının Çalışma Yaşamından Dışlanması”. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Sayı:31. ss.25-47.

- Çakıroğlu, Miray (2008). “Özgürlüğün Cinsiyeti”. *Toplum ve Demokrasi*. 2(4). ss.197-200.
- Çarıkcı H. İlker ve Yavuz Hüseyin (2009). “Çalışanlarda Mobbing (Psikolojik Şiddet) Algısı: Sağlık Sektörü Çalışanları Üzerine Bir Araştırma”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı:10. ss.47-62.
- Çelebi Elif, Havlioğlu Didem ve Kayaalp Ebru (2014). *Sınır Bilgisi; Siyasal İktidar, Toplumsal Mekan ve Kadına Yönelik Şiddet*. Ankara: Ayizi Yayınları.
- Çelikel, Aysel (1993). “Aile Hukukunda Kadının Konumu”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. Sayı:1. ss.77-84.
- Çetin, Filiz (2003). “Cumhuriyet Döneminde Kadın Eğitimi”. *Milli Eğitim Dergisi*. Sayı: 160.
- Çilingiroğlu, Nesrin (2001). “Türkiye’de Akademik Düzeyde Kadına Yönelik Kurumsallaşma”. *Toplum Hekimliği Bülteni*. Sayı: 2.
- Çubukçu, Sevgi Uçan (2004). “1980 Sonrası Kadın hareket: Ataerkilliğe Karşı Meydan Okuma”. Fatmagül Bertay (der.). *Türkiye’de ve Avrupa Birliği’nde Kadının Konumu: Kazanımlar, Sorunlar, Umutlar* (ss.55-73). İstanbul: KADER.
- Çüçen, A. Kadir (2011). *İnsan Hakları*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Dedeoğlu, Saniye (2012). “Türkiye’de Refah Devleti Toplumsal Cinsiyet ve Kadın İstihdamı”. Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren (Der.). *Türkiye’de Refah Devleti ve Kadın*. Ankara: İletişim Yayınları.
- Demir, Ümran (2000). “Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet”. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*. Cilt:3. Sayı:1. ss.57-61.
- Deniz, Yıldız (2007). *Sendikalarda Kadın: DİSK Tekstil İşçileri Sendikası Örneği*. Yayımlanmış Tez. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

- Deniz, Taşkın (2013). “Kentleşme, Yerel Gündem 21 ve Kent Konseyleri”. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 8/12. ss.391-402.
- Dinç, Meryem (2002). “Çalışma Hayatında Kadın İle İlgili Hukuki Düzenlemeler”. *Kamu-İş*. Cilt:6. Sayı: 3. ss.89-108.
- Dinçkol, Bihterin (2005). “Kadın-Erkek Eşitliği İçin Pozitif Ayrımcılık”. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı:8. ss.101-117.
- Dinçkol-Vural, Bihterin (1998). Kadının Hukuksal Statüsünün Tarihsel Gelişimi. Oya Çitçi (Ed.). *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek* (ss.35-50). Ankara: TODAİE Yayınları.
- Donnelly, Jack (1995). *Teoride ve Uygulamada Evrensel İnsan Hakları*. (Çev: Mustafa Erdoğan). Ankara: Yetkin Yayınları.
- Donovan, Josephine (2000). *Feminist Teori*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Doğan, Elif Tuğba (2012). “Hamile Kadınların Çalışma Yaşamında Maruz Kaldığı Ayrımcı Uygulamalar”. “*İş-Güç*” *Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*. Cilt:14. Sayı: 2. ss.79-98.
- Doğramacı, Emel (1992). *Türkiye’de Kadının Dünü ve Bugünü*. Ankara: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Doğramacı, Emel (1993). *Atatürk’ten Günümüze Sosyal Değişmede Türk Kadını*. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi.
- Doğramacı, Emel (1988). “Atatürk ve Kadın”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. Sayı:13.
- Dökmen, Zehra (2010). *Toplumsal Cinsiyet Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ecevit, Yıldız (1998). Türkiye’de Ücretli Kadın Emeğinin Toplumsal Cinsiyet Temelinde Analizi. Ayşe Berktaş Hacımiraçoğlu (Ed.). *75. Yılda Kadınlar ve Erkekler* (ss.371-394). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

- Ecevitoglu, Pinar (2012). *Namus, Töre ve İktidar: Kadının Çıplak Hayat Olarak Kuruluşu*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Emrealp, Sadun (2005). *Türkiye Yerel Gündem 21 Programı: Yerel Gündem 21 Uygulamalarına Yönelik Kolaylaştırıcı Bilgiler El Kitabı*. İstanbul: Uluslararası Yerel Yönetimler Birliği- Doğu Akdeniz ve Ortadoğu Bölge Teşkilatı Yayını.
- Ercins, Gülay (2013). “Demokrasinin Bir Önkoşulu Olarak Kamusal Alan ve Türkiye’de Kamusal Alan Algısı”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Cilt:14. Sayı:1. ss.297-313.
- Ercins, Gülay (2012). “Türkiye’de Aile İçi Şiddete Karşı Sivil, Yasal ve Siyasal Alanda Gelişmeler”. *Uluslararası Katılımlı Kadına ve Çocuğa Karşı Şiddet Sempozyumu*. 27-27 Nisan 2012. Ankara.
- Erdem, Mehmet (2007). “Aile İçi Şiddet ve 4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. Sayı: 73. ss.46-77.
- Erdoğan, Mustafa (2011). *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Erdoğan, Mustafa (2006). *İnsan Hakları*. Ankara: Motus Basımevi Reklam ve Yayıncılık.
- Erdoğan, Gülnur (2009). “Mobbing (İş Yerinde Psikolojik Taciz)”. *TBB Dergisi*. Sayı:83. ss.318-352.
- Erdut, Tijet (2005). “İşgücü Piyasasında Enformelleşme ve Kadın İşgücü”. *Çalışma ve Toplum*. Sayı:6. ss.11-49.
- Ermetin, E. Ülkü (2015). “Kırsal Kalkınmada Kadın ve ‘Kadın Çiftçiler Yarışıyor’ Projesi Konya Örneği”. *Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi (TÜRTOB)*. Sayı: 16.
- Eroğlu, Kafiye (2004). “Kadın Kuruluşları İçinde Üniversite Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezinin Yeri ve Önemi”. *C.Ü. Hemşirelik Yüksek Okulu Dergisi*. 8(2). Ss.23-31.

- Erol Neşe ve S. Duman Nagihan (2015). “Psikososyal Açıdan Çocuk Evlilikler ve Çocuk Anneler Sorunu”. Bengü E. Çolakoğlu (Ed.). *Evlilik Çocuk Oyunu Değil: Çocuk Evlilikler* (ss.73-88). Ankara: Anka Kadın Yayınları.
- Erten Yavuz ve Ardalı Cahit (1996). “Saldırganlık, Şiddet ve Terörün Psikososyal Yapıları”. Şiddet. *Cogito Dergisi*. Sayı:6-7. ss.143-164.
- Furat, Mina (2014). “Türkiye’de Kırsal Kalkınma Ekseninde Yoksulluk ve Kadın”. Abdullah Topçuoğlu, Gamze Aksan ve Duygu Alptekin (Ed.). *Yoksulluk ve Kadın* (ss.228-254). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gedil, Aynur (1988). “Atatürk ve Kadın Eğitimi”. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*. Cilt: V. Sayı: 13. ss.259-265.
- Göçeri, Nebahat (2004). “Kadın Hareketini Etkileyen Fikir Akımları”. *Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Cilt: 4. Sayı: 2. ss.61-76.
- Gök, Fatma (2011). “Türkiye’de Eğitim ve Kadınlar”. Şirin Tekeli (Yay. Haz.). *1980’ler Türkiye’sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar* (ss.161-186). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gökçimen, Semra (2008). “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”. *Yasama Dergisi*. Sayı: 10. ss.5-59.
- Gökkaya, Veda Bilican (2014). “Cam Tavan, Kadın ve Ekonomik Şiddet”. *International Journal of Social Science*. Sayı: 26. ss.371-383.
- Gökulu Gökhan ve Furat Mina (2013). “Türkiye’de Kadınla İlgili Kalkınma Planlarının ve Projelerinin eleştirel Bir Değerlendirmesi”. *International Periodical For The Language, Literature and History of Turkish or Turkic*. ss.1895-1913.
- Gülmez, Mesut (2001). *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Gümüšođlu, Firdevs (2008). “Ders Kitaplarında Toplumsal Cinsiyet”. *Toplum ve Demokrasi*. 2 (4). ss.39-50.

- Gümüşoğlu, Firdevs (2012). “Kadınların Toplumsal Alanda Güçlenmesine Dair Örnek: “Yağlar Köyü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 10. ss.39-60.
- Gündoğan Gülsun ve Günay Mustafa (2004). *İnsan Hakları ve Eğitimi*. İzmir: İlya Yayınevi.
- Güneş-Ayata, Ayşe (1998). Laiklik, Güç ve Katılım Üçgeninde Türkiye’de Kadın ve Siyaset. Ayşe Berktaş Hacimirzaoğlu (Ed.). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* (ss.333-348). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Güneş, Fatime (2017). “Feminist Kuramda Ataerki Tartışmaları Üzerine eleştirel Bir İnceleme”. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. Cilt: 27. Sayı:2. ss. Ss.245-256.
- Günsel Ayşe, Köroğlu Selda ve Demirci Latife (2015). “Çalışma Hayatında Kadınların Karşılaştıkları Sorunlar ve Cam Tavan Algıları: Kadın Öğretmenler Üzerinde Bir Araştırma”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 1. ss.73-112.
- Güriz, Adnan (2011). *Feminizm, Postmodernizm ve Hukuk*. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Gürkan, Ülker (1998). “Türk Devleti ve Kadına Yönelik Hukuk Politikası”. Oya Çitçi (Ed.). *20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek* (ss.13-31). Ankara: TODAİE Yayınları.
- Gürkan C. Özlem ve Coşar Fatma (2009). “Ekonomik Şiddetin Kadın Yaőamındaki Etkileri”. *Uluslararası Kadın Çalışmaları Kongresi*. 5-7 Mart. Sakarya. ss.124-129.
- Hakyemez, Yusuf Őevki (2011). “Yeni Anayasada İnsan Haklarının Genel Rejimi”. *Stratejik Düşünce Dergisi Analiz*. Anayasa Çalıőtayları 2. ss.1-30.
- Hekimoğlu, Mehmet Merdan (2003). “İnsan Haklarının Tarihsel Perspektif İçerisindeki Gelişimi”. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 1. ss.73-92.
- Hooks, Bell (2012). *Feminizm Herkes İçindir*. İstanbul: Bgst Yayınları.

- İlkkaracan, İpek (1998). Kentli Kadınlar ve Çalışma Yaşamı. Ayşe Berktaş Hacımırzaoğlu (Ed.). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* (ss.285-302). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (2015). “Suriyeli Kadınlar, Bitmeyen Acılar, Kaybolmayan Umutlar”. *İHH İnsan Hak ve Hürriyetleri İnsani Yardım Vakfı*. İstanbul.
- İmamoğlu, Olcay (1993). “Değişen Dünyada Değişen Aile İçi Roller”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 1. ss.58-68.
- Kalan, İlknur (1998). Ailede Kadına Yönelik Şiddet ve Hukuk Düzeni. Oya Çitci (Ed.). *20.Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek* (ss.103-118). Ankara: TODAİE Yayınları.
- Kapani, Münci (1993). *Kamu Hürriyetleri*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Kara, Bülent (2008). *Sosyal Haklar ve Özel Olarak Korunması Gereken Kişiler*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmış Doktora Tezi. Isparta.
- Karabıyık, İlyas (2012). “Türkiye’de Çalışma Hayatında Kadın İstihdamı”. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. Cilt 32. Sayı: 1. ss.231-260.
- Karabıyık, İlyas (2012). “İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri ve Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılma Sorunu”. *International Journal of Human Sciences*. Cilt: 9. Sayı:2. ss.1282-1310.
- Karal Dilek ve Aydemir Elvan (2012). *Türkiye’de Kadına Yönelik Şiddet*, Ankara: USAK Yayınları.
- Karahanoglu, Gönül (2015). “Yaklaşan Genel Seçim ve Kadınların Siyasi Temsil Krizi”. Ulrike Dufner (Ed.). Küresel Yönetişim ve Cinsiyet Rollerini: Kadın Kaybederse Herkes Kaybeder (ss.16-18). *Perspectives Siyasi Analiz ve Yorum*. Sayı:12.
- Karataş Sultan, Şener Ülker ve Otaran Nur (2008). *Kadın Sığınmaevleri Kılavuzu*. Ankara: T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü.

- Karınca, Eray (2011). *Kız Doğursun Analar: Kadının Eş Şiddetinden Korunması*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kartal, Filiz (2016). “Kadınların Yurttaşlığı ve Feminist Kuram”. *Amme İdaresi Dergisi*. Cilt: 49. Sayı: 3. ss.59-87.
- Kaya Ayşegül ve Koç Esra (2006). *Kadının El Kitabı: Yasalardaki Haklarımız*. İstanbul: Çağın Matbaacılık.
- Kaymaz, İhsan Şerif (2010). “Çağdaş Uygarlığın Mihenk Taşı: Türkiye’de Kadının Toplumsal Konumu”. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*. Sayı: 46. ss.333-336.
- Kaynak, Deniz (Ed.) (2013a). *Haklarımız var!*. İstanbul: Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği.
- Kaynak, Deniz (Ed.) (2013b). *Cinselliğimiz var!*. İstanbul: Kadının İnsan Hakları-Yeni Çözümler Derneği.
- Kesgin, Bedrettin (2012). “Sosyal Politikanın En Önemli Kurumu: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı”. *İnsan Hakları Yıllığı*. Cilt: 30. ss.41-54.
- Kılıç Dilek ve Öztürk Selcen (2014). “Türkiye’de Kadınların İşgücüne Katılımı Önündeki Engeller ve Çözüm Yolları: Bir Ampirik Uygulama”. *Amme İdaresi Dergisi*. Cilt:47. Sayı: 1. ss.107-130.
- Kılıç, Zülal (1998). Cumhuriyet Türkiye’sinde Kadın Hareketine Genel Bir Bakış. Ayşe Berktaay Hacımırzaoğlu (Ed.). *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Kırkpınar, Leyla (1999). *Türkiye’de Toplumsal Değişme ve Kadın*. İzmir: Zeus Kitabevi Yayınları.
- Kocacık, Faruk (2004). *Aile İçi İlişkilerde Kadına Yönelik Şiddet*. Sivas: C.Ü. Yayınları No: 93.
- Kocacık Faruk ve B. Gökkaya Veda (2005). “Türkiye’de Çalışan Kadınlar ve Sorunları”. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Cilt:6. Sayı:1. ss.195-219.

- Konan, Belkıs (2011). "Türk Kadınının Siyasal Hakları Kazanma Süreci". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Sayı:60. ss.157-174.
- Koray, Meryem (1992). "Çalışma Yaşamında Kadın Gerçekleri". *Amme İdaresi Dergisi*. Cilt: 25. Sayı:1. ss.93-122.
- Korkmaz, Hatun (2014). "Yönetim Kademelerinde Kadına Yönelik Cinsiyet Ayrımcılığı ve Cam Tavan Sendromu". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Sayı:5. ss.1-14.
- Kudatgobilik, Tuğrul (2011). "Kadınlar ve Gençler". *İşveren*. Cilt:49. Sayı:3. ss.56-62.
- Kurnaz, Şefika (1991). *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları.
- Lorasdağı Berrin ve Sumbas Ahu (2015). "Türkiye'de Yerel Siyaseti Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Üzerinden Düşünmek: Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Belediyeler". *Çağdaş Yerel Yönetimler*. Cilt 24. ss.1-16.
- Mavili, Aliye (2014). *Aile İçi Şiddet: Kadının ve Çocuğun Korunması*. Ankara: Elma Yayınevi.
- Metin, Şahin (2011). *Kayıt Dışı İstihdam ve Esnek Üretim Sürecinde Kadın Emeğinin Durumu: Türkiye'de Ev-Eksenli Çalışma*. Yayınlanmış Tez. T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi. Ankara.
- Michel, Andree (1984). *Feminizm*. İstanbul: Kadın Çevresi Yayınları.
- Moroğlu, Nazan (2012). "Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesi: 6284 Sayılı Yasa ve İstanbul Sözleşmesi". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. Sayı: 99. ss.357-380.
- Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı (1996). *Evdeki Terör Kadına Yönelik Şiddet*. İstanbul: Mor Çatı Yayınları.
- Negiz Nilüfer ve Yemen Aysun (2011). "Kamu Örgütünde Kadın Yöneticiler: Yönetici ve Çalışan Açısından Yönetimde Kadın Sorunsalı". *Süleyman*

Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi.
Sayı: 24. ss.195-214.

Nohutçu, Ahmet (2013). *Kanunname: Anayasa Hukuku- İdare Hukuku İdari Yargılama Hukuku*. Ankara: Savaş Yayınevi.

Oğuz, Şebnem (1993). “İnsan Haklarında Gelişmeler: Uluslararası Toplantılar”. *TODAİE İnsan Hakları Yıllığı*. Sayı: 15/1. ss.191-208.

Omay, Umut (2011). “Yedek İşgücü Ordusu Olarak Kadınlar”. *Çalışma ve Toplum*. 2011/3. ss.137-166.

Önder, Nurcan (2013). “Türkiye’de Kadın İşgücünün Görünümü”. *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma Dünyası Dergisi*. Cilt:1. Sayı:1. ss.35-61.

Özaydınlık, Kevser (2014). “Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye’de Kadın ve Eğitim”. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*. Sayı: 33. ss.93-112.

Özberk, Ebru (2008). *Şiddete Maruz Kalan Kadınlara Sunulan Hizmetler*. Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi. T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü.

Özbudun, Sibel (1984). *Niçin Feminizm Değil ?*. İstanbul: Süreç Yayıncılık.

Özcebe Hilal ve Küçükbiçer Burcu (2013). “Önemli Bir Kız Çocuk ve Kadın Sorunu: Çocuk Evlilikler”. *Türk Pediatri Arşivi*. Cilt:48. Sayı:2. ss.86-93.

Özdemir Gülen ve Yılmaz Emine (2011). Kadın Girişimciliği ve Kooperatifler. Muharrem Öztel ve Hüseyin Burgaroğlu (Ed.). *Uluslararası II. Trakya Bölgesi Kalkınma- Girişimcilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı I 1-2 Ekim 2010* (ss.71-79). İstanbul: Kırklareli Üniversitesi Yayınları.

Öztürk Özlem, Öztürk Özkan ve Tapan Birkan (2016). “Kadına Yönelik Şiddetin Kadın ve Toplum Sağlığı Üzerine Etkileri”. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*. Cilt: 3. Sayı:4. ss.139-144.

Özyer Kubilay ve Azizoğlu Öznur (2014). “İş Hayatındaki Kadınların Önündeki Cam Tavan Engelleri İle Algılanan Örgütsel Adalet Arasındaki İlişki”. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt: 10. Sayı:1. ss.95-106.

- Pogge, Thomas (2006). *Küresel Yoksulluk ve İnsan Haklar*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Sabancı Vakfı (2008). *Kadın Hakları ve Yerel Yönetimler: Kadın Dostu Kentlere Doğru*. Ankara: İçişleri Bakanlığı Araştırma ve Etütler Merkezi.
- Sallan Gül Songül ve Altındal Yonca (2015). “Türkiye’de Siyasetin Eril Anatomisi: 2015 Seçimlerini Kota Uygulamaları Üzerinden Yeniden Düşünmek”. *Toplum ve Demokrasi*. Cilt:9. Sayı: 19-20. ss.51-71.
- Sancar Serpil, Acuner Selma, Üstün İlknur, Bora Aksu ve Romaniuc Lara (2006). *Bir de Buradan Bak Cinsiyet Eşitsizliği Bir “Kadın Sorunu” Değil, Toplumun Sorunudur*. Yarın için Bugünden Kampanyası Eğitim Dizisi 4. Ankara: KADER.
- Sancar Serpil (2011). Türkiye’de Kadın Hareketinin Politigi: Tarihsel Bağlam, Politik Gündem ve Özgünlükler. Serpil Sancar (der.). *Birkaç Arpa Boyu (21. Yüzyıla Girerken Türkiye’de Feminist Çalışmalar - Prof. Dr. Nermin Abadan Unat’a Armağan)* (ss.53-109). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Sancar-Üşür, Serpil (1998). Siyasal Alanda Cinsiyetçilik ve Kadınların Söylemsel Kuşatılmışlığı. Oya Çitci (Ed.). *20.Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek* (ss.501-540). Ankara: TODAİE Yayınları.
- Sancar-Üşür, Serpil (2008). “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri”. İstanbul: TÜSİAD ve KAGİDER Yayını.
- Sancar, Serpil (2012). *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sare, Aydın (2015). “Cinsiyet Eşitliği ve Adalet Perspektifinden Türkiye’de Kadının Siyasal Alana Katılımı”. *Kadın Araştırmaları Dergisi*. Sayı:1. ss.11-34.
- Sargın, Ayşe (Haz.) (2010-2012). “Kamu Kurumları ve Kadın Sivil Toplum Örgütleri İçin Kadına Yönelik Şiddet ile Mücadele ve Şiddete Uğrayan Kadınlara Destek Mekanizmaları: Türkiye’nin Az Gelişmiş

Bölgelerindeki (Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu ve Doğu Karadeniz Bölgeleri) Kadın ve Kadın STK'larının Güçlendirilmesi Projesi". Türkiye Cumhuriyeti Kalkınma Bakanlığı GAP Bölge Kalkınma İdaresi Başkanlığı.

Sargın, Ayşe (2013). *Yerelde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği İçin Araçlar ve Mekanizmalar, Kadın Adayları Destekleme Derneği (KADER)*. Ankara: Mattek Matbaacılık.

Sarıer, Burcu (2010). *Kadın-Erkek Eşitliği Bağlamında Bağımsız Bir Kamu Denetim Kurumu: Ombud(sman)*. T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi. Ankara.

Sayer, Handan (2011). *Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Erkeklerin Katılımı*. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Tezi. Ankara.

Sayılan, Fevziye (2012). *Toplumsal Cinsiyet ve Eğitim; Olanak ve Sınırlar*. Ankara: Dipnot/Eğitim Dizisi Yayınları.

Seçer, Barış (2009). "Kadınların Sendikalara Yönelik Tutumları ile Cinsiyet Ayrımcılığı Algılarının Sendika Üyesi Olma İsteğine Etkisi". *Çalışma ve Toplum*. Sayı: 23. ss.27-59.

Sevim, Ayşe (2005). *Feminizm*. İstanbul: İnsan Yayınları.

Sezer, Ayten (1998). "Türkiye'de İlk Kadın Milletvekilleri ve Meclisteki Çalışmaları". *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi Özel Sayı*. Cilt:14. Sayı: 42.

Sezer Özcan ve Önder Özgür (2012). "Sosyal Belediyecilik Bağlamında Yerel Hizmetlere Gönüllü Katılımın İncelenmesi". *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt 12. 20. Yıl Özel Sayı 12. ss.255-279.

Sezgin, Sevil (2014). *Türkiye'de Feminist Söylem ve İslami Feminizm*. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi. Trabzon.

Sitembölükbaşı, Şaban (2007). "Kadınların siyasal Hayata Etkin Katılımının Bir Aracı Olarak Seçimlerde Kota Uygulamaları". *Süleyman Demirel*

Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt:12. Sayı:1. ss.13-36.

Suğur Serap, Demiray Emine, Eşkinat Rana ve Ağaoğlu Esmahan (2009). *Toplumsal Yaşamda Kadın*. Gürsel Yaktıl Oğuz (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Sümer, Neslihan (1998). Kültür, Yasa ve Aile İçi Şiddet. Oya Çitci (Ed.). *20.Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek* (131-136). Ankara: TODAİE Yayınları.

Şahin Adil (2010). “Uluslararası İnsan Hakları Hukukunda Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Hakların Niteliği Bağlamında Sağlık Hakkının Kapsamı Üzerine Bir İnceleme”. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 59(4). Ss.711-766.

Şahin, Funda (2011). *Kadınların Siyasal Katılımları Çerçevesinde Kadın Meclislerinin Yerel Siyasetteki Etkinlikleri ve Üye Profilleri*. T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi. Ankara.

Şahin Metin ve A. Kariman Rabia (2013). TBMM Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu. Ankara: Kadın Erkek Eşitliği Komisyonu Yayınları No:12.

Şahin, Metin (2011). *Kayıt Dışı İstihdam ve Esnek Üretim Sürecinde Kadının Emeğinin Durumu: Türkiye’de Ev Eksenli Çalışma*, T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü Uzmanlık Tezi, Ankara.

Şengül Ramazan ve Çetinkaya Işıl (2013). “Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım: Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Örneği”. Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar. 7. Kamu Yönetimi Sempozyumu. Hatay.

Şenol Dolunay ve Yıldız Sıtkı (2013). *Kadına Yönelik Şiddet Algısı- Kadın ve Erkek Bakış Açılılarıyla*. Ankara: Mutlu Çocuklar Derneği Yayınları.

Tali, Raziye (2015). “7 Haziran 2015 Genel Seçim Beyannamelerinde Kadın”. *Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Dergisi: KİMLİK* (ss.28-39).

- Tekeli, Şirin (2011). *1980'ler Türkiye'sinde Kadın Bakış Açısından Kadınlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekeli, Şirin (1982). *Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat*. İstanbul: Birikim Yayınları.
- Tekin, Ayşe (2003). "Ortak Kimlik ve Farklılıklarımız". *Kadın Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 8. ss.1-19.
- Tezcan Durmuş, Erdem M. Ruhan, Sancakdar Oğuz ve Önak R.Murat (2011). *İnsan Hakları El Kitabı*. Seçkin Yayıncılık. Ankara.
- Tılıç, H.Rittersberger (1998). Aile İçi Şiddet: Bir Sosyolojik Yaklaşım. Oya Çitci (Ed.). *20.Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek* (ss.119-130). Ankara: TODAİE Yayınları.
- Toksöz, Gülay (2012). Neoliberal Piyasa, Özel ve Kamusal Patriarka Çıkmazında Kadın Emegi. Saniye Dedeoğlu ve Adem Yavuz Elveren (Der.). *Türkiye'de Refah Devleti ve Kadın* (ss.103-126). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toksöz, Gülay (2007). *Türkiye'de Kadın İstihdamının Durumu*. Ankara: Uluslararası Çalışma Örgütü.
- Toksöz, Gülay (2014). Türkiye'de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerinin Analizi. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü. Ankara: Duygu Matbaacılık.
- Tokuroğlu, Belma (2004). *Özgürleşemeyen Kadın: Tek Parti Dönemi Toplumsal Cinsiyet Anlayışı*. Ankara: ODAK Yayınevi.
- Toprak, Zafer (1994). "Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkası'ndan 'Arşulusal Kadınlar Birliği Kongresi'ne (1923-1935)". *Kadın Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 2. ss.5-12.
- Tunç Ahmet, Ural Uslan Yurdanur ve Gökçe Ali Fuat (2015). Türk Kamu Yönetiminde Personel ve Yönetici Olarak "Kadının Varlığı": Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Örneği. Gülseren Ağrıdağ (Ed.). *Türkiye'de*

ve Dünyada Kadın Araştırmaları (ss.7-14). Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.

Tunç, Harun (2014). “Toplumsal Cinsiyet Farklılaşması Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma: Erkeklerin Küpe Takması Örneği”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt: 7. Sayı: 33. ss.608-625.

Turhan, Aydın (2013). “İnsan Hakkı Kuşakları Arasındaki Tamamlayıcılık İlişkisi”. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. Cilt: 4. Sayı: 2. ss.357-378.

Turgut Mustafa ve Feyzioğlu Semiha (2014). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması Tespitler Öneriler*. Araştırma ve Sosyal Politika Serisi 07. İstanbul: Çizge Tanıtım ve Kırtasiye.

Tutar, Hasan (2004). “İş Yerinde Psikolojik Şiddet Sarmalı: Nedenleri ve Sonuçları”. *Yerel Yönetimler Dergisi*. Cilt:2. Sayı:2. ss.101-128.

TÜİK (2012) İstatistiklerle Kadın. Türkiye İstatistik Kurumu. Ankara.

TÜİK (2013). Toplumsal Cinsiyet İstatistikleri 2013. Ankara.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (2014). *Türkiye’de Kadın İşgücü Profili ve İstatistiklerinin Analizi*. Ankara: Duygu Matbaacılık.

T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (2009). Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet. Ankara.

Uçar Kocaoğlu Belgin ve Seçkiner Bingöl Ezgi (2015). “Belediye Hizmetlerinde Gönüllü Katılım: Konya Örneği”. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. Cilt 2. Sayı 29. ss.53-62.

Uluocak Şeref, E. Karacık Nigar, Gökulu Gökhan, Özbay Dilek ve Bilir Olgun (2014). *Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği ve Kadına Yönelik Şiddet: Çanakkale Örneği ve Çanakkale’de Kadın Hakları Konusundaki Sosyal Hizmet Çalışmalarının Kısa Tarihçesi*. Ankara: Paradigma Akademi Yayınları.

- Urhan, Betül (2014). *Sendikasız Kadınlar Kadınsız Sendikalar: Sendika-Kadın İlişkisinde Görülen Sorun Alanlarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma*. İstanbul: KADEV Yayınları.
- Uruk Emine ve Yenilmez Fatma (2015). Adana İl, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğünde Kadın İstihdamı. Gülseren Ağrıdağ (Ed.). *Türkiye’de ve Dünyada Kadın Araştırmaları* (ss.138-143). I. Uluslararası Çukurova Kadın Çalışmaları Kongresi, Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.
- Uygun, Oktay (2011). *Kamu Hukuku İncelemeleri (İnsan Hakları, Demokrasi, Hukuk Devleti, Egemenlik)*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Uygur, Gülriz ve Ç.Gürgey İrem (2014). Kadınların ve Kız Çocuklarının İnsan Hakları İhlali ve Bunun Bir Örneği Olarak Kadına Yönelik Şiddet. Funda Kaya, Nadire Özdemir, Gülriz Uygur (Ed.). *Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddet* (ss.9-60). Ankara: Savaş Yayınları.
- Ünal Şeref (1994). “İnsan Haklarının Tarihi, Felsefi ve Hukuki Temelleri”. *Ankara Barosu Dergisi*. Sayı:1. ss.41-74.
- Ünsal, Artun (1996). “Genişletilmiş Bir Şiddet Tipolojisi ”. *Şiddet. Cogito Dergisi*. Sayı: 6-7. ss.29-36.
- Vatandaş, Celalettin (2003). *Aile ve Şiddet: Türkiye’deki Eşlerarası Şiddet*. Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları.
- Walby, Sylvia (2016). *Patriyarka Kuramı*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yalçın Sancar, Türkan (2014). Şiddet Kültürü ve Ceza Hukuku Açısından Kadına Yönelik Şiddet. Funda Kaya, Nadire Özdemir, Gülriz Uygur (Ed.). *Kadına Yönelik Şiddet ve Ev-İçi Şiddet* (ss.119-141). Ankara: Savaş Yayınları.
- Yaraman, Ayşegül (2015). *Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili: Dişiliksiz Siyaset*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Yelsalı Parmaksız, Pınar M. (2017). *Türkiye’nin Modernleşmesinde Kadınlar 1839’dan Günümüze*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Yıldırım Kemal ve Doğrul Günsel (2008). “Çalışmak ya da Çalışmamak: Türkiye’de Kentsel Alanlarda Yaşayan Kadınların İşgücüne Katılmama

Kararlarının Olası Belirleyicileri”. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt:8. Sayı:1. ss.239-262.

Yıldız Öztürk, Seren (2015). Erken Yaştaki Evliliklerin Hukuki Boyutu. Bengü E. Çolakoğlu (Ed.). *Evlilik Çocuk Oyunu Değil: Çocuk Evlilikler* (ss.109-124). Ankara: Anka Kadın Yayınları.

Yılmaz Abdullah, Bozkurt Yavuz ve İzci Ferit (2008). “Kamu Örgütlerinde Çalışan İşgörenlerin Çalışma Yaşamlarında Karşılaştıkları Sorunlar Üzerine Bir Araştırma”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt: 9. Sayı: 2. ss.71-88.

Yılmaz Volkan, Günseli Sevda ve Y.Çakar Burcu (2010). “Türkiye’de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış”. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu. Açık Toplum Vakfı.

Yüceer, Saime (2008). “Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Hakların Tanınması”. *Uludağ Üniversitesi Den-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı:14. ss.131-151.

Kanun ve Yönetmelikler

633 Sayılı Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname. (2011). *T.C. Resmi Gazete*. 27958. 8 Haziran 2011.

657 Sayılı Devlet Memurları Kanunu. (1965). *T.C. Resmi Gazete*. 12056. 23 Temmuz 1965.

1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu. (1973). *T.C. Resmi Gazete*. 14574. 24 Haziran 1973.

4320 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun. (1998). *T.C. Resmi Gazete*. 23233. 14 Ocak 1998.

4721 Sayılı Türk Medeni Kanunu. (2001). *T.C. Resmi Gazete*. 24607. 8 Aralık 2001.

4857 sayılı İş Kanunu. (2003). *T.C. Resmi Gazete*. 25134. 10 Haziran 2003.

- 5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu. (2004). *T.C. Resmi Gazete*. 25611. 12 Ekim 2004.
- 5251 Sayılı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun. (2004). *T.C. Resmi Gazete*. 25635. 6 Kasım 2004.
- 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu. (2005). *T.C. Resmi Gazete*. 25745. 4 Mart 2005.
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu. (2005). *T.C. Resmi Gazete*. 25874. 13 Temmuz 2005.
- 6284 Sayılı Ailenin Korunmasına ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun. (2012). *T.C. Resmi Gazete*. 28239. 20 Mart 2012.
- 6331 Sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu. (2012). *T.C. Resmi Gazete*. 28339. 30 Haziran 2012.
- 6332 Sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu. (2012). *T.C. Resmi Gazete*. 28339. 21 Haziran 2012.
- 6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2012). *T.C. Resmi Gazete*. 28489. 6 Aralık 2012.
- 6701 Sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu. (2016). *T.C. Resmi Gazete*. 6 Nisan 2016.
- Çocuk ve Kadınlara Yönelik Şiddet Hareketleriyle Töre ve Namus Cinayetlerinin Önlenmesi İçin Alınacak Tedbirler Konulu 2006/17 Başbakanlık Genelgesi. (2006). *T.C. Resmi Gazete*. 26218. 4 Temmuz 2006.
- İl Özel İdaresi ve Belediye Hizmetlerine Gönüllü Katılım Yönetmeliği. (2005). *T.C. Resmi Gazete*. 25961. 9 Ekim 2005.
- Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması konulu 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi. (2010). *T.C. Resmi Gazete*. 27591. 25 Mayıs 2010.
- Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik. (2016). *T.C. Resmi Gazete*. 29656. 17 Mart 2016.

İnternet Kaynakları

Adiller, Selda (1 Mayıs 2014). “Dünya ve Türkiye Kadına Şiddet Uyguluyor”.

(<http://www.usak.org.tr/tr/usak-analizleri/yorumlar/dunya-ve-turkiye-kadina-siddet-uyguluyor>) (Erişim Tarihi: 10.08.2015).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na Bağlı Kuruluşlar.

(<http://www.kadinininsanhaklari.org/destek-almak-icin/siddete-karsi/>) (Erişim Tarihi: 08.09.2016).

Aydın, Sare (20 Nisan 2015). “Siyasete Kadın Eli Gerek”.

(<http://kadem.org.tr/siyasete-kadin-eli-gerek-sare-aydin-2/>) (Erişim tarihi: 10.06.2016).

Baki Begüm ve Tahaoğlu Çiçek (07.10.2015). “Erkek Şiddeti Eylül 2015”.

(<http://bianet.org/bianet/kadin/168107-erkek-siddeti-eylul-2015>) (Erişim Tarihi: 14.12.2015).

Belge, Burçin (8 Haziran 2011). “Kadın Bakanlığı Kaldırıldı, Kadın Örgütleri

Öfkeli” (<http://bianet.org/bianet/kadin/130585-kadin-bakanligi-kaldirildi-kadin-orgutleri-ofkeli>) (Erişim Tarihi: 12.05.2016).

Birleşmiş Milletler Kadın Dostu Kentler Ortak Programı.

(<http://www.katilimhakki.org/?p=93>) (Erişim Tarihi: 07.07.2016).

Birleşmiş Milletler Ortak Programı.

(<http://www.sabancivakfi.org/sayfa/bm-ortak-programi>) (Erişim Tarihi: 07.10.2016).

Can, Filiz (10 Mayıs 2006). “12 Üniversitede Kadın Çalışmaları Merkezi”.

(<http://bianet.org/bianet/kadin/78864-12-universitede-kadin-calismalari-merkezi>) (Erişim Tarihi: 12.09.2016).

Cinsel Suçlar ve Türk Ceza Kanunu'ndaki (TCK) Düzenlemeler. 2016.

(<http://www.kadinininsanhaklari.org/kadinin-insan-haklari/yasalardaki-haklarimiz/siddet-goren-kadin-ne-yapabilir/cinsel-suclar-ve-turk-ceza-kanunundaki-tck-duzenlemeler/>) (Erişim Tarihi: 15.04.2016).

Çaha, Ömer (31 Ağustos 2013). “Feminizm Nedir?”.

(<http://kadem.org.tr/feminizm-nedir/>) (Erişim Tarihi: 10.07.2016).

“Çocuk Gelinler: Yıkıcı Gelenekler ve Ataerki Sosyal Mirasın Mağdurları”.

(<http://www.ucansupurge.org/TR,2322/cocuk-gelinler-yikici-gelenekler-ve-ataerkil-sosyal-mir-.html>) (Erişim Tarihi: 10.06.2016).

Cumhuriyet Halk Partisi Tüzüğü (5-6 Eylül 2014 Tarihli 18. olağanüstü Kurultuy’da Yapılan Değişiklikler İşlenmiştir).

(<http://partiiciegitim.chp.org.tr/dosyalar/mevzuat/CHP-Tuzuk.pdf>) (Erişim Tarihi: 10.06.2016).

Derdiyok, Bilge (2014). “Yerel Seçimlerde Kadın Adayların Görünmezliği Sorunu”. (<http://www.turksam.org/tr/makale-detay/976-yerel-secimlerde-kadin-adaylarin-gorunmezligi-sorunu>) (Erişim Tarihi: 07.03.2015).

“Desteklenen Projeler”. (<http://www.sabancivakfi.org/sayfa/desteklenen-projeler>), (Erişim Tarihi: 11.11.2016).

Devlet Personel Başkanlığı Kamu Personeli İstatistikleri.

(<http://www.dpb.gov.tr/tr-tr/istatistikler/kamu-personeli-istatistikleri>) (Erişim Tarihi: 18.01.2017)

Doğan, Selen (5 Temmuz 2011). “Küçük Yaşta Evlilik Büyük Geliyor”.

(<http://www.ucansupurge.org/yazdir?2508AE05706C27C26E7CA1A86244D100>) (Erişim Tarihi: 23.12.2015).

“Dünyada Kadına Yönelik Şiddet” (8 Mart 2014).

(<https://line.do/tr/dunyada-kadina-yonelik-siddet/1y8/vertical>) (Erişim Tarihi: 10.06.2016).

Eğitimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği. (2016).

(<http://etcep.meb.gov.tr/toplumsal-cinsiyet-esitligi-sertifika-programi-tamamlandi-detayi-147228629451>) (Erişim Tarihi: 15.09.2016).

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (3 Ocak 1976).
(http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/metin134.pdf) (Erişim Tarihi: 02.05.2016).

“Erken Yaşta Evlilikler Hakkında İnceleme Yapılmasına Dair Rapor”.

(https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf) (Erişim Tarihi: 03.04.2016).

Evliyaoğlu Ela ve Ö. Kılınç Eda (14 Şubat 2014). “Çocuk Gelinlerin Bir Yılı 2013”.

(<http://www.ucansupurge.org/yazdir?2D3A0DB6C0FA90593511EC2E4D52AB79>) (Erişim Tarihi: 11.06.2016).

“Geçmişten Günümüze”

(<http://www.tihk.gov.tr/tr/Bilgi-Bankas%C4%B1>) (Erişim Tarihi: 07.09.2016).

Global Compact Türkiye (20 Kasım 2014). “Kadının Güçlenmesi Çalışma Grubu Ön Rapor”.

(http://www.globalcompactturkiye.org/wpcontent/uploads/2013/09/OnRapor_20.11.14.pdf) (Erişim Tarihi: 07.04.2016).

Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü (2014). “Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014”.

(<http://tkaa2014.kadininstatusu.gov.tr/tr/17990/Ozet-Istatistikler>) (Erişim Tarihi: 03.06.2016).

Hür, Ayşe (21 Eylül 2014). “Erkek, Savaş ve Tecavüz: Ayrışmaz Üçlü”.

(<http://www.radikal.com.tr/yazarlar/ayse-hur/erkek-savas-ve-tecavuz-ayrilmaz-uclu-1213861/>) (Erişim Tarihi: 28.07.2015).

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi.

(<http://www.danistay.gov.tr/upload/insanhaklarievrenselbeyannamesi.pdf>) (Erişim Tarihi: 02.06.2015).

“İspanya’da Kadına Şiddete Karşı Büyük Yürüyüş” (8 Kasım 2015).

(<http://www.cnnturk.com/dunya/ispanyada-kadina-siddete-karsi-buyuk-yuruyus>) (Erişim Tarihi: 12.06.2016).

“İstanbul Sözleşmesi Bugün Yürürlüğe Girdi” (1 Ağustos 2014).

(<https://www.morcati.org.tr/tr/266-istanbul-sozlesmesi-bugun-yururluge-girdi>)

(Erişim Tarihi: 28.07.2015).

İzmir Kadın Meclisinden Dev Proje.

(<http://www.izmirkentkonseyi.org.tr/HaberDetay/2/142>) (Erişim Tarihi: 06.06.2016).

Kadın Dayanışma Vakfı (2008). “Kadına Yönelik Şiddet El Kitabı”

([http://www.iesjacaranda-brenes.org/ecdi/wp-content/uploads/2014/09/2008-](http://www.iesjacaranda-brenes.org/ecdi/wp-content/uploads/2014/09/2008-kadc4b1na-yc3b6nelik-c59fiddet-el-kitabc4b1-handbook.pdf)

[kadc4b1na-yc3b6nelik-c59fiddet-el-kitabc4b1-handbook.pdf](http://www.iesjacaranda-brenes.org/ecdi/wp-content/uploads/2014/09/2008-kadc4b1na-yc3b6nelik-c59fiddet-el-kitabc4b1-handbook.pdf)) (Erişim Tarihi:

20.04.2016).

Kadının İnsan Hakları. 2015.

(<http://www.kadinininsanhaklari.org/kadinin-insan-haklari/>) (Erişim Tarihi: 15.02.2015).

“Kadın ve Kız Çocuklarının Hakları İçin 81 İlde Ortak Çalışma” (14 Mayıs 2010).

([http://bianet.org/bianet/toplum/121978-kadin-ve-kiz-cocuklarinin-haklari-icin-](http://bianet.org/bianet/toplum/121978-kadin-ve-kiz-cocuklarinin-haklari-icin-81-ilde-ortak-calisma)

[81-ilde-ortak-calisma](http://bianet.org/bianet/toplum/121978-kadin-ve-kiz-cocuklarinin-haklari-icin-81-ilde-ortak-calisma)) (Erişim Tarihi: 20.08.2016).

Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) (Mayıs 2016). “Türkiye’de Kadın”

(<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>) (Erişim Tarihi: 10.08.2016).

Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) (2014). “Türkiye’de Kadın”.

(<https://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>) (Erişim Tarihi: 11.05.2015).

Kadın Erkek Eşitliği ve Toplumsal Cinsiyet Eğitimleri. (2014).

(<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/faaliyetler/egitimler/kadin-erkek-esitligi-ve-toplumsal-cinsiyet-egitimleri>) (Erişim Tarihi: 14.08.2015).

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele. (2014).

(<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/kadina-yonelik-siddetle-mucadele>)
(Erişim Tarihi: 11.06.2016).

Kadına Yönelik Aile İçi Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2007 – 2010.
(<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e0b369dc31550b3ac30/kadinayonelik-aileicisiddetlemucadeleulusaleyemplani.pdf>) (Erişim Tarihi: 03.05.2016)

KSGM (2012). Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2012-2015).

([http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/54296cb3369dc32358ee2c51/Kad%C4%B1na%20Y%C3%B6nelik%20Aile%20%C4%B0%C3%A7i%20%C5%9Eiddet%20Ulusal%20Eylem%20Plan%C4%B1%20\(2012_2015\).pdf](http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/54296cb3369dc32358ee2c51/Kad%C4%B1na%20Y%C3%B6nelik%20Aile%20%C4%B0%C3%A7i%20%C5%9Eiddet%20Ulusal%20Eylem%20Plan%C4%B1%20(2012_2015).pdf)) (Erişim Tarihi: 03.05.2016).

Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı (2016-2020).

(<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/585d231c369dc55714513399/Kad%C4%B1na%20Y%C3%B6nelik%20%C5%9Eiddetle%20M%C3%BCcadele%20Ulusal%20Eylem%20Plan%C4%B1%202016-2020.pdf>) (Erişim Tarihi: 05.03.2017).

Kadınlar Akademisi (2013).

(<http://www.bagcilar.bel.tr/icerik/674/10740/kadinlar-akademisi.aspx>) (Erişim Tarihi: 06.06.2016).

Kadın Kooperatifleri Tanıtım ve Kapasite Geliştirme Projesi (KADIN-KOOP) (2012).

(<http://koop.gtb.gov.tr/faaliyetlerimiz/projelerimiz/kadin-kooperatifleri-tanitim-ve-kapasite-gelistirme-projesi-kadinkoop>) (Erişim Tarihi: 20.04.2017).

5. Kadın Kooperatifleri Toplantısı (23-24-25 Aralık 2015).

(<http://www.kedv.org.tr/wp-content/uploads/2016/03/5.Kad%C4%B1n-kooperatifleri-bulusmasi.pdf>) (Erişim Tarihi: 20.04.2017).

Karakartal, Alev (31 Mart 2005). “Kadınlar Yarın İçin Bugünden Hazırlanıyor”.
(<http://bianet.org/kadin/siyaset/58684-kadinlar-yarin-icin-bugunden-hazirlaniyor>)
(Erişim Tarihi: 20.08.2016).

KASAUM. (2014-2015).

(<http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/02/KASAUM-Toplumsal-Cinsiyet-E%C5%9Fitli%C4%9Fi-Sertifika-Program%C4%B1-15-Kas%C4%B1m-2014-31-Ocak-2015.pdf>) (Erişim Tarihi: 14.08.2015).

Kılıç, Cem (18 Ocak 2015). “Yönetim Katında Kadın Ne Yapıyor !” (<http://www.milliyet.com.tr/yonetim-katinda-kadin-ne-yapiyor/ekonomi/ydetay/2000154/default.htm>) (Erişim Tarihi: 04.08.2015).

Kırsal Alanda Kadın (2016).

(<http://www.tarim.gov.tr/Konular/Egitim-Ve-Yayim/Kirsal-Alanda-Kadin>)
(Erişim Tarihi: 12.05.2016).

Kişisel ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi (23 Mart 1976). (<https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/pdf01/53-73.pdf>) (Erişim Tarihi: 02.05.2016).

KONDA Araştırma ve Danışmanlık (Mart 2011). “Siyasette Kadın Temsili Araştırması Mart 2011”.

(http://kasaum.ankara.edu.tr/files/2013/11/2011_04_KONDA_Siyasette_Kadin_Temsili_Raporu.pdf) (Erişim Tarihi: 10.06.2016).

Mora, Necla (5 Kasım 2012). “İletişimsel Eylem Olarak Şiddet: Töre ve Namus Cinayetleri”, (<http://akademikperspektif.com/2012/11/05/iletisimsel-eylem-olarak-siddet-tore-ve-namus-cinayetleri/>) (Erişim Tarihi: 10 Haziran 2016).

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı (1 Ağustos 2014). “İstanbul Sözleşmesi Bugün Yürürlüğe Girdi: Erkek Şiddeti ile Mücadelede Uygulama Alanı Bulacak mı?”. (<https://www.morcati.org.tr/tr/266-istanbul-sozlesmesi-bugun-yururluge-girdi>) (Erişim Tarihi: 10.05.2015).

Mor Çatı Kadın Sığınağı Vakfı (10 Eylül 2015). “Yeni Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Açılıyor (mu?)”. (<https://www.morcati.org.tr/tr/327-yeni-siddet-onleme-ve-izleme-merkezleri-aciliyor-mu>) (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2016).

Özvarış B. Şevkat ve Akın Ayşe (2003). “Üniversitelerin Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezleri”. (http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/universitelerin_kadin_sorunlari.pdf) (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

Sezen, Alev (2007). “8 Mart Dünya Kadınlar Günü Raporu, Bilge Kadın Araştırma Merkezi”. (http://www.bilka.org.tr/8-mart-dunya-kadinlar-gunu-raporu_6920.html) (Erişim Tarihi: 09.03.2015).

Subaşı Nüket ve Akın Ayşe (2003). “Kadına Yönelik Şiddet; Nedenleri ve Sonuçları”. (http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/kadina_yon_siddet.pdf) (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

Sönmez, Doğuş (2014). “Silahlı Çatışma Durumlarında Kadınlara Yönelik Şiddet”. (<http://akademikperspektif.com/2014/09/19/silahli-catisma-durumlarinda-kadinlara-yonelik-siddet/>) (Erişim Tarihi: 11.10.2015).

“Suudi Arabistan’da Kadınlar İlk Kez Sandıkta” (12 Aralık 2015). (<http://www.hurriyet.com.tr/suudi-arabistanda-tarihi-gun-40026020>) (Erişim Tarihi: 8 Ocak 2016).

T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı (25 Haziran 2008). “2007 Töre ve Namus Cinayetleri Raporu, Sesimizi Duyan Var Mı?”. (<http://docplayer.biz.tr/4271893-T-c-basbakanlik-dnsan-haklari-baskanligi.html>) (Erişim Tarihi: 10.06.2016).

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarlığı ve Birleşmiş Milletler Mukim Koordinatörlüğü (2005). “Binyıl Kalkınma Hedefleri Raporu Türkiye 2005”. (<http://www.orkoop.org.tr/uploads/files/binyil05.pdf>) (Erişim Tarihi: 23.11.2015).

T.C. Başbakanlık Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (Haziran 2008). “Türkiye’de Kadının Durumu”. (<http://genderforum.sabanciuniv.edu/sites/genderforum.sabanciuniv.edu/files/headlines/KSGM-kadindurumu2008.pdf>) (Erişim Tarihi: 11.10.2015).

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı- Kadın Statüsü Genel Müdürlüğü (29 Eylül 2014). “Türkiye’de Kadın Mayıs 2016”.

(<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/uygulamalar/turkiyede-kadin>) (Erişim Tarihi: 03.06.2016).

Tahaoglu, Çiçek (16 Ocak 2015). “Erkek Şiddetinin 2014 Grafiği”. (<http://bianet.org/bianet/erkek-siddeti/161582-erkek-siddetinin-2014-grafigi>) (Erişim Tarihi: 12.09.2015).

Tahaoglu, Çiçek (14 Ocak 2014). “Doğu ve Güneydoğu’da Her Üç Kadından Biri Çocuk Gelin”.

(<http://bianet.org/bianet/toplumsal-cinsiyet/152810-dogu-ve-guneydogu-da-her-uc-kadından-biri-cocuk-gelin>) (Erişim Tarihi: 10.06.2016).

Tahaoglu, Çiçek (7 Ekim 2015). “Erkekler Eylül’de 29 Kadın Öldürdü”.

(<http://bianet.org/bianet/kadin/168106-erkekler-eylul-de-29-kadin-oldurdu>) (Erişim Tarihi: 10.06.2016).

Tahaoglu, Çiçek (2 Kasım 2015). “Kadın Vekil Oranı Düştü; 43 İlden Sadece Erkek Vekil Çıktı”.

(<http://bianet.org/bianet/siyaset/168890-kadin-vekil-orani-dustu-43-ilden-sadece-erkek-vekil-cikti>) (Erişim Tarihi: 10.06.2016).

Tamamlanan Projeler. (2015-2015).

(<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/projeler/tamamlanan-projeler>) (Erişim Tarihi: 11.06.2016).

“Tecavüze Uğrayan Kız İntihar Etti” (8 Ocak 2016).

(<http://www.milliyet.com.tr/tecavuze-ugrayan-kucuk-kiz-intihar-gundem-2175801/>) (Erişim Tarihi: 12.06.2016).

TKDF de "Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı"na Karşı. 2011. (<http://bianet.org/bianet/insan-haklari/130170-tkdf-de-aile-ve-sosyal-politikalar-bakanligi-na-karsi>) (Erişim Tarihi: 11.04.2015).

Toksoy Redman, Berna. “Üst Yönetimde Kadın Temsili: Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Gelişmeler”.

(<http://tusiad.org/tr/fikir-ureten-fabrika/item/5533-ust-yonetimde-kadin-temsili--avrupa-birligi-ve-turkiyedeki-gelismeler>) (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Ulusal Eylem Planı (2014-2018). (<http://www.kadininstatusu.gov.tr/haberler/toplumsal-cinsi%CC%87yet-esi%CC%87tli%CC%87gi%CC%87-ulusal-eylem-plani-20142018>) (Erişim Tarihi: 03.05.2016).

“Töre ve Namus Suçları”. (2015). In Wikipedia. *Özgür Ansiklopedi* https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%B6re_ve_namus_su%C3%A7lar%C4%B1 adresinden Mayıs 10, 2016’da alınmış.

TÜİK (2013). “İstatistiklerde Kadın, 2012”.

(<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=13458>) (Erişim Tarihi: 10.06.2016).

TÜİK (2017). “İstatistiklerde Çocuk, 2016”.

(<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24645>) (Erişim Tarihi: 10.09.2017).

TÜİK (2016). “İstatistiklerde Kadın 2015” (7 Mart 2016).

(<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21519>) (Erişim Tarihi: 10.06.2016).

Türkiye Büyük Millet Meclisi Milletvekilleri Dağılımı. (https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/milletvekillerimiz_sd.dagilim) (Erişim Tarihi: 12.06.2016).

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurulu Üyeleri Seçildi. 16 Mart 2017.

(<http://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/news/none-turkiye-insan-haklar-ve-esitlik-kurulu-uyeler/>) (Erişim Tarihi: 15.04.2017).

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (7 Kasım 1982).

(https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf) (Erişim Tarihi: 15.04.2017).

“Türkiye’de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması Özet Rapor” Aralık 2014.

(http://www.hips.hacettepe.edu.tr/TKAA2014_Ozet_Rapor.pdf) (Erişim Tarihi: 10.05.2016).

“Yasalardaki Haklarımız”.

(<http://www.kadinininsanhaklari.org/kadinin-insan-haklari/yasalardaki-haklarimiz/siddet-goren-kadin-ne-yapabilir/6284-sayili-ailenin-korunmasi-ve-kadina-yonelik-siddetin-onlenmesine-dair-yasa/>) (Erişim Tarihi: 06.06.2016).

Yeniden Başlasın (2016).

(<http://www.adana.bel.tr/yeniden-baslasin/>) (Erişim Tarihi: 04.06.2016).

“Yıllara Göre Yasal Düzenlemeler”.

(<http://kadem.org.tr/kadinlara-yonelik-yasal-duzenlemeler/>) (Erişim Tarihi: 04.06.2016).

Yılmaz, Özlem (10 Haziran 2014). “Kadınlar Dijital Şiddet Mağduru”. (<http://www.haberturk.com/yasam/haber/956249-kadinlar-dijital-siddet-magduru>) (Erişim Tarihi: 12.06.2016).

YÖK. 2016.

(<http://www.yok.gov.tr/web/akademide-kadin-calismalari-ve-sorunlari-birimi/hakkimizda>) (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

YÖK. 2016.

(<http://www.yok.gov.tr/web/akademide-kadin-calismalari-ve-sorunlari-birimi/duyurular1>) (Erişim Tarihi: 05.05.2016).

Yur, Damla (25 Ağustos 2013). “Sığınmaevleri Mağdurlara Yetişemiyor”.

(<http://www.milliyet.com.tr/siginmaevleri-magdurlara-yetisemiyo/gundem/detay/1754620/default.htm>) (Erişim Tarihi: 12.06.2016).

<http://kadininstatusu.aile.gov.tr/data/542a8e4f369dc31550b3ac31/ksgm.pdf>
(Erişim Tarihi: 11.09.2015).

http://www.dha.com.tr/sabanci-vakfi-birlesmis-milletler-kadinlarin-insan-haklarinin-gelistirilmesi-ortak-programina-devam-ediyor_218673.html (Erişim Tarihi: 07.08.2015).

<http://www.ucansupurge.org/TR,1320/kurumsal.html> (Erişim Tarihi: 07.08.2015).

http://www.kamer.org.tr/icerik_detay.php?id=270 (Erişim Tarihi: 07.08.2015).

<http://www.aile.gov.tr/birimler> (Erişim Tarihi: 06.08.2015).

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Pelin FARIMAZ
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi : 10.10.1989
Doğum Yeri : Tokat/Artova
e-posta : plnfrmz89@hotmail.com

EĞİTİM

Derece Yılı	Kurum	Mezuniyet
Lisans	Kocaeli Üniversitesi, İİBF.	2013
Yüksek Lisans	Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF	2017

İŞ TECRÜBESİ –

YABANCI DİL BİLGİSİ

Yabancı Dilin Adı YÖKDİL(81,25) YDS (61,25) TOEFL (...) EILTS (...)

